ROMANUL SECOLULUI XX

BULAT OKUDJAVA

ÎNTÂLNIRE CU BONAPARTE

UNIVERS

BULAT OKUDJAVA

Întâlnire cu Bonaparte

roman

Traducere şi note
de NICOLAE ILIESCU

Prefaţă
de ION VASILE ŞERBAN

EDITURA UNIVERS
Bucureşti • 1999

UN ROMANCIER PRIN ISTORIE

ÎNTR-UN FILM SOVIETIC OARECARE (*Călătorie legală*), spectatorului i se oferă o imagine şi ea obişnuită în vechile filme sovietice: un om cântând la chitară. Cei din jur fredonează împreună, reverberând sonurile muzicii şi ale cuvintelor. Imediat însă, atrage atenţia figura exotic-asiatică a chitaristului; apoi, din spatele ochelarilor săi cu lentile pătrate, seduce o privire interior-meditativă, iar vocea caldă, cu o cadenţare limpede a versului, învăluie ca un *adagio* prelungit de-a lungul întregii frazări muzicale. Imaginea se individualizează, capătă contur şi pregnanţă. Spectatorul o reţine şi recunoaşte în ea chipul de trubadur modern al lui Bulat Okudjava; ea îi va reaminti deopotrivă poemele şi discursurile lui în care s-a imprimat o voce inconfundabilă.

Scriitor de origine georgiană (1924–1997), născut la Moscova, cunoscut nu numai în ţara sa (datorită traducerilor în aproape 25 de limbi), Bulat Okudjava este o personalitate a literaturii contemporane. Şi-a făcut intrarea în literatură în anii ’60, epocă de efervescentă emulaţie în creaţia literară din fosta URSS. A debutat cu placheta *Lirice*, în 1956, rămasă fără ecou, impunându-se apoi prin volumul *Insule*, 1959. A fost integrat, cu dispensă de vârstă, generaţiei de scriitori sovietici în care se înscriu numele lui Evgheni Evtuşenko, Iuri Kazakov, Andrei Voznesenski, Bella Ahmadulina, Cinghiz Aitmatov, Robert Rojdestvenski ori Valentin Rasputin.

S-a făcut cunoscut mai ales ca „actor” în acele mari spectacole din deceniul al şaselea, cu mii de ascultători adunaţi la recitalurile poeţilor care au redescoperit forţa persuasivă a Poeziei,

implicând-o nemijlocit în dialogul societăţii. În amfiteatrele poetice **ad-hoc** ale Moscovei (unde în anii ’20 Maiakovski îşi spunea „în gura mare” poemele) s-au auzit – cu o tonalitate aparte – cântecele lui Bulat Okudjava, romantic delicat, ironic şi lucid: când Evtuşenko reînvia, peste timp, statura agitatorică a lui Maiakovski, Okudjava – acompaniindu-şi poemele la chitară – aducea, în aceleaşi săli uriaşe, înţesate de tineri, muzicalitatea caldă, cu inflexiuni eseniniene, mizând pe alte tensiuni ale poeziei.

A publicat în continuare, într-un ritm deloc grăbit, volumele *Toboşarul vesel*, 1964, *Generosul martie*, 1967, *Arbat. Arbatul meu*, 1976, *Poezii*, 1984. Poemele sale (apărute la noi într-o antologie cuprinzătoare, sub titlul *Cântecul esenţial*, în traducerea Passionariei Stoicescu şi al lui Dumitru Balan) relevă, chiar la o primă lectură, originalitatea formulei lirice care adună, într-o atrăgătoare imagine mozaicală, ironia şi burlescul, expresia cotidiană sinceră şi melancolia nostalgică, meditaţia gravă şi umorul subtil. Amintirea războiului, trecerea timpului, aventurile iubirii, regăsirea peisajelor natale sunt temele obişnuite ale unei poezii sugestive, înainte de toate, prin semnificaţia ei subiacentă: credinţa tonică în puterile şi frumuseţea omului care îşi trăieşte viaţa cu fervoare. Între emblemele sale, „speranţa” are locul tutelar; iar discursul poetic, în pofida modernităţii sale neîndoielnice, încearcă nenumărate variaţii ale *romanţei*, amintită de atâtea ori în mărturisirile poetului.

Cea mai importantă inserţie a „romanţei” în poetica lui Okudjava ne pare a fi nevoia de muzică a versului său. Indiferent dacă au fost sau nu puse pe note, dincolo de îndepărtarea cântecelor şale de tradiţia melodică a genului, poeziile lui au nostalgia muzicii. La o lectură tăcută, ele nu lasă atât impresia unui deficit, cât chemarea unei adăugiri; atât a muzicii, cât şi a prezenţei „omului

cu chitara”. Poemele au o interioritate trubadurescă pe care numai romanticul truver o poate devoala cu adevărat. Starea de cântec a poeziei lui Okudjava e una din trăsăturile ei cele mai caracteristice şi, totodată, cele mai de preţ.

În ciuda notorietăţii pe care poezia i-a adus-o, ea a devenit curând un „violon d’Ingres” al scriitorului. Cântecul de sirenă al romanului, tentaţia de neocolit în literatura secolului nostru, l-a atras şi pe Okudjava. Trecut în teritoriul prozei cu câteva schiţe autobiografice, el publică – la puţin timp după apariţia *Insulelor*, în 1969 – ampla istorisire *Sărmanul Avrosimov*, consacrată memoriei unui decembrist. Prozatorul îşi anunţă, astfel, opţiunea tematică, alegând istoria ca loc privilegiat al romanelor sale.

Primul dintre ele, *Aventurile lui Şipov sau vechiul vodevil*, 1971 (tradus în româneşte de Adriana Nicoară, în 1998, la Editura Polirom, sub titlul *L’amour toujours*) are, în mare măsură, aparenţa unui experiment. Autorul alege o formulă narativă **sui-generis**, care debutează, asemenea unei piese de teatru, cu lista personajelor (inclusiv figuranţii: „cârciumari, ospătari, jandarmi, surugii, bărbaţi, femei, servitori, cameriste, portari, clienţi, lupi...”) şi e realizată printr-un colaj epistolar completat de o naraţiune auctorială, la rândul ei întreruptă de intercalarea poveştii unuia din personajele principale. Rezultatul e o focalizare cinetică asupra faptelor relatate şi o multiplicare a vocilor narative, amândouă modalităţile fiind menite să dea ritm povestirii şi să pluridimensioneze întâmplările. În acest fel, o poveste fără amplitudine, bizară uneori până la marginile absurdului, se salvează prin reflexele comice fie ale ironiei, fie ale satirei abia ascunse. Impresia de experiment vine dintr-o supradimensionare a mijloacelor în raport cu derizoriul subiectului (limitat în cadrele istorice ale unui singur an), din preocuparea excesivă a

autorului pentru ele, orientând şi atenţia cititorului în aceeaşi direcţie; aceasta, mai ales că următoarele romane (cele cu adevărat semnificative pentru vocaţia romancierului, impus cu o voce aparte în peisajul tot mai interesant şi de nouă audienţă europeană a romanului sovietic), cu structuri narative asemănătoare, vor muta decisiv accentul de la suprafaţa mijloacelor povestirii asupra perspectivei ei de adâncime. Este vorba de *Călătoria diletanţilor,* 1980 şi de *Întâlnire cu Bonaparte,* 1983 (scoase de Editura Univers, amândouă în aceeaşi excelentă traducere a lui Nicolae Iliescu).

Premisele amintitei schimbări de ton se găsesc tot în romanul de debut, prefigurând de pe acum motivele esenţiale ale romancierului; libertatea şi dragostea, trecute apoi în cheie gravă. Cu tot profilul său caricatural, Şipov este un agent al ohranei ţariste, iar Lev Tolstoi (personaj marginal, cu nume celebru) închipuie precaritatea existenţei libere într-o lume controlată de poliţie şi condiţionată de bunul plac al slujbaşilor ei, închistaţi în prostia şi slugărnicia unor regulamente de puşcărie. Fără să fie în prim-plan, incapabile să-şi exprime autenticitatea sentimentelor din perspectiva ironic-comică a poveştii, cele două principale prezenţe feminine ascund, totuşi, fiecare în felul ei, acea forţă interioară a iubirii, atât de caracteristică personajelor din celelalte romane ale lui Okudjava. Matriona pare să întruchipeze dragostea ca dovadă a credinţei şi a aşteptării protectoare, pe când Dasea ar vrea să fie modelul iubirii ca aspiraţie, ca dorinţă a împlinirii dincolo de orice riscuri. E şi acesta un motiv pentru care cred că în *Aventurile lui Şipov* romancierul îşi face ucenicia, chiar dacă maestrul este deja el însuşi.

Ceea ce individualizează proza lui Bulat Okudjava este, înainte de toate, inspiraţia istorică a subiectelor sale. *Întâlnire cu Bonaparte* şi *Călătoria diletanţilor* acoperă – în această ordine,

inversă apariţiei – istoria Rusiei de la sfârşitul secolului al XVIII-lea şi al domniei împărătesei Ecaterina cea Mare până la jumătatea veacului următor, în timpul a trei ţari: Pavel, Alexandru şi Nicolae, fiecare fiind „întâiul”, inaugurând nume noi în onomastica princiară. În spaţiul lumii fictive, timpul poate fi stabilit cu precizie, autorul oferind nenumărate repere cronologice, chiar cu o nedisimulată intenţie de a nu lăsa pete albe în desfăşurarea istoriei adusă în literatură. Totuşi, aşa cum scriam în postfaţa primului său roman tradus în româneşte, în pofida impresiei lăsate de simpla rezumare a fabulei, cărţile lui Okudjava nu aparţin genului canonizat de roman istoric. Reconstituirea unei epoci nu interesează în primul rând, şi scriitorul refuză „vocaţia arheologică”, deşi nu ocoleşte documentarea şi ţine la autenticitatea detaliilor, la verosimilitatea culorii locale. Istoria rămâne însă, până la urmă, numai cadru al tramei epice şi pretext pentru o meditaţie asupra omului, a destinului său privit într-un orizont mult mai larg decât limitele timpului datat. Călătorind prin istorie, ca narator, romancierul priveşte şi judecă de la distanţa timpului său, căutând – în încordarea faptelor din viaţa personajelor sale – un sens al existenţei şi, mai mult, morala şi valoarea acestei semnificaţii.

Putem distinge, astfel, individualitatea de fond a prozei sale, dincolo de formula ei de clasificare în seria romanelor istorice. În primul rând, ea prelungeşte în roman fervoarea poetului, opţiunea lui pentru autenticitatea trăirii, fără concesii şi fără compromisuri. Romanele lui sunt aproape rodul unei obsesii, care le defineşte emblematic: ideea libertăţii. Ca urmare, istoria – în desfăşurarea ei ireversibilă – e somată să răspundă unor interogaţii, despre limite şi despre depăşirea lor, care devin esenţiale pentru existenţă: cum şi cât poţi trăi în „robie”? cum poţi să exişti, ca om, fără demnitatea libertăţii tale? ce preţ are libertatea

câştigată şi care e preţul pierderii ei? Nu întâmplător, în spaţiul istoric al ficţiunilor lor, umbrele decembriştilor colindă ca nişte fantome ori ca nişte iluzii; ca un fel de Moire de care nu putem fugi, în aşteptarea ori cu amintirea lor.

În al doilea rând, în romanele lui Okudjava, toate personajele importante sunt prinse într-o tensiune erotică. Aventurile lor sunt întâlniri de dragoste sau căutări ale iubirii. Aşezată sub semnul ei, viaţa nu poate fi trăită şi pare a nu se putea dezvălui decât prin iubire. Dragostea e o fatalitate, dar – deopotrivă – un moment al adevărului; dacă nimeni nu i se poate nici sustrage, nici împotrivi, modul cum îţi împlineşti iubirea angajează întreaga fiinţă. Numai aparent iubirea (cea autentică) e o simplă problemă sentimentală: dacă poţi sau nu poţi să te dărui; ea implică, în fapt, o opţiune de viaţă: dacă vrei sau nu vrei să-i răspunzi; o declaraţie de dragoste nu e doar o mărturisire în intimitate, ci o situare în lume. Asumarea iubirii e şi un test asupra libertăţii tale.

Okudjava, romancierul, a înţeles acest lucru şi a făcut din dragoste puntea de legătură dintre om şi istorie. Îndrăgostiţii lui, personajele principale din romane, sunt – în acelaşi timp – nişte proscrişi şi nişte privilegiaţi; într-o istorie cu îngrădiri potrivnice şi neînţelegătoare, lor li se oferă – prin trăirea iubirii – împrejurarea fastă de a descoperi orizontul libertăţii şi, totodată, puterea de a privi spre el dincolo de riscuri şi de consecinţe. În dragoste, omul trebuie să fie el însuşi sau să nu fie: aici, compromisurile sunt neavenite, iar concesiile distrugătoare. Ca măsură a omului, dragostea iese din marginile datate ale istoriei. Aşa încât romanele istorice şi de dragoste ale lui Okudjava sunt, mai mult decât atât, cărţi despre „condiţia umană”.

În *Călătoria diletanţilor*, spaţiul romanesc se cuprinde – în anii domniei lui Nicolae I – într-o Rusie ca o temniţă uriaşă şi ca o „superbă”

maşinărie de supunere. Aici îl întâlnim pe prinţul Miatlev, cavaler rătăcitor în căutarea marii iubiri, şi trăim – împreună cu el – întâlnirea cu Lavinia, ascunsă la început sub masca acelui pur, ironic şi idealist domn van Schonhoewen. E momentul când prinţul oblomovist, lâncezind cu inconştienţa „omului de prisos", renaşte deodată, regăsindu-şi curajul şi îndrăzneala de a începe o luptă istovitoare pentru o viaţă adevărată: devine capabil să înceapă *călătoria*. O călătorie dincolo de „barieră", într-o lume în care barierele sunt peste tot. Aparent, suntem pe drumurile unei aventuri erotice. Dar *călătoria* e altceva. Lavinia şi prinţul sunt doi fugari, dintre cei mulţi hăituiţi de „legea suveranului". Ei vor să evadeze din temniţă, să nu se mai supună „maşinii", să nu mai aibă capetele plecate. Triumful lor în înfrângere ne descoperă chipul frumos al omului hotărât să privească spre el însuşi. Ei doi, îndrăgostiţii, au refuzat să mai fie altfel decât voiau: s-au hotărât să fie liberi.

Ceea ce nu se putea spune, în chip explicit, în anul primei apariţii a romanului în româneşte, se poate adăuga acum, ca o necesară completare la sugestiile interpretării de atunci. Printr-o inteligentă radiografie a epocii lui Nicolae I, *Călătoria diletanţilor* reuşea un extraordinar denunţ al Puterii comuniste: într-o analogie, decriptată mai uşor decât printre rânduri, au fost dezvăluite cruzimea unui aparat represiv monstruos, dispreţul faţă de om şi drepturile lui, rătăcirea societăţii sub efectele inumane ale manipulării ideologice. Dominaţia atotputernică a Securităţii, frica inoculată tuturor şi încă din copilărie, scepticismul fără nicio nădejde risipit în toate ungherele vieţii ca o boală fără leac, delaţiunea devenită „formă de existenţă" într-o ţară în care „al treilea om e un poliţist deghizat", acest tablou al ţarismului nu putea fi, în anii '80, în Rusia Sovietică şi în orice loc din „lagărul socialist", decât imaginea cotidiană a

comunismului cotropitor. Okudjava a avut curajul de a spune şi arta de a se face înţeles într-un loc şi într-un moment când rostirea adevărului era delictul cel mai grav, iar încercarea de a o face avea cei mai puţini sorţi de izbândă. Romanul lui Okudjava a fost, în anii „cortinei de fier", una din acele lecturi subversive care aduceau un licăr de speranţă în temniţa cea de toate zilele din *gulagul* comunist. Citit azi, fără niciun cifru de cenzură, el continuă – nu mă îndoiesc – să-şi păstreze cititorii şi să-şi câştige alţii în fiecare generaţie de aici înainte; deoarece *Călătoria diletanţilor* mi se pare a fi unul dintre cele mai frumoase elogii ale iubirii şi libertăţii, scris în literatura contemporană.

Tocmai de aceea, *Întâlnire cu Bonaparte*, păstrând numeroase afinităţi cu romanul anterior, devine un adevărat pariu al romancierului cu el însuşi. O variaţie pe aceeaşi temă, cu simple substituiri de nume şi situaţii, ar fi fost insuficientă pentru a-i confirma reuşita. Căderea în manierism e cu atât mai probabilă, cu cât formula personală e mai bine conturată şi mai evident cuprinzătoare. Pericolul autopastişei era oarecum potenţial, din moment ce noul roman optase pentru acelaşi tip de structură narativă, păstrând deopotrivă tematica istorică şi motivele cunoscute. Primul merit al lui Okudjava este curajul de a fi luat primejdia ca pe o provocare, încredinţat de şansa romancierului de a-şi depăşi rutina, cât şi de virtutea istoriei de a se deschide mereu (şi altfel) interogaţiilor noastre.

Romanul surprinde – de asemenea – prin compoziţia lui insolită, alcătuită din trei „jurnale", nu lipsite de câteva intarsii narative ori epistolare. „Memorialiştii" sunt trei dintre protagoniştii întâmplărilor povestite, cunoscându-se fie în mod direct (generalul Opocinin şi Varvara Volkova), fie prin intermediul altor personaje „de legătură" (ca în cazul Louisei Bigard). Însemnările încep şi se termină în momente diferite, suprapunându-se uneori şi relatând, astfel, aceleaşi fapte din

perspective diverse; fiecare cuprinde însă povestiri absolut independente, semnificative şi revelatoare doar pentru autorul lor, dar – în cea mai mare parte – memoriile se întretaie, colaborează involuntar, nu atât datorită naratorului, cât eroilor implicaţi în rememorările sale. E o schimbare fundamentală în funcţia celor trei „jurnale", asociate ca instanţe narative în trama romanescă; rolul obişnuit de multiplicare a unghiurilor relatării, menit să modifice linearitatea povestirii şi să ambiguizeze statutul naratorului este mult atenuat, dacă nu efectiv absent. Cazurile de dublare a poveştii sunt destul de rare, iar atunci când se realizează (de pildă, întâlnirile dintre general şi Varvara) frapează îndeosebi „obiectivitatea" naratorilor care se confirmă, uneori până la detalii. S-ar putea vorbi doar de varietatea coloritului emoţional, de tonalităţi diverse, diferenţe de atitudine, de particularităţi în discursul rememorării. Fiecare „jurnal" tinde să-şi inventeze naratorul şi să-l caracterizeze, în acelaşi timp, ca personaj al propriei relatări; astfel, toate trei se conturează deplin, îşi afirmă în parte vocaţia auctorială fără să se submineze unul pe celălalt. Dimpotrivă, par să se sprijine reciproc, fie prin fluxul de informaţii care circulă între ele, fie prin prezenţa autorilor lor (ca personaje) în celelalte relatări.

În acest fel, „jurnalul" – ca parte a structurii narative – îşi pierde, în mare măsură, relevanţa instrumentală; discursul memorialistic apare necesar nu atât pentru a individualiza un mod al povestirii, cât pentru a da lumii povestite adâncime şi coerenţă. „Memorialiştii", ca instanţe narative, nu sunt în primul rând trei voci diverse (care ar spune altfel ceea ce văd împreună), cât trei martori, prezenţi în locuri şi momente diverse, unde se întâmplă să se regăsească aceeaşi protagonişti dintr-o aceeaşi lume povestită. E posibil, astfel, ca destinul acestora, fragmentat în fiecare relatare, să se însumeze şi să capete

continuitate; necunoscutul dintr-o parte reuşeşte să-şi devoaleze secretele în cealaltă, pe când hazardul surprins într-un anume episod se va anula explicându-se prin altă împrejurare. Ceea ce părea să fie un simplu mijloc narativ, un procedeu al discursului, primeşte în cazul acestor „jurnale" un rost edificator. Lumea romanescă se desăvârşeşte prin co-participarea celor trei poveşti, iar desfăşurarea epică îşi câştigă naturaleţea unei deveniri istorice reale. Opera ordonatoare a autorului pare să fie delegată unei instanţe superioare, unei Providenţe responsabile, în sensul acelui Dumnezeu al lui Spinoza evocat de Einstein spre a certifica perfecţiunea Universului, în ciuda unor discontinuităţi şi indeterminări aparente. Un exemplu revelator e întâlnirea, peste timp, dintre generalul Opocinin şi francezul Pastoret, dar – mai ales – implicarea lui Priahin în cele trei „jurnale" şi rolul lui esenţial în deznodământul poveştii, implicit în „închiderea" lumii fictive. Structura narativă alege Providenţa pentru a desăvârşi lumea romanescă, iar istoria se va înfăţişa protagoniştilor sub autoritatea aceluiaşi semn. Reuşita lui Okudjava stă în faptul că a putut să aşeze amândouă feţele naraţiunii, şi „istoria", şi „discursul", sub puterea Destinului, dând deplină unitate Istoriei povestită pe trei voci.

Romanul respiră aerul unui sfârşit de veac dominat de explozia Revoluţiei franceze. Amintirile vechii diaspore iluministe, noii exilaţi monarhici, dar – mai ales – ideile purtate în mintea şi în sufletele tinerilor nobili întorşi din peregrinările europene dau tonul atmosferei sociale. Viaţa tuturor personajelor se închipuie într-o Rusie care ascultă ecourile „revoluţiei", care vede în Bonaparte „un tulburător al minţilor", unde „îngerul cu bonetă frigiană" îndeamnă la ispite şi la „fantezii cu totul neruseşti": e o realitate care atrage şi înfricoşează, deşteaptă vise tinereşti ori produce coşmaruri întunecate de umbra încă

neuitată a lui Pugaciov. E o Rusie, dacă nu a schimbărilor sociale, cel puţin a dorinţei de a le face posibile. Tocmai de aceea, mi se pare că nici ultimii ani de domnie a Ecaterinei a II-a, decisă să oprească epidemia revoluţionară la hotarele Franţei (să ne amintim doar condamnarea la moarte a lui Radişcev), şi nici ţaratul tulbure, de restauraţie prusacă, al lui Pavel I nu se regăsesc efectiv printre întâmplările romaneşti. Chiar dacă evenimentul „se petrece" dincolo de jumătatea cărţii, la începutul „aducerilor-aminte" ale Varvarei, în lumea fictivă se intră cu adevărat în timpul acelei chermeze populare, împărţită între „jubilaţia de la Petersburg" şi „nebuniile de la Moscova", care aclamă căderea tiraniei: „a fost omorât împăratul Pavel şi aproape toţi se bucură" acum, la pieirea autocratului, după ce „obosiseră aşteptându-i în fiecare zi sfârşitul". Aceste aşteptări ne sunt aproape necunoscute, încât veselia generală din martie surprinde; Rusia fictivă trăieşte doar în posteritatea ei, în anii de speranţe din domnia „noului împărat Alexandr Pavlovici, cu obrajii plăcut îmbujoraţi, cu privirea ochilor albaştri", aşa cum e rememorat, în spiritul timpului, de însemnările Varvarei.

La început de primăvară şi de secol, Rusia se află la o răscruce de unde niciun drum nu pare să se oprească în vreo fundătură. Contextul epic aşază într-o perspectivă nouă, deopotrivă, deschiderile Istoriei şi meditaţia asupra ei. Dacă în *Călătoria diletanţilor* eram într-o Rusie postdecembristă a iluziilor pierdute, noul roman al lui Okudjava începe într-un moment al regăsirii iluziilor din care se vor hrăni atât idealul, cât şi curajul (ori nebunia) decembriştilor. Pare că Providenţa ar fi aprins stele faste pe cerul Rusiei şi în zodia noului împărat. „În anii care au urmat – îşi aminteşte Varvara – ne-am rugat pentru el, căci destinul a binevoit să-i încredinţeze salvarea noastră şi el a fost la înălţime". O amintire totuşi ciudată, care ne pune

în gardă că Rusia începuse să se pregătească pentru „întâlnirea cu Bonaparte” şi că Providenţa amesteca deja „speranţe dătătoare de bucurie” cu „prorociri sumbre”, încă nelămurite, dar insidioase, poate chiar agresive. Desfăşurarea epică, astfel iniţiată, se rostogoleşte încet-încet spre 1812 – anul care domină atât Rusia, cât şi lumea romanului lui Okudjava. Această carte e, într-un fel, o istorie a ultimei şi celei mai mari campanii napoleoniene, o poveste paradoxală din moment ce Bonaparte e aproape o absenţă.

O asemenea situare istorică a lumii epice e cea de a doua provocare acceptată de romancier. Niciun scriitor, cu atât mai puţin un „rus”, nu-şi poate alege resursele invenţiei epice în primele decenii ale secolului trecut fără să întâlnească umbra lui Lev Tolstoi. „Orice poem epic sau roman al tradiţiei antetolstoiene – scria Tudor Vianu – se poate povesti.” Deoarece, explică criticul, acest subiect e viaţa însăşi, lumea care „se naşte şi trăieşte încă o dată”. Okudjava ştia, fără îndoială, acest lucru şi îşi ia toate măsurile de prevedere pentru a nu pierde pariul angajat. Romanul său nici nu-şi propune, nici nu realizează acea aglomerare de fapte şi întâmplări în stare să întruchipeze desfăşurarea războaielor napoleoniene, cele anterioare şi, îndeosebi, ultima mare înfruntare din 1812; lipsesc şi promotorii ei de vază – cei doi împăraţi, marii generali, dar şi acei iniţiaţi, lucrând în umbră, pe care apoi istoria i-a descoperit între iniţiatorii determinanţi ori între executorii decisivi. În lumea epică a lui Okudjava războiul e risipit în frânturi nesemnificative, precum cioburile întâmplătoare, găsite cine ştie cum după spargerea unui mare vitraliu; protagoniştii marilor bătălii (Napoleon, Alexandru I, Kutuzov, Murat etc.) sunt cel mult evocaţi, rareori văzuţi, şi atunci în apariţii marginale şi trecătoare. În universul fictiv se înfăţişează numai urmările războiului (fuga moscoviţilor, incendiul

capitalei, hăituirile francezilor, retragerile ruşilor etc.), cele iscate de jocul înşelător şi periculos dintre victorii şi înfrângeri.

În fapt, lumea epică din *Întâlnire cu Bonaparte*, suficient de fragmentată şi superficial configurată (ca opţiune narativă în cunoştinţă de cauză!), nu-şi află un rost în sine, ci numai în interogaţiile pe care le aruncă tuturor – personaje şi cititori. Cine e corsicanul: un duşman ori un eliberator, „geniul războiului sau al politicii" sau „sceleratul zilelor noastre", cel ce poartă dorul „făgăduielilor de libertate" ori „perturbatorul rânduielilor noastre" statornicite? Regii există pentru a avea robii o speranţă? Slobozenia mujicilor e o eliberare ori o „izgonire în libertate"? Moartea semănată azi pe drumurile Rusiei de dragonii bonapartişti, „mulţimile care fug din calea invaziei" nu reprezintă răzbunarea propriilor noastre invazii, „când noi fugeam călcând în picioare meleaguri străine"? Cum poate lupta pentru patrie un mujic bătut şi umilit? Mai putem crede că la noi, în Rusia, robii fac parte din familie, că noi „suntem împreună cu ei de când lumea"? Cum se poate deschide spre civilizaţie o ţară în care „artiştii erau iobagi, şi rolurile lor erau stabilite de stăpâni", magnaţi cu teatre proprii, amintind francezilor rătăciţi în Rusia evlavioasă de „satrapii orientali"? E posibil ca şi coroana Rusiei să sfârşească în vreun muzeu precum însemnele din Hanatul Kazanului după cucerirea lui de către Ivan cel Groaznic? Ce secrete de rudenie există între Pugaciov şi Robespierre? „Dumnezeule mare, câte căruţe şi sănii cu coviltir au luat drumul spre întinsurile Siberiei! La Petersburg e linişte şi o încremenire generală!" Cât din această dureroasă linişte poate sălăşlui, cu adevărat, în sufletele oamenilor liberi?

Într-o poveste adevărată, adică una care nu-şi trădează autenticitatea (desfăşurarea cu suspans a întâmplărilor, verosimilitatea acţiunilor, coerenţa

devenirii epice şi virtutea ei explicativă), se insinuează, fără nicio punere în cauză a naturaleţii existenţiale, acest lung şir de întrebări, menit să acapareze interesul tuturor, să determine atitudini, tăgăduiri pasionale, angajări entuziaste, derobări sceptice ori retrageri cinice. În jurul acestor interogaţii se nasc iluzii, se prăbuşesc visuri, se proiectează lupte, răzbunări şi atentate. Okudjava pare să fi câştigat pariul, căci – fără să se lase strivit de umbra lui Tolstoi şi mai ales fără să trădeze „povestea" – a ştiut să inventeze o istorie cu un unic şi insolit protagonist: ideea libertăţii.

Totuşi, dacă eu aş fi pus pariul, mi-aş fi permis să cântăresc condiţiile succesului. Aşa cum observam, autorul a ştiut să menţină un echilibru just între desfăşurarea epică şi consistenţa ideologică a poveştii. Ideile nu circulă nude prin poveste, nu sunt nici lipite fără noimă ca liant între întâmplări. Ceea ce îmi nemulţumeşte aşteptările este, în parte, partitura scrisă pentru „oamenii poveştii", prea aproximativă spre a le permite, de fiecare dată, o exprimare autentică. Personajele de al doilea plan (ca Louise, Priahin, Timoşa) nu prea reuşesc să-şi coreleze biografia cu răspunderile ce şi le asumă în unele momente cruciale ale poveştii. Fragilitatea sentimentală a Louisei, de pildă, motivează prea puţin pasiunea pentru Svecin, iar despărţirea de el rămâne cel puţin îndoielnic explicată. Timoşa, apoi, crescut oarecum în pas cu desfăşurarea epică, având şi privilegiul prezenţei în toate cele trei „jurnale", evoluează contradictoriu, îşi câştigă cu greu autoritatea epică şi se află mereu în dificultate să o exprime: sfârşitul lui nu are niciun temei solid în evoluţia faptelor şi nici acel grăunte de mister menit să încarce de semnificaţii un gest prea decisiv pentru o fiinţă puţin decisă.

Personajele principale, la rândul lor, nu ajung să fie cu adevărat memorabile. Generalul Opocinin, autorul primului „jurnal", omul cu cele

mai multe şi mai statornice relaţii în lumea fictivă, cu o biografie încărcată de istorie, nu mi se pare a fi la înălţimea tensiunii epice, şi cu atât mai puţin se confirmă ca o voce personală şi autoritară în „dialogul ideologic”. Raporturile evocate cu vechii camarazi, cele familiale – cu Sonia ori Timoşa, cele casnice – cu „familia” robilor ori cu vecinii – nu-i conturează o personalitate în stare să fie credibilă şi motivată în acea întreprindere controversată, enigmatică a aşteptării lui Bonaparte. Strania salvare de pe lacul îngheţat, care putea da o anume încordare epică virtualei întâlniri, e până la urmă ratată în convorbirea cu Pastoret, ca un fapt oarecare lipsit şi de sens, şi de taină. Cu atât mai puţin ar fi fost capabil să participe, ca protagonist, la o aventură sentimentală. În triunghiul Svecin-Varvara-Opocinin, ultimul pare prea puţin conştient de rolul său, fără să aibă nici curiozitatea să afle, nici dorinţa să se implice. Opocinin e un amant întâmplător, fără pasiune şi fără şansă: mai ales că nu şi-a pus niciodată problema să o joace cu adevărat. Un om cu un suflet aşa puţin dispus să intre în tensiune nu cred că ar fi reuşit să facă din „întâlnirea cu Bonaparte” un eveniment.

În *Călătoria diletanţilor*, observasem, Okudjava a făcut din dragoste puntea de legătură dintre om şi istorie. Şi de data aceasta premisele existau; mi se pare să cred că era şi intenţia autorului. Alexandr Svecin putea să fie un alt prinţ Miatlev, risipit între entuziasme şi laşităţi, între „înclinaţii spre răzvrătire” şi retrageri sceptice, între „plictisul moscovit” şi amintirile tinereţii pariziene. Intrat în scenă încă în „jurnalul” generalului, printr-un suspans enigmatic bine orchestrat, Svecin nu fructifică în niciun fel această ocazie; la întâlnirea cu Louise şi Timoşa, vechea lui apariţie pare uitată, şi Svecin, înfăţişat acum pentru prima oară, e un om nu atât dezabuzat, ca stare de spirit generală, cât

dezinteresat, lipsit de curiozitate, intrat în conflict cu o lume pe care o refuză fără să-şi mărturisească motivele cu claritate. Retras în supărarea lui interioară, este mai curând obscur decât misterios. Nici măcar izbucnirea pasională a Louisei nu-i modifică lehamitea şi mahmureala; zâmbetul „tânăr, orbitor, care nu se potrivea deloc cu faţa lui dură, posomorâtă", strălucind pentru o clipă în amintirea tabloului Varvarei, este, totuşi, prea puţin. Fără doar şi poate ursitoarele au greşit când l-au ales pe Svecin pentru „sărutul din martie"; el a dovedit, apoi, că nici nu e în stare să cadă în cursa întâmplării. Insistenţa epistolară a Varvarei nu-i modifică placiditatea de burghez deranjat de la siesta lui obişnuită. Căsătoria îl găseşte pe Svecin omul nepotrivit la locul nepotrivit, sfârşind într-o retragere liniştită, dar nu mai explicabilă decât aceea tragică a lui Timoşa.

Varvara trebuia să fie marea promisiune. După prima întâlnire cu generalul Opocinin – tânără, frumoasă, liberă şi „modernă" (abia ieşită, fără pierderi, dintr-o căsătorie greşită), „arogantă, plină de sine ori răsfăţată", dar şi inteligentă – Varvara lasă în jur un parfum discret de pasiune disponibilă. Biografia ei, jumătate ascunsă, jumătate devoalată cu multă parcimonie, regizată, de altfel, cu grijă la întâlnirile cu „generalul meu" (nu se ştie cât de întâmplătoare, cât de căutate), o aşază în centrul lumii epice, ca pe un star fără concurenţă. Intrată în penumbră o dată cu însemnările Louisei, reapare în prim-plan, pe neaşteptate, bulversând totul în jur, chiar dacă e o revenire tăcută, coborâtă din rama unui tablou. Femeia cu ochi imenşi, albaştri, strălucind „din spuma unor dantele de culoare verzuie" care îi înconjoară faţa, privind „fără pic de jenă" (simte Louise), îi smulge colonelului Pastoret (şi, neîndoielnic, cititorului) o exclamaţie de o sinceritate irepresibilă: „Ce femeie misterioasă!" Ea, această femeie cu privirea magică, rătăcită nu

se ştie unde, cu secretele unei vieţi aventuroase, va fi autoarea ultimului „memorial”, paginile cu „aduceri-aminte” târzii, unde îi vom căuta mărturisirile mereu aşteptate.

Începutul însemnărilor e tot aşa de promiţător ca şi prima ei apariţie. Tânăra care simte într-o îmbrăţişare necunoscută şi întâmplătoare adierea devastantă a unei iubiri predestinate pare să ne rescrie, în memorie, un pic altfel, toate vechile ei imagini. Tabloul din casa lui Svecin, mai ales, ni se pare acum că ascunde mai multe taine decât ne închipuiam. Tocmai de aceea ne vom simţi deziluzionaţi. „Sărutul din martie” îşi va risipi încet-încet şi misterul, şi exuberanţa pătimaşă. În faţa sufletului de vată al lui Svecin, fervoarea n-are niciun ecou, iar încăpăţânarea de a salva o iubire incertă şi nedorită decade, fără putinţă de oprire, într-o simplă obsesie. Întâlnirile cu generalul (cele din propriile însemnări), înfrumuseţate oarecum, prin contrast, de opacitatea lui leneş-milităroasă, par să-şi piardă acum pojghiţa subţire de aur care le acoperea. Jocurile Varvarei nu sunt nici hârjoneli de dragoste, nici rătăciri pătimaşe; fără să fie nici calcule interesate, ele încep să se deruleze într-un cenuşiu existenţial pe care vârsta, înaintând implacabil, le goleşte de iluzii şi de mister. Căsătoria e doar o altă eroare; descoperirea târzie a scrisorii lăsate de Louise (surprinzătoare reîntoarcere a femeii „cu ochi mari, albaştri”) nu poate avea alt efect decât oftatul melancolic în faţa unui vechi album cu fotografii prăfuite. Eşuând în iubire, Varvara nu mai are nimic altceva de salvat.

„Jurnalul” său, cel mai întins dintre toate, realizează însă cea mai cuprinzătoare panoramă asupra lumii ruseşti de-a lungul unui sfert de veac. Însemnările Varvarei completează, adâncesc, explică aproape toate „poveştile” iniţiate anterior. Interogaţiile asupra omului şi societăţii, a libertăţii şi a robiei, care, spuneam, domină lumea epică, îşi găsesc aici, dacă nu răspunsuri, cu siguranţă toate

datele care le-au făcut posibile. În „jurnalul” Varvarei sfârşesc marile războaie napoleoniene şi, o dată cu ele, „epoca speranţelor frumoase”. Timoşa şi Priahin, doi dintre combatanţii acestor lupte, camarazi de bătălii şi de idealuri pentru multă vreme, se întâlnesc în final în două roluri cu totul opuse: primul, abia scăpat de acuze în procesul decembriştilor, cel de-al doilea, ca agent şi procuror în acelaşi proces. Moartea stranie a lui Timoşa e mărturia pierderii tuturor iluziilor; metamorfoza lui Priahin e semnul pregătirii societăţii pentru un alt anotimp. Rusia merge înainte, îngropându-şi toate întrebările înainte de a le fi găsit vreun răspuns.

Una singură pare să mai fi rămas deschisă, în faţa cititorului, după lectura ultimei pagini: încotro duce drumul Rusiei? Şi răspunsul i se oferă, tulburător, rememorând „poveştile” pe care, citindu-le, le-a trăit: acolo unde îi este **scris** să meargă! Acum, în final, cititorul îşi dă seama că lumea în care a călătorit e aşezată cu totul sub semnul Destinului, al Sorţii celei bune sau rele. În această lume se pierde sau se câştigă pe mâna Destinului „milostiv” sau „blestemat”. Misterul ei adânc stă în această voluptoasă încredinţare în braţele Providenţei. Ea le dă oamenilor speranţă şi ea îi disculpă de pierderea ei. A gândi şi altfel în această lume, asemeni decembriştilor, este o opţiune cu sfârşit tragic. Poate tocmai de aceea personajele principale lasă impresia acelui deficit de personalitate şi de voinţă. Varvara, îndeosebi, pare deseori o jucărie mecanică, impersonală, aşteptând mereu îndemnuri şi semne străine. „Nu uita – îi spune Lizei – există o forţă care ne conduce: ...destinului nu-i place să glumească”. Într-o lume în care totul se întâmplă din „voia destinului”, omul trebuie să se simtă mic şi neputincios, mergând cuminte pe „firul înmânat de Providenţă”.

Întâlnire cu Bonaparte este o carte despre raporturile secrete dintre Istorie şi Providenţă, dintre destinul oamenilor şi istoria lor. Titlul cărţii e, de altfel, o capcană înşelătoare pentru cititor, care îl incită cu o promisiune niciodată îndeplinită cu adevărat. „Întâlnirea" ar fi putut fi la ospăţul perfid pregătit de visele răzbunătoare ale unui general neputincios; s-ar fi putut întâmpla în aşteptările înfricoşate ale lui Mender, dar a rămas doar în tenebrele propriilor halucinaţii. Povestea se tot derulează, şi Bonaparte nu apare nicăieri. Singurul care, totuşi, îl vede, e Priahin, rănit, ascuns într-o Moscovă pustie şi abandonată: „Am tresărit. Erau mulţi, vreo două escadroane. Mergeau în tăcere, solemn, dar în urma lor, pe un cal arab micuţ, călărea un om în surtuc cenuşiu, cu capul plecat... L-am recunoscut numaidecât pe acest om – era Bonaparte... Locuitorii încă dorm, e o dimineaţă obişnuită, liniştită, iar pe Arbat trece Napoleon!" Dar nu era nici pe departe o întâlnire, iar Napoleon nu seamănă cu cel aşteptat. Cu Bonaparte se întâlneşte, cu adevărat, Rusia, fără să-l vadă şi fără să-i vorbească. Bonaparte e doar o întâmplare, un pretext pentru ca oamenii acelui loc şi acelui timp să se caute pe ei înşişi, să-şi interogheze destinul şi istoria.

Ca şi în *Călătoria diletanţilor*, în *Întâlnire cu Bonaparte* totul se desfăşoară în istorie şi, totuşi, totul se întâmplă în eternitatea Omului. Or, noi, cititorii, angajaţi în istoria noastră de **aici şi acum**, suntem, sau ar trebui să fim, şi în eternitatea Omului. Lectura cărţilor lui Bulat Okudjava are şi această nu din urmă calitate: ne obligă să gândim astfel.

Ion Vasile ŞERBAN

Bucureşti, 15 mai 1999

AMINTIRII LUMINOASE A TATĂLUI MEU

— Aoleu! a spus Dunia. Mai întâi ei pe noi, pe urmă noi pe ei... Şi tot aşa o să ne batem unii pe alţii?

Din roman

Şi tristele vremuri s-or duce –
La pieptu-mi din nou te voi strânge.

N. Kukolnik

...Şi totuşi era o vreme magnifică.

Contele Fiodor Golovkin

PARTEA ÎNTÂI

ÎNSEMNĂRILE AUTOBIOGRAFICE ALE LUI N. OPOCININ, GENERAL-MAIOR ÎN RETRAGERE, FOST COMANDANT AL REGIMENTULUI MUSCHETARILOR DIN MOSCOVA

...DACĂ BONAPARTE va înainta astfel, şi el va înainta astfel, peste trei, cel mult patru săptămâni se va opri la poarta mea. Când va apărea (căci n-are cum să ocolească Lipenki), îi voi oferi un ospăţ în sala cea mare. Savurez de pe acum plăcerea întâlnirii! Parcă văd faţa nedumerită a geniului când eu, strâns în mundirul de paradă, cu un gest uşor din mână, îl voi pofti pe uraganul Europei să guste bucatele noastre ţărăneşti. Tăcere de mormânt. Zornăit de pinteni. Sus, la galerie, cântă muzica.

Câtă vreme se va prelungi acest ospăţ scurt, dar săţios, patria, care sângerează, va răsufla din toate puterile, îşi va întinde aripile viguroase, se va trezi; generalii îşi vor înăbuşi disperarea, ostaşii vor striga „ura!" şi totul se va rostogoli în direcţie opusă.

Poate că sunt răutăcios. Însă, când îţi închipui fugarii care nu izbutesc să-şi facă semnul crucii din mers şi nici să cugete adânc, tot din mers, la avantajele fugii în mare grabă, nu poţi să nu fii răutăcios.

Doar cu Varvara sunt blând şi prost.

Am cincizeci şi cinci de ani. Asta-i de şagă? Puteam să mă întorc la vechiul meu regiment şi să-l conduc împotriva duşmanului, dar n-are niciun rost. Când mă gândesc că o să mă trezesc cu hemoroizii mei într-un bivuac friguros, fără closet încălzit, fără apă încropită (de trei ori pe zi câte o lingură înainte de masă), fără cataplasme... Să sperii lupii din văgăună, noaptea, pe timp de război? Să mă văicăresc şi să plâng? Ori să merg sub drapelul regimentului cu termoforul legat la burtă? Ori să mestec cu dinţii mei rari carnea de vită de la intendenţă în loc de o supă uşoară cu orez, cu cărniţă de oaie bine fiartă? Prinţul Piotr a

fost oaspetele meu o zi şi o noapte şi, ascultând toate acestea, a zis:

— Ce mai comandant pierde Rusia! Păi, Filimoşka o să alerge după tine cu supa şi cu samovarul fierbinte!... În fine, să ai cu tine o căruţă cu scame pentru comprese!

— Nu, i-am zis mucalitului, mie mi-ajunge. Când mi-aduc aminte anul o mie opt sute cinci, cum m-am prezentat suveranului şi am primit din mâinile lui ordinul Sfântul Gheorghe... ce umilinţă: comandantul regimentului îndura chinuri mistuitoare – de ce credeţi? Din pricina rănilor? O, nu – o criză violentă de hemoroizi!... Nu, nu, acum trebuie să vă faceţi datoria dumneavoastră, Bagrationii şi Miloradovicii. Sunteţi mai tineri, aveţi în mână toate atuurile.

Slavă Domnului, e om inteligent. A pufnit în râs, a strâmbat din nasul lui mare, dar n-a mai continuat discuţia.

Fiindcă veni vorba, şi eu mi-am impus ca regulă să nu mă avânt în discuţii cu oamenii. Cu cei inteligenţi n-ai ce discuta, căci ei, bântuiţi de îndoieli, nu-şi îngăduie să nu-ţi respecte miopia. Iar cu cei proşti sau cu cei ignoranţi, cu atât mai mult: întotdeauna sunt atât de încrezuţi, încât tu eşti pentru ei un zero. Să discuţi cu ei este o idee zadarnică, deşi poţi să-i sperii. Nu, nu cu glonţul, nici cu bâta (proştii sunt grozav de curajoşi), ci cu paradoxul. De pildă, unul din ăştia tabără pe tine şi susţine, făcând spume la gură, că, uite, dacă toţi servitorii ar fi îmbrăcaţi în uniforme de husari, Bonaparte ar lua calea îndărăt, sau cine ştie ce altă inepţie. Atunci, eu vin şi-i zic: „Posibil, posibil... Apropo, a apărut un leac excelent împotriva hemoroizilor...” El încremeneşte, asudă din belşug şi se îndepărtează gânditor.

Plăcută îndeletnicire.

Sau, iată, a trecut pe la mine grăsunul de Lobanov. L-am întrebat ce părere are despre Napoleon, îl socoteşte un geniu militar?

— Napoleoşka al dumitale este un duşman, nimic altceva, a zis Lobanov enervat.

— O să vină vremea, am spus eu, ca să-i fac în ciudă, când, mai mult ca sigur, o să i se ridice monument...

— Dumitale, a strigat el, îţi arde să vorbeşti în deşert când vrăjmaşul e la poartă!

— Fugi de-aici, care poartă? Unde vezi dumneata poartă? Păi a căzut şi Vitebskul... Dumneata te referi la poarta mea?

Îmi dau seama că l-am jignit pe grăsun. Păi, vezi tu, Titus, el este maior în retragere, recent grenadier imperial şi cât mine de înalt. Iar eu l-am ofensat. Dar să-l ia naiba. Mă dezgustă patriotismul rece, care seamănă cu o făclie pictată. Ăştia se vor bate până la ultima suflare, dar nu vor inventa nicio roată.

Apropo, un zăpăcit a inventat o caretă, care poate să meargă cu ajutorul aburilor. Pe locul unde stă surugiul meu, adică pe capră, se fixează un cazan de fier, sub care se instalează o sobă tot de fier. Torni apă în cazan, bagi lemne în sobă... Apa clocoteşte, aburul caută o ieşire... În acest scop se face un orificiu, pe unde aburul năvăleşte cu putere, împinge ceva, care, la rândul său, împinge altceva, roţile încep să se învârtească, şi careta se mişcă!... Fireşte, din când în când, trebuie să mai adaugi apă şi să mai pui lemne pe foc, dar oare calul nu trebuie hrănit şi adăpat?... În linii mari – e nostim. Nostim şi extrem de stupid, dacă te gândeşti că vor fi stârpiţi caii şi în locul lor vor fi folosite asemenea harabale. Păi, închipuiţi-vă, eu, ditamai generalul, apar în faţa regimentului într-un astfel de monstru, scot sabia şi... „După mine, fraţilor!...” Sau, de pildă, la Palatul de Iarnă se adună invitaţii, peste tot – şiruri de carete cu aburi, totul împrejur e învăluit în fum şi abur, sobele duduie, vizitiii, în aşteptarea stăpânilor, taie lemne!... Şi totuşi, în asta se vede agerimea minţii.

Îmi plac şarlatanii. Sunt nemaipomeniţi. Chiar geniali, numai că geniul lor nu e îndreptat spre creaţie...

Ce uşor s-a împăcat prinţul Piotr cu refuzul meu! M-a strâns la piept atât de drăgăstos, dar n-a zis nimic împotriva refuzului meu de a mă întoarce la regiment... Să mă simt ofensat? Poate s-a gândit la piciorul meu de lemn? Cu trei zile în urmă am parcurs în marş şaptesprezece verste. Uite-aşa, frumoşii mei din Petersburg!

Viaţa mea s-a dus, principe Piotr. Nu sunt supărat... Rămâne doar să nu-mi cruţ strădaniile pentru cel din urmă ospăţ. Asemenea ospeţe n-a cunoscut Rusia vreodată. Timoşa încremeneşte ca o domnişoară. Ochi negri, nestăpânit, ironic, dar bun, leit maică-sa. Oare pe cine mai iubesc eu astfel pe lume? Şi pe ea am iubit-o, pe mămica lui, o mândreţe de femeie, cum rar întâlneşti... Iată însă că neînduplecatul Caron a zvâcnit din vâslă şi pe Timoşa l-a lăsat orfan, iar mie mi-a răpit nepoata. E drept? Un june de paisprezece ani, născut pentru fapte mari, unicul meu prieten, care ţine cartea înţelepciunii în mâinile-i candide. „Ia spune-mi, unchiule, îmi zice el, cum poţi cuceri o fată frumoasă, nu prea deşteaptă, rece ca piatra, dar când o văd îmi piere graiul?” „E bine, Titus, că ţie îţi piere graiul. Ar fi mai rău dacă ea şi-ar pierde capul”, îi zic eu. „Dar de ce?” face el pe prostul. „Pe mine, Titus, mă îngrijorează viitoarele tale păreri de rău. Că eşti un băiat scrupulos...” Şi râdem amândoi.

Domnişoara asta afurisită este Arina din casa slujnicelor. Are douăzeci şi doi de ani, frumoasă, nemăritată, fudulă... Iar el n-are decât şaisprezece! Şi de unde fudulia asta? Oare nu din pricina bunătăţii şi îngăduinţei mele exagerate? Da, şi în general, ele toate, nu şi-au luat oare zborul din palmele calde ale Sonecikăi, mămica lui Timoşa? Ea le citea cărţi!.... Da, Titus, însă, în primul rând, ea e mai bătrână, prietene, nu e de tine, şi nu mai

vorbesc, în al doilea rând, că e slujnică... Preveniri îndoielnice. Ca şi când băiatul ar avea de gând să-şi ducă viaţa lângă ea, ori altceva, bombastic... Dacă e să vorbim deschis, ea şi faţă de mine e fudulă.

Am chibzuit totul. Mi-am trimis oamenii ca iscoade în patru judeţe. Umbrele lor transparente, de nerecunoscut, vor licări prin pădurile guberniei, pe sub poduri, prin clopotniţe, în mulţimile care fug din calea invaziei şi în mulţimile care întâmpină armata cea mare în tăcere. N-am cruţat nici cai, nici bani, şi ei, muştruluiţi de mine în casa servitorilor, vor zugrăvi fiece pas al armatei lui Bonaparte. Da, şi noi, aici, în Lipenki, ne căznim pe măsura puterilor să nu ne facem de ruşine. Şi toţi muzicanţii din orchestra mea, şi toţi bucătarii din bucătăria mea, şi toţi lacheii – într-un cuvânt, toată suflarea – îşi ciugulesc penele cu ciocuri îngrijorate şi se dichisesc. Îmi cunosc oamenii, sunt devotaţi şi de nădejde. Vecinii sunt vineţi de curiozitate. Toată Rusia mă osândeşte!

De unde aceste porniri urâte la tine, mă întreb singur şi tot eu îmi răspund: oare? Oare nu-i frumos să urezi bun sosit geniilor obosite, proslăvindu-le arta militară, să-i pofteşti pe adversari în casa ta, să glumeşti în limba lor maternă, să aprinzi fără părere de rău toate lumânările şi la lumina lor strălucitoare să-i priveşti în ochi pe duşmani iluştrii şi să observi cât sunt de nedumeriţi la vederea acestui carnaval misterios? Oare nu-i frumos să-l aşezi pe marele dascăl pe locul de onoare şi cu un gest distins să-i inviţi pe ceilalţi să ocupe locurile cuvenite gloriei lor? Şi cea mai bună muzică, cele mai grozave bucate şi ultimele patruzeci de sticle de „Clicquot” având gustul propriei lor ţări cuprinse de sminteală? Oare nu-i frumos, – stăpânindu-ţi tremurul degetelor ca să nu verşi băutura divină –, în liniştea care s-a lăsat, să storci din tine cuvinte de recunoştinţă pentru excelentele-i lecţii?

Onoarea asta, ca nimănui altuia, îmi aparţine mie, fiindcă mie mi-a fost dat piciorul de lemn, în locul celui viu şi adevărat, pe care l-am pierdut în luptă cinstită lângă castelul Sokolniţki, pe gheaţa iazului Zaceansk, când noi fugeam, luând aminte, luând aminte copleşiţi de admiraţie, călcând în picioare meleaguri străine... Cât priveşte restul – asta nu mai ţine de voinţa mea. Nişte forţe superioare misterioase pun stăpânire pe mine şi îmi hotărăsc faptele.

Arina se va îmbrăca în straie boiereşti. Să înfrumuseţeze masa.

Când gândul acestui ospăţ mi-a fulgerat pentru prima oară în minte şi l-am expus, râzând şi maimuţărindu-mă, nimeni nu m-a judecat, exclamând: „Cum să nu, vezi să nu stea împăratul Franţei la masa dumitale ovală!” Dar de ce, drăcia dracului, să nu stea? De ce, dacă împăratul nostru rus a putut, ca şi când nu s-ar fi întâmplat nimic, să înnopteze pe paie într-o modestă izbă ţărănească pe malul Goldbachului de smarald?

Retragerea după Austerlitz n-a fost mai puţin dramatică decât toate încurcăturile dinainte de luptă. Deşi, Dumnezeu mi-e martor, am fost elevi destul de buni. Împăratul Alexandru s-a aflat pe lângă coloana a patra până la înfrângerea ei. Când armata a luat-o la fugă, el a trecut cu greu de partea cealaltă, împânzită de mlaştini, a unui pârâu. Pe faţa lui albă ca varul se aşternuse o tristeţe nemărginită. Turna cu găleata, şi armata noastră înainta anevoie prin bezna de nepătruns. Pe la miezul nopţii, împăratul a ajuns în localitatea Godiezhitz. Fireşte, aici era plin de răniţi, convoaie de căruţe şi vagabonzi. Îl căuta pe Kutuzov şi a trimis după el pe toţi care se aflau în preajmă, dar numai Cernîşov a izbutit să-l găsească pe comandant. Nici n-au apucat bine împăratul şi Kutuzov să intre în miezul discuţiei, când li s-a transmis că trebuie să părăsească neîntârziat această localitate. Dar unde-i caleaşca împăratului?

Au căutat-o, dar n-au găsit-o. Şi împăratul a trebuit să pornească spre Tscheitsch călare. Însă după nici şapte verste de drum s-a simţit foarte rău. Boala, care îl chinuia încă din ajun, se agravase. Fireşte, se adunaseră toate la un loc: şi înfrângerea, şi vremea proastă, şi lipsa de siguranţă. Şi tocmai atunci s-a ivit sătucul Urzhitz. Într-o căscioară ţărănească pustie n-au găsit decât un maldăr de paie şi nimic altceva. N-au avut încotro, l-au culcat pe împărat pe aceste paie, şi el era aproape fericit de n-ar fi fost bântuit de boală şi nelinişte. I-au dat să bea ceai de muşeţel şi treizeci de picături de opiu. Şi a adormit. Pe urmă au început fantasmagoriile bivuacului. Medicul curţii Villiers a dat poruncă să se facă rost de o sticlă de vin bun pentru a-i da împăratului să soarbă câteva înghiţituri, îndată ce se va trezi, ca să prindă puteri. Ce să facă? Au cutreierat prin noroiul până la genunchi tot sătucul Urzhitz, dar n-au găsit nici vin, nici pe Ucigă-l-Toaca şi nici pe mama lui. Şi deodată, în culmea disperării, nimeresc la casa preotului din sat, bat în uşă cu ce pot, apar nişte oameni în uniformă austriacă şi lămuresc că în casa parohială s-a oprit însuşi împăratul Franz, în aceeaşi postură de fugar. Ah, dacă-i aşa – cu atât mai bine; monarhul vostru înfrânt pentru monarhul nostru înfrânt, aliatul pentru aliatul său – o butelcuţă pentru refacerea puterilor... Oberhofmareşalul Lamberti, somnoros, a refuzat categoric, fiindcă nu mai avea nici el decât foarte puţin vin pentru întărirea puterilor împăratului austriac. Slavă Domnului, a apărut un ofiţer ungur, care se rătăcise de regimentul său. Aflând de nevoia noastră, ne-a vândut cu dragă inimă o sticlă din preţiosul vin. Şi a doua zi, întremat, Alexandr Pavlovici a intrat în Tscheitsch...

A intrat în Tscheitsch... Acum, poate că nu-i timpul să mă las furat de amintiri „Ia spune-mi, unchiule, zice Titus, eşti tare necăjit că nu poţi să te baţi cu Bonaparte?” „Da’ de unde, Timoşa...

L-am bătut pe Napoleon la Dierenstein, el m-a bătut la Telnitz, l-am urmărit la Blasowitz, pe urmă am fugit de el în direcţie opusă. Pe undeva pe-acolo mi-am lăsat piciorul, şi femeia pe care o iubeam m-a respins; ea nu avea nevoie de un erou cu picior de lemn...” Astfel îi vorbesc lui Timoşa şi îmi umflu pieptul în mod ridicol, bătând pas de front pe parchetul scârţâitor. Totul e trecător. „Unchiule, da’ nu cumva te-a părăsit, – continuă Timoşa necruţător –, pentru că ai fugit de la Blasowitz în direcţie opusă?” „Puţin mi-ar fi păsat, prietene, şi de picior, şi de această damă, – zic eu –, însă viaţa, cum a reieşit în procesul fugii mele, este prea scurtă ca să poţi dispreţui cu inimă uşoară pierderile.” „Da’ mie îmi dai binecuvântarea să mă prezint la regiment?” întreabă el cu o nuanţă de aşteptare în glas. „Dacă ospăţul plănuit de mine o să izbutească, trebuinţa serviciului tău la regiment o să cadă”, zic eu râzând, iar el roşeşte. „De ce?!” întreabă aproape strigând cu nedumerire în glas, ca de atâtea alte ori. „Nu întreba, prietene! strig eu. Sunt lucruri despre care nu se vorbeşte!” „Ah, unchiule, zice el încet, ori eşti bandit, ori zeflemist!”

Ce mari sunt, în aceste clipe, ochii lui negri, plini de tristeţea noastră, a Opocininilor! Şi ce ironice îi sunt buzele! Mă văd pe mine când eram tânăr. În sufletele noastre, ale Opocininilor, s-au zbuciumat întotdeauna două torente care până la urmă se contopeau într-un mod bizar: bunul-simţ şi extravaganţa, sau ceva asemănător... Înarmaţi cu bunul-simţ, noi împlineam cu sârguinţă şi cuminţenie capriciile împovărătoare ale firii până când începeam să ne detestăm singuri şi ochii noştri negri se umpleau de tristeţe, speriind pe cei din preajmă.

Sonecika îl iubea la nebunie pe maiorul Ignatiev. Amândoi erau tineri şi frumoşi. Îl iubeam şi eu. Era un uriaş tăcut, îngândurat. Pe Sonecika o purta pe braţe. Ea îl diviniza. Fireşte, bârfa se ţinea

după ei pas cu pas. Bărbaţii bârfeau pentru că n-au fost ei aleşii acestei tinere doamne fermecătoare, femeile – fiindcă, de obicei, cad într-o puternică stare depresivă când văd izbânzile semenelor. Micuţul Timoşa înfrumuseţa această pereche. Vremea era încântătoare. În toate scrisorile, Sonecika îmi scria că nu va suporta nicio zi despărţită de soţul ei. El îmi spunea în şoapte sacadate că numai Dumnezeu i-a unit, şi istoria nu cunoaşte o legătură mai strânsă, poate doar Romeo şi Julieta, însă ei sunt născociţi. Într-o bună zi ea a apărut în casa mea cu Timoşa, care avea opt ani. Nu putea să-mi explice nimic. În ochii ei negri se citea tristeţea cunoscută. Buzele îi tremurau ironic. „Linişteşte-te, Sonecika, am zis eu. Dacă el e neprihănit faţă de tine şi tu eşti neprihănită faţă de el, înseamnă că totul o să fie bine. În tine clocoteşte tinereţea...” „Ce tinereţe, unchiule, a zis ea, nu-ţi dai seama că am douăzeci şi şase de ani, sunt bătrână!” Ignatiev înnebunea. Ea se ofilea încetişor, dar pentru nimic în lume... „Da’ eu sunt fericită, fericită, râdea ea, dă-mi pace, sunt fericită că mi-au ajuns puterile... Tu nu poţi să-nţelegi...” Peste un an, Bonaparte m-a blagoslovit cu un picior de lemn, iar pe Ignatiev, în aceeaşi zi – cu odihna de veci. Sonecika se ofilea tot mai mult, până când eu şi Timoşa am rămas singuri.

Ce poveste enigmatică, spuneţi şi dumneavoastră! Oare ce se zbuciuma acolo, în sufletul ei, al Sonecikăi şi o făcea să se usuce din picioare pe ea, care alerga pe câmpiile ruseşti cu băieţelul cu ochi negri în braţe? Amabilii mei vecini îşi pierduseră liniştea, căutând să descopere pricinile... Prostime din provincia sălbatică! Cine putea să le dezvăluie aceste pricini, când nici eu n-am izbutit să înviorez focul, deşi eu strânsesem în mâini făclia ce se stingea? Era gata să pornesc pe urme chiar din vremea când Sonecika era încă puternică şi fericită, şi iubea, începusem să descâlcesc firul cenuşiu şi alunecos al vieţii ei. Am

descâlcit, am descâlcit, am şchiopătat, am şchiopătat, am şchiopătat până în clipa când ea a renunţat la linişte, la confort, şi totul s-a pierdut ca într-o ceaţă. Obscuritate totală. Ţin minte doar ochii plini de tristeţe ai maiorului ei, şi asta ca într-un tablou ce atârnă dinaintea mea: ceaţa din zorii zilei, el călare, faţa lipsită de viaţă, de culoarea cenuşii (toţi suntem din cenuşă...), batalionul lui se topeşte în ceaţă, o moară austriacă se desprinde de pământ asemenea unui cocor, între noi, nevăzută, se agita Sonecika. „Timoşa mi-a trimis un desen, spune maiorul Ignatiev cu aer înstrăinat. Un iepure ce seamănă cu un câine...” Şi porneşte în galop în urma batalionului pe lângă moara ce îşi luase zborul, legănându-şi mândru panaşul, însă eu ştiu că el plânge.

Astfel n-am dezlegat acest noduleţ, aşa cum nu l-am dezlegat nici pe altul mai de demult, înnodat de Saşa Opocinin, tatăl Sonecikăi, fiindcă fratele meu mai mare a căzut în uitare, părăsindu-şi cuibul prosper, cum nu se mai afla altul, aşa cum era, în obişnuitul halat de mătase matlasat, nesecătuit de datorii, nefiind în pragul ruinării, ci pur şi simplu împuşcându-se cu pistolul în faţa-i rotundă, zâmbitoare.

Am pornit fără zăbavă din Lipenki, am alergat în goana mare aproape fără oprire, nu-mi venea să cred.

Sonecika a venit de la tânărul ei cămin de lângă Borovsk pentru a aduce un ultim salut nefericitului părinte. Stătea alături de mine istovită de drum, cu faţa schimonosită şi cu buzele plesnite, şoptea rugăciuni. Timoşa creştea în pântecele ei, ea trebuia să nască de pe o zi pe alta, şi tocmai acum asemenea nenorocire! Prin testament, moşia lui Saşa îi revenea ei, însă pe ea nu o interesa nimic. Am luat treburile în mâinile mele.

În vremea aceea aveam încă două picioare, şi capul îmi era mai proaspăt, şi inima mai aprigă.

N-am jelit, n-am ridicat braţele spre cer. M-am spălat cu apă rece, am ieşit în pridvorul fostei lui case. Foştii slujitori-iobagi s-au adunat să-l privească pe generalul cel cumplit (oare eu arătam cumplit?). „Voi toţi sunteţi acum liberi, am zis eu. Răposatul meu frate v-a dezrobit prin testamentul său... Rugaţi-vă pentru el...” Au început să plângă. Sufletul lui Saşa, sunt încredinţat, plutea deasupra noastră, nefiind în stare să se despartă. M-am întors şi am intrat în casa goală, iar bocetul venea pe urmele mele. Oare îl invocau pe Dumnezeu, natura, îl jeleau pe fratele meu ori pe ei înşişi – turmă umană neajutorată, izgonită din casă, aiurea în libertate? Se împrăştiaseră, se înserase, iar vaietele lor nu se mai potoliseră, reflectându-se din oglinzile acoperite cu crep negru, revărsându-se printre rafturile cu cărţi... Cât despre cărţi... Ce ne dau ele în afară de un dor nedesluşit, în afară de suferinţe, în afară de o învrăjbire îndârjită cu lumea înconjurătoare? Tot timpul cât le-a adunat, le-a mângâiat cotoarele, a citit cu atenţie chemările lor nebuloase, ele i-au prins sufletul în mreaja slăbiciunii şi a nedumeririi, au picurat în el durerile şi necazurile altora, i-au subţiat mâinile şi i-au vrăjit sângele. În ele, binele triumfa asupra răului, Dumnezeu – asupra diavolului; vocea adevărului şi dulcea prietenie îşi aveau obârşia în paginile lor, şi Saşa era absorbit de toate acestea şi, cutremurat de pasiune, foşnea din pagini, precum un şoarece ronţăind posmagi. „O! exclama el în şoaptă. O!”

Mie îmi plăcea sunetul tobelor, ploaia în bivuac, mirosul turmei soldăţeşti, vodca şi mazărea murată şi groaza pe faţa vrăjmaşului. „Prin ce-i el vrăjmaş?” întreba Saşa, mijindu-şi ochii alene. „Prin totul, ziceam eu. Când îi vezi faţa schimonosită de ură şi îi auzi cuvintele de neînţeles...”

Într-o caleaşcă luxoasă, construită după fantezia lui, a pornit prin Europa, stând cu

perdelele groase trase la ferestre până ce Varşovia a dispărut din vedere. Eu executam marşuri pe pantele italiene ale Alpilor, strigând la ostaşi, iar el, încet şi cu multă plăcere, mânca brânzeturi olandeze, stropindu-le cu bere limpede în Dinkelsbühl şi aer de munte în Tirol; toate acestea erau asortate cu discuţii filosofice, şi faţa lui rotundă, zâmbitoare, apărea ici-colo prin spaţiile europene, stârnind nedumerirea plină de entuziasm a mulţimii civilizate. Călătorea, ducând dorul Rusiei, al cărţilor sale de la conacul din gubernia Iaroslavlului, şi toate acestea pentru ca, întorcându-se, să se plimbe pe lângă grajdul de vite, astupându-şi nasul cu batista de dantelă. „Păi, grajdul ăsta este – grajd, îi replicam eu fiului rătăcitor. Sau în Olanda nu există grajduri?" „Da, dar nu put, Nikolaşa", zicea el. De parcă vacile olandeze ori caii de tracţiune prusaci nu s-ar fi bălegat în grajdurile lor! „Da, dar nu put, Nikolaşa..." De altminteri, când mărşăluiam prin Europa, n-am simţit decât mirosul prafului de puşcă.

Foşnetul filelor de carte îmi părea foşnetul aripilor de înger, dar îngerii au aprins în el pasiuni pline de melancolie şi fantezii deşarte, după capriciul cărora se cârlionţaseră tufişurile de trandafiri din parcul uriaş şi apăruseră căsuţele chinezeşti, în care nu răsunau voci omeneşti, podeţele pretenţioase de peste iaz scârţâiau trist, şi gondole inutile putrezeau în nuferii de lângă mal, iar pe aleile aşternute cu nisip auriu umblau fără rost, speriaţi, servitorii, gătiţi din capriciul lui în cămăşi curate, suflându-şi nasul pe furiş în mânecile de dantelă. Doamne, şi toate astea cu inteligenţa şi inima lui bună! El însă îşi citea cărţile, împărtăşindu-şi sieşi impresiile şi tresărind singuratic, de parcă fiecare pagină era un reproş, se uita pe fereastră, cuprinzând cu privirea întinderile cunoscute, şi plângea...

M-am uitat şi eu pe această fereastră, nădăjduind să intru în pielea lui de progenitură a varegilor[1] cuprinsă de întristare la vederea mutrelor posomorâte ale adevăraţilor viatici[2], care umblau pe aleile aurii. Apoi m-am aşezat la masa lui de scris şi i-am recitit testamentul scris cu pană ascultătoare.

„Tot ce mă înconjoară în Rusia îmi stârneşte groază şi durere. Durerea m-a adus la această hotărâre. Doar cărţile – prietenii mei dragi – au întreţinut în mine o flacără deşartă, dar acum ele sunt neputincioase.

Rog cu smerenie pe moştenitorii mei să slobozească ţăranii, iar cărţilor să le dea foc, pentru că prin locurile noastre nu fac nimănui trebuinţă...”

Aşa scria, şi eu trebuia să-l consolez pe răposatul meu frate. Am azvârlit în foc pe prietenii lui vicleni, însă, martor îmi este Dumnezeu, n-am putut să îndur vaietele lor. Nici până astăzi nu pot să pricep de ce pe unele dintre ele le aruncam cu înverşunare în flacăra lacomă, iar pe altele le ascundeam. Cele salvate de la pieire tăceau... Iată că, în sfârşit, am părăsit acest colţişor trist, şi în urma mea se înşiruiau printre hârtoape căruţele încărcate cu vinovaţii (aşa socoteam eu) de moartea celui mai mare dintre Opocinini. Tulburători ai liniştii, tăcuţi, ascunşi, toţi în veşminte distinse, mândri de propria veracitate, ei au intrat în casa mea, s-au aşezat împrejur cu cotoarele sclipind ademenitor, până când spre ele s-a întins mânuţa subţire, tenace, enigmatică, a lui Timoşa.

Astfel piereau Opocininii, stârnind nu compasiunea compatrioţilor, ci doar suspiciune şi spaimă...

De altminteri, ce sunt toate acestea astăzi în comparaţie cu sângeroasa plimbare pusă la cale de Bonaparte?...

Geniul corsican mărşăluieşte prin Rusia în august fără să se descalţe, fără să-şi scoată tricornul, în aşteptarea deşartă a bătăliei. Pe fundalul Smolenskului în flăcări – văzută de departe – se leagănă umbra lui uriaşă. Împăratul Alexandru se enervează la Petersburg, strângându-şi buzele ofensate şi mâniindu-se pe conducătorii lui de oşti. Aprigul Bagration unelteşte împotriva prudentului Barclay, Timoşa îl pălmuieşte pe starostele din Lipenki, fiindcă poruncise să fie biciuit un ţăran când ţara piere. Eu pregătesc ceva în speranţa de a înnobila dintr-o dată chipul deformat al istoriei. Important este ca nimeni să nu-mi bănuiască adevăratele intenţii. Pasiunile nebuloase ale Opocininilor nu mă caracterizează, deşi cine ştie ce mână autoritară mă conduce şi mă îndrumă, ce voce, ca o muzică, îmi zgândără inima?

Sărmanul meu frate, care îşi pierduse speranţele şi nu vedea în jur niciun vinovat decât pe sine însuşi!

Când dejunul va atinge apoteoza şi toate discursurile vor fi rostite, eu voi săvârşi cele predestinate, voi aprinde fitilul, apoi voi porni zdruncinat de brişcă prin hârtoapele Kalugăi. Fericită soartă... Dar dacă aş lăsa brişca să putrezească la locul ei, iar eu aş rămâne alături de musafiri?... Căci asta nu doare, numai cei vii simt durerea.

Şi iată că buzele albe ale gurii lumii vor duce vorba că iscoadele lui Bagration au salvat Rusia tocmai în momentul când bezmeticul bătrân Opocinin îl ospăta pe Bonaparte la dejun şi nu mai prididea cu laudele la adresa franţujilor!

Prinţul Piotr va decide că erau iscoadele lui Barclay, Barclay, la rândul său, va atribui totul dibăciei lui Dohturov, Benigsen va raporta suveranului şi va adăuga că aceasta pare o pedeapsă divină, fiindcă smintitul bătrân Opocinin

în momentul acela îi ospăta pe uzurpatori şi le înălţa ditirambi...

Cu cât meditezi mai îndelung la acest subiect, cu atât mai multe portiţe ţi se deschid... Căci vrei să trăieşti, nu-i aşa? Dar oare vrei?

Căruţele cu avutul ţăranilor pleacă la moşia mea din ţinutul Riazanului, oamenii pleacă în urma lor. Când dejunul va lua sfârşit, aproape toţi servitorii, în *dormezele*[3] mele, se vor afla dincolo de hotarele guberniei. Îmi închipui cum vor arăta trăsurile mele de Dresda, înţesate cu fete, briştile mele de Kaluga supraîncărcate cu bucătari şi bucătărese, caleştile mele de Edinburgh, cu roţi uşoare şi vizitii cu jobene de domni!... Lacheii însă vor rămâne cu mine. Eu însumi o să-i împărtăşesc şi o să-i pregătesc pentru bucuriile paradisului, deoarece livrelele de pe ei nu sunt decât un înveliş, miezul lor însă e de natură soldăţească, în stare de sacrificiu. O, cât mă tem să nu săvârşesc ceva ce ar putea împiedica îndeplinirea planului meu. Tremur, mă îngrozesc, mă înfior numai la gândul că un pas stângaci, un cuvânt nelalocul lui vor răsturna totul şi totul, totul, totul se va duce de râpă.

Dar eu?... Străbăteam şaptesprezece verste ca să o văd pe Varvara şi să simt încă o dată arsura flăcării albastre şi reci a ochilor ei. „Pe unde tot umbli, unchiule?” întreabă Timoşa. „Vezi tu, prietene... – şi îi îndrug verzi şi uscate... Vreau să trăiesc, să mă chinuiesc...”

Oare pieirea răului nu înseamnă salvarea binelui? Tot ce se află în casa mea trebuie să servească acestei idei. Muzica, lumina, cuvintele, vaietele şi blestemele, şi osanalele înflăcărate, şi rugăciunile de mulţumire, şi contemplarea Judecăţii de Apoi – toate trebuie să se contopească într-o unitară şi pasionantă furtună, care va tămădui neamul omenesc de fericita orbire şi delectarea cu suferinţa, căci nu aceasta e ursita lui. Nu crima, nici trufaşa răzbunare, ci salvarea – iată

ce văd şi spre ce năzuiesc eu. Şi aici poate că ridic mâna asupra forţelor supreme, asupra Providenţei înseşi... Închipuiţi-vă însă ce se va înfăţişa vederii noastre, când cenuşa se va risipi şi păsările vor începe să cânte din nou.

În viaţa mea am tras destul cu arma şi destul am cunoscut fericirea, auzind trâmbiţele victoriei, şi m-am sufocat, scăpând cu fuga de urmăritori, şi am plâns la vederea trupurilor reci, ieri încă vii, dar am şi ponegrit destul pe cei care plângeau. Şi de fiecare dată mi se părea că sunt drept şi deopotrivă nefericit... Iar acum este de ajuns ţipătul asurzitor al divinului *chalumeau*[4] şi numaidecât în oglindă, dinaintea mea, apare un monstru şchiop, cu statura până la tavan, cu faţa rotundă plină de bărbăţie şi distincţie, care la viaţa lui a călcat atâtea pământuri străine! O, pământurile străine, eu le-am călcat cu stăruinţă ostăşească, şi ochii albaştri ai împărătesei Ecaterina, ochii cenuşii ai împăratului Pavel Petrovici, şi cei azurii ai lui Alexandru, care astăzi e bine, sănătos, au remarcat cu bunăvoinţă osârdia mea printre norii pulberii de puşcă... Patria dragă îmi mulţumeşte...

„Ştii, unchiule, zice Timoşa, eu voi fugi la Moscova fără să mai aştept până când Bonaparte te va lăuda pentru cega răsfiartă.” „Nu te grăbi, Titus, să mă dispreţuieşti, pentru capriciile mele bătrâneşti, zic eu, nu sunt într-atât de bătrân să nu mă pot delecta cu o masă bună şi cu înfăţişarea musafirilor mulţumiţi, însă nici atât de tânăr să nu simt durere când scrutez propria-mi orbire de altădată. Ştii, Titus, acolo, într-una din ţările străine, copleşit sub povara laurilor învingătorului, m-am îndrăgostit de o tânără domnişoară. Era fiica unui brigadier, pe care noi îl luaserăm prizonier, însă acest lucru n-a făcut-o, pe ea şi pe cei din jurul ei, să se poarte reprobator faţă de mine. Războiul, prietene. Mă instalasem în casa lor şi eram zilnic poftit la masă. Din zi în zi, atmosfera

din casă se încălzea. Eu le povesteam despre Rusia, despre Lipenki, ei îşi plesneau palmele, uimiţi, şi, în sfârşit, într-o bună zi i-am dat de înţeles, zâmbind prosteşte, că într-un viitor apropiat ar putea deveni stăpâna casei mele. (Pe atunci Varvara încă nu exista.) Ea, închipuie-ţi, era atât de frumoasă, încât n-a fost deloc uimită, pesemne că un număr suficient de pehlivani fermecători ţăcăniseră zadarnic din pinteni în faţa ei, – după câte ştiu, era şi un poet printre ei. Şi iată, când stăteam pe malul iazului încremenit, unde nuferii îşi etalau mândri căpşoarele albe, şi eu, înfiorat de o dulce presimţire, întindeam spre ea palmele tinere de general, m-a întrebat, fără să-şi plece ochii, atât de tânără, politicoasă, mirosind a cornuri cu stafide: «Dar în ce limbă o să mă înţeleg cu robii dumneavoastră, *herr* Opocinin?» Am rămas buimac, Titus, m-am fâstâcit, atât de simplu şi de practic spusese asta... Ah, această insensibilitate prusacă, mi-am zis eu cu tristeţe... În ce limbă... în ce limbă... Păi arată-i pumnul, şi el se va da peste cap de atâta râvnă. «Păi, la început, prin gesturi, am rostit eu cu greu, ei înţeleg gesturile, iar pe urmă...» Ea a zâmbit foarte prietenos şi uşor condescendent şi mi-a îngăduit, ca unui băieţel, să-i sărut mâna... Mai târziu mi-am adus aminte faţa ei şi acel «să mă înţeleg cu *robii* dumneavoastră...»! Da’ ăştia nu-s robi, proasto, sunt oamenii mei, ai mei! Eu am crescut printre ei, intru în casa servitorilor, eu cunosc totul: mirosurile lor, glumele lor, cum îmi iau mâna să o sărute, cum cântă cântece, cum ne ducem la cules de ciuperci şi fructe de pădure... O familie... Numai la voi, la proştii de prusaci, fiecare e de sine stătător, noi suntem însă împreună de când lumea!

Iată ce mă zbuciuma atunci. Am fost umilit închipuie-ţi, Titus, când m-am întors şi primul cor dezordonat a început să cânte în cinstea mea şi eu m-am uitat la chipurile lor străine... «Oare avem

acelaşi sânge?» mi-am zis eu, şi faţa străpunsă de glonţ a lui Saşa Opocinin a apărut dinaintea mea... Şi acea frumoasă prusacă nu mi se mai părea proastă...”

Şi Titus roşeşte, aşa cum roşea Sonecika, mămica lui.

... Muzică, lumină, cuvinte, miresme...

Lista principalelor instrumente ale orchestrei mele, care trebuie în modul cel mai solemn să exprime întreaga durere, admiraţia, groaza şi mândria mea cu prilejul vizitei geniilor războiului.

1. Două *chalumeau*-uri din lemn de păr ordinar, în care este cuprins un suflet fragil de copil. Ele nu sunt şlefuite de meşteri, ci de palmele aspre ale păstorilor din Alpi. Aceşti musafiri din vechime au fost găsiţi de mine într-o casă dărâmată de artileria noastră. Într-un colţ întunecos, acoperite cu praf de var, cele două instrumente şedeau tăcute, strângându-se unul într-altul fără vreo speranţă de salvare. Le-am adus în Lipenki, le-am dat lui Fedka, şi Fedka le-a readus la viaţă, şi într-o zi au prins grai. E greu de redat ce se ascunde în suspinul lor uşor. Ele sunt ca două surori, numai că una are glăsciorul mai subţirel. Blândeţe şi împăcare sincere precum glasurile unor păsări necunoscute, pe care le poţi auzi doar în vis. Urechea, obişnuită cu bubuitul prelung al luptelor, trebuie să asculte cu atenţie, sufletul să se înmoaie, mâinile grosolane să atârne neputincioase de-a lungul trupului. O, *chalumeau*, eşti divinitatea însăşi!...

2. Cornul vânătoresc (*waldhorn*) – un melc de aramă adus la perfecţiune de meşteri necunoscuţi. Din formele iniţiale a mai rămas doar silueta. Melcul se răsucea, se tot răsucea, stimulat de presimţirea goanei, şi din gâtlejul de aramă slobozea chemări răguşite şi urări de noroc la vânătoare. Semeţul vânat a plătit şi plăteşte cu

sânge pentru delectarea cu această muzică, cum şi noi plătim când suntem vânaţi, cum ne delectăm când noi înşine vânăm duşmanul. Socotesc că sunetele acestui instrument sunt mai mult decât potrivite între celelalte sunete din orchestra hărăzită pentru festivităţile plănuite de mine. O, vânătoare, vânătoare făcută de o inimă curată, de un suflet generos, istovit de îndoiala în propria-i neprihănire!

3. Toba – este cel mai vechi dintre instrumente. Pielea unui juncan de trei ani, dar şi mai bine a unui bivol, întinsă pe un cilindru din lemn de tei, capătă însuşiri enigmatice: sub loviturile ciocănelului se însufleţeşte şi pronunţă acel „ah" înfundat, ca un suflet supus suferinţei, şi acel răsunător „bummm!", care invită la mişcare spre porţile deschise. Iar când în mâinile toboşarului se trezesc beţişoarele de arţar, atunci în aer se împrăştie nişte sunete mărunte semănând cu cele scoase de boabele de mazăre, care semnifică fie începutul unui atac, fie al unei execuţii, fie al unui dans vesel. Iată însă ce năzdrăvănie: însuşirea acestor sunete este de aşa natură încât, dacă ele sunt pentru atac, atacul este victorios, iar dacă sună pentru eşafod – execuţia este inevitabilă. Arta toboşarului constă tocmai în a înţelege *cum* să bată acele sunete mărunte şi *pentru ce* se potrivesc mai mult în momentul de faţă...

...Pe Arişa o iau cu mine în brişcă. O să-i arunc pe umerii semeţi haina de blană a Sonecikăi pentru a-i potoli frigurile spaimei... şi vom porni în goană. Deci, un bătrân prăpădit şontâcăie spre brişcă, lac de sudoare, un nelegiuit, urmat de tăcuta Arişa, ca umbra ucigaşului, cu şubă domnească pe umeri?... Deci, eu mă furişez ca un hoţ în speranţa de a auzi acel formidabil foc de artificii... Ah, generale, ce nimicuri absurde zămisleşte căpăţâna ta cazonă!...

Într-o zi, în casa mea a apărut un individ necunoscut. L-am oprit. Întreb: „Tu cine eşti?” Răspunde politicos: „Andrei Lîkov”. Am izbucnit în hohote de râs, privind armura lui de lacheu. „Eşti lacheu?” „Da, să trăiţi, excelenţa voastră, zice el, lacheu.” „Zici Lîkov, râd eu ca să nu se intimideze prea tare, lacheu, Lîkov zici...” „Da, să trăiţi, lacheu”, zice şi râde şi el. Dragă Titus, de atunci eu nu-i zic altfel decât Lîkov. Altora le zic: „Vanka, adu, Senka, du-te”. Lui însă: „Lîkov, vino încoace, adu-mi cutare lucru, aprinde lumina, Lîkov!” Şi el aprinde şi umblă ca un lacheu, şi priveşte ca un lacheu, şi eu nu observ în privirea lui dorul după făgăduielile de libertate ale lui Bonaparte. Fireşte, Bonaparte este un geniu. Geniul războiului şi al politicii Oare va rezista el, Lîkov?

4. Timpanele se fac din aramă americană. Această aramă roşie cu reflexe albăstrii este bună pentru exclamaţii. Însă nu se poate să nu amintim de pielea de viţel, dar şi mai bine de măgar, bine tăbăcită, bine întinsă pe căldarea de aramă. Răsună rar şi la momentul potrivit. Mai cu seamă în apoteoză. Noi trăim lent şi neobservat, până ce, treptat, se acumulează în noi pulberea uscată şi inflamabilă a zilelor trăite, pentru ca brusc să izbucnească precum o flacără albastră şi să bubuie, şi să vestească solemn că, iată, s-a săvârşit acel lucru pentru care s-a acumulat totul. În acel moment timpanele sunt indispensabile, ca de altminteri şi atunci când o nelinişte inexplicabilă se stârneşte brusc cu mult înainte de pragul natal, precum apele de aprilie... Da’ ce-o să fie cu noi, domnilor?...

5. Flautul piccolo. Când pe neaşteptate în orchestră se întrerupe şuvoiul dens şi lin al sunetelor, atunci, în pauză, se iscă fluieratul lui, rece, îndărătnic, dispreţuitor, strident şi atât de pretenţios, încât oamenii se aruncă unul spre

celălalt, dar nu pentru căldură, nu cu iubire, ci pentru ca, respectând frontul şi alinierea, să mărşăluiască, etalându-şi bărbiile hrăpăreţe şi ascuţindu-şi feţele dure, străduindu-se să semene unul cu celălalt... Ciudat, un mic bastonaş din ramură de cireş, lipindu-se de bietele buze uscate ale flautistului, ne transformă pe noi, cei calzi, lenevoşi, sentimentali, în şiruri ordonate de draci fără judecată, care mărşăluiesc pe picioare de fier spre moartea timpurie, spre gloria deşartă, spre regretele târzii. După acest fluierat nu vei dansa, nu-ţi vei plânge aproapele, nu vei zâmbi femeii iubite.

Dragă Titus, când vei citi aceste însemnări fără noimă, eu nu voi mai fi lângă tine. Tu însă adu-ţi aminte de mine şi înţelege-mă. Şi asta mă va încălzi pe mine *acolo*. Când, şchiopătând, voi ajunge la Poarta cea Sfântă, cine ştie cum voi fi întâmpinat? Personal, n-aş fi deschis-o nimănui, doar Sonecikăi. Toată viaţa păcătuim, păcătuim, ştiind dinainte că va veni o vreme când vom cerşi, cu fruntea în ţărână, iertarea. Nu-i bine deloc! Toţi prefăcuţii şi făţarnicii sunt fraţii mei vii, bipezi, pe care îi iubesc.

6. Flautul grande este altceva. Tot din cireş uscat ori din lemn de rodiu, cu clei din coarne de cerb, însă ce desfătare, ce extaz, ce sânge gros şi curat! Ascultă cu atenţie, corsicanule, pleacă-ţi urechea, apleacă-ţi fruntea. Dacă timpanele sunt în cinstea ta, glasul flautului însă este întru chinuitoare căinţă.

Fiindcă veni vorba, Titus, măicuţa ta n-a renunţat pur şi simplu la moştenirea părintească, ci a vândut blestemata moşie din ţinutul Iaroslavlului, răsuflând uşurată, a dat-o cu toate angaralele – repede, repede, pe un preţ de nimic – unui parvenit din Petersburg într-un frac verde cu

talie joasă şi pantaloni de culoare deschisă, care nu doar că încă nu se purtau, dar nici nu se mai văzuseră până la el. Parvenitul, care se numea Priahin, era plinuţ, vesel, cu ochi nordici spălăciţi, frecându-şi mâinile mici, a poruncit să se dea slujitorilor care au vrut să rămână câte un pahar de vodcă, pe fete le lovea cu palma peste dos şi râdea, râdea, căci băuse şi el prea destul. Priahin...

Şi, pentru că eu mă ocupam de toate acestea, a trebuit să înnoptez pentru ultima oară în casa acum străină. Dimineaţa, când mă şi urcasem în brişcă, am văzut cum, din pridvor, noul proprietar a pornit în goană spre mine. Parcă nici nu băuse, era proaspăt, parfumat, dar trist, chiar posomorât. Ce schimbare!

Mi-a vorbit domol, cu întreruperi, fără zâmbetele de ieri:

— Vă compătimesc şi vă înţeleg. Carnavalul de ieri este tributul involuntar acordat smintelii uşoare la care m-au supus împrejurările. Vă rog frumos să mă iertaţi...

Ne-am luat rămas-bun prieteneşte, cu atât mai mult, cu cât el izbutise să mă pună la curent cu neverosimila lui situaţie, ceea ce m-a făcut chiar să-l simpatizez.

Închipuie-ţi un obscur aristocrat scăpătat, care, cum se întâmplă întotdeauna, are o droaie de copii şi o nevastă bolnavă. Niciun fel de relaţii. Serviciu n-a obţinut. Conacul boieresc – o izbă. Nicio rudă, în afară de o mătuşă fără copii, soră bună cu mama lui, tot din neamul Kiseliovilor. Mătuşa e bogată, trăieşte în casa ei la Petersburg, dar nu vrea să ştie de nepotu-său. Iar el e mândru. Îşi ară singur pământul, singur seamănă, singur strânge recolta... Şi iată că se apropie bătrâneţea, bani nu are şi nu izbuteşte să-şi aranjeze copiii. Într-o bună zi moare mătuşa cea rea, şi din testament rezultă că el a devenit posesorul a două sute de mii! De ce s-a întâmplat astfel – nu putea să înţeleagă şi s-a scrântit puţin. Slavă Domnului

că nu era risipitor, cunoştea preţul banilor şi nu i-a cheltuit pe fleacuri. Am auzit că acum prosperă. Să-i dea Dumnezeu numai succese. Priahin...

7. Oboiul provine din vechiul şalmeu sau din zurna orientală. Înnobilat de-a lungul veacurilor, meşterit din lemn de dud, cu ancie dublă, fină, de trestie. Aerul, trecând prin ea, capătă forţă şi expresivitate. Oboiul singur nu are putere, sunetul acestui solitar este chiar neplăcut. Oboiul e frumos în compania semenilor, în corul confraţilor. Atunci fluieratul lui străpunge inima cu o durere plină de bucurie, şi gândurile – unul mai dulce decât altul – te vizitează, deşi o oarecare deznădejde amărăşte această desfătare şi intensifică neliniştea inexplicabilă.

8. Fagotul e lung ca toiagul unui pelerin şi îndoit asemeni unei lulele. Sunetul e grav, incontestabil, puţin fonfăit, ca la bătrâni. E greu de spus ce mormăie el. Nemulţumire şi chiar repulsie se aud în glasul lui. El a parcurs totul şi a văzut totul. Gălăgioşii de care este înconjurat în orchestră, deocamdată încă prea plini de automulţumire, îl enervează şi îl umilesc. El ştie că totul este trecător: imperiile pier, elanurile nobile se sting, speranţele excepţionale se prefac în farsă, intenţiile măreţe – într-o grămadă de bălegar; după ţari nu rămân decât mormintele, pe învingător îl aşteaptă răzbunarea... Fie ca geniile victoriei, care se vor aşeza la masa mea, să audă acest sunet şi fie ca pe chipurile lor călite să se aştearnă lividitatea...

Grăsunul Lobanov, vecinul meu, a apărut către seară cu ochii ieşiţi din orbite.

— Ştiu că dumneavoastră îl admiraţi pe Bonaparte, a zis el gâfâind. Pentru dumneavoastră este un geniu şi alte drăcovenii... Pentru mine este duşman, uzurpator, perturbator al rânduielilor noastre... El calcă în picioare pământul nostru sfânt şi seamănă moarte... şi răzmeriţă!

— Daţi-mi voie, domnul meu, am zis eu, nedorind să intru cu el în controversă, războiul decurge conform realizărilor din arta militară. Cucerirea Smolenskului este o perfecţiune...

— Ce-mi pasă mie de perfecţiunile militare?! a strigat el, izbucnind în plâns, şi cu pumnul măsliniu şi-a şters o lacrimă. A făgăduit oamenilor mei dezrobirea, ei vorbesc deschis despre asta... Asta ce-i?... Noi plecăm la Kostroma, unde? De ce?... Am cerut la gubernie un pluton de ulani, cel puţin, pentru apărare, pentru protecţie... dar ei au râs: care pluton de ulani?... Care pluton?! a strigat el din nou. Păi, ştiţi că de la o rudă de-a mea de lângă Vitebsk, care de-abia plecase, i-au cărat totul din casă? Cine? Oamenii ei. I-au cărat totul, totul... Pe urmă au venit şi soldăţeii noştri, poate că şi acei ulani, şi toţi laolaltă au cărat linguri, furculiţe, oglinzi, fotolii, porţelanuri şi fracuri... Dar fracurile de ce? Nu cumva geniul nostru e vinovat de asta? – A început din nou să plângă. – Pe urmă au sosit francezii, au dormit pe paie în frumoasa casă în stil *empire*, şi-au făcut nevoile prin colţuri şi au pornit mai departe după toate regulile artei militare, cum spuneţi dumneavoastră...

— Stimate domn, am zis eu consolator, îţi aminteşti în Lombardia valea aceea de rai şi albăstrimea cerului de mai printre frunzuliţele crude ale viţei-de-vie?

— Ah, da, îmi amintesc, îmi amintesc, a suspinat el.

— Ce tânăr eraţi şi ce chipeş, şi ce frumos vă împodobea capul nimbul gardei imperiale! (S-a îmbujorat ca un copil, chipul i s-a însufleţit, devenind chiar frumos.) Şi cum noi amândoi, năuciţi de soarele italian, cu pielea roşie şi neînduplecaţi, îi fugăream pe francezi prin viile italienilor, pentru a înapoia austriecilor posesiunile lor! Asta da vânătoare! (Şi-a dat capul pe spate şi a zâmbit modest.) Iar acum, stimate domn, de ce să

nu credem că ne-a ajuns răzbunarea aici, printre ogoarele şi ţarinele noastre?

A sărit în sus. Faţa îi ardea ca focul. Nimbul de odinioară îi apăruse în jurul frunţii. A început să meargă prin cameră cu paşi grei de grenadier, şi duşumeaua scârţâia ca sub talpa cuceritorului.

— Prin viile italienilor, prin viile italienilor, a mormăit el şi a tăcut brusc.

Se lăsase linişte. Prin ferestrele deschise, deasupra parcului întunecat, se vedea luceafărul de august. Undeva, nu prea departe, mărşăluia sceleratul zilelor noastre în botfori lustruiţi şi cu mâna-i mică şi plinuţă arăta spre Moscova. În clipa asta, tu, Titus, ai fi tresărit, dragul meu, auzind cum maiorul în retragere Lobanov a întrebat într-o şoaptă trufaşă:

— Răzbunare? Adică aveţi în vedere destinul?... Da, fie şi aşa n-au decât să vina, să vină, să vină... Dar fracurile de ce? Armatele vrăjmaşe, îndemnate de propriul destin, n-au decât să calce în picioare câmpiile străine până ce vor avea de suferit din partea unui destin străin... Dar fracurile de ce? Ce trebuinţă au ţăranii de fracuri? Porţelanurile mai înţeleg, dar fracurile... sau chiar oglinzile – să-şi privească mutrele, sau storurile, sau hârdăul cu lămâiul verde, dar fracurile?... Mă vor ucide şi pe mine, şi pe membrii familiei mele, şi pe francezul-guvernor, pentru că e francez şi pentru că francezii sunt protestanţi... Da, da, degeaba râdeţi (cu toate că eu nici nu mă gândeam să râd, ci, dimpotrivă, mă uitam la el cu groază; pentru că acest nătărău cumsecade se smintise definitiv din pricina propriei elocinţe)... Mai întâi vor da francezilor grâul meu şi pe mine mă vor aduce în sapă de lemn, iar pe urmă vor îmbrăca fracurile, vor lua furcile şi i le vor înfige lui Bonaparte în burtă...

(L-am împuşcat în duel pe sublocotenentul Skobţov, dar lumea nu s-a schimbat. Şi, deşi înţeleg că acesta nu este un mijloc cu ajutorul

căruia omenirea poate fi perfecţionată, totuşi, cel care insultă nu trebuie iertat, nu trebuie lăsat să plece în voie. Atunci – ori el pe mine în faţa rotundă, ori eu pe el în cea pătrată.)

9. Clarinetul. Singuraticul clarinet este destinat pentru înmormântări. Aşa a fost. Corpul lui de rodiu sau de abanos, negru, alungit, sever, amintea de isprăvirea inevitabilă a drumului vieţii, glasul lui grav, asemănător bocetului, sugera ideea potrivit căreia chiar dacă piedestalul pe care a fost ridicat răposatul în viaţă e mai înalt decât meritele lui, moartea a pus lucrurile la locul lor şi a nivelat nepotrivirile. Vlăstar al anticului *chalumeau*, adus la înfăţişarea actuală de către meşterul Denner din Nürnberg, nimerind în ceata altor instrumente muzicale, şi-a schimbat pe neaşteptate menirea. Glasul lui grav, de miere, răsunând din orchestră, nu cântă eterna despărţire, ci eterna şedere în inima noastră; nu despărţirea, ci iertarea. Oare îmi va ierta Dumnezeu cutezanţa ce mi-am pus în gând? Vă jur însă că glasul clarinetului, în cor, va fi şi pomenire, şi proslăvire, toate deopotrivă, în egală măsură.

...La sfârşitul lui iulie, în casa Osipovilor, unde se adunaseră o sumedenie de oaspeţi puţin cunoscuţi unul cu altul, aproape întâmplător, Fedka al meu, care mă însoţea în vizită, a cântat la corn englezesc compoziţia unui veronez preclasic, pe care Fedka însuşi a transpus-o pentru corn; cânta cu acompaniament de clavecin, şi musafirii încă ascultau acest duet cu liniştea din vremurile de pace: distrat, cu blândeţe, fără nicio tragere de inimă, fără să se înflăcăreze peste măsură, uitându-se unul la celălalt, fiecare gândindu-se la ale sale. Colo, în fotolii de catifea vişinie, două cucoane în toalete demodate se prefăceau cufundate în melodie, agitându-şi evantaiele; colo, lângă fereastra deschisă, încercând să se ascundă

după perdeaua transparentă, un domn în camizol verde făcea semne uşuratice unei domnişoare oacheşe în rochie trandafirie; colo, pe divan, trei băbuţe cu bonete de pe vremea Ecaterinei dădeau din cap în ritmul cornului; colo un grup de ofiţeri încă foarte tineri se înghesuiau speriaţi într-un colţ, neştiind cum să-şi folosească mâinile lungi; colo un cârd de domnişoare stângace stăteau cuprinse de încordare, de parcă se pregăteau s-o rupă năvalnic la fugă... Eu mă aflam chiar lângă uşă, sprijinindu-mă în bastonul de nuc, căci refuzasem fotoliul ce mi se propusese. De la înălţimea staturii mele puteam să contemplu tabloul foarte bine. Totul era ca întotdeauna, şi totuşi ceva părea ciudat, dar ce anume – nu puteam să ghicesc.

Un domn în vârstă necunoscut, care stătea alături de mine, mi-a şoptit pe neaşteptate la ureche:

— Toţi se prefac melomani. Vor să pară...

Numeroasele zbârcituri de pe faţa lui exprimau dezgustul, în ochii decoloraţi se citea tristeţe. M-a privit de parcă avea nevoie de ajutor. Îl vedeam pentru întâia oară. În fine, Fedka şi-a încheiat opusul şi a ieşit cu smerenie din salon. Am auzit complimente la adresa mea. Toţi au început să se foiască, evantaiele au pornit să se mişte şi mai tare, au înflorit surâsuri sincere, a răsunat larma vocilor reînviată. Totul se însufleţise, începuse să se îmbujoreze. Slujitorii schimbau în linişte lumânările. M-am uitat la bătrân. El a oftat şi s-a îndreptat hotărât spre clavecin, s-a aşezat şi a întins mâinile. De-abia au răsunat primele acorduri, şi toţi musafirii au înţepenit cu obişnuita lipsă de plăcere. Bătrânul cânta. Eu tocmai îmi ziceam că e timpul să plec acasă, însă am ciulit urechile. Naiba ştie ce cânta el acolo, dar se vedea cât de colo că era mare maestru. Era o piesă necunoscută, şi bătrânul şedea cumva neobişnuit, cu faţa întoarsă de la claviatură, de parcă muzica stârnea în el ostilitate. Treptat, toţi au încremenit

cuprinşi de încordare. Neliniştea se revărsa în suflet. Degetele însufleţite ale bătrânului, faţa ascuţită, denaturată de repulsie, ochii plini de disperare – iată ce vedeam eu, uitând de casă. Clavecinul plângea în hohote, zău, bocea, de parcă era viu. Pe cine şi ce jelea el? Am simţit că mi se strânge inima, flacăra lumânărilor părea moartă, feţele invitaţilor se scofâlciseră şi deveniseră cenuşii... De ce jelea? În felul acesta acum vor începe toţi să plângă, îşi vor frânge mâinile şi vor fugi care încotro, îmbrâncindu-se unul pe altul... Îmi venea să arunc cu bastonul de nuc în bătrân, bătrânul naibii!... Cele trei băbuţe de pe divan îşi udau picioarele în Lethe, domnişoara cea oacheşă îşi înclinase capul, domnul în camizol verde se ţinea cu mâinile de pervaz, tinerii ofiţeri se strângeau unii într-alţii din ce în ce mai aproape... Ah, al naibii bătrânul ăsta, care dispreţuia bucuriile! Atunci m-am gândit pentru întâia oară că mi-am trăit traiul, destul, s-ar părea că e timpul... Şi îndată mi l-am amintit pe Saşa Opocinin şi m-am speriat.

M-am întors acasă singur. Caleaşca înainta fără zgomot. Era o noapte de vară caldă, iar eu mă sufocam – neliniştea clocotea în mine, mă istovea, mă înăbuşea. Toate în jur păreau semne rău prevestitoare. De pildă – a sforăit calul, o creangă a trosnit în pădure, un iepure alb a traversat drumul şi eu am tresărit, deşi asemenea iepuri sunt, în pădurea noastră, o sumedenie. Sufletul mă durea bântuit de o presimţire amară. Am dat bice calului. Mai repede, mai repede... Şi brusc mi-am dat seama: păi e război, Dumnezeule atotputernic! Şi mi s-a părut că totul e sfârşit. Nu există nici casă, nici grădină, niciun singur suflet viu; în jur doar câmpuri reci... Bătrânul dracului! Eu ştiu *ce* înseamnă asta! Valul gigantic, care m-a dus şi pe mine cândva prin viile italienilor, printre stâncile Alpilor, chiar valul acela se apropia implacabil. Precum odinioară eu, precum şi ei acum, nimic

altceva... Poate că izbânda regimentului meu acolo, lângă Unter-Leuben, a zămislit o şcoală nouă, şi o mulţime întreagă de imitatori, uitând numele meu şi împodobindu-şi pălăriile cu panaşe, nădăjduiesc să repete pe pământ străin izbânda mea de atunci, fără să cruţe nici fierul, nici sângele... Am ajuns acasă. Slujitorii au luat caleaşca în primire. Timoşa dormea. Mi s-a făcut milă de el, cornetul de mâine, cu buze mari şi obrajii roşii.

Lucrul cel mai bizar este că oricât am întrebat ulterior de bătrânul acela, nimeni nu-i ştia numele, cine era şi de unde, cum a apărut şi încotro a dispărut... „Dar oare a dispărut? îmi zic eu, râzând. Oare să nu-l aşteptăm curând în ospeţie?" Cineva a exprimat chiar presupunerea că ar fi fost o iscoadă a corsicanului sau ceva de felul acesta...

10. Îmi lipseşte clarinetul-bas. Fedka mi-a povestit cu lacrimi în ochi despre calităţile lui; el posedă o forţă întunecată şi un temperament enigmatic – iată ce însuşiri are sunetul lui. Am scris la Dresda, la Viena şi Milano. Nimeni însă n-a răspuns la scrisorile aiurite ale generalului olog...

„Bunicule, – mi-a zis micul Timoşa cu mulţi ani în urmă, când era foarte mic, avea doar opt ani –, îmi îngăduiţi să vă spun unchi şi să mă adresez cu «tu», precum măicuţei?" Guvernorul Mender a dus îngrozit degetul la gură şi-i face băiatului semne drastice. „Prea bine, prietene, zic eu, te rog, spune-mi cum doreşti." Domnul Mender oftează uşurat, râde şi îl mângâie pe Timoşa pe căpşorul cârlionţat. „Ia spune-mi, unchiule, zice Timoşa serios, când o să mă însor cu mămica, o să-mi dăruieşti un caaal adevărat?" Mender începe să se văicărească şi zice: „Timoşa! Timoşa! Timofei Mihailiş, dumnefostra începe vorbit prostii. Eu înroşesc de cuvinte al dumnefostra!..."

...Franz Johann Mender se bucura de soarele italian laolaltă cu jumătatea de companie a bravilor săi tirolezi. El a subjugat ţara aceasta, a devenit stăpân peste ea, puterea lui se întindea departe şi părea eternă. Pe neaşteptate, francezii au pătruns în Lombardia şi i-au alungat pe austrieci din locurile cu care se obişnuiseră. Tânărul Bonaparte a inspirat locotenentului austriac atâta groază, încât Mender şi-a părăsit soldaţii, a fugit în Linzul natal şi curând şi-a dat demisia.

Cum s-a întâmplat ca un profesor de istorie şi ştiinţele naturii să devină locotenent, eu n-am înţeles din povestirile lui, căci nu prea sunt tare la germană, franceza n-o cunoaşte Mender din pricina spaimei mistice faţă de tot ce e francez şi italian, iar rusa şi-a însuşit-o foarte recent şi destul de aproximativ, astfel încât să-l înţelegi e caraghios şi chinuitor. Este foarte posibil ca sunetele fanfarei militare, ori entuziasmul femeilor, ori pasiunea pentru necunoscut, ori uraganele patriotice să-l fi determinat să îndeplinească serviciul de gardă printre italienii cuceriţi. În orice caz, întorcându-se în Linz, austriacul s-a înveşmântat cu înduioşare în civil, dându-şi seama că a studia simplu istoria este mult mai plăcut decât a o săvârşi. Însă n-a izbutit să se odihnească după năvalnica-i fugă, căci mareşalii lui Bonaparte şi-au făcut apariţia pe malurile de smarald ale Dunării. El a îmbrăcat din nou mundirul, ferm încredinţat că oştirea lui Bonaparte a venit după el instigată de italienii răzbunători, şi a decis să se apere. Lângă Ebersbrunn şi-a pierdut din nou soldaţii, şi eu l-am doftoricit în bivuacul nostru şi l-am readus în simţiri. Acolo şi noi abia am putut să-l evităm pe mareşalul Mortier prin noroaiele din noiembrie, ocolind pe lângă Krems, şi Franz Mender mergea alături de noi, neştiind unde să-şi caute detaşamentul. Chipeş, bine ras, cu nasul ascuţit, subţire, ochi albaştri, el striga citate din Pliniu şi Tacit ca pe nişte blesteme la adresa

francezilor, iar când se liniştea, îmi mărturisea, roşind, că aproape la fel îi strigau lui italienii, când a năvălit peste ei, într-o zi, cu armata austriacă... „Doar *noi* nu ţinem minte nimic, istoria ţine minte totul, şoptea el, apoi şi mai încet: Francezii mă urmăresc, credeţi-mă. Dacă eu aş dispărea acum, ei v-ar lăsa în pace...” Şi sminteala se aprindea în ochii lui albaştri de copil. „Mănâncă-ţi caşa, Franz Ivanovici, şi nu mai bate câmpii”, îi ziceam eu bravului aliat.

Ne-am luptat cu vitejie lângă Krems, dar am fost învinşi, şi acum strategia noastră se reducea la retragere. Într-o noapte întunecoasă ne grăbeam, prin ponoare şi drumuri desfundate, spre Hollabrunn, când a venit vestea liniştitoare de la Miloradovici: el îi comunica lui Kutuzov că intemperiile l-au oprit pe Mortier la trecerea peste Dunăre, şi noi am răsuflat uşuraţi. Bagration, a cărui oştire fusese lăsată pentru acoperire, ni s-a alăturat, pierzând două mii de oameni, toţi ucişi. De la Petersburg s-au auzit aplauze. Pe drumul spre Hollabrunn, din pricina grabei şi a ceţii, Franz Mender a dispărut, noi însă nu l-am putut uita pe austriacul smintit, pentru că francezii, cum ne-a prezis el, într-adevăr ne-au lăsat în pace pentru o vreme.

Înnebunit de ideea că răzbunarea pentru micile mizerii făcute pe pământul Italiei vine acum, în persoana francezilor, pe urmele lui, Franz Johann Mender a amuţit şi s-a pierdut undeva prin centrul Europei. Eu am ajuns, şontâc-şontâc, la moşia din gubernia Kaluga, în Lipenki mei dragi, unde Timoşa şi-a încolăcit mânuţele încă firave după gâtul meu, unde Sonecika în rochie trandafirie, palidă şi sleită de puteri, plângea în hohote, privind cât de stângaci şchiopătez, făcând pe războinicul uşuratic, şi am înţeles că noi acum suntem singuri pe lume, singuri, singuri, dacă n-o punem la socoteală pe Varvara... dacă n-o punem la socoteală pe Varvara... deşi acum n-avem de ce

s-o punem la socoteală. O socoteală absurdă, amintire deşartă, lamentaţiile mele zadarnice – toate sunt ale mele, atunci să şi moară cu mine...

Zilele acestea i-am scris contelui Saint-Priest, rugându-l să-l aranjeze la el, în Regimentul de vânători, pe Timoşa, care ardea de dorinţa de a servi în armată. Totuşi, băiatul va fi sub ochii unui camarad de luptă, comandant de excepţie şi om bun. Contele Saint-Priest, s-a distins lângă blestematul de Austerlitz şi a primit chiar ordinul Sfântul Gheorghe clasa a patra. Acolo ne-am despărţit. Ulterior a mai trecut din când în când pe la mine, însă, provenind din emigranţii francezi, dezaproba cu înverşunare admiraţia mea pentru geniul lui Bonaparte, De fapt asta nu ne împiedica să rămânem buni amici, mie îmi plăceau impetuozitatea, severitatea lui în luptă şi aproape blândeţea feciorelnică a sufletului. Era foarte cult şi, în general, inteligent şi admira nespus talentul meu de a bârfi.

Ah, Austerlitz, Austerlitz! Şi-al tinereţii duse răstimp drag, şi-al anilor războinici lung şirag, – totul îmi pare-acum o bagatelă, dar gheaţa iazului Zaceansk, întinsă, mereu, aievea ori în visurile mele, stă dinaintea privirii-mi de-acum stinse...

...Da, şi pe neaşteptate, de Crăciunul lui 1807, am primit din Austria, într-un plic murdărit şi hărtănit de poştaşii beţi, o scrisoare de la Franz Johann Mender, care strigă după ajutor.

„*Multslăvite domnule general,* scria istoricul ghinionist, *n-aş fi îndrăznit niciodată să Vă stingheresc în solitudinea Dumneavoastră binemeritată, dacă n-aş fi fost silit de circumstanţe extreme. Domnule general, sunt împresurat ca un lup în bârlog: francezii, instigaţi de lombarzi, mă urmăresc pas cu pas, întreaga lor maşină de război, mai precis întreaga lor activitate militară nu e altceva decât năzuinţa de a săvârşi actul răzbunării asupra mea! Domnule general, au*

trecut anii si eu, om paşnic şi cumsecade din fire, am avut revelaţia multor lucruri, cărora în anii tinereţii nu le acordam importanţă. Acum nu mai am nimic din înfumurarea juneţei, din superficialitatea de atunci şi din încrederea oarbă în tărăboiul pseudopatriotic, ceea ce mi-a îngăduit să-i consider pe italieni fericiţi de prezenţa mea în viile lor. Deşi n-am fost decât o jalnică picătură în oceanul armatei austriece, recunosc însă că dintre toţi compatrioţii mei tocmai eu am fost ales de Dumnezeu când El a hotărât că a venit vremea de a plăti pentru cele făptuite. Domnule general, eu nu cârtesc. Am înţeles, de asemenea, că Biserica nu e decât o treaptă pentru a te apropia de Tatăl Ceresc, iar pentru spălarea păcatelor ne este dată viaţa. Eu nu mă tem de moarte, domnule general, ea nu poate fi ocolită. Mă tem doar că atunci când mă vor prinde şi mă vor proclama unic răspunzător pentru cruda nechibzuinţă a celorlalţi eu nu voi putea suporta un titlu atât de pompos. Erou ori ticălos trebuie să te naşti. E straniu că tocmai eu, care m-am născut un om neînsemnat, am fost predestinat de Forţele Supreme pentru ispăşirea patimilor universale... Când acolo, lângă Krems, V-aţi aplecat asupra mea de la înălţimea staturii Dumneavoastră gigantice, faţa Dumneavoastră rotundă mi s-a părut plină de bunătate şi am citit în ochii Dumneavoastră nu numai simpatie ostăşească, ci şi înţelegere pentru tragedia mea. Domnule general, doar eram copiii aceleiaşi Naturi şi, ca toţi copiii, jinduind sincer, aveam pretenţii la jucăriile altora.

Domnule general, eu sunt un om cinstit şi activ. Nu mă înspăimântă munca. Poate că în binecuvântata Dumneavoastră ţară voi izbuti să-mi recapăt măcar pentru o vreme liniştea, să-mi adun gândurile şi să-mi îndeplinesc cu demnitate menirea. O, ce nenorocire că tocmai eu am fost desemnat jertfă a ispăşirii generale! Ce povară, domnule general! Voi aştepta hotărârea ce o veţi

lua, nădăjduind la îndurarea Dumneavoastră. Sper că sunteţi sănătos şi la fel de mărinimos, şi rugămintea neînsemnatului ales al Forţelor Supreme n-o să Vă împovăreze.

Rămân, domnule general, în aşteptarea înfrigurată a hotărârii Dumneavoastră drepte şi grabnice, căci nu mă îndoiesc că mâzgăleala mea dezordonată o să Vă fie tradusă cu toată preciziunea şi fără întârziere.

Al Dumneavoastră frate pământean de arme, de suferinţă şi dragoste de viaţă

Franz Johann Mender.

P.S. Pentru totul, pentru totul trebuie să plăteşti, dar cu ce, dacă nu ai de unde?..."

Ce-i rămânea de făcut bietului general în retragere, şchiop, care ştia în ce se transformă fericirea netulburată dintr-o vie străină, când eşti lovit peste ceafa firavă, dar înfumurată? L-am invitat pe nefericitul mucenic la Lipenki, deşi izbutisem să-i uit şi chipul, şi vocea. Naiba să-l ia de istoric, lasă-l să-şi salveze sufletul. Interesant, nu? În sfârşit, dacă stăm să ne gândim, eram legaţi prin multe: focul ostăşesc, caşa, absurdul întâlnirii şi despărţirii, şi notele cunoscute care sclipeau din când în când în bâiguiala pe jumătate delirantă a austriacului, şi, fireşte, fuga comună pe şleaurile europene.

Pe atunci, Sonecika mai era cu noi, şi Franz Ivanovici putea să trăncănească în limba sa şi să se mire cu câtă iscusinţă această tânără femeie cu privirea stinsă face accesibile discuţiile noastre: „Întreabă-l, Sonecika, am zis eu, cum a izbutit să-şi păstreze vigoarea şi prospeţimea cu toată groaza de care mi-a povestit în scrisoare?" Mender a început să turuie grăbit, dar cu demnitate, radiind şi arătându-şi dinţii albi ascuţiţi „Stimate domn, s-a petrecut o minune, a tradus Sonecika impasibilă. Mergeam prin întinderile ruseşti de

două săptămâni şi nu se mai terminau. Mi-am dat seama cât de departe sunt urmăritorii mei şi nu mai pot să-mi facă în ciudă, şi mi-am zis: predestinarea cu predestinarea, însă nimicnicia omului neînsemnat în aceste întinderi uriaşe se transformă treptat în avantaj. Şi am simţit că mă lecuiesc. O, ce întinderi!”

Fermecat de spaţiile nesfârşite ale Rusiei, el s-a instalat la Lipenki cu participarea binevoitoare a tuturor. I-am încredinţat educaţia şi instruirea lui Timoşa, fapt de care nu mă căiesc nici astăzi, deoarece, chiar dacă lui Mender îi lipseau anumite cunoştinţe ştiinţifice, acest lucru era compensat de blândeţea sufletească, punctualitatea, bunăvoinţa şi setea de cunoştinţe de orice fel. Sonecikăi îi făcea complimente şi îi aducea flori, dar în aşa fel că nu se putea bănui nimic trivial în aceasta, totul părea ca între prieteni, între fraţi. Cu mine analiza trecutele bătălii, însă pe atunci aceste discuţii mă plictiseau şi chiar mă enervau, pentru că la anii mei trebuie cumva să-ţi mai schimbi părerea cu privire la propria-ţi experienţă, să te mai răceşti; oamenii se nasc, acumulează puteri, învaţă să se bucure, să spere, se privesc în oglindă, uimiţi de formele lor, de culoarea ochilor, de strălucirea surâsului, şi toate acestea pentru ca într-o zi să se repeadă unul asupra celuilalt şi, hârâind şi tuşind, să-şi slobozească unul altuia sângele...

Franz Ivanovici a fost atât de perspicace, încât, ascultând toate acestea, a ridicat din umeri, a râs şi a făcut un gest cu mâna. „Credeam că vă fac pe plac, generale”, a tradus Sonecika impasibilă.

Cu Timoşa, austriacul s-a împrietenit numaidecât şi, îmbrăţişându-l pe după umeri, îl ducea pe câmp şi în păduri, mai aproape de tainele naturii. Sau se duceau la plimbare prin satele vecine, şi înaintea fiecărui ţăran întâlnit, fie bărbat, fie femeie, îşi scotea pălăria şi saluta: „Ziua buna, miujic, ziua buna, muiere...” Mujicii şi muierile se speriau, iar Timoşa râdea în hohote şi pe urmă,

când îmi povestea, râdea, însă ochii lui erau împăienjeniţi de ceaţă.

Cu meticulozitate austriacă, Mender a învăţat limba rusă şi peste vreo doi ani puteam să discutăm, râzând şi lovindu-ne unul pe altul pe umăr la fiece neghiobie care-i zbura de pe buze, dar în această împărăţie paradiziacă a idilei, mărinimiei şi iubirii s-a dezlănţuit furtuna, şi vocile noastre au tresărit, şi cuvintele s-au isprăvit. Aceeaşi problemă ca întotdeauna: e timpul să te trezeşti din vis, bucuriile pământeşti sunt efemere, prietene, efemere. Nu ştiu cu ce semăna Franz Ivanovici când, cu buze livide, mi-a hârâit că armata lui Bonaparte a invadat Rusia, traversând cu bine Nemanul!

„Păi noi, Franz Ivanovici, am prevăzut asta, am presimţit, dragul meu... Ei, nu-i nimic, nu-i nimic, nu-i o noutate, nu-i o noutate. Dumnezeu n-o să ne vândă, porcul n-o să ne mănânce, uite ce spaţii, dragul meu, între Neman şi noi, nu mai vorbesc de armată! Dar Ciceagov! Dar Miloradovici! Dar Bagration! Dar husarii! Dar artileria!...”

Franz Ivanovici mă aproba politicos, însă plângea încetişor, ca în acel bivuac uitat, şi îşi ştergea lacrimile cu o băsmăluţă de batist. „O, eu nu sunt fricos, deloc fricos, dumnefostra inţelegi? Aici eu vez vechiul ferdict. Eu stat în cale zărman popor austriac, acum iar stat în cale popor rus...”

„Fleacuri, Franz Ivanovici, i-am zis eu cu voioşie deşartă. Suntem stăpâni pe situaţie, la naiba! Uite, să zicem că dumneata, victima, şi eu, un schilod, noi amândoi pornim în întâmpinarea lui Bonaparte, îl pândim şi îl împuşcăm... ha-ha şi sfârşim cu toate dintr-odată...”

„Dumnefostra nu inţeles proţes istoric, a spus Mender dojenitor. Noi ucizi Bonaparte, dar eu rămas ostatic. Cum dumnefostra nu inţeles? Este Providenţ, este răzbunare, mama lu’ dracu’!”

...Corsicanul înainta impetuos. Noi îl evitam cu dibăcie. Distanţa până la Lipenki se micşora.

...După cum se vede, Dumnezeu agreează planul meu: nimeni nu m-a avertizat cu niciun cuvânt, cu niciun gest, n-a izbucnit în plâns, n-a tresărit, nu s-a mirat. Deşi eu sunt unicul păstrător al acestui secret, dar puteau să descopere, să zicem, după ochi, după chip, după strigătul pe care îl scoteam noaptea „Ei-ei-ei-ei!”, de parcă îmi luam zborul spre cerul întunecat. De fapt, cum să ghicească, proştii, când nu se privesc decât pe ei zi şi noapte?... „Ia spune-mi, unchiule, zice Timoşa, de ce uneori arăţi ca şi cum ai venit de undeva, nu se ştie cine eşti, pari un străin şi îi cercetezi pe toţi cu privirea de parcă nu înţelegi cine se află în faţa ta, şi parcă a şi bătut ceasul să pleci acolo de unde ai venit?” „Oare? îmi arăt eu uimirea şi îl mângâi pe capul cârlionţat. Poate că mă pregătesc să mărşăluiesc spre Gubino, în vizită la Varvara?” „Nu, mai departe, mai departe, zice el. Niciun Gubino!” „Titus, dar poate-i de vină vârsta, anii, zic eu, când ceea ce-i al tău începe să ţi se pară străin, nici măcar străin, şi te gândeşti: dar oare astea-mi aparţin? Sunt oare necesare? Oare nu-i timpul?...”

Doamne, dă-mi, Doamne, puteri! Simţi cum miroase a ars? „Hei, Lîkov, adu-mi platoşa!” „Care porunciţi?” întreabă lacheul încordat. „Care, care, răspund eu mai potolit. Du-te de aici!”

Pun mâna pe pană – tremură, şi admirabilele mâzgălituri maschează imperfecţiunea stilului. Furculiţa zăngăneşte supărător, lovindu-se de farfurie – mă prefac că bat darabana. Timoşa râde. „Tu, unchiule, în ultima vreme ai început să baţi darabana... Ce marşuri te obsedează? Franţuzeşti?...” „Habar n-aveţi, domnule, zic eu, râzând la rândul meu, şi pun jos ceaşca de ceai. Nu franţuzeşti, ci marşul Regimentului de muschetari

din Moscova.” El iese râzând, iar eu termin de băut ceaiul, vărsându-l pe faţa de masă.

...Cu primul convoi de căruţe l-am trimis pe bietul Franz Ivanovici la Moscova, cât mai departe de torţionarii lui. Acum nu mai era de niciun folos. Parcă amorţise definitiv, se lungise la faţă, se pregătea săracul domnul Mender. Şi, în timp ce îmi luam rămas-bun, mi-am zis că poate asta nu e deloc sminteală, ci o voce din cer? „Du-te la Moscova, Franz Ivanovici, am zis eu. Urmăritorul dumitale nu va ajunge la Moscova. Vezi ce întinderi are înaintea lui?” „Nu, a zis Mender cu blândeţe şi amărăciune, o se ajunga. Trebuie plătit pacate popor austriac, dumnefostra înţeles?”

Ne-am îmbrăţişat, şi el a plecat.

Umblu prin casă din cameră în cameră. Mă uit în oglinzi, mă uit pe fereastră – totul e pustiu, ca şi sufletul meu, parcă aş fi o fantomă apărută din ceaţă. Kuzma, bătrânul meu valet, sare din faţa mea, ferindu-se neîndemânatic, bătrâneşte. „Ce ai, te-ai speriat? îl întreb eu pe moşneag. Te-ai smintit la cap?” El zâmbeşte forţat şi glumeşte linguşitor: „Domnia ta este mare-mare, iar eu sunt mititeeeeel...” M-am săturat de toţi şi de toate. Cu adevărat, e o lume străină. Sonecika nu mai este, dar şi ea în ultima vreme părea străvezie şi umbla pe urmele lui Timoşa, uitându-se la el cu nedumerire... despărţirea nu-i sărbătoare. Despărţirea nu-i sărbătoare, zic eu vouă; dar presimţirea despărţirii este mai rea decât moartea... Doamne preamilostiv, întăreşte-mi spiritul şi mă ridică deasupra tristei deşertăciuni!...

„Franţujilor le place să mănânce, dar nu pentru burtă, ci pentru suflet”, zice bucătarul meu Stepan.

Lista principalelor bucate festive hărăzite pentru ospătarea geniilor războiului şi morţii, care

au binevoit să-mi viziteze casa rămasă pustie, abandonată, acum nesuferită inimii mele.

1. Cega răsfirată trebuie să fie portocalie la mijloc, precum mărul de China. Un strat subţire de grăsime având culoarea cărnii. Fără legume şi verdeţuri şi cu atât mai mult, fără niciun fel de mirodenii. Se fierbe douăsprezece minute la foc iute. Când stropii rotunzi de grăsime vor începe să danseze în apa clocotitoare, se ia numaidecât de pe foc. Se mănâncă fierbinte. Se poate şi cu degetele. Îndată ce geniile franceze se vor atinge de acest peşte şi vor simţi mireasma râului, a ierburilor de râu, a fundului de râu limpede, a tihnei – vor fi năpădiţi nu numai de gândul deşertăciunii a tot ce există, ci şi de tristeţe, apoi se va lăsa şi ceaţa dinspre râu şi, în plus, oboiul le va străpunge sufletul...

...Prima oară am gustat astfel de cegă în Gubino, la Varvara. Ce voinic şi chipeş eram la patruzeci şi doi de ani! Nicio zbârcitură pe faţă, amândouă picioarele întregi, îndoiam potcoava, capul funcţiona cu precizie. Cât de repede s-a schimbat totul! Însă, ce era mai important, spiritul era intransigent, nu se ofilise, ca acum, corespundea staturii şi lăţimii umerilor; ce mână aveam – învârteam spada de cinci sute de ori fără preget! Era o delectare, şi asta mă înălţa în ochii proprii, şi Varvara avea douăzeci şi trei de ani. Fireşte, era chipeşă, căpşor castaniu, faţa, cum să zic, – remarcabilă, surâzând rar şi oarecum cu viclenie, care, cum să zic, nu predispune la dezinvoltură... Da, în schimb doi ochi albaştri imenşi, privire fixă, pe care n-o poţi evita: te întorci la stânga – te văd, la dreapta – de asemenea; două făclii albastre cam reci. Era frumoasă? Vai de mine, oare noi iubim femeile frumoase? Pe cele frumoase le admirăm, le născocim, însă le iubim pe acelea care au un nu ştiu ce, ceva ce nu putem înţelege.

La Gubino am ajuns pentru întâia oară după campania elveţiană. Nici nu izbutisem să mă spăl cum se cuvine, să mă obişnuiesc iar cu duşumelele ceruite: în pustietatea meleagurilor din gubernia Kaluga totul mi se părea încă fantastic, şi toţi mă invitau pe întrecute – toate paharele erau băute atunci pentru Suveran şi pentru Suvorov.

Drag domnişoarelor de ţară, în focul luptelor călit, el pentru ele avea să pară de printre stele pogorât...

Varvara avea douăzeci şi trei de ani. Din copilărie a trăit după voia ei. Părinţii se închinau dinaintea ei. Aşa au şi murit – în nesfârşită admiraţie. Era o domnişoară cultă şi foarte independentă în opinii. La douăzeci de ani s-a măritat cu un pădurean leneş şi obez, puţin adaptat la o viaţă normală, s-a măritat, sperând, după exemplul tuturor domnişoarelor din Rusia, să transforme această fiinţă în om după chipul şi asemănarea ei. Se pare că Dumnezeu n-a primit această ofrandă, şi ea, despărţindu-se de el după o jumătate de an, şi-a expediat soţul la moşia strămoşilor lui, acompaniat de cunoscuta muzică a bârfelilor. Eu l-am cunoscut. Era chiar un tip cumsecade, însă nu avea pic de interes pentru viaţă şi era indiferent faţă de cei din jur, a murit din pricina lăcomiei la mâncare şi, pare-se, fără să-şi aducă aminte că a fost însurat.

Când ne-am întâlnit, ea, spre deosebire de celelalte doamne ale noastre, n-a manifestat un interes exaltat, ci s-a lansat cu mine în discutarea profesională a recentelor bătălii europene, şi eu am simţit cum nimbul meu de erou s-a întunecat şi s-a risipit.

— Şi cum a fost, a curs mult sânge?

— Mult, am zâmbit eu, sânge şi cenuşă.

Şi mi-am zis că nu-i frumos din partea tinerei femei, când, în loc să-l încălzească pe generalul combatant cu căldura ochilor şi a intonaţiilor ei, îl

chestionează pur şi simplu ca pe un vechil care s-a întors de la oraş.

— Cum aţi izbutit să spălaţi toate astea? a zis ea ridicând din umeri.

— M-am întors acasă, am răspuns eu îngăduitor, am dat poruncă să se încălzească baia şi să fie umplut un butoi de apă cu săpun. Am intrat acolo şi am ieşit peste trei luni... Şi iată că m-am spălat, am zis şi i-am arătat mâinile. În afară de asta, Varvara Stepanovna, e caraghios să-ţi închipui că fără sânge...

Aici ea a surâs, dar cum? Abia a mişcat din buze, însă ochii ei mari erau reci, şi pe mine m-a luat cu frig.

— Trebuia să vedeţi cum l-am purtat pe braţe pe Suvorov, am reluat grăbit, cum elveţienii se rugau la el, şi în general soldaţii erau atât de extaziaţi de tot ce s-a întâmplat...

— Şi ce s-a întâmplat? a întrebat ea, ridicând din umeri. A fugit din calea francezilor, şi-a pierdut oastea, s-a căţărat pe munţi, până la urmă a dat bir cu fugiţii, şi a fost proclamat geniu...

— Nu e drept! m-am înecat eu. Se poate să vorbiţi astfel despre generalisim?! Oştirile noastre, Varvara Stepanovna, au săvârşit o asemenea traversare!...

— Mujicul îndură orice, în ce constă genialitatea favoritului dumneavoastră?

— Nu e drept, am rostit cu greu. Se poate aşa ceva?! Dar onoarea patriei?...

— Moşneagul v-a condus prin grădini străine, iar dumneavoastră socotiţi asta patriotism?

Toate mi s-au răsturnat atunci. Acestea se întâmplau în primul an al veacului nostru. Şi numaidecât a rostit, referindu-se la ceilalţi musafiri:

— Toţi aceşti domni sunt încredinţaţi şi ei că a călca grădinile altora este o datorie patriotică.

— Ce grădini? am zis eu, răsuflând greu. Aveţi frică de Dumnezeu! Dar gloria noastră de

arme? Dar respectarea tratatelor? Dar mândria pentru propria putere?

— Ah, v-aş spune eu cu ce ar trebui să ne mândrim, a zis ţintuindu-mă cu privirea fără să clipească, însă, întrucât sunteţi în mundir, n-are niciun rost...

Am plecat numaidecât de la ea. Mergând spre casă, am simţit că mă ia cu fierbinţeală. Bravo, generale! Te-ai fâstâcit în faţa unei fetişcane fără minte şi ai îndrugat verzi şi uscate. Ce ruşine... Când am sosit acasă, mă mai potolisem. Adevărat, aşa este, am fugit din faţa lui Masséna, şi Bagration cu ariergarda trebuia să respingă atacurile urmăritorilor. Recunosc, le-a respins cu succes, însă le-a respins retrăgându-se, fugind, nu?... Grădinile altora... Ce neroadă! Şi mi-am amintit cum nu ne-am putut opri cu niciun chip – din pricina afurisiţilor de aliaţi – în toată Elveţia, mereu din deal în deal, din prăpastie în prăpastie. Odată, într-un acces de disperare, m-a fulgerat gândul: de fapt, de ce în Elveţia?... Şi totuşi, ea este arogantă, plină de sine şi răsfăţată, îmi ziceam eu, liniştindu-mă, şi brusc mi-am dat seama ce grozavă cegă ni s-a servit la masă chiar înainte de duelul meu cu ea.

...Azi-dimineaţă, cu ultimul convoi, Timoşa a plecat la Moscova. „Nu zăbovi, mi-a zis el, fă-ţi capriciul, apoi grăbeşte-te, unchiule drag. Inamicul nu ştie de glumă...” Ne-am sărutat. Ultima căruţă dispăruse după colină, iar noi tot nu puteam să ne despărţim. Troica îl aştepta de mult pe viitorul cornet, câţiva dintre slujitori se învârteau pe lângă pridvor, pregătindu-se să-i facă tânărului stăpân cu mâna în semn de rămas-bun. Arişa nu s-a arătat. Poate că, într-adevăr, între ei s-a petrecut ceva? Nu ştiu. Ah, hoţomanca, nu cumva totuşi l-a pândit?... Să nu te temi de sânge, frumosul meu, e bine să cunoşti vrăjmaşul aievea. Pentru regiment vei fi Timoşa, eu însă o să-ţi spun Titus. Ce bine este să

porneşti la cea dintâi luptă, neştiind ce-i aceea durere şi, mai mult – moarte! Atunci, zâmbetul tău e sincer, insuflând şi celorlalţi voioşie şi cutezanţă tinerească. Ispitirea este bună pentru cei care au trăit îndeajuns în stare să se stăpânească în ceasul greu, dar un tânăr care a sorbit de timpuriu din cupa disperării şi a spaimei constituie un tablou trist.

„Transmite salutări lui Franz Ivanovici, i-am spus eu lui Timoşa, dă-i banii şi consolează-l.” „Ah, unchiule, a zis cel ce avea să devină curând stăpân la Lipenki, Franz Ivanovici nu-i copil, vede şi singur totul.” „Titus, să-i spui că acum, când se zvoneşte că prinţul Kutuzov o să fie comandantul suprem, francezul n-o să ajungă nicicând la Moscova şi biata victimă austriacă nu mai e ameninţată de nimic, să-i spui...” Timoşa a aprobat din cap distrat. Kutuzov, mi-am zis eu cu amărăciune, ce lucru ciudat! Nu ne rămâne decât să sperăm. Cum am alergat pe Dunăre, prin Alpi, aşa şi aici, acum prin grădinile noastre... Doamne preamilostiv, dă-mi curaj, întăreşte-mi spiritul şi întăreşte-mi braţul, braţul meu încă fierbinte, puternic, dar predispus spre intrigă, spre uneltire...

Arişa a apărut pentru o clipă la fereastră şi a dispărut. Timoşa se uita la mine. Ne-am sărutat. Nu-i nimic de mirare, mi-am zis eu, drăcoaica asta de fată putea să-l pândească pe băiat. O cert pe Arişa, iar pe mine mă surprind că regret amarnic piciorul de lemn, vârsta... Nimic nu-i de mirare: război, zăpăceală, şi în bunăvoinţa lui, şi cu inima lui fierbinte... Odată, eu însumi, ca ultimul smintit, întorcându-mă în miez de noapte de la vecini, încălzit de vodcă şi de discuţiile între bărbaţi, mi-am zis: „Dar ce este, de fapt, blestemata asta de nobleţe sau cum i-o mai fi zicând?” Şi mi-am imaginat, închipuiţi-vă, cum Arişa intră în dormitor, somnoroasă, fierbinte, temându-se să nu se supună... Mi-am imaginat şi m-am apropiat de pridvor. Era ora două. Lîkov, buimac, îmi scotea

redingota. „Du-te şi scoal-o pe Arişa, i-am zis eu în şoaptă. Să vină la mine, dar mai repede.” El a luat-o la fugă ca un smintit şi, de la jumătatea drumului, a întrebat: „În cabinet porunciţi?” „În dormitor! În dormitor! am şuierat eu. Iute, la mine!” Am intrat, şchiopătând, în dormitor. Luna privea pe fereastră. Era lumină ca ziua. „Oare cum o să mă uit în ochii ei?” mi-am zis... Varvara n-are nevoie de mine. Poate că asta-i ofensa care vrea să ţâşnească din sufletul meu? Lungile mele aşteptări zadarnice ale mărinimiei tale, nu-i aşa, Varvara? Ale condescendenţei tale? Vino-ţi în fire! Îmi astâmpăr veşnica durere ca să te intimidez! Noi am ajuns să îmbătrânim, dar aceasta vezi ce tânără este, proaspătă, semeaţă, dar e a mea, vezi? Dezmeticeşte-te odată... „Naiba s-o ia pe Varvara! mi-am zis eu. De ce oare o fi trăind ea pe lume, tânăra asta plină de foc?”

Atunci, uşa s-a deschis încetişor şi a intrat Arina într-o cămaşă din pânză de casă lungă până la călcâie, acoperindu-şi ochii cu palma. Eu stăteam în picioare, sprijinindu-mă în afurisitul de baston. Arina se ascundea sub palmă ca sub o frunză de brusture... Întunecarea minţii... „Nici nu crâcneşte, mi-am zis eu. Dar nu m-am mişcat. Şi mi-am zis din nou: Dacă Lîkov ascultă la uşă, îl omor!” Şi nu m-am mişcat. Iar ea, pesemne, privea printre degete, căci au multă experienţă toate aceste Arine crescute în case boiereşti!... Stăteam roşu, asudat, respingător... „Arina, am spus eu cât am putut de sever, nu uita să spui mâine la bucătărie să aibă unt de vacă din belşug. Să se servească totul francezilor numai în unt de vacă, ai înţeles? Ea a făcut o plecăciune şi a luat palma de la ochi. Uită-te la mine, să nu uiţi. Du-te...”

Şi a ieşit. Ce unt? Care unt? E oare cu putinţă aşa ceva? Măcar să fi născocit ceva mai acătării... În sfârşit... S-o ia naiba. Iată însă că n-a ieşit să-şi ia rămas-bun. Nu cumva Timofei Mihailovici

Ignatiev, a răzbit până la ea? „Adio, Titus. Să nu mă pomeneşti de rău.” Ne-am sărutat.

2. Istoviţi de foame şi de drum, după ce au gustat din belşug vodcă dreasă cu lămâie ori pelin, sau vodcă obişnuită, distilată picătură cu picătură din grâu curat, cel mai potrivit ar fi să-şi clătească măruntaiele cu o înghiţitură bună de ciorbă cu varză acră. Luaţi şi mâncaţi, genii ale izbânzilor strălucite, făuritori ai victoriilor istorice, meritaţi puţină desfătare lângă căminul meu... Da, mai ales ciorbă acră... Toate celelalte sunt diletantism curat. Carne de mânzat nici prea slabă, nici prea grasă. Carnea acelei juncuţe voioase, care încă nu şi-a pierdut gustul de viaţă, mai precis coastele ei, fierte cu drag, împodobite cu rotocoale de morcov, cu inele de ceapă, intrate unul într-altul, şi, în sfârşit, varza însăşi, murată, care şi-a pierdut prospeţimea de căpăţână, care s-a muiat, care s-a oprit din fermentat, dar nu şi-a pierdut fragilitatea; varză de anul trecut, înţepătoare, fără prea multe subtilităţi, dar cu frunze de coacăz, şi doar atât cât trebuie, fără generozitate de faţadă, şi, lucrul cel mai important, fireşte, să nu fie tăiată alandala, la întâmplare, fără pic de har, vulgar, ci în fâşiuţe subţiri, transparente, pline de însufleţire... Şi, în sfârşit, toate acestea puse la foc laolaltă şi lăsate să fiarbă încetişor la cuptor cu o seară înainte şi servite a doua zi la prânz!... Unde sunteţi voi, dascălii mei? Care să fie vina: nebunia sau cruda ursită de militar? Ambiţia sau implacabila poruncă? Nouă, tuturor, ne-a fost hărăzită fericirea netulburată într-o noapte întunecoasă de august. Anume fericirea netulburată – e timpul să ne odihnim. Eu nu cred în focul gheenei. Cerul catifelat şi întunecos din august – şi niciun fel de chinuri veşnice...

Un mare francez, zeflemist veninos, înţelept, a spus că nu-i îngrozitor să mori, îngrozitor e să nu trăieşti. Iar eu adaug că îngrozitor e să *agonizezi*:

acest marş scurt prin coridorul despărţirilor nu poate fi cu uşurinţă săvârşit, mai cu seamă într-un picior, mai cu seamă conştient, fiindcă toţi ceilalţi se străduiesc să supravieţuiască. De ce oare, întreb. Pentru patrie, se spune. Ce folos mai are patria de pe urma unui defunct?

3. ...În judeţul Meşciorsk au doborât un cerb şi mi l-au adus. Judecând după coarne, încă nu apucase să se dueleze cu rivalul pentru femelă, totul se presupunea să se întâmple în viitor. Fruntea curată şi înaltă. Ochii cu reflexe aurii. Slavă Domnului, francezilor le e cunoscută carnea de cerb. Ei sunt şi vânători, şi gurmanzi. Eu am gustat carne de cerb după reţetele lor. Ce se întâmplă cu omul care s-ar înfrupta din această mâncare? Îţi stă inima în loc de aroma puternică şi picantă a mirodeniilor şi verdeţurilor, şi a castanelor, şi a fumului din vatră, şi nu mai înţelegi ce este asta: cerb ori o făptură necunoscută astfel creată de natură, uite aşa, ca să uimească prin amestecul miilor de miresme divine... Şi te ghiftuieşti, şi fruntea se broboneşte de sudoare, şi nările se umflă, inspirând aceşti nori, şi în privirea înceţoşată nu mai e nimic, decât pace şi mulţumire... Excelent!...

Cu carne de cerb m-a ospătat un maior prusac, consilier provizoriu. Ordonanţa lui, îngâmfat ca orice lacheu care se simte trebuincios, cu mustăţi pleoştite şi cu privire flămândă, înfigea tânărul cerb într-o frigare de lemn şi îl frigea deasupra cărbunilor aprinşi, după care îl garnisea cu castraveţi muraţi în oţet şi îl servea. Era dumnezeiesc!...

El l-a pregătit astfel, francezii altfel, dar noi vom proceda altcumva. Lângă Ismail, un prizonier turc mi-a arătat un mod simplu şi comod de a pregăti carnea de cerb. El tăia din carne cele mai bune bucăţi şi le înfigea pe o sabie, punând între ele rotocoale de ceapă, şi învârtea toate astea deasupra cărbunilor încinşi, stropindu-le cu vin.

Sub crusta maronie fumega carnea moale, care nu-şi pierduse gustul natural, sucul se scurgea printre degete, suflarea cerbului plutea printre noi, şi ochiul era ager, şi capul limpede, şi gândurile înalte, şi îţi venea să pui mâna pe umărul inamicului de ieri şi să-i spui: „Iartă-mă, frate”. Iar dacă lângă o astfel de bucăţică mai arunci o mână de coacăze murate, aşa, ca să nu strice gustul natural al cărnii de cerb, dar să-i adauge un anturaj natural, atunci, cine ştie, poate că şi părerile de rău vor apărea mai vertiginos...

Tremurul degetelor este gata-gata să reînceapă. Îmi dau seama că asta-i bătrâneţea şi nimeni nu-i vinovat. Cu toate astea e foarte neplăcut! La Mojaisk, de unde fug toţi, un medic militar cu sprâncene roşcate, uitându-se la pletele mele cărunte, aşezat deja în trăsură şi pornind deja într-o direcţie necunoscută, mi-a strigat cu nepăsare: „Asta-i din pricina excesului de patriotism, domnule general; când nebunia patriotică se umflă până plesneşte, iar vârsta-i sprijin, sângele clocoteşte, însă nu poate să curgă, domnule general! Într-un cuvânt, vârsta, domnule general, iar în plus şi evacuarea...” Trăsura cu idiotul s-a urnit din loc, însă eu i-am strigat ameninţător: „Şi ce-i cu asta?!” „Infuzie de valeriană! a strigat zeflemistul. Câte o linguriţă înainte de masă!...” Dobitocul!

I-am poruncit lui Lîkov să pregătească licoarea, dar până una-alta, tremurul a încetat...

...Să continuu despre Varvara. Oare puteam eu să presupun că juna femeie cu talie fermecătoare, cu ochi albaştri imenşi, cu rochie din atlas azuriu, garnisită cu catifea vişinie, juna femeie, care a avut norocul să trăiască după placul ei, care a speriat toţi bărbaţii din judeţ, şi chiar din gubernie, pretendenţi la condescendenţa ei, oare puteam să presupun că ea se va dovedi un militar în fustă, cu independenţă masculină în judecarea

unor treburi deloc feminine? Într-adevăr, spre deosebire de altele dintre doamnele noastre, care se bârfeau una pe alta, buimăcite de somn şi de tot felul de neînfrânate pofte primitive, îmbătrânite de timpuriu din pricina întristărilor, pentru care balul de Crăciun din capitala guberniei este un eveniment grandios, – apare, deodată, această fiinţă, care a ridicat mâna asupra lucrurilor sacre pentru toată suflarea! Atunci am fost şocat, dar acum râd şi nu-mi pot opri exclamaţia: „Halal, Varvara Stepanovna! Bravo ţie, Varvara!...”

Şi iată că odată, cred că era prin anul o mie opt sute trei, într-o zi de iarnă (Ignatiev era încă întreg şi nevătămat, iar Sonecika şi Timoşa erau în vizită la Lipenki), Kuzma m-a anunţat pe neaşteptate că „au sosit” cucoana Volkova. Mă rog, dacă-i Volkova, Volkova să fie, şi am îmbrăcat caftanul... Poftim?! Care Volkova?! „Din Guuubino...” Şi numaidecât mi-am amintit totul.

Trebuie să recunosc că era frumoasă, când a intrat în cameră cu obrajii îmbujoraţi de ger, şi s-a înclinat uşor. Aceiaşi ochi, aceeaşi faţă inaccesibilă, naiba i-o ia, şi nicio potrivire: pe de o parte – o femeie tânără, cu obraji trandafirii, cu buze demne de cele mai delicioase atingeri, cu umeri mici care stârnesc fiori, iar pe de alta – un judecător rece şi neîndurător, nimic altceva.

— Poftiţi, Varvara Stepanovna, am zis eu cât am putut de cordial şi i-am prezentat-o pe Sonecika.

Dinspre nepoata mea a pornit numaidecât spre musafira din Gubino o undă de afecţiune, am văzut asta, transparentă, aproape insesizabilă, a ajuns şi s-a reîntors fără nimic. Apoi ne-am aşezat la ceai. Eram bucuros că Sonecika mea nu era cu nimic mai prejos faţă de ilustra musafiră. Fireşte, cu totul alt tip: oacheşă, cu ochi căprui, capabilă să zâmbească, să se îmbujoreze, să respingă. Opocinina! Dar frumoasă, nimic de zis... Ah,

Varvara, Varvara, absurdă e viaţa noastră, absurdă şi lipsită de generozitate!

— Nikolai Petrovici, s-a adresat Varvara ca şi cum Sonecika n-ar fi fost în cameră, sper că mai ţineţi minte obiectul discuţiei noastre de atunci, când aţi fost la mine, la Gubino?

Am aprobat din cap. Ea a pus ceaşca jos. S-a lăsat pe speteaza scaunului. A rostit, surâzând numai cu buzele:

— Nu vă supăraţi, mi-am schimbat părerile. Atunci v-am ofensat, am râs de retragerile dumneavoastră, de sângele vărsat. Însă am fost o proastă, scumpul meu general, o proastă ca oricare alta. Acum, aflând că v-aţi întors de la oaste, am hotărât să mă folosesc de prilej şi să vă spun aceasta, vă rog să nu-mi purtaţi pică. Spuneţi-mi că am fost o ticăloasă, ori spuneţi-mi că m-aţi dispreţuit... spuneţi-mi şi iertaţi-mă.

Sonecika ne privea pe amândoi cu nedumerire.

Pe Varvara nu puteam s-o dispreţuiesc: o femeie tânără bine făcută, ştiţi, este o mare raritate nu numai în părţile noastre. Unei asemenea femei trebuie să-i săruţi mâinile şi să nădăjduieşti la bunăvoinţa ei. Eu însă nu îndrăzneam să sper nici la o simpatie prietenească din partea ei, prea era rece, sigură pe ea, nu ştiu... Pe urmă, m-a deconcertat, căci, pesemne, venise pentru ceva anume, însă vorbeşte de nişte fleacuri şi priveşte astfel, că nici nu mai cutez să glumesc.

— Varvara Stepanovna, merită oare să vorbim de nişte nimicuri vechi de doi ani? Mă uit la dumneavoastră şi văd că aveţi rochie după ultima modă de la Paris. În pădurile noastre!...

Îmi ziceam atunci că e totuşi frumoasă, naiba s-o ia. Avea în ea forţă, spre deosebire de doamnele din părţile noastre, o anume independenţă în păreri... Şi apoi, aceşti umeri remarcabili... Pe urmă, am început să mă agit deodată, am ţipat la Lîkov că s-a răcit laptele, am

rugat-o să mă scuze, îmi părea rău că Sonecika asistă la toate astea, în general – prostii...

— Îmi îngăduiţi să vă vizitez din când în când? a întrebat ea. Sonecika a scăpat linguriţa pe faţa de masă. Veniţi şi dumneavoastră pe la mine, şi Sofia Alexandrovna. Voi fi bucuroasă, – şi s-a ridicat, iar tot timpul discuţiei nu şi-a luat ochii de la mine. Firește, şi eu am căutat să-i susţin privirea, dar nu era prea plăcut, căci nu eram nici vrăjmaşi, şi nici îndrăgostiţi, asta te paralizează!

Amurgul de iarnă s-a lăsat. Afară începuse viforniţa. Şi atunci s-a petrecut ceva foarte straniu. Sonecika rămăsese la masă, şedea cu buzele strânse. Eu m-am dus s-o conduc pe musafira din acest ianuarie. Lîkov de-abia a izbutit să-i ţină mantoul că ea se şi înfăşurase în el şi a ieşit. Din pridvor am văzut cum s-a urcat în sanie şi vizitiul a învelit-o stăruitor în cuvertura din blană de urs... Brusc, totul a dispărut în amurgul de zăpadă, doar zurgălăii s-au auzit multă vreme.

Eu şi Sonecika şedeam tăcuţi. La lumina lumânărilor. Trecuse cam o jumătate de ceas, sau poate şi mai mult, când deodată îmi dau seama că zurgălăii continuă să răsune. Oare ce-o fi asta?

— Sonecika, auzi, zurgălăii mai răsună încă ! am zis eu. Ce-o fi asta?

— Unchiule, a zis Sonecika, nu ţi se pare că este destul de puţin agreabilă?

— De ce? am spus eu cu însufleţire. Numai acum doi ani, din nerozia tinereţii şi fiindcă era la modă, a afirmat că noi suntem fricoşi, că Suvorov se poate lăuda numai pentru că fuge repede din calea franţujilor, – şi am râs –, că de frică a trecut chiar peste Alpi, ceea ce, în afara caprelor, nimeni, niciodată... Iar acum, vezi, îi pare rău... Oare de ce răsună zurgălăii întruna? Ce zici, Sonecika?... Hei, Kuzma! am strigat eu şi am dat poruncă să verifice şi să-mi spună.

— Şi din acelaşi loc, a spus Sonecika în şoaptă.

Aşteptam, ascultând cu atenţie. Brusc, clinchetul zurgălăilor a încetat. Acum se auzea uşor numai răsuflarea viforniţei. Sonecika a suspinat şi a început să plângă, sărmana. Ce greu îmi venea să mă uit la lacrimile ei! Mă gândeam adesea la soarta ei. Îţi vine să plângi – pe maică-sa n-o ţinea minte. Tatăl hălăduia ba călătorind prin Europa, ba închis în cabinetul lui. Ea umbla cu guvernanta de mână, văzând cum tăcutul ei părinte rătăcea preocupat prin camere, arareori aruncând o privire mirată fiicei sale, rostind anapoda mângâieri deşarte. Îţi vine să plângi. Binecuvântarea i-a trimis-o din Bavaria printr-o scrisoare scurtă, şi ea a plecat la tânăru-i soţ cu senzaţia că e orfană, pentru ca după un an să se convingă din testament că a avut un tată, şi că el îşi amintea de ea. „...Întreaga avere şi domeniile care-mi aparţin le las nefericitei mele Sonecika şi vlăstarelor ei drept infimă compensaţie pentru criminala-mi izolare de oamenii vii şi foarte apropiaţi, care cu nobleţe şi mărinimie s-au făcut că nu văd egoismul meu şi cruzimea...”

S-a întors Kuzma. În mâna lui zăngănea o legătură de zurgălăi.

— Iaca, boierule, atârnau pe o cracă într-un tei tinerel... Cine i-o fi atârnat? Ce năzbâtie... Dacă a făcut-o careva dintre ai noştri, am să aflu şi-l ciomăgesc.

...Atunci am ghicit numaidecât ale cui sunt mâinile care au făcut treaba asta. De ce însă stăpâna de la Gubino avea nevoie de acest semn – nu-mi puteam da seama. Asta m-a chinuit toată noaptea. Ea a plecat, după ce a spus nişte fleacuri, şi apoi a atârnat zurgălăii în tei, speriind-o pe Sonecika. „Ea nu este om bun, a zis Sonecika, şi, pe deasupra, are fantezii răutăcioase.” Am fost de acord. Însă n-am mai avut linişte. Peste vreo două zile mi-am dat seama că ard. Sunt mistuit de foc şi pace. Să mă duc, să plec, să alerg în galop, să zbor prin viforniţă, să arunc frâul, să dau buzna... Ce

înseamnă zurgălăii?! Ce? De ce?... Sunt istovit. Sonecika m-a-mbrăţişat, m-a privit în ochi şi m-a întrebat ca şi când ar fi vorbit cu Timoşa:

— Unchiule, ai de gând să te duci la ea? Acolo?

— Da, Sonecika. Vreau să întreb de zurgălăi, drăcia dracului! Ce-ar putea să însemne?

— Nu, nu, a zis ea, zâmbind cu tristeţe, n-ai nicio treabă cu zurgălăii. Vrei s-o vezi pe ea.

— Ptiu! am făcut eu râzând. Sonecika, ce vorbeşti?! Ce ţi-a trecut prin cap, prostuţo? Cucoana asta din pădurea Gubino rece ca gheaţa, în veşminte antice... ce am eu cu ea?

— Mai bine dă poruncă să pregătească sania, unchiule. Unde te duci pe ninsoarea asta călare şi singur?!

— Ah, Sonecika, am văzut altele şi mai şi, draga mea! am strigat eu nerăbdător din şa şi am şfichiuit calul.

E greu de redat cum am parcurs cele şaptesprezece verste. Însă, în vreme ce eu şi calul înaintam prin viscol, două divinităţi se lipeau una cu cealaltă înlăuntrul meu – zeul pasiunii şi zeul îndoielii. Doream, doream s-o văd, lua-m-ar naiba, şi, mai mult decât atât, doream s-o văd emanând o lumină blândă, căldură, şi într-ascuns chiar nădăjduiam la asta. Speranţa însă de-abia prindea contururi armonioase şi în faţa ochilor îmi apărea dama din Gubino cu ochii ei albaştri mari, care nu clipeau – ce să aştepţi de la ea?

La prima vizită, ca răsfăţat distrat al fortunei războiului, n-am cercetat casa Volkovei. Acum am văzut-o – era chiar mai mare decât a mea. În gubernia noastră, asemenea case le numeri pe degete. Una dintre ele era acum casa ei. Porticul atârna peste opt coloane, atenansele semicirculare, aleea de sub tei curăţată, cu tot viscolul de afară. Un lacheu galonat...

Ea a apărut la mezanin, când eu abia intrasem şi-mi scosesem şuba. În rochie albă, ca un înger,

cu umerii înveliţi într-un şal auriu şi părul strâns într-un coc mare cum se purta în Grecia antică. Mă aşteptam la o procesiune triumfală, lentă, chinuitoare, care îl umileşte pe pelerinul întâmplător, cum ar fi trebuit să fie, însă ea a bătut din palme ca un copil şi a strigat tare, strident şi chiar cu disperare:

— A apărut generalul meu! A apărut!

Vă închipuiţi?

Şi numaidecât a coborât pe scară şi mi-a oferit fruntea înaltă, de care, mijindu-mi ochii, mi-am apropiat buzele îngheţate de ger. Începuse un fel de festivitate misterioasă neintenţionată. Ea m-a luat de braţ şi m-a condus prin camere.

— Ce mai faceţi? am mormăit eu, mărşăluind.

Nu mi-a răspuns. În general, ea răspundea la întrebări când dorea, dar putea să şi tacă.

Numaidecât, dintr-o cameră, ne-a ieşit în întâmpinare o făptură mică şi plăpândă, zbârcită, cu o bonetă cum se purta pe vremea împărătesei Elizaveta, cu un surâs slugarnic pe buzele-i uscăţive, care a început să dea din cap aprobator, să se agite, ba chiar a încercat să facă o plecăciune...

— Apollinaria Tihonovna, o rudă a mea, a zis Varvara într-un suflet. Mătuşico, a apărut generalul meu!

Eram pe cale să mă opresc, ca să mă prezint, însă Varvara a rostit cu nepăsare:

— Du-te, du-te, mătuşico. Nu-i pentru dumneata...

Şi m-a introdus în cabinet.

Era o cameră mare cu o mulţime de cărţi, cu fotolii şi o sofa, cu o masă de scris luminată de un sfeşnic cu patru lumânări. Pe masă se afla o coală de hârtie scrisă, şi pe ea – o pană alb-neagră cufundată cu vârful într-o pată mare de cerneală.

Ne-am aşezat în fotolii unul în faţa celuilalt.

Fireşte, tăceam. Şi brusc am înţeles, am simţit, am ghicit că această tânără femeie printr-un capriciu al soartei, din voinţa nu ştiu cui, etcetera îmi este hărăzită mie.

Ea mă privea fără să clipească, aşteptând.

— Varvara Stepanovna, am întrebat eu, râzând copilăreşte, de ce aţi atârnat zurgălăii în tei? – şi am aşteptat să se înroşească, să înceapă să tăgăduiască, să dea înapoi.

— Da' ce, v-aţi speriat? a zis ea încetişor.

— Sonecika s-a speriat, am răspuns eu. Sania dumneavoastră dispăruse de mult, dar clinchetul clopoţeilor continua să se audă, vă închipuiţi?

— Hm, a făcut ea, poate pentru aceea, scumpul meu general, ca să veniţi să întrebaţi de ce am atârnat zurgălăii în tei...

Ah, Varvara, Varvara, mi-am zis eu, junătirană, egoistă din Gubino! Slavă Domnului că foarte curând plec la regiment! Altfel n-ar trece mult până să mă smintesc.

— Să admitem că asta-i o poznă răutăcioasă, am spus eu sever. În ce constă însă tâlcul adevărat, Varvara Stepanovna? De ce trebuie într-un mod atât de bizar să reînnoiţi legătura noastră întreruptă?

— Tâlcul adevărat? a întrebat ea mirată. Oare dumneavoastră nu ghiciţi, scumpul meu vecin? – şi faţa ei a devenit palidă. Socoteam că pentru dumneavoastră nu este nevoie de prea multe vicleşuguri, vi se poate spune totul deschis şi dumneavoastră veţi înţelege şi veţi judeca înţelept, nu ca alţi compatrioţi dragi...

Ea s-a înfăşurat strâns, foarte strâns în şalul auriu, şi numai ochii şi buzele i le mai zăream, toate celelalte parcă erau ascunse sub nişte solzi de aur.

— Da, scumpul meu general, am vrut să veniţi la mine prin viscol. Dacă alţii nu se hotărăsc, mi-am zis, să vină bravul meu general. Pentru el asta-i o nimica toată.

...S-au împlinit prorocirile sufletului meu, când, discutând cu tine în liniştea pustietăţii troienite, am fost alături. Glasul tău mi se părea otravă dulce. Şi îmi ziceam: viaţa e scurtă, grăbeşte-te... Atunci, întreaga mea viaţă de patruzeci şi cinci de ani mi s-a perindat pe dinaintea ochilor. Am înţeles că soarta mi-a aruncat o carte norocoasă. Cotoarele cărţilor sclipeau în rafturi. Lumânările se topeau cu repeziciune.

— Am ghicit, am zis eu, nu ascund că acest semn a fost plăcut inimii mele. Şi iată – am venit.

Atunci ar fi trebuit să mă apropii de ea, s-o mângâi pe căpşor aşa cum un bărbat matur, cu multă experienţă, ar fi trebuit să mângâie o ştrengăriţă zănatică, tânără şi fermecătoare, şi să-i spună: „Am venit la dumneavoastră să vă spun cât de dragă îmi sunteţi, Varvara... Tare-s bucuros că suntem vecini... Aceste şaptesprezece verste au căpătat de acum un tâlc mistic deosebit, şi gluma dumneavoastră pripită cu zurgălăii, acum îmi dau seama, pare chiar oportună...” Ar fi trebuit să procedez astfel, încât ea să nu creadă cine ştie ce, să nu se simtă, Doamne fereşte, stăpâna mea şi a tot ce se află în jurul meu, dar n-am putut să procedez astfel.

— Viforniţa se înteţeşte, îşi face de cap, drăcoaica, am zis eu.

— Trebuie să vă aduc la cunoştinţă ceva foarte important, a rostit ea. M-am gândit acum, ascultând urletul viscolului. Hm!... Şi acest lucru trebuie să vi-l comunic numai *dumneavoastră*. Căci aici, primprejur, nu găseşti oameni cărora ai dori să le împărtăşeşti ceva foarte important, în afară de dumneavoastră nu-i nimeni, dragă generale, adică oameni sunt mulţi, tot felul de domni de vârste şi concepţii diferite, uf, ce mulţi sunt, însă aşa ca dumneavoastră aici nu sunt. Dumneavoastră sunteţi unicul.

Poate că, mi-am zis eu, vrea să plece într-o călătorie prin Europa? Există o sumedenie de dame tinere şi bogate care cutreieră prin Europa, ticsindu-şi caretele cu jurnale de modă, necruţându-şi banii pentru recepţii, ca să-i uimească pe zgârciţii de europeni şi în felul acesta să-şi atribuie sieşi mai multă strălucire, ba poate chiar să pună mâna pe vreun prinţ oarecare.

— Acolo, la dumneavoastră, de faţă cu Sofia Alexandrovna, nu m-am hotărât, iată de, ce v-am chemat aici. V-am chemat, iar dumneavoastră aţi venit în fuga mare, a zis ea şi din nou a făcut hm! de sub solzii-i de aur. Rusalcă şi nimic mai mult! – Într-o zi, amintindu-mi de dumneavoastră, mi-am zis: iată omul care este în stare să mărşăluiască prin Europa, semănând foc şi moarte, şi să fascineze o femeie... Multe femeiuşti s-ar arunca de gâtul dumneavoastră la cel mai mic semn...

— Varvara Stepanovna, i-am zis eu uşor dojenitor, ca unui copil, care femeiuşti, zău, scutiţi-mă...

— Multe s-ar arunca...

— Sunt cătană bătrână, am zis eu, cu totul zăpăcit de ochii ei. Poate că s-or fi aruncat, dar numai din considerente de interes. Ce folos pentru mine?

Acea tânără prusacă m-a respins. E adevărat. Au fost însă şi altele, pe care sclavajul meu le înfierbânta. Odată chiar era cât pe-aci să mă însor. Mi s-a părut că sunt îndrăgostit. Ei – de asemenea Se întâmplă. Regimentul nostru se afla la Tver în cantonament de iarnă. Împrejurările s-au potrivit nici că se poate mai bine: părinţii ei s-au dus în vizită la nişte rude, eu locuiam într-un apartament splendid. Ne-am încălzit, ne-am înfierbântat. Totul s-a petrecut uşor şi elegant. Am pătruns la ea cu ajutorul cameristei; până la urmă şi ea a început să mă viziteze. Kuzma era ordonanţa mea şi la ora stabilită, luând-o de mâna fierbinte, o aducea la mine, la mezanin, de unde se deschidea o

panoramă minunată spre pădurile din vecinătate. Mai departe – mai mult. Împrejurările, zic eu, fiindcă în caz favorabil ele înfierbântă închipuirea. I-am aşteptat pe părinţii ei, ca să le cădem la picioare, dar ei nu se grăbeau, şi slavă Domnului, căci mai spre primăvară focul s-a mai potolit, au început să iasă la iveală tot felul de belele, obişnuite în astfel de cazuri, să zicem – vocea ei mi se părea din cale afară de stridentă, nasul mai mare decât aş fi dorit şi din când în când se stropşea la mine şi bătea din picior. Întâlnirile s-au rărit. Au apărut scrisorile pline de nemulţumire. Într-o frumoasă zi cu soare a venit sorocul să părăsim cantonamentul de iarnă şi atunci, în apartamentul meu de la mezanin şi-a făcut apariţia tăticul ei. Cinstit vorbind, nu eu eram un seducător perfid şi dacă el s-ar fi dovedit neajutorat şi blajin, dacă ar fi stat în faţa mea, lăsându-şi mâinile în jos, ca un condamnat la moarte, şi dacă ar fi plâns fără să-mi ceară imposibilul, aş fi cedat, zău, el însă striga, ameninţa, vocea lui era stridentă, nasul enorm... Am coborât scara în tăcere, el s-a grăbit să mă urmeze. Am încălecat. El a continuat cu ameninţările, stând chiar în faţa calului meu. Kuzma i-a spus: „Înălţimea voastră, calul o să vă lovească răăău...” Ponegritorul meu a sărit în lături, fanfara a început să cânte, şi noi am părăsit Tverul. Trebuie să recunosc că aveam mustrări de conştiinţă.

— Nu vă cunoaşteţi valoarea, a rostit ea, râzând.

S-a ridicat brusc, m-a ameninţat cu degetul şi a ieşit.

Am observat atunci că flăcările celor patru lumânări s-au scurs în urma ei... „Semănând foc şi moarte...” E în voia doamnelor tinere să-şi manifeste, la cafeaua de dimineaţă, dezgustul pentru îndeletnicirile ostăşeşti şi să osândească dârzenia noastră silită pe câmpul de bătaie... Însă, îndată ce flautul şi tobele încep să răsune, oare nu

dumneavoastră, stimate doamne, bătând din palme, vă repeziţi la fereastră şi strigaţi, jubilând, iar la baluri vă lipiţi de uniformele îmbibate de mirosul prafului de puşcă şi vă pierdeţi uzul raţiunii, drăcoaicelor?!... Semănând foc şi moarte... De parcă moartea ar fi o toană a noastră, iar doborârea inamicului – un capriciu barbar. Nu, stimabile doamne, acesta este un semn divin, inaccesibil înţelegerii umane, şi reproşurile dumneavoastră sunt ridicole...

Oare n-am fost eu însumi ridicol în anii aceia de demult, şi cu toate că îndoielile începeau să mă neliniştească, toba oştăşească bubuia în sufletul meu fără încetare, univoc, îndărătnic, profanator... Am rămas aşa o jumătate de oră bună. Flacăra lumânărilor ardea din nou îndreptată în sus. Varvara nu se arăta. Mă gândisem chiar că, învingându-se pe sine, ea va apărea în sfârşit, ducându-şi misterioasă degetul la buzele-i subţiri surâzătoare, va apărea şi totul se va aranja... A mai trecut încă o jumătate de oră, poate şi mai mult. Am pornit singur prin camere. Casa parcă încremenise. Lumina era palidă.

— Varvara Stepanovna! am chemat eu, dar n-a răspuns nimeni, nu s-a mişcat nimeni. Este cineva pe-aici?! am strigat eu, şi numaidecât, băbuţa de adineauri, Apollinaria Tihonovna, a apărut dinaintea mea. Am întrebat-o despre Varvara.

— Scuzaţi-mă, generale, a şoptit ea, acoperindu-şi gura cu palma, de unde să ştiu eu? *Elle se trouve là où elle trouve bon d'être*[5]. Dumneavoastră tot mai umblaţi şi-o mai căutaţi? *Vraiment?...*[6] şi a zâmbit ca un copil. Poate s-a închis în dormitor şi plânge, *et qui sait, peut-être est-elle partie à Saint-Petersbourg?*[7]

— Cum adică la Petersburg? am întrebat eu, simţind cum mă cuprinde enervarea.

— Nu ştiu, a şoptit băbuţa. Scuzaţi-mă generale, da' n-aţi venit *vous marier avec elle?*...[8]

— Cu cine să mă însor, doamnă? Că nu e nimeni, am spus eu...

...Amintiri, amintiri. Sunt vreo opt ani de atunci...

...Bagration mi-a spus la revedere pentru totdeauna: generalii ologi sunt o povară pe câmpul de luptă. Şi făţărnicia lui era de prisos, nu-i aşa? Ne-am fi eschivat împreună din calea lui Napoleon, ocărându-l când pe anostul Barclay, când pe vicleanul Kutuzov; când societatea înaltă, când pe executanţii inferiori; când făgăduinţele măreţe, când josnicele pofte neînfrânate... Acum însă cu toate astea se ocupă ei. Şi fără mine focurile de bivuac strălucesc în întunericul nopţilor de august, şi toţi vor să se bată: ţăranii, fetele şi spadasinii. Dar în aşa fel, încât şi pe Bonaparte să-l biruie, iar ei, fireşte să scape teferi!

Doresc să depun mărturie! Binecuvântez fericita întâmplare cu tremurul pizmaş al unei nulităţi obişnuite: adică dumneavoastră vedeţi, dar eu nu? Şi iată că, în toiul chinurilor şi îndoielilor mele, al mustrărilor de sine, două dintre iscoadele mele mi l-au adus în căruţă pe domnul Pastoret, intendent de regiment, pe care îl prinseseră undeva lângă Viazma!

— Duceţi-vă, le spun eu, discutăm dimineaţă, – iar pe intendent îl poftesc în fotoliu. Acest om în vârstă, văzându-se în siguranţă, a început să plângă. Dau poruncă să fie ospătat. El mănâncă şi plânge. Amândoi suntem bătrâni. El e mai scund decât mine, şi spre deosebire de mutra mea rotundă, faţa lui are trăsături regulate, poate nasul ceva mai mare. Francez get-beget. Intendent de regiment, ce, e de şagă? Cum i-o fi trecut prin cap?

— O, fantezii ale războiului! zice el, ştergându-şi ochii cu o batistă nu prea curată. Mi-au vârât o cârpă în gură, şi am înţeles că

deocamdată o să trăiesc. N-am zis nimic. Nu am poftă să mor!

Zâmbeşte brusc, şi eu înţeleg cât este de fericit că poate să se explice în limba maternă. În cameră miroase a funingine, a piele de oaie şi încă a nu ştiu ce porcărie, generată de înfruntările războiului.

— Sunteţi foarte bun, vă mulţumesc. O, ce minuni! Să trăieşti cincizeci şi ceva de ani, să te pomeneşti în rolul intendentului de regiment, să discuţi cu însuşi împăratul, să străbaţi Rusia cu o cârpă în gură, să te trezeşti la dumneavoastră în vizită!

— Mâine dimineaţă o să vă trimit la ai dumneavoastră, zic eu (el face ochii mari), dacă o să-l vedeţi pe împăratul Bonaparte, povestiţi-i aventurile dumneavoastră şi recomandaţi-i să se abată pe la mine. Aici, el va putea să se odihnească tot atât de bine ca şi în cortul de campanie... (El râde. Îmi plac ochii lui inteligenţi.) Cu acest prilej veţi primi Crucea din mâinile lui...

— Glumiţi, zice el, Crucea nu este obiectul capabil să-mi preocupe acum închipuirea, – şi râde din nou. Crucea.... Iertaţi-mă, domnule, mi-am amintit de un episod la care am fost martor, un episod comic şi înduioşător până la lacrimi. – Deodată mă întreabă dezorientat şi încet: Intenţionaţi să mă trimiteţi la ai noştri?... Am auzit bine?

— O, desigur! zic eu. Fireşte... Dar ce-i cu Crucea?

El plânge din nou.

Lacheii, asemeni liliecilor cenuşii, intrau şi ieşeau din cameră ca să vadă un francez în carne şi oase.

Când l-am petrecut pe Timoşa, lipindu-mi obrazul de obrăjorul lui uşuratic, i-am spus, aşa cum se cuvine să facă un bunic: „Titus, să nu dai importanţă jignirilor şi ticăloşiilor mărunte ale celor din jur. O să ai parte de multe la viaţa ta. Să

nu ierţi insultele. Insultele să nu le ierţi, Titus. Nu irosi cuvintele – pune mâna pe sabie. Jignirile sunt pricinuite din slăbiciune, din nimicnicie, Titus; insultele – din rea intenţie. Cei ce jignesc socotesc că astfel se vor ridica ei înşişi măcar un pic; cei ce insultă o fac pentru a te umili. Titus, să nu te laşi umilit...”

Musafirul meu stă liniştit, zgribulindu-se. Poate că e bolnav. Poate are hemoroizi, ori cine ştie ce altă drăcovenie. Credeţi că este uşor la vârsta noastră să suporţi viaţa de campanie?

— Am văzut cum ardea Smolenskul, zice el. Nu înţeleg mărinimia dumneavoastră. Aveţi, într-adevăr, de gând să mă trimiteţi?...

— Asta nu-i mărinimie, râd eu amical, ci o socoteală simplă. Nu sunteţi bolnav de hemoroizi, iată de ce nu ne-am întâlnit acolo, – şi-i fac semn spre fereastră. El se uită la piciorul meu de lemn. – Nu, nu, zic eu, râzând, necazul cel mare sunt hemoroizii.

— Sunt sănătos ca un taur, zice el, iată însă că nişte presimţiri rele...

— Natural, zic eu, la vârsta noastră nu poţi conta numai pe sărbători. Noi suntem bătrâni.

El plânge din nou.

— Ce s-a-ntâmplat cu Crucea? întreb eu.

— O, Doamne, suspină el, e o poveste... Iată ce s-a întâmplat într-o zi. Un grenadier bătrân, participant la multe campanii, a venit când se împărţeau crucile Legiunii de Onoare şi a cerut să i se dea şi lui o Cruce. „Da’ tu ce ai făcut? l-a întrebat împăratul. Ce ai făcut ca să meriţi această decoraţie?” „Înălţimea voastră, în pustiul Jaffa, pe o arşiţă cumplită, v-am dat un harbuz...” a răspuns oşteanul cu toată seriozitatea „Îţi mulţumesc, amice, a zis împăratul, de două ori mulţumesc. Îmi amintesc de bunătatea ta. Asta însă nu este de ajuns ca să fii cavaler al Legiunii de Onoare.” Atunci, bătrânul soldat a început să strige: „Ei, drăcia dracului! Va să zică, şapte răni nu-s

de-ajuns! Cu rănile astea m-am pricopsit la podul din Arcole, lângă Lodi, Castiglione, la piramide, Sainte Jeanne d'Arc, Austerlitz, Friedland!.... Unsprezece campanii, drăcia dracului, în Italia, Egipt, drăcia dracului, în Austria, Prusia, Polonia!..." „Ho-ho-ho-ho... a strigat împăratul, luându-se cu mâinile de cap. Nu zbiera, bătrâne prieten!... Lodi, Castiglione, piramidele... De ce ai început cu harbuzul? Să fi spus de-a dreptul..." „Pentru că nu se cade să te lauzi în faţa împăratului cu meritele tale", a explicat oşteanul cu totul liniştit. Împăratul a izbucnit în râs. „Te fac cavaler imperial, a rostit el solemn. Şi pe deasupra, vei primi ca rentă o mie de franci. Eşti mulţumit?!" „Nu, înălţimea voastră, a zis soldatul. Nu-mi trebuie nimic din toate astea, mi-e să-mi daţi o cruciuliţă". „Păi ai şi una şi alta, amicul meu bătrân şi neghiob... a zis împăratul. Căci tu eşti acum cavaler, cavaler imperial!" „Nu, Crucea dacă binevoiţi", o ţinea una şi bună ostaşul. Împăratul i-a prins cu mâna lui ordinul la reverul mundirului, şi soldatul s-a potolit...

„Splendid, mi-am zis eu, ce obiceiuri! El este geniu nu doar în bătălii. De acord – există descoperiri în strategie, bunul-simţ şi zborul închipuirii, surpriza şi calculul exact, şi previziunea, şi presimţirea, şi riscul... Să zicem că-i aşa. Însă bătrânul oştean zbiară la el, cerând Crucea pentru sângele vărsat, o Cruce, Doamne iartă-mă, zbiară, stârnind ambiţia, acea ambiţie împărătească prezentă şi în sufletul lui, zbiară cum a zbierat mareşalul Augereau, fiul unui lacheu şi al unei precupeţe, sau marele Ney, odraslă de meşteşugari, ori prea bătrânul mareşal Lefebvre, copil de ţărani. Acest bătrân grenadier, zbiară, cerând respect, şi între el şi Bonaparte, între inferior şi superior apar legături invizibile, depănate din gloria lor comună."

Oare ce mă umileşte? Aceste legături dintre ei?

Dimineaţa, vântul aduce fulgi rari, transparenţi, din cenuşa Smolenskului, care pătrund în tot ce e viu. Pe urmă, pe veşmintele albe se imprimau siluetele lor albe... Am fost umilit în propria-mi casă! Şi mă tem că suferinţele lui Franz Mender sunt gata să se aprindă în sufletul meu. Dacă ai şti tu, musafirul meu trist, ce pură e ispita originară!... Sunt umilit. Doamne, fereşte-mă de nebunia care l-a cuprins pe răposatul Saşa Opocinin. N-o să mă împuşc în gură, n-o să mă usuc în ajunul prânzului de gală. N-o să mă trădez nici prin gest, nici prin cuvânt... Tot o să fim acolo, unii mai devreme, alţii mai târziu. Iar voi, domnilor, porniţi cu mine câtă vreme afară mai este august şi bolta cerului e neagră, îmbrăţişaţi, domnilor, toţi laolaltă, şi cei drepţi, şi cei vinovaţi, lua-ne-ar naiba pe toţi! Doamne preamilostiv, dacă eşti atotputernic, porunceşte să fim biciuiţi, bate-ne cu vergeaua puştii şi apoi, când ne vom aduna cu toţii la poartă, îmbulzindu-ne, văitându-ne şi învinuindu-ne unii pe alţii, tu să te pogori la noi... Turmă, turmă!... Cu adevărat turmă în zdrenţe, purtând coroane, zăngănind tinichele, umflată de automulţumire, de prostie... Bate-ne cu vergeaua!...

Musafirul meu stă liniştit. Mă priveşte cu ochii lui mari, inteligenţi.

— În Franţa, zice el, soldaţii nu sunt bătuţi. Este interzis...

Îl aprob din cap, şi în sinea mea îmi zic că la noi fără asta nu se poate. Pentru unii e chiar necesar. Întâlneşti uneori o astfel de mutră că până ce n-o pocneşti nu te poate înţelege.

— Robia îndobitoceşte, continuă intendentul, am văzut o mulţime de robi la voi. Sunt posaci şi perfizi. Îşi ucid stăpânii şi ne aduc nouă alimente. Eu însumi am primit de la ei pâine şi carne, şi mi s-au înclinat până la pământ, iar eu le-am spus, îndeplinind instrucţiunile împăratului: cetăţeni,

acum sunteţi liberi, mergeţi şi trăiţi pe pământul vostru. Este al vostru.

Văd faţa rotundă a bietului meu Saşa, şi pe ea – ochii lui negri-aurii, plini de tristeţe şi disperare, şi în fundul lor, la o adâncime înspăimântătoare, zace înţelepciunea istovită. Domnul Pastoret tuşeşte din când în când, fără să-şi poată închipui ce întorsătură o să ia destinul lui. Este gata, precum Şeherezada, să povestească legende franţuzeşti moralizatoare, străduindu-se să înmoaie inima proprietarului de sclavi din Kaluga.

— Asta nu-i robie, zic eu, ci o alianţă multiseculară. Voi toţi sunteţi răzleţiţi, noi, însă, suntem uniţi într-o familie (el zâmbeşte şi ridică din umeri). Sunt ucişi stăpânii nevrednici, ca răzbunare pentru samavolnicie. Eu nu mă plâng de armonie (el mă priveşte cu îndoială) şi pe ţăranii mei nu-i vând. – Şi citez cu voce străină: Căci şi ţăranii sunt în stare să iubească.

Regii există pentru ca robii să-i socotească vinovaţi de soarta lor, iar robii există pentru ca regii să se simtă binefăcătorii lor.

El tace. Poate dispreţuieşte, poate regretă, ori poate aşteaptă momentul când eu, în sfârşit, îl voi urca într-o căruţă şi-l voi trimite prin roua nopţii la confraţii lui aflaţi în ofensivă. Locul fostului meu picior, linia dincolo de care începe proteza de lemn, adică golul, mă doare.

— O să plouă, zic eu şi îmi vine să-l întreb: „Oare ce simţiţi dumneavoastră, om bătrân, călcând în picioare grădinile altora? De pildă, eu am făcut asta când am fost tânăr, adică nu eram bătrân, şi eram bântuit de presimţiri frumoase...”

— Simt că mă doare o rană veche, zice el pe neaşteptate, nu cumva o să plouă? Asta îl supără întotdeauna pe împărat. Noroiul. Se împotmolesc roţile.

— Îl veneraţi, nu-i aşa? zic eu. Cunosc asta.

— Îl divinizam, zice el în şoaptă, acum îl slujesc cu credinţă. Înainte, tot ce făcea – făcea

pentru Franţa, acum pentru sine. Şi acum este un idol pentru armată, dar înainte! Altădată pentru un zâmbet al lui mergeam la moarte. Ordinul lui suna ca vocea destinului, moartea la porunca lui, în numele lui, era socotită o virtute, setea de glorie ne chinuia, devotamentul câinelui e nimic în comparaţie cu ceea ce umplea inimile noastre... Bătrânii au rămas puţini, mai sunt însă „bombănitori”. El lua oşteanul de lobul urechii şi zicea: „Ah, bătrâne prieten, ai fost formidabil în atac!” Asta era ca o decoraţie. Soldatul nu se îndoia că împăratul, în timpul luptei, îl urmărise numai pe el, şi pe războinic îl apucau ameţelile... Şi generalii?... O, Doamne, odată, în Austria, în toiul luptei, a venit la el în galop cu raportul generalul Mouton. Acesta începuse să-i raporteze, dar împăratul l-a întrerupt: „Aţi picat la ţanc, Mouton, luaţi coloana asta şi scoateţi inamicul din oraşul Landshut, asta va schimba situaţia generală a luptei...” Generalul a descălecat numaidecât şi, am văzut cu ochii mei, cum a pornit-o în goană pe pod, în fruntea unei coloane de grenadieri. Lupta a fost grea, dar Landshutul a căzut. Generalul, cu uniforma zdrenţuită, s-a apropiat de împărat şi, ca şi cum nu s-ar fi întâmplat nimic, şi-a continuat raportul de unde îl întrerupsese... Apropo, a continuat el, nu ştiu de ce, în şoaptă, armata rusă e mult mai slabă decât a noastră, chiar decât a noastră de acum, pentru că este organizată după modelul prusac, al castelor, care este un model vechi. Orice nulitate este făcută comandant numai să aibă nimb nobiliar... în vreme ce la noi comandant devine talentul chiar dacă e odraslă de prăvăliaş ori de târfă. – El tace din nou, ochii i se întunecă. Pe urmă rosteşte cu greu: Campania asta însă am pierdut-o...

Şi Kuzma nu se mai poate stăpâni: cu o naivitate de copil, uimit, cu o uşoară repulsie începe să-l adulmece pe domnul Pastoret, mirat pesemne de comportarea mea ce nu semăna deloc

cu aceea a unui general, când eu ar fi trebuit să străpung inamicul cu spada, ori să-l împuşc, ori să-l arunc pe fereastră, ori, cel mai bine şi cel mai drept, să-l predau lui Kuzma şi alor săi, ca ei să-i poată băga minţile în cap pe vecie... Toţi, rând pe rând, intră în cameră şi se uită. Nu le interzic.

Uite aşa în decursul veacurilor ne luptăm unul cu altul, şi intendentul Pastoret se prezintă dinaintea mea când sub înfăţişarea de mongol, când de vareg, când de turc... Şi nu mai este niciun loc viu pe trupul nostru, şi din necesitatea de a domina poţi să te sufoci. Sângele nostru s-a amestecat demult, căci el a curs pe aceleaşi câmpii şi în aceleaşi albii. Suntem fraţi! Dar iată că veacurile nu vindecă de perfidie: nu trebuie să ne depărtăm mai mult de cincisprezece paşi unul de celălalt după o discuţie ireproşabilă că suntem deja gata de duel... Sunt umilit în propria-mi casă! Umilit de când m-am născut. Idolii mei m-au umilit!...

Mă uit la orologiu. E trecut de miezul nopţii. Sun. Nu apare nimeni. Musafirul m-a pironit cu o privire plină de încordare; îi fac din cap un semn liniştitor.

— Cum să nu-i biciuieşti?! zic eu.

— Da, grea treabă, zice el, slugile trebuie molestate multă vreme, iar asta nu e o treabă uşoară Aveţi într-adevăr de gând să-mi daţi drumul? mă întreabă el şoptind răguşit.

— O, da, zic eu. E noapte întunecoasă, curând o să plecaţi.

Priveşte piciorul meu de lemn, clatină din cap şi clipeşte cu tristeţe.

— Austerlitz, zic eu...

El îşi încrucişează mâinile pe piept.

— Am fost acolo, zice el doar din buze. După aceea, când totul se terminase şi furgoanele negre adunau cadavrele, iar eu încă nu eram în stare să sintetizez şi să mă îndoiesc, atunci la iazul Zaceansk...

— Unde?! întreb eu, aproape strigând, tare şi sever, de parcă mă adresam unui mincinos. Aţi fost acolo?!

— O, Doamne, am fost acolo, dar dacă asta vă mâhneşte... turui el într-un suflet.

Mă uit la piciorul meu de lemn, pe care mi l-au potrivit medicii în lazaret, acum comod şi bun până la sfârşitul zilelor, merg cu el pe duşumea ca pe gheaţa iazului Zaceansk, pe care am alergat în fruntea regimentului meu până ce am început să mă înalţ la cer, atât de lin, atât de încântător, încât nu mai doream să deschid ochii...

— Mergeam în urma împăratului în suită, continuă el. Gheaţa iazului era spartă, şi pe un sloi care plutea, închipuiţi-vă, în mijlocul lacului zăcea un ofiţer rus rănit. Acesta gemea ori striga ajutor, nu ţin minte. Împăratul a făcut un semn uşor înspre el şi numaidecât doi tineri aghiotanţi şi-au scos vestmintele, au intrat în apa aceea cumplită, au înotat spre sloiul de gheaţă şi au împins-o spre mal... Rănitul avea piciorul zdrobit...

— Ce voinici temerari, zic eu ca şi când nu s-ar fi întâmplat nimic. Şi asta numai pentru că el le-a făcut un semn uşor?... şi degetele încep să-mi tremure.

— Unul dintre aghiotanţi a murit de congestie pulmonară, zice intendentul, neluându-şi ochii de la piciorul meu, iar pe ofiţer, care s-a dovedit un general, l-au predat medicilor noştri. Pe urmă am auzit că l-au luat ruşii.

Împăratul a făcut un semn şi soarta mea a fost hotărâtă! Ce carte norocoasă. Se pare că cineva totuşi s-a îngrijit de toate şi, elaborând toate variantele, a ales-o pe aceasta. Şi doi aghiotanţi tineri cu ochi arzători s-au aruncat în apa rece ca gheaţa, iar eu am început să plutesc, fără să bănuiesc pasienţa, întinsă de Providenţă, şi pluteam, pluteam...

— N-aţi fost dumneavoastră acela? şopteşte domnul Pastoret. Dumneavoastră, nu-i aşa.

— Nu, zic eu cu uşurinţă, ar fi fost prea primitiv să devin datornicul împăratului dumneavoastră, înviind uite-aşa, la un semn al lui.

— De ce? se miră el. Căci asta este aproape un semn!

— Nu, zic eu, altul a fost norocosul, ce să-i faci?... Să nu uitaţi, domnule, că l-am invitat pe împăratul dumneavoastră. Aici va avea o masă excelentă şi odihnă. Eu sunt elevul lui plin de înflăcărare. Nu uitaţi.

Doamne preamilostiv, eu mă şi îndreptam către tine pe sloiul acela de gheaţă, dar ei m-au salvat ! Ei m-au salvat întru pieirea lor. Împăratul ar fi putut trece pe alături şi eu aş fi plutit spre porţile tale. Putea să treacă pe lângă iazul Zaceansk, şi eu aş fi plutit, învârtindu-mă o dată cu sloiul de gheaţă verde şi împărtăşindu-mă pentru întâlnirea cu tine!... Care va să zică eu sunt datornicul lui şi toată întreprinderea mea nu-i decât o banală perfidie ce n-aş putea-o răscumpăra nici cu propria-mi moarte? De ce i-ai poruncit împăratului să facă acel semn din cap? Eu, un oştean slav fără suflare, nemaiprezentând de acum nicio primejdie, nemaifiind în stare nici de răzbunare, nici de nobilă mărinimie... De ce m-ai salvat?! Dacă însă m-ai salvat, înseamnă că sunt ales de tine.

În timp ce am scris toate acestea, pana a început să şchiopăteze ca şi mine, s-a îndoit. Îl chem pe Kuzma, pe dracul, pe diavolul, să-mi aducă infuzia de valeriană, şi nu o linguriţă, ci un pahar! Beau, apoi pun din nou mâna pe o pană. Şi asta se îndoaie: „Ar trebui să aşteptaţi”, mă povăţuieşte Kuzma. Ce să mai aştept, Kuzma. Încă nişte plăceri?... Eu trebuie să sfârşesc de scris toate astea pentru Timoşa, dacă nu i-a fost pregătit sloiul lui de gheaţă... Nu, domnul Pastoret, n-am fost eu acela, n-am fost eu!...

...1. Napoleon Bonaparte acţionează întotdeauna cu forţe concentrate. După exemplul

oştirilor antice ale grecilor şi romanilor. (Alexandru, Cezar...).

2. Ca obiectiv al operaţiunilor armatei sale, el pune întotdeauna forţa vie a adversarului, nu cetăţile. Dacă forţele principale sunt distruse, cetăţile se vor preda singure.

3. El aspiră întotdeauna la o singură şi mare bătălie, care hotărăşte numaidecât soarta războiului...

„Ivaşkovo, lângă Gjatsk, astăzi 19 august

Dragă Nikolai Petrovici, astăzi am primit scrisoarea Dumneavoastră din 8 ale lunii curente. Data expedierii ei este mai veche din pricina retragerilor noastre rapide. Începând de azi mă voi ocupa de soarta lui Timofei Ignatiev, adică de încorporarea lui în regimentul meu. Sper că, la data când totul va fi aranjat, va sosi şi el. Pot să Vă încredinţez că nu-i va fi ruşine să poarte uniforma regimentului 6 de vânători. Regimentul are, slavă Domnului, o ireproşabilă şi binemeritată reputaţie. El şi-a căpătat renumele în Italia sub comanda lui Bagration, eu am avut cinstea să-l comand în Moldova şi am fost martorul operaţiunilor la care a luat parte, iar acum s-a acoperit de glorie la Moghiliov şi Smolensk. Vorbesc cu atât mai deschis despre asta, cu cât în ultima vreme nu l-am condus eu, aici este vocea întregii armate. De altminteri, Vă daţi bine seama că nepotul Dumneavoastră va fi pe lângă mine, iar restul îşi va urma cursul său. Chiar astăzi voi lua măsurile necesare în legătură cu aceasta.

Vă rog să mă iertaţi, dragă Nikolai Petrovici, că azi Vă scriu puţin, însă ocupaţiile mele de-abia îmi lasă timp să discut cu cei pe care sincer îi respect. Mărturisesc cu toată sinceritatea că îmi amintesc adesea de Dumneavoastră, fiindcă lipsa

Dumneavoastră din armată se simte foarte mult. Nădăjduiesc că sunteţi sănătos şi tot aşa de ironic.

Rămân al Dumneavoastră camarad credincios care Vă iubeşte,

contele de Saint-Priest”.

Iată, domnule Pastoret, continuarea discuţiei noastre. De pildă, contele Saint-Priest, nobil rus, chiar dacă nu prin obârşie, ci prin suflet. Cum să nu comande el, când este culmea perfecţiunii? Nu, mai bine nobilii, decât copiii de lachei şi târfe, cum v-aţi exprimat. Fireşte, şi printre nobili există exemplare cărora nu le poţi da în grijă nici propria persoană, darmite să-i pui să comande. La ceilalţi însă vei întâlni şi curaj, şi nobleţe, şi cultură, şi noţiunea de onoare... Copiii de lachei să citească mai întâi cărţi, dar astfel, încât mai târziu, când s-au săturat de citit şi au ajuns la disperare, să nu-şi pună pistolul în gură şi să tragă...

Ce o să fac dacă cineva cu inimă rece şi privire neînsufleţită îmi va răni demnitatea? Îl voi împuşca în duel, fapt pentru care în viaţa mea au existat argumente repetate.

Adio, Titus! Să fii un cornet bun, virtuos şi brav. La semnul din cap al împăraţilor să nu intri în iazul îngheţat ca să salvezi vreun general francez, lasă-l să plutească pe sloiul de gheaţă verde încotro i-a fost scris... La semnul împăratului să nu intri, dar la semnul propriului suflet – poţi intra şi în focul iadului, şi în cerul întunecat de august!

4. Pilaf de hrişcă. Bob cu bob. Sumedenie de boabe, aromate, lustruite! Dacă, de pildă, le răstorni din căldare pe o foaie mare de hârtie, ele vor fâşâi şi se vor împrăştia de parcă ar fi uscate. Ah, nicidecum, ele sunt moi, fierbinţi, arhipline de

suc şi abur, conţinând miresmele luncilor, ale arşiţei amiezilor de iulie şi ale florilor de seară gata să adoarmă, şi nectarul stropilor de rouă... În aceste grăunţe se simte gustul miezului de nucă. Hrişcă!... Mâncaţi, dascălii mei. De la pilaful de culoare neagră feţele devin albe şi fercheşe, iar în suflet se trezeşte clemenţa...

...Arişa cu celelalte fete freacă duşumelele, lacheii schimbă lumânările. Întreb ca prin ceaţă: „De ce schimbaţi lumânările în toată casa? Musafirii or să stea doar în sufragerie.” Ei îmi răspund că aşa e porunca, dacă o lumânare picură – să fie înlocuită, domnia voastră, cică, a poruncit, aşa a fost rânduit, iaca, vedeţi cum picură?...

Aşa a fost rânduit de mine însumi! Parcă eu ştiam, când am rânduit asta, ce ne aşteaptă pe toţi laolaltă cu aceste lumânări, cu aceste duşumele? Atunci părea că lumea se sprijină pe trei balene neclintite, dar balenele s-au apucat să se clintească! Iar ăştia sunt într-adevăr nişte robi, nu ştiu şi schimbă lumânările, când nouă ne este hărăzită moartea. Freacă, freacă şi dau lustru ca în vremurile de demult. Însă în vremurile de demult eu eram tânăr şi cutezător, şi prea plin de încredere, şi eram îndrăgostit de Varvara, ah, da’ şi până la Varvara; nu-mi puteam închipui singurătatea-mi lipsită de însemnătate, tocmai singurătatea actuală, singurătatea în anturajul argaţilor linguşitori. „Kuzma, drac bătrân, unde-i platoşa mea?!” „Îndată, boierule, acuşica, acuşica...” „Ce acuşica?... Ce tot bălmăjeşti? Ai înţeles măcar *ce* ţi-am cerut?” „Nicidefel, boierule, cer iertare...” „Atunci de ce dracu’ te agiţi degeaba?” „Porunca domniei voastre bagă în sperieţi, şi nu poţi pricepe dintr-o dată...”

Iacă aşa. De altminteri, curând vom porni cu toţii, rând pe rând, pe acelaşi drum în tăcere, fără ranguri, fără amintiri. Bonaparte şi Kuzma, Lîkov şi Murat, eu şi Fedka cu clarinetul spre mult

adâncul Lethe, spre Caron cel fără de grai, în pas egal, de acum fără a mai obosi, fără a mai linguşi, fără a mai întreba de drum...

I-am poruncit Arinei să vină după mine. A pornit, ştergându-şi mâinile de poalele fustei. Tăcută, supusă. Unde i-o fi semeţia de până mai ieri? Ne-am căţărat pe prima scară. Ea tace. La cea de a doua eu zic: „Ce-i, Arina, ţi-e dor de Timofei Mihailovici?" „Mi-e dor", zice ea sinceră. „Era un mofturos, Timoşa, nu-i aşa?" „Aveţi dreptate, boierule." Vreau să aflu dacă a fost ceva între ei sau n-a fost. „Pesemne că a încercat să te sărute şi pe tine nu-i aşa, Arina?" „Cum să nu, m-a sărutat", zice ea încet şi simplu, ca şi cum s-ar fi referit la cafeaua de dimineaţă. „Deseori?" întreb, gâfâind din pricina urcuşului. „Deseori, zice ea, unde mă-ntâlnea, mă săruta." Ar fi trebuit s-o întreb asta mai demult, apoi să-l ameninţ cu degetul pe Timoşa... „Te-a iubit, ce zici?" „Păi, cum altfel? încuviinţează ea liniştită. Era încă mic, ne jucam împreună de-a v-aţi ascunselea, iar răposata Sofia Alexandrovna îi spunea: Ei, te-ai săturat de joacă? Acum, drept mulţumire, sărut-o pe Arişa... Iar pe urmă îmi zicea mie: îţi mulţumesc, scumpa mea, pentru că te-ai jucat..." „Nu, nu, zic eu zorit, nu mă refer la asta, Arina. Te întreb acum, nu în copilărie, te-a sărutat?" „Păi cum să nu, zice ea, m-a sărutat!" „Dar el te-a sărutat ca un bărbat, nu-i aşa?" „Păi cum altfel?" zice ea mirată.

Deschid larg uşa spre camera lui Timoşa, şi intrăm. Totul e aşa cum a fost. Şi Arina stă dinaintea mea într-o cămaşă albă de in, într-un sarafan vechi din pânză de casă decolorată. Fata asta s-a sărutat cu Timoşa ca şi când nimic nu s-a întâmplat, l-a îmbrăţişat vezi bine, ea, roaba, i-a şoptit băiatului ceva seducător, pesemne ceva de neînchipuit, iar acum stă cu mâinile lăsase în jos, nepricepând că este frumoasă.

„Arina, zic eu, când va fi ospăţul o să am nevoie de o stăpână a casei. Te vei îmbrăca în

straie domneşti, vei sta la masă, vei zâmbi, vei da porunci ca o adevărată doamnă, înţelegi?...” „Voia dumneavoastră”, zice ea şi se înroşeşte, devenind din pricina asta şi mai frumoasă... O roabă cu pieptul înalt, cu cosiţă bălaie nu trebuie să apară în faţa oaspeţilor într-o cămaşă simplă, desculţă, în aceste zdrenţe de orfan, cu capul aplecat cu smerenie... Ea trebuie să poarte veşminte domneşti şi să stea la stânga mea... Îi poruncesc să deschidă cufărul, unde odihnesc rochiile Sonecikăi. Iartă-mă, Doamne! „Pe asta albastră o îmbraci acum, zic eu, iar pe asta albă o s-o porţi când vor veni musafirii.” Arina ia aceste rochii şi stă fără să priceapă nimic. „Ţi-am spus, îi explic eu, pe cea albastră o îmbraci acum. Scoate-ţi sarafanul ăsta stupid!” Ea mă priveşte cu disperare şi se dezbracă în mare zor. Eu mă întorc şi contemplu prin fereastră peisajele lui Timoşa şi aud cum foşnesc mătăsurile şi pânza de in, cum, în spatele meu, tânăra femeie răsuflă greu, oftează, şopteşte ceva, se roagă, ori plânge. „Vei purta rochia asta de dimineaţa până seara, zic eu fără să mă întorc, şi nu vei mai munci. O să poruncesc tuturor să-ţi dea ascultare.” „Voia dumneavoastră”, zice ea cu voce tremurătoare. „Vei merge la baie, Arişa. Te voi duce la doamnele din vecini, ele o să-ţi arate cum se poartă rochiile astea, pantofii, cum să te piepteni şi alte fleacuri... Micul dejun, prânzul şi cina le vom lua împreună... Ei, eşti gata?” Ea nu răspunde, şi eu, crezând că a murit de frică, mă întorc.

Ce privelişte! Rochia albastră de fular îi venea ca turnată, de parcă se născuse în ea. La picioare zăceau, aruncate grămadă, cămaşa din pânză de in şi sarafanul decolorat, aidoma spumei murdare a mării, din care tocmai s-a ivit această palidă fiinţă. Buzele-i sunt muşcate, căpşorul splendid ridicat, ochii mijiţi, mătasea cerească răcoroasă curge, învăluind umerii rotunzi, pieptul înalt, şi doar mâinile, care se agăţaseră de

ghirlanda de la poale cusută cu fir auriu, îi trădează groaza.

„Ia întoarce-te, Arina.” Din spate – doamnă, nici mai mult, nici mai puţin... „Mergi, Arina, însă încet, încet...” Mers lin, ţărănesc, doar de sub poale se zăresc călcâiele desculţe şi murdare... „Alege-ţi nişte pantofi, nişte pantofi şi tot ce mai trebuie, auzi? zic eu. Şi la baie, la baie neîntârziat. Porunceşte lui Lîkov s-o pregătească. Să-ţi alegi şi pălăriile.” Ea se întoarce cu faţa spre mine. Ah, Doamne, dar ce-i asta?! Oare ce să fie asta?... Mâinile ei mototolesc ghirlanda cusută cu aur de la poale, mâini roşii de roabă, cu încheieturi zdravene, puternice, cu pielea crăpată, mâini înăsprite de vânt cu care îl îmbrăţişa pe Timoşa şi se apăra de lacheii sâcâitori... „De ce ai mâinile aşa de roşii?” „Am să le ţin în lapte, zice ea gospodăreşte, am să-mi pun mănuşi, cum purta Sofia Alexanna.” E deşteaptă. Afurisitul intendent Pastoret, micuţul francez răguşit de spaimă, a cutezat să-mi dea mie poveţe şi să-mi reproşeze robia, neînţelegând că e preferabilă această robie, decât sângeroasele lor nelegiuri şi ghilotine, decât zavera lor, anarhia franţuzească... „Hei, Arina, vreau să te văd zâmbind, doamnă.” Ea îşi arată dinţii albi.

Înainte de a avea loc tot ce va trebui să se întâmple, o să-i poruncesc să iasă neobservată, să urce în trăsura dinainte pregătită, să meargă până la răscrucea drumurilor, de unde Lipenki nu se mai zăresc, şi să mă aştepte. „Dacă vezi că nu mai viu, să nu te întorci. Fugi la Moscova, orice s-ar întâmpla. Iată bani. Caută-l pe Timoşa ori pe domnul Mender. Când va veni vremea, o să te întorci cu ei.” Şi o voi săruta, îmi voi lipi buzele de buzele ei şi-mi voi apăsa braţele pe spatele ei fierbinte... De altfel, o să-l trimit şi pe Kuzma. Drept răsplată. Acolo n-o să am nevoie de el.

Dimineaţa intru în sufragerie. Masa e pusă. Kuzma serveşte. „Unde-i Arina?” întreb eu. „Arina

Semionovna a poruncit să vă spun că vine acuşica.” „Ce noutăţi?” întreb eu. „Păi, se zice că în şapte zile musafirii o să fie aicea”, zice el. „Dar în casă?” „Păi, Arina Semionna, raportează el, l-a trăsnit pe Lîkov cu bastonul, taaare...” În acel moment intră Arina, eu mă ridic şi cu o plecăciune uşoară îi dau să înţeleagă că jocul e serios, şi ea spune: *„Bonjour, monsieur*”, şi îmi întinde mâna înmănuşată, iar eu, închipuiţi-vă, i-o sărut! „Arina Semionovna, cu ce s-a făcut Lîkov vinovat? întreb eu. Cică l-ai altoit cu bastonul, e adevărat?...” E îmbrăcată cu aceeaşi rochie albastră, cosiţa e strânsă sub o bonetă de dantelă, faţa-i e frumoasă, dar puţin obosită, are umbre cenuşii sub ochi. Arina unge untul pe pâine, ia ceaşca de ceai cu două degete, muşcă delicat, soarbe încetişor... „S-a uitat pe furiş când eram la baie, mitocanul, zice ea, şi l-am învăţat minte cu bastonul.” Eu râd, dar mi-e şi mie frică. „Dumneata, zic, te duci la baie cu bastonul?” „Nu, zice ea şi soarbe din ceaşcă, pe urmă, când am ieşit, am luat bastonul, l-am trezit pe Lîkov şi asta-i...” Splendid, splendid, îmi zic eu, grozav. Iată aşa, domnule intendent, oricum ţi-ai îmbrăca robii, culoarea roşie a mâinilor n-o poţi schimba şi talentul franţuzesc nu-l poţi folosi în izba noastră rusească. „Da’ el ce-a zis?” „A cerut iertare”, zice ea liniştită. Kuzma stă ca înmărmurit. Casa încremenise. „De ce ai faţa aşa de obosită? Din pricină că l-ai lovit pe Lîkov?” „Păi, ştiţi, n-am dormit toată noaptea, zice ea, m-am spălat, am călcat, am ales pantofii, mănuşile, ciorapii.” Am sfârşit cu bine micul dejun. „Ia mai fă câţiva paşi, să te privesc”, zic eu. Ea se întoarce spre Kuzma cel încremenit. „Du-te, Kuzma, îi zice ea, o să te chem eu mai târziu.” Şi porneşte în jurul mesei. Afurisită roabă!

Robii există pentru simplul motiv ca prin lenea şi indolenţa lor să se poată explica lipsa de bunăstare, iar regii – pentru a servi în ochii robilor drept unică speranţă de bunăstare.

Vreun brav căpitan nepretenţios, mirosind a praf de puşcă, la vederea acestei Eve, ar fi exclamat mirat şi ar fi dus-o la moşia strămoşească şi s-ar fi cununat cu ea, şi, sufocându-se în farmecele ei, nu s-ar fi gândit, pesemne, să mediteze la arborele ei genealogic... Parcă buna, preavoioasa fosta noastră împărătească, cea plină de feminitate, nu l-a sedus pe Petru cel Mare abia izbutind (şi nu până la capăt) să-şi scuture paiele de pe fusta decolorată după desfătările cu soldaţii beţi? Iar gurile rele spun că era peste măsură de bună, generoasă şi nu suferea de trufie... Mie, acum îmi e totuna. În testamentul meu am semnat actul de slobozenie al Arinei. Zboară, păsărico! Poate vei ajunge la grăunţele făgăduite, vei ciuguli din ele şi asta mă va consola, şi te voi arăta şi lui Saşa Opocinin: uite, Saşa, durerea ta şi chinurile tale au ajuns şi la Lipenki...

„Hei, Fedka, întreb eu, ţi-s gata muzicanţii?” El îşi scutură coama căruntă, şi maeştrii lui îşi ocupă locurile la galerie. Încep să fluiere flautele, *chalumeau*-ul, bombăne cornii, suspină fagotul...

Dau poruncă să se pună masa cea mare şi ovală. Totul cum trebuie, cum va fi la acel ospăţ apropiat, consistent, scurt, cel din urmă. Ultima repetiţie. Kuzma comandă, Lîkov comandă, Arina înveşmântată în alb se plimbă pe aleea inundată de soare, ridicând umbrela deasupra capului; cu pantofi albi de atlas, mănuşi la fel de albe, cu diademă pe cap. Masa cea ovală este acoperită cu o faţă de masă albă, scrobită. Douăsprezece tacâmuri. Pe partea asta, cu spatele spre fereastră voi sta eu. La stânga, lângă mine – Arina. În partea opusă – împăratul Bonaparte, faţa lui va fi luminată de soarele de august pornit spre asfinţit. Între mine şi el nu sunt decât şase paşi, prea puţin pentru un duel, dar foarte potriviţi pentru un schimb de idei. Alături de Arina îl vom aşeza pe Murat – să fie măgulită de vecinătatea regelui napolitan. Dincolo de Murat, în ordine, mareşalul

Macdonald, apoi mareşalul Oudinot şi dincolo de el, lângă împărat, mareşalul Ney, fiul unor meşteşugari obscuri. În partea opusă, alături de mine, adică în partea dreaptă, adversarul meu de la Direnstein – mareşalul Mortier, după el Vandamme, apoi Montbrun şi Bessières şi, în sfârşit, în partea stângă a împăratului mareşalul Berthier... Vesela este aşezată. Cristalurile cântă. Bucuriile simple ale vieţii. În faţa fiecărui oaspete – câte un mic suvenir din partea mea, drept amintire la drumul lung – o pungă din piele de viţel umplută cu pământul amar de Kaluga, uscat... „Chemaţi-o pe Arina Semionovna”, poruncesc eu. Ea apare fără umbrelă. Palidă şi severă. Şi se aşază în stânga mea. Naivă intenţia de a o duce la Varvara. Însă toate mişcările roabei sunt precise şi pline de distincţie. Mă tem ca nu cumva Murat să fie nevoit cu nespusă bucurie să uite haremul său napolitan!

Fac semn lui Fedka înţepenit de încordare şi solemnul *Caprifoi* al lui Holborn inundă salonul. Slujitorii în livrele au încremenit în jurul mesei. Kuzma şi Lîkov, amândoi în fracuri negre, împietriseră, gata de fapte eroice. Eu mi-am pus uniforma, epoleţii strălucesc, toate decoraţiile pe piept, fularul este imaculat şi înmiresmat. Arina mă priveşte cu interes necopilăresc, chiar cu admiraţie... Eu ridic cupa goală.

DISCURSUL MEU, ROSTIT LA ÎNCEPUTUL OSPĂŢULUI

— DOMNILOR! Îngăduiţi-mi aici, la vatra strămoşească, să proslăvesc geniul vostru militar. Sunt bătrân, domnilor, şi astăzi eu nu prea mai sunt bun pentru exerciţii militare. În anii tinereţii însă, când voi, maiestatea voastră, începeaţi să biruiţi lumea cu arta războiului, eu eram elevul vostru sârguincios şi entuziast! În vreme ce tot felul de zoili bârfeau despre declinul vostru apropiat, în vreme ce politicienii intriganţi treceau prin sită cele săvârşite de voi, omiţând principalul şi reţinând doar o mână de obişnuite slăbiciuni omeneşti, caracteristice chiar celor mari şi pe care le luau în batjocură, eu memoram fiecare izbândă a voastră, fiecare victorie, pentru că eram orbit de îmbinarea riscului, a cutezanţei şi a calculului rece, memoram şi îmi ziceam: aşteptaţi, va veni vremea şi noi vom exclama miraţi când în faţa noastră va apărea arta reînviată şi încă mai perfecţionată a lui Hannibal, Alexandru, Cezar.

Ca un şcolar, scoţând vârful limbii, am învăţat, am memorat, am notat, am învăţat pe dinafară lecţiile voastre vii, şi calităţile mele militare s-au maturizat, creierul meu s-a îmbogăţit, braţul s-a întărit, iar spiritul meu a căpătat forţă şi gravitate. A venit, în sfârşit, ziua aceea, a venit timpul să susţin examenul, şi dacă domnul mareşal Mortier, venerabilul duce de Treviso, îşi aminteşte, dacă şi luminăţia Voastră îşi aminteşte, v-aţi oprit pe neaşteptate lângă Direnstein şi aţi dat îndărăt, ba aţi fost siliţi să vă retrageţi, chiar dacă aţi făcut-o cu iscusinţă! Dacă, firește, puteţi să vă amintiţi o astfel de bagatelă, atunci să ştiţi că eu, cu regimentul meu, nu am atacat frontal, cum se obişnuia înainte, ci ţintind flancul îndepărtat, slab

apărat, unde nu era presupus niciun pericol, şi eu v-am luat douăsprezece tunuri şi am pornit pe urmele voastre!... Prizonierii voştri povesteau că la statul vostru major au crezut chiar că lovitura a fost dată de un întreg corp de rezervă... Nu, luminăţia voastră, de unde dracu' acel corp de rezervă?... Nici pomeneală de aşa ceva, a fost doar regimentul meu! Izbânda noastră a fost de scurtă durată, dar a fost o izbândă născută din lecţiile voastre, domnilor. Noi am învăţat încet, greu, însă cu sârg. Prietenul meu Bagration, respingând în Alpi atacurile lui Masséna, a învăţat şi el. Apropo, unde este mareşalul Masséna, duce de Rivoli, prinţ de Essling? Aş fi fost bucuros să-l văd şi pe el în casa mea....

Maiestatea voastră, domnilor, războaie vor fi mereu, şi de fiecare dată, aplecându-se deasupra hărţilor militare, conducătorii de oşti nu vor uita să se adreseze marilor voastre umbre, căci, deşi Binele şi Răul se împletesc în destinul războiului, o dată cu trecerea timpului pentru iniţiaţi rămâne doar arta pură. Nu eu cel de acum, părtinitor şi în retragere, sunt acela care să dea sentinţe, ci voi exprima doar admiraţia şi recunoştinţa pentru asprele voastre lecţii!...

Arina tronează. Netoţii mei, nepricepând nimic, se uită la mine cu frică şi respect. Cupa goală îmi tremura uşor în mână. O pun jos, dar degetele continuă să tremure. Şi Lîkov, care parcă înghiţise un par de plop, îmi întinde solemn paharul cu picături de valeriană... Printre lacrimile ce-mi inundaseră ochii, prin acel văl de ceaţă sincer de rămas-bun şi spaimă faţă de ce avea să fie, zăresc trupul lăbărţat şi gras al domnului Lobanov, care înmărmurise uimit în uşă. Cât de omniprezenţi sunt aceşti patrioţi din Kaluga, care îşi încarcă bagajele în căruţe pentru a porni spre ţinuturile îndepărtate din răsărit! Cât de inoportună a fost apariţia grăsunului!

— *Bonjour monsieur*, îi zice Arişa.

Să fi văzut, Titus, figura lui! Gura pe jumătate deschisă, obrajii graşi mişcându-se la orice mişcare, în ochi – nelinişte, nedumerire şi ostilitate faţă de tabloul apărut în faţa lui. Fac semn lui Fedka. Răsună uvertura lui Lully.

— Planurile dumneavoastră sunt zadarnice, hârâie grăsunul, fără să-şi dezlipească ochii de la Arişa. Bonapartică va trece mai la nord...

— Pe dracu'! zic eu. Va trece pe aici, şi nu pe altundeva. Aici drumul e deschis, credeţi-mă.

Şi el spune asta în faţa corsicanului, care soarbe din ciorba mea, şi în faţa mareşalului, care se apucaseră de cerbul din Meşciorsk. Şi asta mi-o spune mie, care sunt gata să-mi iau zborul spre cerul negru de august... Vecin iubit, ne lasă dar, cu-al tău umor lipsit de har: un singur semn nesigur, unul, şi toate se vor risipi ca fumul! Cât vreţi – pe duşmani să-i blamaţi, pe mine însă nu mă judecaţi. Decât să staţi la uşă în picioare, porniţi degrabă în evacuare...

— Domnule, nu ne deranjaţi. Pe noi ne aşteaptă un drum lung, îi zic eu şi îmi rotesc mâna spre masă. Acum nu ne arde de presupunerile dumneavoastră.

El priveşte aprig spre Arişa. Ea tronează. Fedka dă chiar din mâini spre galerie, şi sunetele ascuţite ale flautului piccolo încep să domine înaltul cerului. Eu beau voiniceşte încă un pahar cu picături de valeriană. Afară îşi face apariţia amurgul timpuriu. Ultimele luciri de lumină cad pe masă, şi cega aurie se aprinde pentru o clipă şi se stinge.

— Ce zici, Arişa, îi şoptesc eu, grăsunul s-a scrântit de tot.

— Ar trebui să vă odihniţi, spune roaba, priviţi cum vă tremură mâinile.

— Vuieşte toată gubernia de planul dumneavoastră nebun! strigă din uşă Lobanov. Sunteţi blamat pentru trădare... continuă el,

neluându-şi ochii de la Arişa. Eram mândru că sunt vecin cu dumneavoastră, dumneavoastră însă, deşi general, deşi de-aceeaşi teapă, v-aţi îngurguţat, se vede treaba, v-aţi îngurguţat, şi râde cu dezgust.

Altădată, unui astfel de grenadier nu i-ar fi stricat două palme, şi a doua zi am fi rezolvat totul repede cu pistoalele în mână, dar acum, ducă-se cu Dumnezeu, taina este mai scumpă. Căci, nu pot, de bună seamă, pentru plăcerea de a-l insulta pe el, un om cumsecade, să sacrific lucrul de căpetenie. Şi încerc să iau din nou cupa în mână, dar ea nu se lasă, ca o fiinţă vie, respinge degetele mele nesigure. Flautului-piccolo i se taie răsuflarea, amintind de sânge şi ruine, şi pe chipurile oaspeţilor mei se aşterne paloarea. Cine ştie ce-o fi în gândurile lor? Ce-o fi în memoria lor, dezobişnuită de a mai păstra imaginile vieţii reale, vibrante? Domnilor, oare v-aţi pregătit să porniţi împreună cu mine îmbrăţişaţi, da – îmbrăţişaţi, într-acolo?... Într-acolo?...

Lobanov dispăruse. Orchestra a tăcut. Doar clinchetul cupelor şi zăngănitul furculiţelor şi cuţitelor, şi nu prea delicata fornăială ostăşească. Şi mâna moale, fierbinte, în mănuşa albă a Arişei se aşază pe mana mea tremurătoare... Iată o noutate!

— Ce zici, Arina Semionovna, zic eu, mi se pare că totul merge bine, nu?

Ea îmi zâmbeşte şi-mi mângâie mâna.

Împăratul se moleşise uşor. El s-a lăsat pe spătarul înalt al scaunului. Ochii lui căprui mari se pierd în întuneric.

— Lumânările!... poruncesc eu.

Se aprind lumânările, însă astfel încât cristalurile de pe masă să strălucească şi să scânteieze luciri misterioase, iar petele de pe faţa de masă albă să fie umbrite şi noi toţi, cu decoraţii şi epoleţi sclipind în lumină, cu chipurile înţepenite de îmbuibare şi glorie, să ne pregătim pentru marşul cel lung prin întinderile cereşti...

Masa se leagănă precum bucata de gheaţă pe iazul Zaceansk. Mâna mea este calmă şi rece. Ridic cupa.

DISCURSUL MEU, ROSTIT LA SFÂRŞITUL OSPĂŢULUI

— LUMINĂŢIA VOASTRĂ, domnilor! Având fericita posibilitate de a cugeta în clipele de răgaz la respectabilul meu picior de lemn, am înţeles demult că în adâncul celui mai amarnic dezastru pe câmpul de luptă se zămisleşte cea mai dulce victorie, înlăuntrul căreia, spre regretul nostru, se plămădesc germenii izbitoarei înfrângeri. Şi aşa mereu, înfrângerile sunt ranchiunoase, victoriile – răzbunătoare. Ce valorează generozitatea pentru mulţimile din templele incendiate? Automulţumirea învingătorilor şi disperarea celor înfrânţi – două pârâuri care se varsă în acelaşi râu... rostesc eu şi îi fac semn lui Fedka.

Un oboi singuratic străpunge liniştea ce se lăsase, apoi i se alătură altele trei, pe urmă sunetele sfâşietoare ale clarinetelor şi loviturile grele, înfundate ale tobei mari.

— Viaţa noastră, domnilor, este mai scurtă decât speranţele ambiţioase şi din pricina asta uităm de răzbunare. Însă în spaţiul îngust dintre diavol şi Dumnezeu izbutesc să se întipărească urmele cizmelor noastre, şi ale copitelor de cai, şi ale roţilor de tun, şi ale sângelui... Oare ce este mai departe? Mai departe ce este? Nu m-am întrebat niciodată, pe când călcam în picioare livezi străine, ce-o fi mai departe. A trebuit să cad pe gheaţa iazului Zaceansk ca să mă gândesc la asta.

Împăratul nu-şi aduce aminte un fleac infim de demult, însă corul plângător al oboaielor şi strigătele funebre ale cornilor se intensifică. Cupa îmi cade dintre degete.

— Ah, strigă Arişa. Nikolai Petrovici, scumpule, ce-i cu dumneavoastră?!

De fapt am spus totul... Cupa e spartă. Roaba plânge şi-i sărută stăpânului mâinile.

— Ce zici? îl întreb pe Kuzma.

— Frumooos, zice însoţitorul meu de mâine.

Pe urmă, eu, pesemne, voi spune, că pe stăpâna casei o doare capul şi eu, chipurile, trebuie s-o conduc, până ce musafirilor li se va servi desertul. Mă voi întoarce numaidecât, domnilor şi vom mai bea un păhărel la botul calului, la botul calului...

Restul e o treabă simplă. Fitilul la butoiaş şi gata...

Poate că sufletul meu, cum ne învaţă hinduşii, va reînvia, într-adevăr, într-o înfăţişare nouă? Unde este însă confirmarea? Cred în viaţa de apoi, dar asta nu înseamnă defel că mă atrage în mod deosebit...

...Să continuu despre Varvara.

— N-aţi venit *vous marier avec elle*? a întrebat bătrâna.

— Cu cine să mă căsătoresc, doamnă? Căci nu-i nimeni... am spus eu.

Ea a ridicat din umeri şi, ca un şoricel, cu paşi mărunţi şi repezi, s-a îndepărtat de mine. Intenţionam, renunţând la toate, să fug din acest cuib, dar parcă poţi fugi de ceea ce se află alături, ce e în suflet, ce te arde? „Încă o încercare, mi-am zis eu cuprins de disperare, dacă femeia aceasta este făcută să-mi pună răbdarea la încercare. O, Varvara! Turturele supuse există câtă frunză, câtă iarbă, însă pe aceasta natura a şlefuit-o cu migală, scoţând vârful limbii afară, ştergându-şi sudoarea, sufocându-se de entuziasm. Şi a pus în ea un suflet enigmatic, capricios. Asta nu-i o cerboaică obosită şi tristă, cu ochii plini de lacrimi.” Astfel cugetam şi aproape în fugă m-am întors în salon. Era pustiu. Dar numaidecât a intrat Varvara. A intrat, s-a aşezat în fotoliu şi m-a ţintuit cu privirea.

— Vă grăbiţi? m-a întrebat liniştită. De ce v-aţi ridicat? Aşezaţi-vă, dragă generale, şi haideţi să discutăm totul.

— Ce să discutăm? am zis eu ofensat. Nu înţeleg nimic: aţi dispărut undeva, eu trebuie să mă explic cu mătuşa dumneavoastră... Au trecut două ceasuri. Stau şi vă aştept, şi nu ştiu nimic...

— Parcă aţi venit să aflaţi de ce atârnau zurgălăii în copac? a întrebat ea cu asprime. Am vrut să vă spun totul dintr-o dată, dar n-am găsit momentul potrivit. Astfel m-am dus să chibzuiesc, scumpul meu general, cum să fac să vă spun totul. Mai târziu, am hotărât, cum se obişnuieşte, să o iau mai de departe, cum se obişnuieşte la noi, ei, mi-am zis, o s-o iau mai de departe, încep cu zurgălăii, – şi a zâmbit –, apoi mai departe, mai departe, cuvânt după cuvânt... şi voi ajunge la esenţial. – Ea a făcut o pauză şi apoi a întrebat: Mă iubiţi?

— Cine? am întrebat eu prosteşte.

Ea şi-a înfipt mâinile în braţele fotoliului, şi-a muşcat buzele şi m-a privit drept în ochi. Era atâta linişte, încât se auzea cum undeva, în casă, Apollinaria Tihonovna foşneşte şi zgreapţănă ca un şoricel cenuşiu.

— Totul e atât de complicat, a început să se tânguie Varvara. Vreau să vă spun că îmi place de dumneavoastră, adică îmi conveniţi, îmi face plăcere să vă văd, şi sunt cu totul istovită şi singură. Firește, puteţi să luaţi asta ca o nebunie, ca un capriciu ori ca fantezia unei cuconiţe smintite, însă luaţi în consideraţie – ce-i de făcut? Să bat balurile din Moscova, sau şi mai rău – pe cele din Kaluga, ca să-mi găsesc perechea? Dar asta-i umilitor, nu-i aşa? Să presupunem că m-am folosit de serviciile rudelor, am pus pe drumuri tot felul de peţitoare, să admitem, asta însă ar fi ultimul procedeu, să mor pur şi simplu şi gata? Nimic de zis, am pretendenţi, amorezi, cum se obişnuieşte, ei sunt însă ori monştri, ori linguşitori

interesaţi, căci am şi eu ceva, – şi a descris cu braţul un semicerc larg în spaţiu. O gâsculiţă tânără şi bogată, cu ochii mari şi puţină experienţă, da? Iată însă că vă întâlnesc pe dumneavoastră şi îmi dau seama că sunteţi pe placul meu. Mai mult încă, dumneavoastră mă şi iubiţi!...

— Da, am zis eu înfuriat, ceva s-a petrecut...

— Esenţialul însă este înainte, m-a întrerupt ea, esenţialul, scumpul meu general, este deprimant. Atunci, când am avut ciocnirea aceea pe teme de război, mi s-a năzărit să vă tachinez un pic, şi asta nu din răutate, ci, dimpotrivă, din simpatie, pentru a ne apropia cumva... Asta nu-i deloc cochetărie, ci mai degrabă un semnal: un om inteligent va înţelege, va simţi, va ţine minte... şi va veni să întrebe de ce au fost agăţaţi zurgălăii în copac... De fapt, poate că este şi cochetărie, treabă femeiască, dar nu asta-i important... Pe urmă mi-am dat seama, şi nu se putea să nu-mi dau seama, că sunteţi îndrăgostit de mine. Fireşte, mi-am zis eu, asta se datoreşte fumului pulberii de puşcă, singurătăţii, dorului de oameni vii, şi apoi de ce nu s-ar îndrăgosti de mine? Urâtă nu sunt, – vorbea fără să zâmbească, de parcă m-ar fi mustrat –, proastă nu sunt, sunt încă tânără şi aşa mai departe, şi aşa mai departe... Şi iată, când mi-am dat seama că sunteţi pe placul meu, dintre toţi, că *dumneavoastră* sunteţi cel mai convenabil, m-am înspăimântat... de bună seamă, puteam prea bine să convenim totul împreună: dumneavoastră mă iubiţi...

— Vă ador, am spus eu tare.

— ...dumneavoastră mă iubiţi, eu vă aleg drept idol, niciun fel de peţitoare, nu-i aşa? Nicio codoaşă, niciun fel de făţărnicie, – o alianţă? O alianţă onestă şi trainică până la capăt, alianţa a doi oameni inteligenţi, nobili, de înaltă ţinută morală, adevărat?... Şi atunci, obţinând toate acestea, veţi îmbrăca uniforma şi veţi porni să vă agitaţi sabia, să beţi punş, să sloboziţi sânge, al dumneavoastră

şi al altora, eu însă, scumpul meu general, nu sunt dintre acelea pe care să le entuziasmeze fanfarele militare, sunetele flautelor şi tobelor, nu sunt vreo vivandieră oarecare... – Şi brusc, a rostit autoritar şi răspicat: Eu trebuie să am mulţi copii.

— De care? am întrebat eu, simţind că înţepenesc şi mai tare.

Eram înfrânt ca niciodată în viaţă, dar ea nu triumfa. Şalul auriu parcă era viu, tot timpul era în mişcare: ba aluneca de pe umeri, ba se înfăşura în jurul gâtului, ba atârna aproape până la pământ, strălucind. Uniforma-mi era rece, ca de fier, fularul mă sufoca. Pentru prima oară, brusc, trufaşul meu veşmânt militar mi s-a părut respingător, ridicol, de prisos şi chiar vrăjmăşesc; rarele, distinsele semne de cărunţeală timpurie – un fleac; şedeam în fotoliu, mic, speriat, slab, încă nu-mi pierdusem speranţa, dar eram aproape de disperare. Alianţa pe care mi-o propusese mi se părea o fericire inaccesibilă. O voi purta pe braţe pe această viitoare regină, şi doar simpla ei atingere mă va învia! Aşa îmi ziceam, intenţionând într-un semidelir să mă arunc în genunchi dinaintea ei, să-i sărut mâinile înainte ca ea să izbutească a mai născoci ceva... În această clipă uşa s-a deschis şi Apollinaria Tihonovna s-a strecurat în cameră, îndreptându-se către masă, acoperindu-şi din nou, nu ştiu de ce, faţa cu mâna, făcându-ne din cap prieteneşte şi încurajator. Ea s-a apucat să taie mucul lumânărilor... Ce mucuri? De ce asta?

— Ce faceţi? a întrebat-o Varvara nu prea amabil. Plecaţi, plecaţi... Cine v-a chemat? Plecaţi odată!

— *Oui, oui, tout de suite*[9], a zis şoricelul, agitându-se încolo şi-ncoace şi zâmbind sărbătoreşte. *Notre géneral est si beau!*[10] Cât e de înalt şi voinic... păşeşte de zici că-i Petru cel Mare, scârţâie şi duşumelele... Tu, Varenka, te-ai bucurat când a venit... – Cleştele de lumânări din mâna ei

străvezie sclipea şi zăngănea. – *Que vous êtes gentils à voir*[11], exact ca doi porumbei....

— Plecaţi odată, a spus Varvara ameninţător. Nikolai Petrovici a venit la mine cu treburi.

Şoricelul a zbughit-o spre uşă şi de acolo, dispărând, a întrebat cu tristeţe:

— Aşa de tânăr, chipeş, oare din nou trebuie *aller à la guerre*?[12]

Uşa s-a închis. Varvara a râs indispusă. Totul devenise cumva mai simplu, mai uşor. Ceaţa se risipise. Alianţa noastră va fi trainică şi sinceră. Dacă aşa a hotărât ea – aşa să fie şi, cum se spune, nicio putere... O, Varvara, suntem liberi, şi avem nevoie unul de celălalt, iar în ceea ce priveşte uniforma nu s-a isprăvit lumea... Şi, atunci, cuprins de orbire, eram gata să-mi smulg epoleţii şi să-i arunc la picioarele ei – drept confirmare a trăiniciei alianţei noastre, căci ea nu este făurită de mâna omului, este inspirată de Sus, este de la Dumnezeu... şi noi suntem neputincioşi ca să schimbăm ceva... este de la Dumnezeu această alianţă... Şi numaidecât, uluit, m-am întrebat: „Ce alianţă? De ce alianţă?...”

— Vă iubesc, am zis eu, o să-mi dau demisia. Vedeţi doar... – M-am ridicat în picioare şi am păşit spre ea: Totul este pentru noi, vedeţi doar...

— Nu, nu! a strigat ea, izolându-se cu şalul... Aşteptaţi, aşezaţi-vă. N-am spus esenţialul... Pentru o proastă singură, la douăzeci şi şase de ani, ar fi timpul să se trezească şi să-şi rostuiască, aşa cum se zice, fericirea. Oare de ce mi se încurcă toate? Vă chinui şi pe dumneavoastră, mă chinui şi pe mine... Am ajuns să-mi tremure degetele, priviţi, – şi a întins mâinile spre mine.

De sub şalul auriu, au ieşit uşor două mâini, albe chiar şi în lumina galbenă, slabă, a lumânărilor fumegânde, zece degete liniştite, lungi, strânse, unul lângă celălalt, îngrijite ca în capitală, nesluţite de simplitatea provincială,

deprinse cu pana de scris, cu răsfoirea filelor de carte, cu clavecinul. Nici cele mai pricepute şi subtile vrăjitoare n-ar fi fost în stare să atingă asemenea perfecţiune. Aceste degete albe de femeie, care emanau o căldură chinuitoare, au încremenit dinaintea mea, şi nici cel mai uşor tremur nu le mişca.

— Iată, vedeţi?... a întrebat ea şi s-a fâstâcit. De fapt, acum nu prea, dar uneori – ceva îngrozitor, – şi şi-a retras repede şi cu stângăcie mâinile, neluându-şi, ca şi mai înainte, ochii de la mine. Iată ce am vrut să vă spun: încerc să fiu cât se poate de sinceră, pentru ca, pe urmă, să nu fie nevoie să vă reproşaţi, ori să-mi reproşaţi mie, ori lumii întregi, – ea a surâs obosită –, cum se întâmplă uneori când te cuprinde o disperare târzie... Fireşte, tot ce am spus despre alianţa noastră am spus serios şi mi-am bătut mult capul chibzuind la asta, însă există pe lumea asta un om mult mai singur decât dumneavoastră, înstrăinat de lume, cu o imaginaţie denaturată, un pustnic ofensat de soartă... – Ochii ei erau acum uriaşi, neverosimili.

Atunci, milităreşte, m-am ridicat brusc, pierzându-mi cunoştinţa, şi am rostit răspicat, nu-mi aduc aminte, ceva, mi se pare, în sensul că nimeni n-o să-i reproşeze ataşamentul, că eu preţuiesc sinceritatea ei, deşi, fireşte, aceste destăinuiri lungi ar putea fi mai scurte şi mai clare, şi, în general, merita oare să atârne zurgălăii în copac, fiindcă eu trebuie să mă întorc curând la regiment, iar acolo ştiţi oare...

— Aşezaţi-vă, n-am terminat de vorbit, a poruncit ea.

Şi, închipuiţi-vă, m-am aşezat. Şi pentru că ea a zis aşa şi nu m-a condus, o umbră de speranţă mi-a fremătat în suflet. Lumânările erau pe sfârşite. Sonecika mă aştepta agitată şi plină de îngrijorare. Lumea se prăbuşea, iar cu şedeam din nou în acel fotoliu al dracului, în loc să fug din

această casă, de această egoistă rece, calculată, absurdă. Mi se părea că aud sunetele de chemare ale trompetelor... Sătui de lunga hibernare, oştenii mei se pregăteau s-apuce drumul către soare, cât mai curând... Iar comandantul, într-un fotoliu, ţintuit, şedea, de soartă crunt lovit, se zbuciuma, neştiind ce să mai facă, nutrind speranţa vagă: ce-ar fi dacă...

— Mă gândesc nu atât la mine, a continuat ea necruţătoare şi autoritară, cât mai ales la dumneavoastră. Alianţa noastră (hai s-o numim astfel) nu este o fantezie. Pot chiar să-i prevăd minunatele avantaje din viitor, credeţi-mă. – Atunci şi eu le-am văzut în flacăra lumânărilor ce abia mai pâlpâiau. – Cu atât mai mult, cu cât acel om este un burduf plin cu nenumărate vicii, care respinge atenţia mea, care mă dispreţuieşte... – Speranţa s-a aprins în mine şi mai tare, mi-am îngăduit chiar să râd de mine însumi, de modul cum am sărit din fotoliu şi am îndrugat tot felul de absurdităţi de salon, prefăcându-mă că nu mi-am pierdut curajul. – Ce-i de făcut? a zis ea, oftând. Şi în afară de aceasta, el m-a insultat odată... De altfel, toate astea sunt de prisos...

— De ce vă chinuiţi? am spus eu cu însufleţire, arborând un aer protector. Consolaţi-vă, consolaţi-vă. În viaţa dumneavoastră lungă o să mai întâlniţi mulţi monştri şi mai şi decât al dumneavoastră. Nu vă irosiţi în zadar, noi suntem încă...

— Dar el are nevoie de mine, a oftat ea.

— Toate astea sunt fleacuri, Varvara Stepanovna, fleacuri...

— Sunteţi un om puternic, a zis ea în şoaptă, cu dumneavoastră mă simt liniştită. M-au obosit aceste furtuni...

Am înţeles brusc că alianţa noastră prinsese viaţă, se născuse din şoapta ei obosită, din tot felul de confuzii ale vieţii de toate zilele, din viscolul din noaptea asta – vestitorul primăverii. M-am

repezit spre ca şi am început să-i sărut mâinile. Dinspre ele se revărsa mireasma pădurilor de iarnă... Buzele ei mi-au atins fruntea (ţin minte asta.)!

— El nu vă iubeşte! am zis eu aproape strigând, sufocându-mă. Nu vă iubeşte...

— Nu mă iubeşte, a răspuns ea. Aici e buba...

— Atunci respingeţi-i pretenţiile! am povăţuit-o eu. Cu atât mai mult, cu cât nu vă iubeşte. Alungaţi-l! Nu vă umiliţi... şi continuam să-i acopăr mâinile cu sărutări...

Brusc, ea m-a îndepărtat, s-a ridicat, s-a apropiat de fereastră şi de acolo, aproape nevăzută, încet, a rostit pentru mine, cel rămas îngenuncheat:

— Da, însă eu îl iubesc...

M-am ridicat până la urmă în picioare, mi-am aranjat uniforma blestemată, nu ştiu cum mi-am dat seama că e trecut de miezul nopţii, că Varvara mi-e dragă ca şi înainte, că vorbele ei, ca şi cum ar fi fost săpate în piatră, n-o să le uit... cât oi trăi...

— Pot să nădăjduiesc?

— Fireşte, prietene, o da, da!... a zis ea, privindu-mă întruna cu ochii ei imenşi. Am vrut doar să ştiţi totul, ca să nu aveţi... El mă dispreţuieşte – despre ce iubire mai poate fi vorba?... Dar am vrut să vă spun că... dacă vreodată va face semnul acesta, totul se va răsturna... – şi a făcut cu degetele sale albe şi lungi un gest ca şi cum ar fi chemat.

Şi atunci am înţeles, Titus, că ochii ei sunt atât de mari în faţa enigmelor vieţii pe care nu este în stare să le dezlege...

„*Mult Stimat Taicuţ Gheneral Nikolai Petroviş,*
Excelenza Fostra,

Greu este la mine că fericire să vezi la Dumnefostra nu mai am, dar speranze ramas, şi freau mulţumesc Dumnefostra pentru bunatate şi mangaiere. Dai Domnul sa fiţi in sanatate şi

belşug cu familie intrega. Momentul meu iştoric se apropie şi niciun Kutusoff şi nicio alta puterea nu pote scapa la mine de ce predestinat Domnul. Dar eu nu jelesc, ci pregatesc cu cinste implinesc datorie. La mine implinit 37 ani, nu mai sunt mic prostuţ. Inţeleg tot.

Noi instalat forte bine in caza fostra. Bucatareze, lacheii, zurugiu şi ceilalţii oamenii traiesc paşnic şi fac treaba lor. Dar iata ce nu este bun: din Moskau toţi fuge in tote parţi, alimente la pravalii cumperi scump, dar ce am adus cu noi inca mai este. Timofei Mihailiş capatat febra şi prieten de la noi doctor Bause bine îngrijeşti.

Cu graţia de la Domnul sper, cand Timofei Mihailiş facut bine, el şi toţii oamenii reuşesc sa plece la Hlopuşa, moşia Fostra de la Riazan, departe de duşman francez. Cu ce Moskau acuma are asemanare nu am curaj a spune, deşi nu puţin freme trecut, şi in fiecare zi la ea privesc, dar fara lacrimi nu pot privesc.

Un actriţa francez Bigard fata tiner, frumos şi vesel fiece zi face vizit la Timofei Mihailiş şi aduce şocolat. Timofei Mihailiş iubeşte mangaieri de femei şi sanatate la el sper devine mai bun.

Chind o să vie Ziua cea Mare a mea, o să iau Sfinta Cruce şi merge drept la armata, francez şi să omoare la mine, dar Ruzia sa lase in pace, ca atunci la Hollabrunn. Va amintiţi?

Vă ramin extrem de îndatorat pentru mila Dumnefostra intreg

Franz Mender."

...Însoţit de Kuzma, colind prin Lipenki – tristeţe şi paragină. Nici ţipenie de om. Acum, pesemne, toată suflarea vie se apropie de moşiile din Riazan... Şi satul meu cel drag pustiu e. Şi dinspre râul Protva doar tristeţe-adie, ţipenie pe drum nu întâlneşti. Şi pentru plecăciuni n-ai cui să mulţumeşti. Nu poţi să crezi ce-aproape sunt de

capitală!... În raniţe se strică posmagii de secară. A despărţirii clipă s-o uiţi încerci în van, şi nu se povesteşte decât de corsican ... de gogoman...

Buzunarul dinăuntru al tunicii mele este umflat de un pistol – mai ştii ce se poate întâmpla?... Kuzma păşeşte la un pas în urma mea. Poartă caftan ţărănesc, cizme şi chipiu de piele. „Kuzma, de ce te-ai gătit cu veşminte ţărăneşti? întreb eu. Nu puteai să le îmbraci pe cele de servitor?" „Pentru că acuşa-i totuna, excelenţa voastră..." Mă rog...

Pe el o să-l trimit cu Arişa. O să-i fie de folos lui Timoşa. Noi suntem oameni de plămadă veche, şi noile tendinţe nu le înţelegem, mai bine zis le înţelegem, dar cu mintea, nu cu sufletul. Nu-mi imaginez cum aş fi putut scoate din mine: „Kuzma, daţi-mi vă rog picăturile de valeriană..." Pe când Sonecika zicea: „Kuzma, te rog să-mi aduci şalul, este în salon, pe fotoliu", „Fedenka, pentru Dumnezeu, cântă piesa aceea. Ţi-i minte, ai învăţat-o de Paşti?", „Ah, Stepan, astăzi, cu prânzul, te-ai întrecut pe tine! Mulţumesc, prietene..." Eram cu tine, Sonecika, însă limba este un instrument îndărătnic, se mişcă după un moft necunoscut...

Stau pe malul Protvei. Aici albia este mai îngustă. Nu departe se află izvoarele ei, totuşi se găsesc în ea mulţime de bibani şi babuşcă!... Copil fiind, în amiezile călduroase, intram în apa ei mică şi limpede, dând mâna guvernorului, îmi udam picioruşele şi apoi îndărăt, însă doream să mă cufund şi să înot, să înot sprinten, ca peştii, printre tulpinile ierburilor de apă, mişcând din aripioare; doream să deschid larg ochii şi să mă uit de sub apă la figura speriată a guvernorului... Aşa-i trebuie, urâtul!... Şi să aud vaietele lui înfundate: „Coco s-a înecat!" Şi de sub frunze acvatice, înfoindu-mi branhiile, să-i strig fericit expresia abia învăţată: „ghiuj bătrân!..." Ah, guvernoru-i cumsecade, când în jiletca-i purpurie şi surtucu-i

albăstriu, cu mine se-ndrepta spre râu... Şi, din năvalnic car de luptă, c-un gest din mâna dreaptă falnic, oare nu el m-a readus la viaţă, când mă sfârşeam pe-un sloi de gheaţă...

Aici se află izvoarele Protvei. Protva este izvorul vieţii mele. Guvernorul a educat în mine dragostea pentru bine şi m-a ferit cu râvnă de rău. „Kuzma, unde se varsă Protva?" „În Oooka, excelenţa voastră." Neghiob. De unde să ştie el că ea îşi are începutul aici, apoi curge pe drumul Smolenskului, prin întinderile europene, prefăcându-se străină, schimbându-şi numele, limpede şi vicleană, şi sfârşeşte sub gheaţa iazului Zaceansk, dincolo de oraşul austriac Krems?

Ce repede am îmbătrânit şi ce neaşteptat! Încep să văd mai limpede. Văd fiecare tulpiniţă, fiecare fir de iarbă. Îmi vine să mângâi copăceii pe scoarţa lor aspră, să mă lipesc şi să-mi frec obrazul de ea, să miros florile – ce parfum! Ce vieţuitoare tronează printre petale, desfăcându-şi aripile pestriţe! Înainte nu observasem nimic din toate acestea, căci viaţa era veşnică, iar acum şchiopătez pe mal şi văd totul, şi totul dinaintea mea este deschis, foşnitor, melodios, şi toate doar pentru mine înfloresc, plescăie, îmbălsămează aerul...

Doamne, măcar de-ar fi afară o toamnă târzie, lapoviţă şi ninsoare, copaci dezgoliţi, multă murdărie, tristeţe, plictis, ca să urăşti această natură, să priveşti cu dezgust pe fereastră, să-ţi fie groază să vii în contact cu ea! Măcar de s-ar întoarce spre mine cu mutra ei uscată, putredă, indiferentă, străină!... Ar fi mai uşor... Ar fi mai uşor!... Dar nu, îşi arată chipul însorit, răspândeşte numai miresme, te învăluie în farmece, îţi inspiră amintiri dulci, te leagă de ea, nu-ţi dă drumul, te ţine!... „Kuzma, ai poftă de viaţă?" „Berechet, excelenţa voastră, este minunată!" „Minunată? întreb eu ameninţător. Dar Bonaparte?" „Cum o vrea Dumnezeu", zice el. Viclean robul! „Dar ai putea tu, Kuzma, de pildă, să iei un pistol şi să-l

împuşti pe Napoleon?” „Da’ cum să ajungi la dânsul. Căci dânsul nu merge singur...” „Te-ai descurca tu, cu dibăcie, cu... ai izbuti...” „Excelenţa voastră, uitaţi-vă, se înnorează...” „Răspunde-mi, ai putea?” „Păi, or să mă împuşte...” „Ai salva Rusia, neghiobule!” „Am auzit, zice Kuzma, cică pe Kutuzov o să-l puie în locul neamţului nostru.”

Viclean robul! Întind mâna să-mi dea picăturile de valeriană. El scoate sticluţa şi desface dopul, mi-o întinde, şi face toate astea repede, cu precizia unei ordonanţe, privindu-mă în ochi, strâmbându-se de mirosul valerianei; mă compătimeşte... Degetele însă continuă să tremure. Cum spunea Eschil: untdelemn şi oţet – două lichide care nu se pot contopi. Vaietul celor înfrânţi nu se contopeşte cu strigătul de izbândă al învingătorilor.

Ne-am întors acasă pe cărarea cunoscută, unde urmele micuţului Coco nu se şterseseră de tot. Foarte aproape de casă am dat peste o tabără militară. Un pluton de dragoni, cel puţin. Un ofiţer tinerel, cu zâmbetul până la urechi, asculta ce-i vorbea Arişa. S-a întors şi a pornit spre mine. Mi s-a prezentat fără să înceteze a zâmbi.

— Locotenent Priahin.

Ochi spălăciţi de nordic. Buze roşii. Faţă galbenă, obosită. Fire de paie pe uniformă. Tânăr şi cu multă experienţă.

— Excelenţa voastră, am auzit de dumneavoastră de la tatăl meu, acum ne întoarcem dintr-o incursiune şi am hotărât să ne abatem, eu şi dragonii mei avem nişte nevoi obişnuite de campanie, dacă îngăduiţi... Ne-am mai abătut pe ici pe colo, dar n-am fost agreaţi, şi, în general, e cam pustiu...

— Kuzma, am zis eu, pentru toată lumea baie şi mâncare, şi dragonii să capete câte un pahar cu vin. Să mergem, locotenente. Îmi amintesc de tatăl dumneavoastră.

— Şoimilor, vedeţi? a strigat locotenentul către dragoni cu bucurie. Mai răbdaţi puţin! – şi s-a îndreptat vitejeşte spre pridvor.

După baie am prânzit în trei: eu, Priahin şi Arişa. Fata frumoasă şi tăcută îl înviorase pe locotenent. „Ce-ar fi să-l însor cu Arişa, mi-am zis eu, i-aş da ca zestre vreo şase mii, s-o ia cu el...”

— La noi, după minunea aceea, după acei bani fantastici care au căzut pe capul nostru, a spus Priahin, totul a luat o întorsătură cât se poate de bună. Tăicuţa a putut să-mi cumpere şi mie, celui mai mare, un sătuc în gubernia Penza. O sută de suflete, – şi a înconjurat sufrageria cu privirea –, o casă boierească frumuşică şi spaţioasă, cu cabinet de lucru...

— Sunteţi căsătorit? am întrebat eu.

— Căsătorit, căsătorit, a râs el, privind spre Arişa.

Ea era mai măreaţă ca niciodată.

— Acum numai de-am izbuti să ieşim din toată povestea asta a continuat el, fiindcă această retragere permanentă ne-a scos sufletul pur şi simplu, nu mai avem niciun fel de forţe, toată armata este pur şi simplu umilită... Am ajuns într-o stare jalnică. Slavă Domnului că ne mai ţinem încă pe picioare. Şi, Doamne, nu putem să ne luăm inima în dinţi ca să dăm bătălia hotărâtoare, de ce se întâmplă aşa, nu-mi dau seama; poate pentru că francezul este atât de puternic, încât nimeni nu ştie precis cum să dea acea bătălie hotărâtoare... Deşi ce înseamnă puternic? În lupte izolate, mai mici, noi nu cedăm. Poftim, bătălie hotărâtoare... Mai întâi am vrut să fie lângă Smolensk, dar era ridicol, din mers, fără să chibzuim, şi am renunţat, am continuat să dăm îndărăt. Acum ne-am rânduit lângă Ţariovo Zaimişce, poziţie excelentă, francezul va fi ca-n palmă, dar care-i beleaua, n-avem apă, iar fără apă – suntem pierduţi. Sunteţi de acord, excelenţa voastră? Păi, numai pentru caii mei, socotiţi, în medie vreo douăzeci de vedre pe

zi, asta cum ar fi pentru mine un păhărel, a zis el râzând şi privind spre Arişa. Despre armata întreagă nici nu mai vorbesc. Prin urmare, din nou ne vom retrage. Pesemne vom fi nevoiţi. Deocamdată – mare dezordine: săpăm, ne fortificăm...

— Va să zică – să dăm Moscova? am întrebat eu, deşi Dumnezeu mi-e martor, am prevăzut asta, am prevăzut: acolo există o concentrare de forţe, iar aici unităţi disparate, acolo o voinţă unică, iar aici – intrigi mărunte şi răfuieli.

— Doamne, asta n-ar trebui să se întâmple, a zis el încet. Cu toţii ne vom lăsa oasele! (Cine are nevoie de oasele noastre?) Oare ce înseamnă să trădezi armata? Şi, în genere, totul? Moscova... Să distrugi orice speranţă... Acum, se zice, o dată cu numirea lui Kutuzov treburile se vor schimba. Fireşte, toţi ard de nerăbdare: e totuşi Kutuzov, şi, poate, o să încetăm să ne mai retragem, fiindcă, dacă te gândeşti, francezul a pierdut pe drum mai mult de jumătate din efectiv, în schimb, nouă ne sosesc întruna întăriri; generalul Miloradovici, de pildă, se află la doi paşi cu un corp de armată, un avantaj, nu-i aşa? Ce credeţi? Din Kaluga şi Tula, bunăoară, sosesc detaşamente de miliţie populară; când eu şi oamenii mei am făcut o mică incursiune de recunoaştere, am văzut cu ochii noştri, şi tot de la Kaluga şi Oriol se aduc provizii, – el a început să râdă –, e drept, şefii de la aprovizionare sunt toţi nişte hoţi, de ce se întâmplă aşa ceva în astfel de momente.

De dimineaţă m-am rugat să se strice vremea. Norii se adunau dinspre Protva, iar acum se învârtejeau şi se lăsau ca un văl compact, acoperind tot cerul... De la Ţariovo Zaimişce trupele vor pleca, dacă nu se smintiseră cu totul, se vor retrage la Gjatsk, iar de aici, Lipenki sunt aproape. Ce figură va face acest dragon cu buzele roşii când peste Lipenki se va învălătuci fumul

negru şi zvonuri enigmatice se vor târî pe la bivuacurile de noapte prin negura lăptoasă...

— Rezultă un tablou bizar, a zis Priahin împingând farfuria, pe care o ştersese cu o bucăţică de pâine. Pe de o parte – biruinţe neîntrerupte în ciocniri, pe de alta – retragere continuă. Pe neaşteptate, se află că francezii au săvârşit un atac mişelesc: fireşte, dumneavoastră ştiţi că ei au atacat mişeleşte şi aşa mai departe... Eu înţeleg, de bună seamă, că din partea lor asta înseamnă lipsă de tact, a zis el râzând. Dar ce să-i faci? E război! Şi iată, închipuiţi-vă, ne retragem, facem manevre, incendiem magazinele ca să nu cadă în mâna inamicului – atâtea rezerve, încât este greu de redat! Doamne, noi veneam de la Petersburg cu speranţa că la cea dintâi ciocnire cu adversarul o să-i tragem o săpuneală şi cu asta basta, ei, nu-i vorba de săpuneală, ci pur şi simplu o să ne facem datoria, însă de la Vitebsk, când am prins să ne rostogolim, asistăm la astfel de scene: seara, în bivuac, se anunţă vestea fericită că Platov, undeva înaintea noastră, a intrat în contact, a scărmănat o divizie şi a luat o mie de prizonieri. Strigăm „ura”. Când ne trezim dimineaţa: „Domnilor, fiţi gata, curând vom porni”. Toţi sunt gata. Pornim... dar nu împotriva franţuzului, ca să-i dăm lovitura de graţie, ci îndărăt! Şi atât de repede! În unele zile – cincizeci de verste... Apoi, iarăşi aceeaşi scenă: „Domnilor, o veste fericită. Kulnev a respins avangarda, a luat trei mii de prizonieri şi zece tunuri. Ura...” Iar dimineaţa – toţi în şa... şi la drum... Şi luaţi aminte că toate cifrele sunt rotunjite, ca un măr mustos. Uite aşa, triumfând, ne-am rostogolit până la Smolensk, pe urmă până la Viazma, şi, fără îndoială, o vom şterge şi de la Ţariovo Zaimişce... Acum, în incursiune, cu dragonii mei, am sperat să ne ciocnim cu vreo mică avangardă franceză: ne mănâncă palmele, dar nu la comandă comună, ci noi singuri, singuri. Sângele clocoteşte – niciun fel

de puteri! – Şi s-a întors spre Arişa: Vă închipuiţi, Arina Semionovna, ce înseamnă că dragonilor le clocoteşte sângele? – Ea l-a învrednicit cu un semn binevoitor din cap. – Şi ce avangardă? Într-o pădure, pe-aici pe-aproape, am dat peste nişte bordeie. Un anume moşier Lubenşcikov cu oamenii lui, printre care şi muieri, copii şi bătrâni, au săpat bordeie, au pus santinele... Da, au şi vitele cu el Doamne-Dumnezeule! Găini, gâşte, oi... Lubenşcikov însuşi este tatăl – comandantul, comandă personal, pedepseşte personal cu nuiaua pentru orice greşeală şi tot personal iartă de păcate – o comedie pur şi simplu. Eu îi zic: „Aveţi frică de Dumnezeu!” El – mie: „Eu sunt locotenent în retragere şi-mi cunosc treaba, dacă n-o să-i ţin în frică, ei ne vor distruge numaidecât şi pe mine, şi familia mea”. Eu îi zic: „Domnule, dezmeticiţi-vă, e război...” iar el îmi răspunde, zice: nu vă băgaţi în treburile altora că altfel vedeţi ce mulţi suntem... Şi nici nu ne-a dat nimic de mâncare, câinele... Ce oameni!

S-a pornit ploaia. Măruntă, care făgăduia să dureze mult. Iată, acesta-i rodul rugăciunilor mele. Acum ce-ţi mai lipseşte, generale? Şi totuşi caut, ca un gândac, cercetez cea mai mică crăpăturică, sper!...

— Kuzma, a zis Arişa, dă poruncă să aducă desertul.

— Am mâncat atât de mult... a zis Priahin râzând. Când am aflat al cui este conacul, ei, mi-am zis, aici n-o să ne lase flămânzi, aici n-or să ne dea numai caşă. Când ne-am apropiat de Smolensk şi ne-am oprit la o jumătate de verstă de el, mulţi dintre ofiţerii noştri au plecat în oraş să mănânce bine. Eu însă, ca un nerod, am refuzat, mă rog, aveam şi un motiv sufletesc serios, fiindcă eram mâhnit că nu avem de gând câtuşi de puţin să apărăm acest oraş frumos, care va trece şi el la inamic. Am rămas în tabără, am scris părintelui meu, iar când s-au întors camarazii mei au început

să mă dojenească pentru lenea mea: ziceau că patriotismul nu constă în a nu mânca bine şi aşa mai departe, şi mi-au cerut pur şi simplu să merg şi eu, să văd oraşul, au lăudat prânzul, dar mai cu seamă bomboanele şi îngheţata de Smolensk, iar eu, fireşte, nu m-am putut abţine şi a doua zi m-am dus în oraş, şi, numaidecât, primul lucru pe care l-am făcut a fost să intru în cofetăria lui Savva Emelianov. – Şi a oftat – Dar eu n-am avut noroc, pentru că nici n-am apucat să gust ceea ce cumpărasem că au şi sunat semnalul de marş general, a trebuit să alerg şi peste o jumătate de oră am pornit .Adio, Smolensk!... Foamea este rea, dar credeţi că ghiftuiala e mai bună? Acum mi-e lene să mişc din mână, darmite să mă lupt cu franţuzul! Doamne, după baie şi după asemenea bucate ar fi grozav un somn la căldură, confortabil, a zis el şi s-a întors spre Arişa, iar ea, drăcoaica, s-a întors spre el. Era frumos, vesel şi tânăr.

— Aveţi posibilitatea să vă odihniţi, am zis eu, nu fiţi îngrijorat.

— *Poruncesc* să se pregătească o cameră pentru domnul ofiţer? a întrebat Arişa, întorcându-se spre mine.

— Dar şoimii mei? a zis el râzând. Se va găsi şi pentru ei un colţişor?

Atunci ea şi-a permis să zâmbească şi s-a uitat din nou la mine.

— Arina Semionovna, aveţi grijă să se odihnească oamenii... am zis eu.

El însă a început să dea din mâini.

— A, nu, excelenţa voastră, a rostit el cu tristeţe, vă mulţumesc frumos, dar şi aşa am stat prea mult, nu mai putem... E timpul să plecăm. Dumneavoastră, ştiu, aţi îndurat multe, am auzit că aţi fost şi prin Europa, eu, iată, abia încep...

Nu-mi dau seama de ce începea să mă enerveze. Nu ştiu de ce, şi pe măsură ce trecea timpul – tot mai mult, şi când am coborât din pridvor direct în ploaia măruntă, aşezată, din nou,

luându-şi rămas-bun, a început să trăncănească, spunând cât de bine îi merge deocamdată şi că întâlnirea noastră este o mare izbândă pentru el şi pentru şoimii lui, şi în vremea asta îşi ştergea stropii de ploaie de pe faţă, de altminteri ca orice om normal, mi-am zis că de vor afla de prânzul meu de mâine, şoimii ăştia vor porni la atac împotriva noastră...

A sărutat îndelung şi languros mâna Arinei. M-a salutat cu mâna la cozoroc. Dragonii lui erau cu toţii pe cai.

— Vă doresc să aveţi parte de luptă, am zis eu, dar să fie cu izbândă, şi pentru părintele dumneavoastră să nu fie cu întristare.

— Lângă Viazma, a zis el, am luat parte la trei atacuri, Dumnezeu m-a salvat. La noi se spune: ce ţi-e scris în frunte ţi-e pus...

Şi au plecat.

Priahin...

...Continuu despre Varvara.

Atunci îmi zoream calul prin viforniţa nopţii şi nu conteneam să-mi reproşez slăbiciunea. Ce nevoie am eu de nu ştiu ce alianţe, chiar dacă sunt oferite de mâinile ei regeşti? Fireşte, cu de-a sila nu poţi fi drag. Însă cruzimea pustnicei din Gubino, ce purta rochie după ultima modă, întrecea dârzenia mea de general. Cine era acel fericit necunoscut care i-a captivat într-atât inima? Închipuirea mea înfrigurată îmi zugrăvea chipurile puţin cunoscute ale virtualilor mei rivali, dar nu m-am putut opri la niciunul. Misteriosul ei tiran era inaccesibil pentru fantezia mea şi se afla undeva, acolo, precum câinele pe mormanul de oase, respingând pretenţiile Varvarei, dar în acelaşi timp refuzând s-o cedeze altcuiva. De ce n-am întrebat care era numele lui, de ce n-am strigat în gura mare: „Cine este?!” asta nu înţeleg, poate, însă, din acelaşi motiv al uşoarei sminteli din miez de noapte, care m-a silit să spun numai tâmpenii şi

să mă mişc cu paşi nefireşti... Limba mi se lipise de cerul gurii, fularul mă sufoca. Am ajuns în Lipenki către dimineaţă şi mai departe toate celelalte parcă nu s-au petrecut cu mine, şi m-am trezit deja la regiment, care părăsise cantonamentul de iarnă. Eram însoţit ca întotdeauna de bucătarul Stepan şi de Kuzma. Fuseserăm dislocaţi. Mi-au trecut pe dinainte nişte oraşe, sate, a înflorit vişinul, sub copitele cailor se învârtejeau petalele florilor scuturate, apoi s-au pârguit fructele, perele străvezii cădeau cu zgomot înfundat în iarbă, s-au îndesit ploile, totul a amorţit, s-a învăluit în alb, s-a oprit. Ne-am oprit şi noi în mohorâtul Poloţk.

Eram aproape vindecat. Pe Varvara mi-o aminteam clar şi cumpătat. O iubeam, însă nu ca un nebun şi chiar i-am compus o scrisoare, după opinia mea absolut demnă, rezonabilă, chiar puţin hazlie, cu glume la adresa mea. N-am primit răspuns. Sonecika, în scrisorile ei dese, nu amintea de ea. Duceam obişnuita, paşnica viaţă militară de iarnă cu veşnicul joc de boston seara, cu rarele, tristele baluri provinciale, care erau frecventate cu plăcere de moşierii din vecinătate şi de tinerii mei ofiţeri sălbăticiţi. Ca întotdeauna, cavalerii erau cu unul mai puţin decât ar fi fost nevoie pentru o socoteală rotundă; din fericire provincia nu ne prea răsfăţa cu femei frumoase şi, prin urmare, nu erau niciun fel de neînţelegeri, discuţii, şi cu atât mai mult dueluri, pe scurt niciun fel de bătăi de cap speciale. Stepan se întrecea pe sine făcând ca masa mea să fie bună. Kuzma slujea cu nădejde. Totuşi ceva, pesemne, se petrecuse cu mine, ceva se întâmplase, dacă în universul meu bine rânduit am încetat din nou să mă simt bine.

Într-o bună zi am înţeles pe neaşteptate că nu sunt câtuşi de puţin lecuit, drăcia dracului! Toate speranţele mele de tămăduire nu sunt decât autoamăgire, iar încercarea ce mi-a hărăzit-o soarta abia începe. Şi într-adevăr, serviciul şi-a

pierdut din nou strălucirea, iar chipul reginei din Gubino, dimpotrivă, s-a aprins în mine cu forţa de mai înainte. Dumnezeu mi-a dat un scurt răgaz, ca să nu-mi dea lovitura de graţie. Ce trebuinţă are el de mine, un nebun şi orb pe deasupra? În general, cine are nevoie de noi, cei lipsiţi de simţuri agere, nepăsători, striviţi? Cine are nevoie de noi cei care nu ştim să strigăm de durere, să plângem de mâhnire, să gemem de umilinţă? Nici noi înşine nu avem nevoie de noi, alţii – nici atât. Fireşte, nu lăsam să se vadă că în mine iar se prăbuşeşte ceva şi arde, că uniforma îmi este povară, că urletele soldaţilor pedepsiţi cu lovituri de nuia îmi ofensează auzul.

„Să nu fiţi prea zeloşi cu nuielele", le ziceam eu ofiţerilor mei, aşa, în treacăt, ştiind dinainte că asta nu prea ajută la nimic. Comandanţii ordonau cu dărnicie lovituri cu nuiaua, prefăcându-se că nu se îndoiesc de folosul acestei măsuri, oştenii îşi dădeau jos pantalonii, prefăcându-se că sunt pe drept fericiţi, Timoşa a pălmuit un staroste pentru că starostele poruncise să fie biciuit un ţăran, domnul Mender ameninţa cu pumnul pe italienii subjugaţi, închipuindu-şi că tocmai aceasta este dreptatea istorică supremă. Dumnezeu a riscat, dându-ne un dram de voinţă, şi noi ne-am folosit de ea numaidecât pentru a ne distruge unul pe celălalt, pentru a ne umili, şi am depăşit într-atât orice limită, încât a fost nevoit din când în când să trimită asupra noastră ciuma, molime şi alte catastrofe universale ca să ne dezmeticim, căci, cum s-a văzut, doar în faţa unor calamităţi comune suntem în stare să ne unim. Ce trist... Şi atunci mi-am luat inima în dinţi şi i-am scris Varvarei o a doua scrisoare.

„*Stimată doamnă Varvara Stepanovna,*

Mă mângâi cu speranţa că nu aţi putut să răspundeţi la scrisoarea mea, îmi este greu să cred

că nu aţi vrut. Despărţindu-mă de Dumneavoastră am făcut toate eforturile ca să Vă scot din sufletul meu, cu toate acestea nu sunt în stare să uit exclamaţia Dumneavoastră din ianuarie, cu care m-aţi întâmpinat la Gubino: «A apărut generalul meu!» Mi-am zis că ea nu s-a născut doar din entuziasm copilăresc. Pesemne, dincolo de ea se ascundea totuşi ceva, căci prea era sinceră. Fără a pretinde nimic, cu atât mai mult simpatia Dumneavoastră, vreau să ştiu: dacă aceasta n-a fost o ştrengărie, atunci ce a fost? Nu se poate ca eu să nu însemn chiar nimic pentru Dumneavoastră. Aş fi crezut cu dragă inimă asta, de n-ar fi existat numeroasele semne ale bunăvoinţei Dumneavoastră faţă de mine, de care nu este cu putinţă să mă fi înşelat. Cum vedeţi pentru mine nu e greu să nu iau în seamă vârsta mea şi afurisitul grad de general, înfăţişându-Vă sincer slăbiciunea mea, şi chiar sunt bucuros de asta şi nu mă îndoiesc că şi Dumneavoastră o să Vă facă plăcere să Vă convingeţi o dată în plus de încrederea mea absolută în Dumneavoastră.

O singură scrisoare, doar câteva rânduri, scrise de mâna Dumneavoastră, cu orice explicaţie!

Aşteptând cu nerăbdare, rămân al Dumneavoastră preaplecat servitor,

Nikolai Opocinin.”

Ştiam că n-o să primesc niciun răspuns, şi totuşi închipuirea mea înfierbântată îmi zugrăvea, în ceasurile de insomnie, scene încântătoare din viaţa viitoare, fericită, alături de Varvara. Acestea erau îngrămădiri de peisaje amestecate din Lipenki şi din Gubino, voiaje lungi, nu ştiu unde şi pentru nu ştiu ce, plimbări de-a lungul Protvei, servitul ceaiului, îmbrăţişări, tăcere semnificativă, şi totodată niciun fel de mâhniri şi, cu atât mai mult, presimţiri ale unor apropiate catastrofe, ale gheţii

din Zaceansk, ale invaziei actuale etcetera, etcetera...

Ştiam că n-o să primesc niciun răspuns, dar el a venit, înfiorându-mă.

„*Scumpul meu general,*

De bună seamă am greşit, considerând că sinceritatea mea nu Vă poate produce nicio suferinţă. Nu m-am aşteptat. Eu simt pentru Dumneavoastră mai mult decât bunăvoinţă cum aţi observat modest, şi puteam, fără să-mi deschid sufletul, să răspund sentimentelor Dumneavoastră prin consimţământ, cum se întâmplă la tot pasul în lumea noastră. Închipuiţi-Vă că am fi trăit împreună nu mai rău decât mulţi alţii, şi Dumneavoastră poate că n-aţi fi aflat niciodată, că eu iubesc pe cineva, care nici măcar nu bănuieşte asta – ce prostie, îţi stă, mintea-n loc! – şi care de nenumărate ori mi-a exprimat dispreţul său... Însă, dragul meu general, nu stă în obiceiul meu să port cuiva sâmbetele şi mai ales dacă e vorba de Dumneavoastră. Iată de ce V-am povestit totul, nădăjduind că asta n-ar trebui să ne stânjenească şi că o să uităm pur şi simplu, cu atât mai mult, cu cât «de acolo» nu poate să sosească niciun fel de semnal real. Pe urmă am înţeles că am procedat cu multă cruzime, n-am găsit cuvintele potrivite, am suferit. Mi-aţi devenit şi mai drag când aţi respins neghiobia de necrezut, alianţa cu care am încercat să Vă cuceresc. La început nutream speranţa că, ascultând toată aiureala asta, o să Vă lăsaţi păgubaş şi o să spuneţi că aşa ceva nu Vă interesează. Am greşit însă. Dumneavoastră ştiaţi prea bine că el (acela) nu mă va chema niciodată, că el există mai mult în imaginaţia mea, ca un miraj, o boală de scurtă durată. Dumneavoastră aţi înţeles asta, am văzut, dar treaba fusese făcută. Fiecare pasăre pe limba ei piere, însă conştiinţa mea este curată...

P.S. Prima Dumneavoastră scrisoare era pe un ton prea glumeţ ca să pară adevărată."

...Iată că aşteptarea a luat sfârşit! Oamenii mei au văzut o patrulă franţuzească pe cai – un ofiţer şi doi cuirasieri. Au ieşit în drumul ce duce la Hvaşcevka, au mers până la lizieră, apoi s-au întors în pădure. Drumul spre Lipenki e deschis, domnilor, acolo vă aşteaptă un invalid smintit şi viclean, cu mâini tremurătoare, care pe jumătate şi-a luat rămas-bun de la lume, gata în acelaşi timp să zboare împreună cu voi în cerul de august ori, în tăcere, să se furişeze, să dispară, să se salveze, să supravieţuiască, să nu se lase păcălit de emoţiile de-o clipă şi să vă priveze de fericirea paradisului aici, la periferia Europei voastre. Credeţi că este uşor, leşinând brusc, să cazi, cu focul în mână, pe butoiul cu pulbere şi să laşi totul în trecut, să respingi deodată tot ceea ce înseamnă viaţa mea?... Pe urmă, alţii îşi vor atribui cinstea acestei misterioase şi fericite izbăviri a Rusiei de ciuma franţuzească, vor strânge noi regimente şi vor porni în direcţie opusă prin grădinile altora! Ce realizez prin asta?... Patria sângerează, însă şi noi, cât suntem încă vii, trebuie să ne gândim cum s-o păzim cu dragostea noastră şi ce să răspundem neprietenilor noştri. Beau tinctura extrasă din rădăcina aceea afurisită acum de câteva ori pe zi – leac slab. Domnul Mender se jura că Dumnezeu l-a ales pe el dintre mulţi, eu însă n-am înnebunit încă... Oare şi pe mine m-a remarcat Preaînaltul în pustietatea din Lipenki? Atunci de ce nu mi-a călit sufletul şi nu m-a izbăvit de viclenie, de îndoieli, de frică?...

Continuu despre Varvara.

Scrisoarea ei a fost o mare bucurie. Am citit-o şi răscitit-o, o ştiam pe dinafară. Mă mistuiam din

picioare, eram epuizat, mă aşezam să-i răspund, însă triumful se revărsa pe hârtie incoerent, confuz; i-am trimis o galimatie, dar din nou n-am primit răspuns. Apoi m-am pregătit să-mi croiesc drum prin nămeţi, până la Gubino, însă destinul m-a pregătit de drum la Petersburg cu probleme militare, iar când m-am întors, din nou nimic, în afară de câteva scrisori de la Sonecika, din care am aflat că Varvara Volkova de câteva luni locuieşte la Moscova în casa noului soţ, un oarecare scriitor sau actor obscur, nu prea bogat, mai degrabă chiar sărac, nici prea tânăr, chiar pleşuv, lua-l-ar dracu'! Ca o consolare, Sonecika scria parcă în treacăt că în timpul cununiei, zice lumea, el semăna cu o mârţoagă deşelată, iar ea îşi muşca buzele şi era palidă. Iată că m-am şi consolat! Poate că altă femeie, care suspina după mine, ar fi ridicat din umeri, aflând de pasiunea mea: oare omul acesta nu şi-a pierdut minţile cuprins de ardoare, pentru această cuconiţă inexpresivă, egoistă, prefăcută, la care, în afară de ochii bulbucaţi, nu găseşti nimic altceva? Oare în asta constă adevărata vrednicie a unei femei, soţii, tovarăşă pe vecie?... Să nu iubiţi femei extravagante, chiar dacă au privirea blândă. Oare în zilele noastre sunt puţine acelea ce se înrudesc cu îngerii? De ce ele rămân în umbră?... Aveţi dreptate, scumpe doamne, însă pe mine grandilocvenţa mă dezgustă, rugăminţile solemne şi gesturile tragice mă lasă rece. Suntem cu toţii elevii ascultători ai naturii, chiar, mai degrabă, sclavii ei fără glas. Ea porunceşte, şi noi spargem capete, noi toţi, şi voi, scumpe doamne. Când, în sfârşit, obţinem ceea ce dorim, ne convingem că asta nu e nici pe departe ceea ce am dorit. Să fim sinceri. Eu am fost sincer cu mine însumi, jur, şi am înţeles că eu mi-am cântat cântecul, dar sufletul meu a fost vândut anticipat, şi în acest caz nu mai poţi face nimic.

În august opt sute cinci, am primit ordin şi am pornit în campanie. Înainte de plecare, am aflat din

scrisoarea Sonecikăi că stăpâna de la Gubino s-a întors la moşie cu o fiică micuţă pe nume Lizaveta. Circulau zvonuri despre un divorţ răsunător. Eu o iubeam pe Varvara Volkova, aceasta însă era alta, străină, fantomatică; pentru cea dintâi sufeream, dar pe aceasta, nici nu mi-o puteam închipui, până ce n-am ajuns, în scrisoare, la rândurile care spuneau că „moşieriţa de la Gubino ne-a vizitat împreună cu fiica şi doica, s-a interesat cum o ducem, a întrebat dacă avem nevoie de ceva, s-a plâns că războiul bate din nou la uşă, că dintr-o clipă într-alta vor bubui tunurile, se compătimea şi se mira că tu nu te gândeşti să te retragi la pensie...” Şi eu, animal slab, cuprins de nebunie, fără să mai aştept sosirea în bivuac, literalmente din mers, pe toba regimentului, cu o pană grăbită am mâzgălit hieroglifele pătimaşe ale iubirii mele. Fireşte, acum, toate astea pot părea ridicole şi fără importanţă pe fundalul incendiului care a cuprins Rusia. Ce înseamnă viaţa mea măruntă şi mica mea dragoste neîmpărtăşită în comparaţie cu catastrofa generală de astăzi, cu durerile şi cu umilinţa? Asta însă depinde cum priveşti! Să străbat Europa în uniformă nu mai aveam chef, nu mai contam pe minuni, dar şi Gubino se îndepărta. Nu-mi ardea de Gubino.

„*Stimată Varvara Stepanovna,*

După cât se pare, nu V-a fost hărăzită o ursită dintre cele uşoare. Distanţa prea mare dintre noi nu-mi îngăduie, ca vechi prieten, să Vă ofer umărul meu. Însă, poate, gândul că aveţi un prieten, gata să facă orice pentru Dumneavoastră, acest gând doar va fi o mângâiere printre necazurile şi supărările vieţii. Nădăjduiesc că la întoarcere o să pot să Vă fiu iar folositor, şi dacă nu m-aţi uitat de tot, şi dacă nu V-aţi răcit definitiv faţă de mine, poate, cine ştie, voi auzi din nou: «A apărut generalul meu!»

La mine toate sunt ca mai înainte, şi trăiesc cu speranţa într-o minune.

Întotdeauna al dumneavoastră,
N. Opocinin.”

După o vreme, când mă aflam între graniţele Austriei, am primit răspunsul ei.

„*Stimate domn,*

Vă mulţumesc pentru sentimentele neschimbate, dar de ce să ne ascundem? N-am fost iubită, însă am o fiică de la acela pe care l-am iubit din porunca divină. Prin aceasta sunt fericită şi pe deplin liniştită, iată de ce nu am de ce să fiu consolată. Umărul Dumneavoastră este un detaliu înduioşător, mă tem însă că prin asprimea epoleţilor nu voi putea simţi căldura trupului viu. Îmi scrieţi de o posibilă minune. Vai, minuni nu există. Mă rog lui Dumnezeu să Vă ocrotească.
V.Volkova.”

Mi s-a părut că peste mine s-a prăbuşit un zid. Ultimul fir a fost rupt. Scrisoarea adia a frig. Acum, liber, mă deplasam drept spre ţintă, până când sub mine n-a tresăltat şi n-a început să se legene sloiul de gheaţă verde şi nesigur din iazul Zaceansk.

... Portret, un sfeşnic, al cheii zăngănit. Ferice de cel care în patu-i s-a sfârşit între nimicuri pentru sufletu-i – fireşti. Ele cu tine parcă o dată au pierit, sunt ale tale, deşi, acum, al nimănui nu eşti... portret, un sfeşnic zăngănit de chei, miros de ciorbă, parfum de lumânări şi glasuri în vestibul de bună seamă!... Iar eu sunt gata, încovoindu-mi întregul trup, întinzând mâna cu făclia, să mă aplec peste butoiul cu pulbere şi, răcnind ca un disperat, să-mi îndeplinesc datoria născocită în delir, în

solitudinea fericită şi îmbelşugată, hoţeşte! M-am distrat, mi-am înţepat vecinii, am jucat o comedie – sunt liber să decid şi să resping, să mă înflăcărez şi să mă sting...

„Kuzma, dumitale ţi-e frică de moarte?" Mă priveşte cu uimire. *„Dumneata* n-ai auzit ce te-am întrebat? Te rog să-mi răspunzi." Pe faţa lui s-a aşternut un zâmbet speriat. „Boierule, râdeţi de mine sau ce?" mormăie el încet. „Te-ntreb serios, zic eu, căci viaţa ţi-e dragă, nu-i aşa?" „Mi-e dragă", zice el. „Uite, de asta te şi întreb: dumitale ţi-e frică de moarte?" Tace. „Atunci pleacă de-aici!" zic eu.

Patrula franţuzească a fost zărită la marginea pădurii! Ce întinderi au străbătut hoardele nomazilor europeni (adevărat nomazi, căci pribegesc de atâţia ani!) pentru a satisface capriciul geniului mic de statură cu moţ pe frunte! Va trece timpul şi, pesemne, urmaşii, din prostie şi lene, îl vor ridica solemn pe piedestal, cum demult l-au ridicat pe Hannibal – ucigaşul în fustă de piele, ca pe Alexandru, care a înecat în sânge jumătate de lume. „Dar despre tine ce zici?" mă întreb eu, cutremurându-mă. „De ce mă întrebi? răspund eu. Eu am fost elevul lui câtă vreme tot ce făcea nu mă privea personal. Acum însă eu sunt un locuitor neajutorat al Rusiei, am un picior de lemn, sunt un fel de spiriduş al casei, smintit."

„Azi-dimineaţă, îmi comunică Lîkov în şoaptă, au apărut din nou dragonii franţuji. Îşi adăpau caii în Protva." „Foarte bine, zic eu voios şi întreb: Dar ce-i cu Arina, unde a dispărut?" „Se plimbă prin grădină cu umbrela, zice el. Tare aspră s-a făcut: colo nu te duce, aici nu-ţi băga nasul, într-un cuvânt – stăpână" „Stăpână, confirm eu sever. Cine îndrăzneşte să lase nişte draci ca voi fără supravegherea stăpânului?..." Râde. „Da, cine îndrăzneşte? Nu se poate..."

De moarte m-am temut până la treizeci de ani. Pe urmă teama a mai slăbit, s-a potolit, s-a

stins definitiv. Căci ceea ce se va întâmpla cu mine, parcă nu s-ar întâmpla cu mine...

Nopţile sunt acum înăbuşitoare, iar amiezile senine şi călduroase! Trăsura este pregătită pentru drum lung. Toată casa miroase a rădăcină de valeriană şi a încă nu ştiu ce altă drăcovenie: totul pentru mine, pentru mine, pentru mine! Pentru liniştea, pentru tihna, alinarea şi pacea mea, ca să nu trec cu făclia pe lângă butoiaş, ca să nu mi se facă milă de mine în ultima clipă; fie ca robii să trăiască, sperând că n-o să-i schimb pe câini, voi izbuti să-mi iau zborul spre cerul de august, şi atunci totul va dispărea: şi viaţa mea solitară, şi scrupulozitatea târzie, şi ochii criminali ai Varvarei, totul, totul... Doamne atotputernic, dă-mi puteri să îndur, şi să nu mă abat, şi să nu deznădăjduiesc!...

Să-i las lui Kuzma actul de slobozenie.

...Continuu despre Varvara.

Din câte se povestesc, se pare că geniul corsican doar cu un semn din mână m-a oprit din călătoria spre grădina raiului, şi eu, gratificat cu un picior de lemn, m-am întors la casa părintească. Am fost întâmpinat ca un adevărat erou, s-au vărsat multe lacrimi. Cum însă toate trebuie să intre pe făgaşul lor, şi la noi totul s-a potolit treptat, mai cu seamă atunci când am plecat pentru prima dată chipurile să mă plimb şi, de fapt, am pornit spre Gubino.

Caleaşca se târa încet în urmă. Doamne, ce durere! Dar eu mergeam, mergeam, şchiopătând, mă sprijineam în baston şi mergeam, tot numai sânge şi sudoare... Iată, suverană de la Gubino, rezultatele rătăcirilor mele pe meleaguri străine, iată sfârşitul speranţelor ambiţioase, al vanităţii de ofiţer, al patriotismului străin... Bucură-te că ai avut dreptate să ridiculizezi tot ce nişte idioţi în uniforme înzorzonate credeau că au mai sfânt! Mergeam cu îndărătnicie, ca un bou,

chinuindu-mă, şi pesemne că la zgomotele primăverii târzii se adăugau şi gemetele mele răsunătoare, şi scârţâitul dojenitor al piciorului meu de lemn.

La drumul jumătate a trebuit să urc în caleaşcă şi, în sfârşit, Gubino s-a înfăţişat ochilor mei. Totul era ca mai înainte: parcul, iazul, clădirile adiacente, chioşcul, cerdacul dintre coloane în care am urcat, încă nu demult, atât de uşor! Totul era ca mai înainte, doar eu nu mai eram acelaşi, de parcă viaţa aceea a fost întreruptă, iar celei noi încă nu i-a fost hărăzit să se nască. Am lăsat caleaşca într-un mic crâng de mesteceni şi, ascunzându-mă după trunchiurile copacilor, am şontâcăit până la tufele de liliac şi, aplecându-mă, m-am ascuns după ele. De acolo, cerdacul se vedea de minune. Varvara, Dumnezeu nu m-a ocrotit, cu toate rugăciunile tale (nădăjduiesc că au fost sincere), el mi-a îngăduit, precum tuturor celorlalţi, să mă delectez îndeajuns cu iscusinţa de a purta uniforma, de a merge la atac, de a străpunge la cel dintâi semn, mi-a îngăduit să mă îmbolnăvesc de înfumurare, să cred că fără mine se dărâmă lumea şi apoi m-a lăsat cu buzele umflate. Şi dacă, plimbându-te prin parcul umbros, mă vei descoperi pe neaşteptate în vizuina-mi de liliac, tu nu vei exclama triumfătoare „A apărut generalul meu!”, te vei îngrozi, îţi vei lovi palmele şi vei porunci oamenilor tăi să-mi ajute să mă ridic. Şi gata...

După ce am ieşit din lazaretul din Moscova, în toate casele, oriunde mă duceam, am fost primit ca un erou. Peste tot aceeaşi cordialitate amabilă, aceeaşi compătimire înstrăinată şi acelaşi blestem la adresa vrăjmaşului mişel: „Bestiile! Bestiile!” Ce plăcut este să te arăţi erou când te întorci de la război – nu înainte de luptă. Ce plăcut e să blestemi inamicul, vinovat de toate... Piciorul de lemn însă... De acum vom fi nedespărţiţi: el este mai scump ca memoria!...

„Da, Napoleon este un geniu, le spuneam eu, dar pe noi ce ne priveşte? Nouă ni s-a poruncit să-l strunim, şi noi, zăngănind din fiare, ne-am aliat, cu cine însă? Cu austriecii? Da' cine ne-a trimis?..." „Dumneavoastră judecaţi ca o persoană particulară, mi se repeta cu răbdare şi îngăduinţă, însă există şi o politică superioară, care este mai presus de înţelegerea noastră. Fireşte, Napoleon este un geniu..." Pe atunci, tot ce era franţuzesc era încă la modă, amărăciunea societăţii, care, chipurile, îşi pleoştise aripile după Austerlitz, n-a durat mult, întinderile ruseşti îţi tăiau răsuflarea, robi erau îndeajuns...

Am rămas vreo trei ceasuri ascuns după tufiş. Doream să te văd, Varvara, măcar cu coada ochiului, trăsăturile aspre ale feţei tale şi ochii tăi, doream s-o văd pe fiica ta Lizaveta şi după chipul ei să ghicesc cum arăta geniul tău rău, când cu cenuşă şi scrum eu am fost bătut şi-nnămeţit, când moartea pe mulţi a cosit... O fiară încă tânără cu o labă de lemn plângea la umbra liliacului – totul era în trecut. Aş mai fi găsit în mine puteri să te îmbrăţişez şi să merg după tine şchiopătând, bocănind cu piciorul de lemn şi cu bastonul, şi să-ţi privesc ochii tăi mari, căutând în ei compătimire, milă, clemenţă. Un sentiment vechi, uitat, de iobăgism, s-a trezit în mine pentru o clipă, dar l-am înăbuşit. Am urcat în caleaşcă şi am pornit spre casă.

Dacă atunci, când aveam două picioare, n-am fost bun pentru ea, acum, cu această unealtă primitivă din tei tânăr ce nevoie mai are ea de mine? Acum de mine aveau nevoie foile albe de hârtie ca să întipăresc pe ele totul, de la zborul triumfător din juneţe în chip de fericit ales al lui Dumnezeu până la declinul cel greu şi jalnica invaliditate. Trebuia să redau toate acestea, să spun totul deschis, să întorc pe dos cu amărăciune, cu sânge, fără să ascund nimic, şi să transmit totul celor tineri... De ce? Care ipoteze mi se păreau

juste? Ori socoteam că, citind şi răscitind despre neliniştile mele, cunoscând adâncurile dezamăgirilor mele, într-o bună zi, pe neaşteptate, ei îşi vor schimba viaţa, moravurile, faptele şi straie mai modeste şi-ar dori, şi altele speranţele le-ar fi, şi răul dintre ei ar dispărea, şi brusc în jurul lor viaţa s-ar schimba?... Condei, cerneală şi-o foaie de hârtie! Ah, cât de mult ne creşte curajul la beţie: da, da, ideile-ţi târzii sunt drepte, năravul celor tineri or să-ndrepte!...

Ce vor face tinerii după ce au citit aceste absurdităţi târzii? Îşi vor pune cuirasele, îşi vor încărca armele, vor ascuţi săbiile şi paloşele, se vor privi în oglindă – ia te uită cât sunt de frumoşi, neînfricaţi, indispensabili, nerăbdători, biruitori şi drepţi! – şi se vor avânta în bătălii norocoase, fiecare într-a sa. N-o să-şi tragă un glonţ în gură, nu vor fi zguduiţi de îndoieli, iar pe mine mă vor considera un ghinionist întâmplător... Cine avea nevoie de revelaţiile deşarte ale lui Opocinin, când imperiul avea trebuinţă de eroism, damele oftau de dorinţe arzătoare, flautul-piccolo străpungea urechile şi inima? N-am încercat să le fiu judecător, pur şi simplu îmi părea rău...

Cu câtă înflăcărare mă pregăteam în tinereţe de baluri! Ardeam de nerăbdare, savuram dinainte sărbătoarea lor zgomotoasă, strălucitoare şi succesele proprii. Nici nu-mi trecea prin cap că vor avea un sfârşit grabnic. Mi se părea că fiecare bal este veşnic. Să nu fi dat Dumnezeu să cazi în ghearele vreunei boli nemiloase! Dacă scăpăm o serbare, era sfârşitul lumii! În anii maturităţii, în preajma balurilor, ştiam dinainte cum va fi totul şi că spre dimineaţă sărbătoarea se va sfârşi negreşit şi voi pleca îndărăt într-o trăsură care te hurducă sau într-o căruţă care nu te apără de frig. Totul va trece cum trec toate. Tinerii cunosc începutul, cei care au trăit mai mult ştiu cum va fi sfârşitul. Da, acesta-i rostul balurilor, aici însă, vărsare de sânge, masacru universal; unii se cred nimicitorii răului,

tămăduitori puternici, care slobozesc sângele stătut cu ajutorul armelor... Lecuiesc omenirea, dar sunt bolnavi ei înşişi...

Aşadar, m-am suit în caleaşcă şi am făcut cale întoarsă, nedorind să ascult condoleanţele Varvarei. Odată însă, era pe la începutul verii, ca de obicei, Kuzma a intrat în cabinetul meu şi m-a anunţat că doamna Volkova a venit în vizită. Dacă-i Volkova, Volkova să fie. M-am privit în oglindă, aranjându-mi ba una, ba alta... Ce?! Care Volkova? „Cea din Guuubino.” „Spune-i că nu sunt acasă! Nu sunt acasă!” „Sofia Alexandrovna m-a trimis după dumneavoastră” Am pornit, şi bocănitul piciorului de lemn răsuna departe prin casă.

Două doamne şedeau pe verandă. Una în negru, alta în albastru-deschis. Dama în negru era Sonecika, dar o Sonecika aproape străină, care parcă venise în atingere cu eternitatea, purta doliu pentru soţul ucis, pentru ea însăşi şi pentru mine: faţa de pergament, mâinile tot de pergament, privirea înstrăinată, pe faţă o uşoară nemulţumire pentru faptul că trebuie totuşi să vorbească, să fie mereu de acord, să dea din umeri... Doamna în albastru era proaspătă ca mai înainte, pentru ea timpul se oprise. În regatul ei domneau pacea şi tihna, generalul care a iubit-o nu s-a întors de pe câmpul de bătaie, dintr-o rea-voinţă necunoscută el a rămas în pământ străin, ochii ei nu exprimau nici tristeţi, nici chinuri, singură pecetea eternei enigme era aşternută pe fruntea ei... Da, asta nu i-a adăugat nici riduri, nici durere. Oare, de ce m-am întors? Atunci încă nu ştiam de înţelegerea secretă dintre Dumnezeu şi Bonaparte pentru a-mi păstra viaţa şi a mă nenoroci din nou, acum însă în compania unor nebuni remarcabili, care nu sunt în stare să se oprească din proprie iniţiativă.

Când am apărut în faţă lor, doamna în albastru s-a ridicat (ce onoare!).

— A apărut generalul meu, a zis ea simplu şi clar.

Mă străduiam să arăt cât mai bine şi să n-o rănesc prea tare pe Sonecika, deşi asta mă costa nişte eforturi straşnice.

— Unde ar fi putut să dispară? am întrebat neglijent, milităreşte, şi m-am aplecat spre mâna ei, şi numaidecât buzele ei mi-au atins fruntea.

— Parcă poţi să ştii ce se poate întâmpla într-o bătălie? a zis ea, râzând doar cu buzele.

— Fleacuri, doamnă, am râs eu. Cum vedeţi, ne-am descurcat. dacă nu punem la socoteală asta, am zis, lovind demonstrativ cu piciorul de lemn în duşumea.

Sonecika s-a scuzat şi ne-a părăsit. Am rămas singuri.

— Ce invenţie grozavă, am zis eu, două toiege, unul la picior, altul în mână, şi omul se transformă, parcă s-a născut a doua oară!

Ochii ei erau aţintiţi asupra mea ca şi odinioară. Ne-am aşezat în fotolii faţă-n faţă.

— Închipuiţi-vă, a zis ea cu uşurinţă, de parcă ne întâlneam zilnic, o prietenă din Moscova, dumneavoastră n-o cunoaşteţi, şi-a aşteptat bărbatul pe care îl iubea (un ofiţer din cavaleria de gardă, care şi-a pierdut şi el un picior ori poate o mână, n-are importanţă...), şi s-a cununat cu el. Am asistat şi eu la nunta lor. A fost foarte solemn şi înduioşător.

— Posibil, posibil, am zis eu, privindu-mi cu îndărătnicire piciorul de lemn. Un meşter neamţ, cică foarte priceput, ba cică era chiar meşter lutier – vă daţi seama? – mi-a meşterit acest obiect din lemn curat de tei nemţesc, sonor şi veşnic, astfel încât nu este mare greutate pentru mine să mărşăluiesc până la Gubino, fireşte, sprijinindu-mă în baston, dar singur, fără ajutorul nimănui...

— Din ultima dumneavoastră scrisoare am înţeles că mi-aţi iertat cruzimea neintenţionată de odinioară, a spus ea pe neaşteptate cu alt ton, fără

să zâmbească. Acum ce s-a întâmplat? Nu sunteţi bucuros că mă vedeţi? Vă supără prezenţa mea?

— Da' v-am judecat eu vreodată?! am strigat precum un plutonier, ea însă nici n-a tresărit. Rezultatul, doamnă, a fost, că periplul meu pe iazul Zaceansk a luat sfârşit cu un picior din lemn curat de tei nemţesc, iar eu am ascultat atâtea condoleanţe cu prilejul acesta încât am obosit să le mai ascult!

— Ce iaz aţi spus? a întrebat ea distrată.

— Ce iaz, ce iaz, am zis eu. Un iaz lângă Krems. Dumneavoastră nu trebuie să ştiţi, acestea nu sunt lucruri pentru nervii femeilor.

— De ce nu mă întrebaţi cum s-a rânduit viaţa mea?

— Nu mă interesează, am rostit cu greu, eu vă iubesc fără condiţii, şi am început să plâng.

Şedea în faţa mea vie, aproape cea dinainte şi nu ca o oarecare fostă doamnă Ciuprîkina, venită în vizită, ci ca stăpâna din Gubino, care nu-şi lua ochii de la mine, nu-şi plesnise palmele la vederea lacrimilor mele, da, chiar aceea care îmi propusese o alianţă, şi eu refuzasem cu mândrie, dar de ce – nimeni nu ştie; şedea în faţa mea fără să compătimească, fără să blameze; pasiuni necunoscute mie se zbuciumau înlăuntrul ei, însă pe chipul ei nu se reflecta nimic – era neprihănită, liniştită, rece...

— Interesant, a zis ea, oare vom putea să ne întoarcem la discuţia noastră de odinioară, după ce o să vă mai liniştiţi puţin şi nu veţi mai avea plăcerea să mă speriaţi atât de nefiresc cu beteşugul dumneavoastră?

Mi-am şters lacrimile de pe obraz pentru ca stăpâna pădurilor din Gubino nici măcar pentru o clipă să nu mă suspecteze că aş dori s-o înduioşez. Oare este uşor, având un picior de lemn, să-ţi păstrezi ţinuta vitejească de general în faţa celei pe care o iubeşti? Având însă un picior de lemn, poţi, după cum se vede, să-ţi biruieşti slăbiciunile de

îndrăgostit şi trecutele elanuri şi poţi, după cum se vede, să te înalţi chiar deasupra ta, fără să te vinzi pentru indulgenţă, cu toate că şi asta de ce? De ce, Varvara, suntem dispuşi să ne complicăm într-atât viaţa scurtă? Ce demon mă sileşte să lovesc cu piciorul de lemn în duşumea, în vreme ce tu spui vorbe femeieşti obişnuite, rezonabile?

— Sper, a continuat ea, că aţi izbutit să vă convingeţi că viaţa e mai frumoasă chiar decât cea mai strălucitoare victorie, nu mai vorbesc de înfrângere. Departe de casa ta proprie, biruinţele par crime...

— Vedeţi dumneavoastră, Varvara Stepanovna, există părerea, am zis eu sec, de parcă eram la masa statului-major, că în cazul lui Bonaparte sunt necesare războaie preventive. El a demonstrat că poate să întreacă orice măsură...

— Toate astea sunt prostii! a spus ea iritată. V-aţi aliat cu toţii şi l-aţi împresurat ca pe un lup, pentru că nu puteţi suporta când unul dintre dumneavoastră a urcat pe piedestal, şi atunci începeţi să-l trageţi jos de acolo, imaginându-vă că prin asta veţi apărea ca binefăcători universali şi trebuie să vă demonstraţi avantajele...

— N-am avut noroc, am zis eu, chicotind prosteşte, ursita războiului este schimbătoare...

Era în iunie. Miresmele de iarbă proaspătă şi flori se răspândeau pretutindeni. Femeia dragă, în rochie albastră, şedea alături, şi dinspre ea adia căldură, dogoare, o flacără nevăzută, care mă devora, pe mine cel ce făcusem jurământ să fiu inaccesibil şi străin. Departe de-al nostru cămin, pe gheaţa unui lac străin – urma înfrângerii avute, rodul izbânzilor pierdute. Şi Providenţa ne-a-nvăţat nu numai bunele maniere, din cupa-amară a căderii cum să sorbim ne-a arătat. Şi pentru-această-nvăţătură, de sânge plină şi de ură, mustrare cui vrei s-aduci oare, cu vorbe goale, de ocară?

Într-adevăr, nu ai cui. Eram ca toţi ceilalţi, şi îndată ce acolo, undeva, a răsunat chemarea, eu am răspuns numaidecât. Acum ea şedea dinaintea mea precum un judecător, cea mai frumoasă dintre toate, prevăzătoare, reţinută, nedezlipindu-şi ochii mari albaştri de la mine, pretinzătoare, atrăgătoare şi incapabilă de a înfrânge jurământul meu solemn!

— Acum consideraţi că viaţa dumneavoastră nu mai este necesară nimănui, a zis ea ameninţător, că viaţa e sfârşită, că eu sunt trecutul dumneavoastră, da? Am ghicit, nu-i aşa? Şi înţelegeţi că n-am venit pentru vorbe goale, că eu nu sunt dintre aceia care azvârl cu poliţe din neglijenţă şi lene, sunteţi chiar supărat pe mine pentru că nu dau atenţie beteşugului dumneavoastră, sunteţi supărat ca un copil, pentru că nu dau atenţia pe care dumneavoastră, i-aţi stabilit-o, şi asta după ce aţi stat mai bine de trei ceasuri în tufele de liliac, gemând şi suspinând... Ce ar trebui să cred despre asta? (Atunci eu m-am înroşit ca un tânăr paj şi pesemne că pe faţa mea se aşternuse o expresie atât de nătângă, încât ea a zâmbit.)

Seara, Sonecika mi-a spus întristată:

— Te iubeşte. Credeam că este o zăpăcită, însă te iubeşte. Este o zăpăcită, fireşte, dar foarte frumoasă.

— Sonecika, asta nu e temă de discuţie, am zis eu, un general în retragere s-a aranjat ca metresă! Aşa ceva n-a existat şi nici n-o să existe. Tu, Sonecika, mă compătimeşti precum o mamă îşi compătimeşte unica fiică nu prea frumoasă, care a respins cererea unui prinţ.

Varvara a plecat pe neaşteptate la Petersburg. S-a întors peste un an şi a venit din nou în vizită tocmai după moartea Sonecikăi. Fermecătoarea Lizocika alerga pe alei după Timoşa, şi pantalonaşii ei de dantelă licăreau ba ici, ba colo, şi râsul ei fericit răsuna prin parc, iar eu şi mama ei

şedeam unul în faţa celuilalt, ea îmi spunea ceva, iar eu, cred, glumeam pe seama piciorului meu: dacă stai multă vreme pe pământ jilav, teiul nemţesc poate să prindă rădăcini, şi atunci...

Ceva în figura ei se schimbase, mai precis, în privirea ei, acum parcă nu mă mai privea cu neînduplecarea de altădată „Ah, doamnă, îmi ziceam eu, expunându-mi obrajii la soare, de acum ce-o să mai fie... Viaţa ne învaţă multe...” Ochii ei erau ca de obicei aţintiţi asupra mea, dar parcă deveniseră mai limpezi, de un albastru mai deschis...

N-am întrebat-o nimic despre trecutul ei recent, cine a fost – doamna Ciuprîkina ori Kuomzina, sau poate chiar madam Lambier. N-am întrebat-o, fiindcă, refuzând fericita posibilitate de a o împovăra cu invaliditatea mea, nu aveam niciun drept la povestea ei. Eu nu eram ţărmul de la care se îndepărta corabia ei imperturbabilă, eu şi ea eram două corăbii care trec încet una pe lângă cealaltă pe oceanul vieţii fără să se vadă. De ce? ... De ce?... „De ce? a întrebat ea. Este absurd...” Am ridicat din umeri.

În anul o mie opt sute nouă, ţin minte că a plecat din nou. A hoinărit prin străinătate cu Lizocika şi guvernanta. S-a întors iar şi iar a plecat. Şi acum, numai ce s-au răspândit zvonurile despre invazia lui Bonaparte, şi ea a apărut la Gubino. Toţi anii aceştia, ca un osândit, călătoream din când în când până la casa ei, şi lângă zidurile din Gubino, mi se părea că încă nu-i totul pierdut şi chipul ei frumos printre frunziş se-arată, scornirile alarmante-s de prisos, eu încă sunt în viaţă, iată...

În iunie anul acesta am efectuat din nou marşul meu trist, am stat sub ferestre, nehotărându-mă să intru, până ce nu am fost invitat... Titus, atunci încă nu-mi tremurau mâinile, însă îndată ce am văzut-o mi s-a pus un nod în gât. Cât de simplu m-a sărutat, cu câtă uşurinţă! Ca o

vecină cumsecade sau ca o rudă. „Unde este mult lăudata dumneavoastră oştire? a zis ea de parcă nu ne despărţiserăm nicio clipă. Le-a fost destul să rămână fără dumneavoastră că au şi luat-o la sănătoasa! (Eu am izbucnit în râs, atât a fost de pe neaşteptate. Ea m-a măsurat insistent cu privirea, dar totodată cu blândeţe, ca o mamă care îşi conduce feciorul la cel dintâi bal.) De altfel şi dumneavoastră aţi fugit destul, nu-i aşa? Acum nu ne rămâne altceva decât să ne punem nădejdea în ziduri şi în spaţiile nemărginite, cum se obişnuieşte...”

O femeie în vârstă de treizeci şi cinci de ani, explicându-se cu mine, prezenta lucrurile ca şi cum singur eu eram vinovat de nenorocirea care ne-a ajuns. În vocea ei apăruseră nişte intonaţii pe care nu le cunoscusem mai înainte, nişte semitonuri caustice, stridente, bizare, din care pricină eu am tăcut mâlc şi toată casa parcă încremenise, deşi reproşurile ei impetuoase se refereau doar la sferele înalte şi nu la cineva în special. Era îmbrăcată într-o scurteică nu foarte elegantă, cum poartă babele din provincie, pretinzând titlul, nici mai mult, nici mai puţin, de regine ale judeţului. O, unde eşti, tânără madonă în straie antice, după care parcă nişte zmei întorceau limbi de văpaie?! Şi totuşi era frumoasă, căci sub masca lăsată, numai eu, şi nimeni altcineva, am desluşit trăsăturile ei scumpe, neatinse de timp. Iată dar cum ne-am întâlnit.

Apoi prin judeţ s-a răspândit zvonul despre întreprinderea mea trăsnită, adică despre ospăţul în cinstea uzurpatorului şi acoliţilor săi, şi, într-o zi, când dorul meu devenise insuportabil şi tocmai mă pregăteam pentru marşul meu nesmintit spre Gubino, a venit ea la mine, singură, întinerită, puternică, impetuoasă, precum ursita însăşi. Câtă vreme zăboveam în cabinet, chinuindu-mă cu veşmintele neascultătoare, în casa mea s-a petrecut o regrupare de forţe: Lîkov a ţâşnit în parc şi a

dispărut printre copaci, Kuzma s-a ascuns în camera servitorilor. Din toată galimatia funestă pe care am auzit-o la adresa mea, n-am reţinut nimic logic, însă acuzaţia de trădare, perfidie am receptat-o cu stoicism, ca pe ceva cuvenit, şi nu m-am mirat câtuşi de puţin, şi nici n-am încercat s-o contrazic, cu toate că asta o întărâta şi mai tare: şi imobilitatea mea, şi blândeţea din privire, şi buzele strânse cu un aer de vinovăţie ... Iată dar toată dragostea... Am vrut să-i spun că viaţa mea este isprăvită, că în loc de a-l împroşca atâta cu blesteme pe corsican (nici noi nu suntem atât de neprihăniţi!) este timpul să ne pregătim pentru jertfirea de sine...

Căci dacă mănuşa a fost aruncată şi toţi fug, eu o voi ridica, eu singur, şchiop şi bătrân, fără să nutresc nici cea mai mică speranţă la recunoştinţa dumneavoastră, la piedestale şi onoruri post-mortem... Am vrut să-i spun toate acestea, însă i-am spus doar atât: „Îngăduiţi-mi să mă retrag...” şi m-am îndepărtat şchiopătând cu stigmatul de trădător pe frunte...

Să-i las lui Lîkov actul de slobozenie...

„Înălţimii sale domnului Ignatiev Timofei Mihailovici, în casa domniei sale din strada Povarskaia

Scumpul meu Titus,

În sfârşit m-am pregătit şi îţi scriu cu speranţa că eşti sănătos şi pleci...”

PARTEA A DOUA

LOUISE BIGARD ŞI TRISTELE EI AMINTIRI DESPRE TRECUT

...ERAM ÎNFĂŞURATĂ într-un şal de caşmir şi pe cap aveam o splendidă pălărioară când am coborât din caleaşcă. Cine ar fi putut crede, privind tânăra şi fermecătoarea persoană, că în punga ei micuţă, atârnată de mână, nu se află decât o sumă mizeră şi că perspectivele ei sunt foarte nebuloase. Din Petersburg m-a echipat pentru drum prinţul Dolgoruki, dându-mi şi pe însoţitorul său, fără de care n-aş fi ajuns la Moscova. Adio, teatru imperial, adio, Petersburg! Ce mă aşteaptă la Moscova? Am fost nevoită să mă mut la Moscova, fiindcă rolurile pe care le interpretam erau ocupate, iar vocea mea nu era îndeajuns de mare ca să mai continuu să cânt pe scena petersburgheză, când toate partiturile sunt scrise cu un sfert de ton mai sus decât la „*Opera Comique*”. Mi-am zis că la douăzeci şi patru de ani asta nu-i o tragedie, şi am cerut să cânt pe scena teatrului din Moscova. Lipsită de griji şi veşnic voioasă, nu prea îmi păsa de ziua de mâine. Nu ascund – câştigam bani frumoşi, însă necesitatea de a organiza recepţii pentru admiratorii sus-puşi şi pentru numeroşii mei prieteni îmi secătuia punga, ceea ce, de altfel, nu mă prea mâhnea.

Am închiriat o căsuţă frumuşică în curtea casei unui preot rus de pe strada Povarskaia. Clădirea, de bună seamă, era insuficientă pentru pretenţiile mele, dar mă salva lipsa uşilor între camerele de trecere, în locul cărora atârnau draperii. Ele erau scoase definitiv înainte de venirea musafirilor şi obţineam, astfel, un spaţiu destul de confortabil, care plăcea tare mult oaspeţilor mei. În salon, aşa cum cereau regulile bontonului, se afla masa cu albume (fiecare şi-l aducea pe al său), cu foi de hârtie de primă calitate, pene de scris şi creioane. Aceia care nu cântau ei înşişi ascultau muzică, desenând, ori scriau în albume felurite epistole hazlii.

Excela cu deosebire italianul Tonci, pictor de inspiraţie istorică, om de mare talent, amabil, vesel şi spiritual. În albumul meu, de pildă, a desenat odată un drac zburând pe fereastră, adăugându-i totodată portretul unui prieten comun, Guarenghi, arhitect de curte, într-un loc pe care numai dracii şi iubirea pot să şi-l arate dezgoliţi.

Aveam pretenţia să-mi ospătez societatea cu dineuri, deşi gospodăria mea se afla într-o stare proastă. Pe doamne le aşezam în jurul unei mese ovale, iar bărbaţii mâncau pe unde puteau: pe pian, pe măsuţa de toaletă, pe jardinieră, unde-mi striveau fără milă florile. Dacă în discuţie venea vorba despre vreo bucată muzicală, Ducray, mare meloman, lăsa aripa de pui, se aşeza la pian, alungându-i pe convivi şi cânta:

Frontin, eu te dispreţuiesc!

Doamnele îi răspundeau de la masă:

Ca un copil crezi în ispită
Fălos fiind de-a ta mândreţe...

Pe urmă, ocupanţii pianului îl alungau pe artist şi se aşezau la vechile locuri. Dificultăţi mari întâmpinam din pricina cuţitelor, nu aveam decât patru, şi astfel tot timpul auzeai: „Împrumutaţi-mi şi mie cuţitul. Fiţi bun, cuţitul. Juma' de viaţă pentru un cuţit!..."

După cină cântam eu, şi atunci se făcea linişte. De când îmi pierdusem o parte a auditorului, am început să-mi desăvârşesc notele din registrul mediu şi m-am străduit să mă perfecţionez în genul romanţei. Romanţa cere cuvinte expresive, o muzică simplă şi adecvată cuvintelor. Ea cere, de asemenea, intonaţii speciale, insinuante, ceea ce, cum spun ruşii, „te înduioşează până la lacrimi". Acest gen impresionează, mai cu seamă, mulţimile, şi nu

trebuie să fii cunoscător ca să fii captivat de romanţă. Talentele de salon sunt preţuite îndeosebi în alte ţări. Am adus de la Paris un nou gen de muzică, devenit curând o modă în saloanele Petersburgului, şi prin aceasta i-a fost asigurat succesul şi la Moscova. *Chanson*-urile mele făceau furori, şi subiectele lor erau desenate în albume: cavaleri, fete tinere, doamne de viţă nobilă, trubaduri. Aveam un talent uşor, care, asigurându-mi succesul, îmi îngăduia, de asemenea, să dobândesc o mulţime de prieteni credincioşi.

Se împliniseră şase ani de când trăiam în Rusia. Nu ascund că din când în când îmi aduceam aminte de scumpa, furtunoasa mea patrie, încercam un sentiment de mândrie, aflând de biruinţele strălucitoare ale compatrioţilor mei, iar chemarea „libertate, egalitate şi fraternitate” o receptam ca pe ceva întreg, fără să aprofundez esenţa, fiecare cuvânt, ci pur şi simplu venerând semeaţa combinaţie, care îmi cânta în suflet acompaniată de o muzică triumfătoare. E drept că numeroşii emigranţi francezi din Rusia nu-mi împărtăşeau entuziasmul, dar nici nu mă condamnau, admirând arta, nu rătăcirile politice. Şi totuşi, comunicând cu ei, nu-mi intra deloc în cap de ce aceşti oameni, care îşi adorau patria, trebuie să fie nişte surghiuniţi şi de ce, găsindu-şi loc în imperiul rus, nu pot să-şi găsească loc în cel francez... Au încercat să-mi explice că egalizarea în drepturi a stărilor sociale poate duce la pieirea naţiunii, ceea ce este creat de natură şi de Dumnezeu nu poate fi desfiinţat de om fără să fie pedepsit şi aşa mai departe... Toate acestea, pentru mine, erau destul de confuze şi de obicei răspundeam: „Ah, domnilor, nu mă chinuiţi. Eu nu sunt filosof – sunt artistă.”

Iubeam Rusia cum poate s-o iubească o străină venită pentru o perioadă lungă şi care ştie să preţuiască frumosul. Toate în viaţă au, firește,

părţile lor proaste, însă iscusinţa de a sesiza calităţile este una din trăsăturile mele şi nu-mi pare rău deloc că o am. Chiar din primele momente ale şederii mele în această ţară am fost înconjurată de grijă şi atenţie, şi cu toate că nu-mi fac câtuşi de puţin iluzii în ceea ce mă priveşte şi recunosc că tot ce era francez se bucura de respect în această ţară, totuşi nu numai pasiunea pentru modă şi marca de franţuzoaică de pe fruntea mea îi determinau pe aceşti oameni să se poarte cu mine atât de amical şi generos, ci şi calităţile mele personale: iscusinţa mea de a plăcea, de a iubi, în sfârşit, fără aroganţă şi ifose, bunătatea şi sensibilitatea mea şi dexteritatea sufletească, care nu e deloc caracteristică ruşilor, din care pricină este atât de preţuită de ei. Pe scurt, trăiam din plin şi nu mă prea întrista despărţirea de patrie, deşi nu mi se putea reproşa lipsa de patriotism.

Ţin minte cum în fermecătorul Petersburg, unde totul ilustrează bogăţia, în care toate distracţiile şi modele cele mai noi ajung numai în zece zile, deci cum acolo, înconjurată de prietenii mei ruşi, îmi petreceam timpul liber cu multă desfătare şi folos. Pentru mine totul era nou, îmi arătau tot ce putea să mă intereseze. Plimbările pe Neva în nopţile albe din iunie cu gondole veneţiene sunt greu de descris. Parcă poţi să descrii acel aer curat, acea linişte, acel peisaj văzut prin pâcla amurgului ca printr-un văl subţire, acele sunete ale orchestrei de suflători, proprii doar Rusiei, a căror armonie, răspândindu-se de-a lungul apei, pare că se prelinge din cer!

În iulie avea loc serbarea de la Peterhof – obiectul încântării tuturor străinilor, care reprezenta o întreagă feerie, unde natura vine în ajutorul artei. Curtea asistă întotdeauna la această serbare, care ţine toată noaptea. Toţi sunt în costume ca pentru bal, dar nimeni nu poartă mască. Acele costume naţionale sunt foarte bogate şi elegante. Oamenii bogaţi închiriază case întregi

pentru o săptămână, căci altfel este greu să găseşti adăpost. Aşa procedau mereu doamnele care mă duceau la această sărbătoare. În timpul secerişului călătoream prin sate cu prinţesa Kurakina, care este atât de plăcută în discuţie, are cunoştinţe vaste şi mintea plină de poezie. Îmi atrăgea atenţia la costumele ţăranilor, care ne transportau în zilele glorioase ale Greciei Antice. Când vezi în lanul de secară secerătoarele în tunici scurte de in, cu cingători mai sus de talie, cu părul pieptănat cu cărare şi împletit în cosiţe, ţăranii, de asemenea, în tunici, încinşi cu centuri din piele, cu picioarele goale, încălţate în sandale din coajă de mesteacăn şi cureluşe tot din piele, cu părul tuns rotund, te simţi ca şi cum te-ai afla pe câmpiile Arcadiei...

În Rusia, anotimpurile se schimbă cu extremă repeziciune, dacă nu punem la socoteală iarna. Iarna este crăiasa – la ruşi este mama. Unii străini încearcă uneori să nesocotească obiceiurile statornicite şi se îmbracă uşor, ca pentru o climă temperată, însă deseori cad victime ale propriei vanităţi şi plătesc scump lecţia. Iarna este iarnă, dar gerul nu este primejdios dacă ai grijă să te fereşti de acţiunea lui.

Odată, familia Dolgoruki m-a dus la una din moşii, aflată la şaizeci de verste de Petersburg. Sania mea cu coviltir era căptuşită cu piei de lup siberian. Eram învelită în blănuri de urs. Maestrul şef de vânătoare mi-a propus un pui de lup viu să-mi încălzească picioarele, dar am refuzat. Călătoream ca un bagaj, neştiind nimic, neînţelegând nimic, dormeam în sanie ca în patul meu şi ieşeam doar să mănânc şi să merg puţin pe jos ca să-mi dezmorţesc picioarele...

Aceasta-i iarna. Soarele însă luminează puternic de obicei, cerul e senin, aerul curat. Este foarte plăcut să te plimbi îmbrăcat în haine uşoare şi calde de blană. Au căutare plimbările uşoare la lumina lunii sau dimineaţa înainte de un mic dejun rafinat. Douăzeci ori treizeci de sănii zboară,

învârtejind omătul. În săniile din faţă se află muzicanţii. Şi acum mă mir cum de nu le îngheţau degetele! M-am întrebat de multe ori: oare cum trebuie să se apere de frig oamenii săraci? Ei însă aparţin domnilor, care sunt obligaţi să se îngrijească de nevoile lor, iar milogi aproape că nu am întâlnit. Toţi au pământ pentru care plătesc boierului lor. În izbele ţărăneşti există sobe mari de cărămidă, având aceleaşi dimensiuni ca şi cele de teracotă, şi sunt încălzite fără întrerupere, iată de ce în izbe este înăbuşitor, însă, pesemne, tocmai din această pricină ruşilor nu le este teamă de trecerile de la o temperatură la alta. Am văzut portari curăţând zăpada numai în cămaşă. Sfârşindu-şi treaba, se învelesc în cojoc, se urcă pe cuptorul încins şi se dezgheaţă.

Treptat, viaţa mea la Moscova a intrat pe făgaşul normal, recomandările din Petersburg şi-au făcut efectul, şi eu am încetat să mai observ lipsa prietenilor mai vechi, căci cei noi, cei din Moscova, nu erau cu nimic mai prejos în virtuţile lor. M-a îndrăgit contesa Stroganova, o persoană în vârstă, bolnavă, însă amabilă şi veselă. Vara, ea organiza serbări încântătoare, şi când, în mijlocul unei societăţi strălucitoare, aluneca iute, în fotoliu, prin grădini, labirinturi şi păduri, această bătrânică bună putea fi luată drept o zână, atât era de miniaturală şi originală. În casa din Moscova avea un pavilion chinezesc ale cărui mobilă, tapete şi tablouri fuseseră aduse de negustori chinezi, care veneau în fiecare an la iarmarocul de Sfântul Macarie.

Alături de pavilion se afla o splendidă seră, în care se desfăşurau serbările de iarnă. Sera se întindea pe o suprafaţă uriaşă şi era împodobită de portocali în hârdaie şi nenumărate flori aduse din străinătate. Toate acestea străluceau şi răspândeau miresme îmbietoare. Şi mai era aici un mic secret: în unii pomi erau atârnate cu iscusinţă felurite fructe, ceea ce crea impresia de ţinut meridional

autentic. Geamurile groase strecurau o lumină palidă, ca în amurgurile din iunie. Nu se vedeau nicăieri nici sobe, nici ţevi, aerul era blând şi proaspăt ca primăvara. Printre ramuri zburau păsările, şi din vreme în vreme răsunau cântările lor. Iar afară, dincolo de geamuri, era iarnă, se vedea omătul pe acoperişuri, se auzea scârţâitul de sanie pe zăpadă, se zăreau bărbile surugiilor acoperite de promoroacă. Un basm încântător!

Fireşte, în privinţa distracţiilor, Moscova era mult mai generoasă şi mai bogată decât strălucitorul şi sobrul Petersburg. Cât valora, de pildă, numai reuniunea nobililor, cu care e puţin probabil că se compara oricare alta! În general, magnaţii din Moscova îmi aminteau de satrapii orientali. Erau fabulos de bogaţi, iar cătuşele etichetei din capitală aici arătau considerabil mai slabe. Mulţi dintre magnaţi aveau teatre proprii, pe scenele cărora se reprezentau opere şi balete. Artiştii erau iobagi şi rolurile lor erau stabilite de stăpâni. După voia boierului, pe unul îl făceau actor, pe altul muzicant, pe ăsta cântăreţ, pe celălalt dansator. Iobagul putea fi vândut, lucru care m-a şocat întrucâtva. Voia stăpânului nu trebuia să fie nemăsurată – în artă nu trebuie să existe roluri impuse! Însă nu vreau să lungesc vorba cu privire la aceste aspecte triste şi inacceptabile pentru mine: aici sunt totuşi o străină şi nu pot să fiu judecător într-o problemă atât de delicată. În orice caz, sunt fericită că succesele mele sunt determinate de talentul meu, şi nu de bunul plac al celor mai de vază, iată de ce nu pot să nu-mi preţuiesc independenţa şi posibilitatea de a mi-o apăra.

Contesa L., la care am fost bine primită, mi-a scris într-o zi că ar dori să-mi aranjeze o întâlnire cu un compatriot, aflat în trecere prin Moscova, drept care o să trimită după mine în jur de ora şase. Acest mod de a invita mi s-a părut ciudat. În casele ruseşti, dacă eşti primit acolo, se merge în vizită

fără invitaţie, şi ar fi nemulţumiţi de tine dacă ai face asta mai rar decât se obişnuieşte. Aşa este obiceiul vechi al ospitalităţii. Când am intrat, contesa mi-a zis: „I-am vorbit atât de mult despre dumneavoastră domnului Lajard, i-am lăudat disponibilitatea dumneavoastră amabilă şi minunatele romanţe, încât am trezit în dânsul dorinţa cea mai vie de a vă asculta".

Asta nu suna prea amabil. Nu voiam să fiu în postura unei invitate pentru distrarea contelui Lajard, şi întrucât invitaţia fusese făcută într-o formă cu care nu eram obişnuită, am hotărât ferm să nu cânt. La masă m-au aşezat alături de Lajard, care, fiindcă veni vorba, s-a dovedit un om foarte amabil, şi am sporovăit pe toată durata mesei. Îndată după masă, contesa a poruncit să fie adusă chitara şi mi-a înmânat-o personal... „O, contesă, am zis eu cu voce necăjită, sunt nespus de mâhnită că nu pot să răspund aşteptărilor dumneavoastră: mă doare capul şi n-o să pot cânta." „Draga mea, n-o să oboseşti, cântă cu mezza-voce şi ce doreşti dumneata", a zis contesa. „Dacă o să încep să cânt, am răspuns eu, o să stric acea strălucită recomandaţie pe care aţi fost atât de bună să mi-o daţi, pentru că astăzi nu sunt în stare să scot niciun sunet." Toate rugăminţile au fost deşarte. Contesa şi-a muşcat buzele. Mă aşteptam la înţepături, însă eram hotărâtă să răspund, fireşte – cu toată politeţea, dar în aşa fel, încât să nu mă las umilită. Dacă un cântăreţ este invitat pentru concert, nu se cade să se lase rugat, dar când este primit ca prieten al casei, atunci trebuie rugat într-un fel mai cuviincios să facă această favoare. În sfârşit, contesa a spus: „Dacă vrei să trezeşti interesul pentru tine în societate, trebuie să faci ceva pentru asta". „Credeam contesă, am zis eu, că până acum, în această privinţă, n-am păcătuit şi credeam că disponibilitatea de a face un serviciu nu trebuie să dăuneze sănătăţii mele."

Contesa era destul de inteligentă pentru ca în cel mai scurt timp să mă ierte, fără să transforme acest conflict neînsemnat într-o tragedie, drept care i-am fost foarte recunoscătoare. Ca mărturie a bunăvoinţei sale, ne-a invitat, pe mine şi pe contele Lajard, să vizităm Kremlinul cu toate monumentele lui istorice. Plimbarea noastră a fost minunată şi extrem de utilă, căci am văzut cu ochii mei istoria Rusiei şi incalculabilele ei comori. E drept, şi acolo era cât pe-aci să se işte un mic conflict, stins la timp de domnul Lajard. Asta s-a întâmplat când vizitam palatul ţarilor. În acest palat există o mulţime de vaze, candelabre, cupe turnate din aur, un tron tot din aur masiv dăruit de Şahul persian la încoronarea Ecaterinei a II-a, coroanele Siberiei, Astrahanului, Kazanului şi multe, multe altele. Şi iată că în momentul când contesa ne povestea cu lux de amănunte despre cucerirea de către Ivan cel Groaznic a Hanatului Kazanului, care acum se prezintă ca veşnic apanaj al Statului rus, eu, cu naivitatea-mi caracteristică, am exclamat: „Iată că a trecut timpul şi toate s-au potolit, iar hanatul nu mai există, ce grozav! Va să zică, dacă cineva o să cucerească Rusia, înseamnă că după două sute de ani coroana ei va deveni exponat de muzeu?” „Pentru asta însă trebuie s-o cucerească”, a zis contele râzând şi făcându-mi semne. Contesa însă a râs şi ea, apoi am trecut la vitrina în care erau păstrate veşmintele de încoronare ale multor ţari ruşi. Din fericire, contesa L. nu era ranchiunoasă, şi am continuat să ne vedeam.

Şi iată că, în sfârşit, a venit nefericitul an o mie opt sute doisprezece. În ajun, a avut loc mult aşteptatul bal mascat în casa aceleiaşi contese. În invitaţii scria că balul începe la ora opt seara, iar la miezul nopţii toţi îşi vor scoate măştile. Eu m-am costumat în cântăreaţă de stradă. Şorţul verde cu buzunare imense a stârnit admiraţia generală. Toţi se distrau, pe mine însă mă chinuia tristeţea. Nişte

presimţiri rele nu-mi dădeau pace, şi, când m-am urcat pe o masă cu chitara şi am început să cânt un cântecel hazliu, ochii mi s-au umplut de lacrimi. Toată lumea mă consola şi mă mângâia, dar n-am izbutit să mă liniştesc. A trebuit să mă retrag ca să nu stric distracţia celorlalţi. S-a oferit să mă conducă Andrei Stroganov, nepotul bunei mele cunoştinţe, un frumos colonel din cavaleria de gardă, în vârstă de treizeci de ani. Ne cunoşteam de mult şi eram buni prieteni, şi mereu când venea, destul de rar, de la Petersburg, ne vedeam negreşit. Lui îi plăcea cum cânt, iar mie îmi era pur şi simplu simpatic acest uriaş chipeş, destul de taciturn, pe faţa căruia se citea întotdeauna bunătate şi bărbăţie. Nicicând n-a existat între noi vreo umbră de echivoc, nici cea mai mică aluzie la nişte sentimente, ci doar o simpatie amicală. Începuse să ningă cu fulgi mari şi umezi. Vântul te străpungea pe de-a-ntregul. Era miezul nopţii. Brusc mi s-a făcut frică să rămân singură şi i-am propus să intre să se încălzească şi să se usuce. A consimţit.

Ne-am instalat în micuţul meu salon. Treptat m-am liniştit, natura a biruit, şi recentele presimţiri triste mi se păreau acum pură fantezie. M-am surprins asupra gândului că sunt foarte bucuroasă de prezenţa lui, şi l-am privit. El mi-a surâs oarecum ciudat şi a grăit: „Doamnă Bigard...” Am dat din mâini, protestând: „Vai de mine! Aici puteţi să-mi spuneţi, simplu, pe nume.” „Louise, a zis el, întotdeauna am fost admiratorul, ba chiar adoratorul dumneavoastră... – A oftat, apoi a continuat: Astăzi mi-am dat seama că vă iubesc...” Am tresărit şi am început să râd. „Dragă Andrei, nu cumva aţi băut prea multă şampanie?” „ Oare arăt eu ca un om care a băut mult?” a întrebat el, îngălbenindu-se.

Neliniştea care abia îmi trecuse m-a copleşit din nou. Nu ştiam ce să-i răspund frumosului meu interlocutor, mă temeam să-l privesc, însă nu-mi

părea câtuşi de puţin rău că se află aici şi vorbeşte cu mine emoţionat. „Vă iubesc, Louise, a continuat el. Şi dacă e să vorbim de şampanie, ea n-a făcut decât să-mi înlesnească mărturisirea.” Nu, eram chiar bucuroasă că se află aici şi că nu arde decât o lumânare, şi el nu poate să vadă cum tremur. Mi-am mobilizat însă voinţa şi am spus cu reţinere, dar binevoitoare: „Mă tem că între noi doi începe un joc periculos...” Am spus asta înainte de a-mi pierde definitiv capul, recunoscând cât de mult predispun la mărturisiri şi jurăminte noaptea, semiîntunericul şi chiar fragila simpatie reciprocă.

Nu doream defel ca asta să pară din partea lui o încercare trivială de a seduce o cântăreaţă drăguţă, dar săracă, însă, pe de altă parte, gândul că aş putea fi bănuită de intenţia perfidă de a-i câştiga încrederea, mai mult, de a pune stăpânire pe averea lui, mă înspăimânta. Mi-am luat inima în dinţi şi i-am făcut cunoscute aceste temeri. M-a îmbrăţişat, şoptindu-mi cu ardoare: „Draga mea, oare tu m-ai sedus pe mine? Păi eu m-am aruncat la picioarele tale, eu, şi eu sunt răspunzător!” Se lumina de ziuă când am ieşit să-l conduc. În tindă, însă, nu puteam să ne despărţim. Tristeţea şi disperarea se învălmăşeau cu bucuria. Andrei se întorcea la Petersburg, făgăduind să revină cât mai curând... „Oricât m-ar costa”, a spus el la despărţire. Se pornise din nou ninsoarea, ninsoarea anului o mie opt sute doisprezece, când cavaleristul meu, cu mantaua pe umeri, s-a îndreptat spre poartă.

Da, presimţirile rele, ele sunt, pesemne, acel ceva care la început pare prostie curată, însă ulterior se realizează, căpătând trup şi nume. Acum înţeleg cum se rânduiesc una lângă cealaltă marcând viitoarele, foarte apropiate nenorociri. Ruşii evlavioşi cred în superstiţia, mai degrabă semnul, că întâlnirea cu un popă pe stradă prevesteşte neplăceri. De multe ori am fost martora unor astfel de închipuiri stupide şi mereu eram

profund uimită, venind în contact cu aşa ceva, deşi nu îndrăzneam să judec cu toată asprimea, înţelegând că fiecare popor îşi reprezintă în felul său misterioasele forţe mistice care îl dirijează. De bună seamă că nu întâmplător în ziua aceea ne-am aflat la Kremlin şi am discutat despre coroane şi cotropiri de pământuri străine, şi eu am făcut, e drept în glumă, presupunerea despre o posibilă invazie; şi, fără îndoială, nu întâmplător scumpul meu Stroganov mi s-a destăinuit, ca şi când ar fi simţit că ne aflăm în faţa catastrofei. Acum îmi amintesc o mulţime de evenimente mari şi mici, care foarte curând s-au contopit în aceeaşi mare suferinţă a noastră. Eu cred în presimţiri şi am pentru ele respectul şi teama cuvenite. Cred că fiecare dintre noi este înzestrat cu un organ necunoscut destinat să prevadă viaţa noastră ulterioară, şi el este cel care din timp în timp ne trimite semnalele şi aluziile lui misterioase, avertizându-ne ori provocând bucurie. Ce sunt oare visele dacă nu aceste semnale? De ce, când râdeam şi jubilam în noaptea aceea din ajunul anului nou o mie opt sute doisprezece, mi-am întrerupt brusc râsul şi mi-am zis că asta nu-i a bine? De ce, când contele Rostopcin împărţea în stânga şi-n dreapta glumele sale sentenţioase, usturătoare şi spirituale, care stârneau veselia generală, mie mi s-a părut antipatic şi chiar înfricoşător. Acum însă îmi dau seama ce trebuia să însemne răspunsul lui hazliu, care atunci a părut pur şi simplu extravagant, dat lui Razumovski. Contele Razumovski se plângea că nu poate scăpa de o familie, căreia îi oferise o aripă din palatul său până ce li se va elibera casa lor proprie. „Am încercat în toate chipurile să-i fac să priceapă că aveam eu însumi nevoie de aripa aceea, a spus el cu un zâmbet fermecător, dar tot n-am găsit un pretext să-i evacuez.” „Păi, a zis Rostopcin, eu nu văd decât o singură ieşire, şi aş recurge la ea” Şi toţi şi-au aţintit întrebător, privirile spre el. „Aş

incendia clădirea!” După care a izbucnit în râs, mulţumit de gluma sa, şi toţi s-au pornit să râdă o dată cu el, iar eu am tresărit... Oare nu atunci s-a aprins Moscova şi a ars cu flacără invizibilă până când focului nimicitor i-a fost hărăzit să izbucnească aievea?...

După ce l-am petrecut pe iubitul meu, cu o mână distrată am notat în album următoarele propoziţii, s-ar părea – fără nicio semnificaţie deosebită: „Oare de ce acest an o mie opt sute doisprezece mă preocupă mai mult decât cel precedent? Nu te mai poţi bizui pe durata fericirii. Vom vedea.”

Aşadar, am intrat în anul o mie opt sute doisprezece. În aparenţă, totul rămânea neschimbat, dar presimţirea unei nenorocirii se intensifica şi-mi stătea pe inimă ca o grea povară. De la Stroganov am primit o scrisoare, care mi-a mai dat curaj, însă pe urmă s-a lăsat tăcerea, şi, pe deasupra, au început să circule zvonuri despre un posibil şi apropiat război! Iată că au luat sfârşit intemperiile trecătoare de primăvară, şi Moscova s-a acoperit de verdeaţă şi flori, şi grădina în care se afla căsuţa mea împrăştia miresme, şi iată-ne în toiul lui iunie, şi nopţile au devenit mai înăbuşitoare, şi s-a răspândit vestea că trupele franceze au trecut frontiera şi au invadat Rusia.

Nu pot să redau sentimentul de repulsie care m-a cuprins numai la gândul că foştii mei compatrioţi au cutezat să încalce pacea şi liniştea atât de binecuvântate până acum. Ce voiau? Ce geniu rău le dirija acţiunile? E drept, printre cunoscuţii mei francezi de la Moscova, se întâlneau şi dintre aceia care transmiteau cu şoapte entuziaste veştile despre înaintarea impetuoasă a lui Bonaparte. Aceştia însă erau puţini, majoritatea – erau cuprinşi de mâhnire.

Armata franceză înainta spre Moscova, şi eu, ca măsură de prevedere am hotărât să plec la Petersburg. Dar vai... Nimeni, nimeni nu avea voie

să plece fără permisiunea personală a şambelanului, nici măcar cai de poştă nu se puteau închiria. Am cerut direcţiei teatrului din Moscova să-mi acorde un concediu, dar şi acesta mi-a fost refuzat, întrucât îl aveam. Saloanele se potoliseră. N-aş putea spune că prietenii mei ruşi şi-ar fi schimbat sentimentele faţă de mine, dar între noi apăruse totuşi un văl uşor, o pâclă tristă semi-transparentă, ceva nou şi inexplicabil. Beznă... Căderea Smolenskului n-a contribuit la calmarea spiritelor. Întreaga nobilime se retrăgea. De la Kremlin şi Orfelinat cărau comorile şi toate obiectele de valoare. Se scurgeau convoaie neîntrerupte de căruţe şi trăsuri încărcate cu mobilă, tablouri şi tot felul de obiecte casnice. Oraşul devenea din ce în ce mai pustiu, şi pe măsură ce armata franceză se apropia, retragerea şi fuga se intensificau.

Război... Din teama de a nu rămâne fără alimente, toată lumea îşi făcea provizii. Curând, toţi au fost cuprinşi de panică, fiindcă se vorbea că Moscova o să rămână în ruine. Zvonurile despre un incendiu uriaş nu se potoleau şi locuitorii rămaşi au început să caute zonele îndepărtate ale oraşului ca să evite focul. Nădăjduiau că focul va cuprinde în principal acea parte a oraşului pe unde va trece armata. Dar întrucât Moscova e mare, era de presupus că vâlvătaia nu va ajunge în colţurile ei mai îndepărtate. Cvartalele cu case de lemn rămăseseră pustii. Se părea că doar palatele din piatră, acoperite cu tablă de fier, vor rezista în focul de jertfire.

Strada Povarskaia nu era cel mai bun loc unde poţi fi sigur că vei scăpa, şi eu, cu durere în suflet, am început să mă gândesc la schimbarea locuinţei, însă pe neaşteptate privirea mi s-a oprit pe casa de piatră cu un etaj a generalului Opocinin, un mare excentric, cum vorbea lumea, care locuia fără întrerupere la conacul din satul său. Grădina se învecina cu a noastră şi, într-o dimineaţă, am

observat că lângă casă s-au oprit nişte căruţe şi o caleaşcă, servitorii au început să alerge încolo şi-ncoace şi să care lucrurile în casă, iar seara, la ferestre, s-a aprins lumina ce împrăştia în jur atâta pace, atâta tihnă idilică, încât pentru o clipă am uitat de nenorocirile care ne aşteptau.

Lumina aceasta m-a impresionat nespus. Mi se părea că aceşti oameni liniştiţi, care, în ajunul invaziei, au intrat în oraşul pustiu, ştiu de bună seamă ceva de care eu nici habar nu am şi care ar putea să mă consoleze. Ca un fluturaş, am zburat spre lumina aceea. O cameristă cu figura de ţărancă, desculţă şi tăcută, m-a condus în salon. Nu se mai cunoşteau urmele sosirii recente. Toate erau puse la locul lor, mirosea a casă locuită. Lumânările ardeau din abundenţă. În salon m-a întâmpinat un domn nu prea înalt de statură, cu un zâmbet blând, dezorientat, pe faţă-i rumenă. M-am îndreptat spre el ca spre cineva drag.

— Stimate domn, am zis eu, ca vecină, am fost martoră la sosirea dumneavoastră, care m-a impresionat nespus pe fondul nenumăratelor plecări, iată de ce am socotit de datoria mea să vă avertizez...

— Doamnă, a zis el în germană, eu nu ştiu franţuzeşte. Cine sunteţi?

I-am repetat totul în nemţeşte.

— Moscova este pustie, am adăugat eu, toţi fug... Ori nu ştiţi nimic?

El a oftat din greu. Era un oftat de disperare.

— Tânărul pe care îl însoţesc, a rostit el, nepotul generalului Opocinin, s-a îmbolnăvit pe drum, şi nu văd vreo posibilitate de a ne continua drumul. Am trimis după doctor, însă degeaba, nu răspunde nimeni.

— Ce-a păţit tânărul? am întrebat eu.

S-a ridicat şi mi-a făcut semn să-l urmez. Am trecut prin câteva camere foarte frumos aranjate. Pe guvernor îl chema Franz Mender. Era austriac. S-a oprit în faţa unei uşi şi m-a rugat să aştept. Nu

ştiu de ce, inima a început să-mi bată cu putere. În sfârşit, am fost poftită înăuntru.

— Timoşa, a exclamat domnul Mender, priveşte ce zână vie ne-a trimis destinul în Moscova cea moartă!

În pat, sub o plapumă pufoasă de mătase, zăcea un tânăr cu o înfăţişare foarte plăcută. Pletele-i negre îi încadrau faţa slăbită, iar ochii expresivi, tot negri, mă priveau cu interes şi încântare. Frumoasele-i buze plinuţe au tresărit într-un surâs uşor. Se vedea că nu l-a obţinut cu uşurinţă.

— Ce-i cu dumneavoastră? m-am interesat eu. Sunteţi bolnav?

— Nu, nu, a rostit el. Prefăcătorie de voiaj.

— O să vă găsesc un medic, am spus precipitată, să sperăm, că nu-i nimic grav, şi, făcând un pas, am pus palma pe fruntea lui înaltă. Era fierbinte şi jilavă.

„Bietul băiat, mi-am zis eu cu spaimă, dacă ar şti ce inoportună este boala asta!”

— Ce credeţi, a întrebat Timoşa, o să cucerească Bonaparte Moscova?

— De bună seamă că nu, am zis eu cât am putut de încurajator, armatele noastre îi vor ieşi înainte şi-l vor opri.

Domnul Mender a oftat din greu.

— Franz Ivanovici afirmă că nu e nicio speranţă, a spus Timoşa. Unchiul meu dă un ospăţ în cinstea lui Napoleon, a continuat el închizând ochii. De acest ospăţ, cum zice el, depind multe...

Am înţeles că delirează. Între mine şi guvernor a avut loc un schimb de priviri.

În aceeaşi seară am izbutit să-l conving pe doctorul Bause, bunul meu amic, să-l consulte pe Timoşa. Doctorul i-a găsit o febră obişnuită, i-a prescris supă de carne, ceai cu zmeură uscată şi linişte deplină. Curajosul tânăr m-a fermecat, şi eu suferind de singurătate şi de spaimă, am înţeles că locul meu este lângă el. M-am socotit răsplătită în

dimineaţa următoare, aflând de la domnul Mender că Timoşa se simte mai bine şi mă aşteaptă cu nerăbdare! La lumina zilei mi s-a părut cu adevărat frumos. De bună seamă, că aleasa lui va fi fericită. M-am interesat de sănătatea lui.

— Mă simt splendid, a zis el. A trebuit să apăreţi dumneavoastră şi mi se pare că sunt absolut lecuit.

Ochii lui însă spuneau cu totul altceva. Am tăcut.

— Doamnă Bigard, a zis el, îmi pare bine că veniţi să mă vedeţi, pesemne că din pricina asta am început să mă simt mai bine...

— Ah, tânăr linguşitor, am zis eu râzând, îţi îngădui să-mi spui simplu pe nume. Nu ascund că până la venirea dumneavoastră eram absolut disperată şi, pesemne, apariţia dumneavoastră m-a lecuit şi pe mine.

Ştia să roşească. Cum am aflat, nu avea decât şaisprezece ani. Însă manierele lui, firea ironică, maturitatea de gândire împreună cu profunzimea de catifea a ochilor negri îi dădeau o înfăţişare de om matur, şi uneori mă fâstâceam când, discutând cu el de la egal la egal, îmi aminteam brusc că el este încă atât de tânăr. Sărmanul, era orfan de amândoi părinţii. Ce puteam fi eu pentru el? Mamă? Mă tem că asta ar fi părut mai mult decât comic. Soră? El însă nu discuta cu mine aşa cum discuţi cu o soră şi din când în când surprindeam asupra mea privirea lui atentă, cercetătoare.

Oricât m-aş fi prefăcut la viaţa mea, ceea ce este caracteristic femeilor şi adesea le şi înfrumuseţează, faţă de mine nu am de ce să mă prefac, şi eu, nefiindu-mi câtuşi de puţin teamă că voi fi socotită încrezută, afirm că nu eram cea dintâi reprezentantă a sexului feminin care i-a stârnit interesul lui necopilăresc. Mi-am adus aminte că luasem cu mine o ciocolată, şi i-am întins-o. El s-a înseninat la faţă, a împărţit-o în două şi când eu am început să refuz, el mi-a atins

mâna încurajator. Mâncam ciocolată, flecăream, râdeam şi am uitat cu totul că ne aflăm în Moscova aproape pustie şi care se pregătea de ceea ce era mai rău.

Seara, domnul Mender a trimis după mine, anunţându-mă că Timoşa are din nou temperatură, deliează şi mă cheamă. Am stat la căpătâiul lui aproape toată noaptea, suferind împreună cu el, examinându-i trăsăturile înduioşătoare şi simţeam în mine un aflux de forţe, fermitate şi speranţă. Totul evolua bizar. El se zbuciuma cuprins de febră, striga cuvinte fără înţeles, îmi săruta palma îndată ce îi atingeam fruntea. A venit din nou doctorul Bause şi a spus că trebuie să ne aşteptăm la criză. A spus, de asemenea, adresându-se domnului Mender, că trebuie să plece din Moscova, că el însuşi pleacă, din păcate, întrucât are familie... Spre dimineaţă, Timoşa a adormit, după o jumătate de oră s-a trezit şi mi-a spus calm şi logic:

— Scumpă Louise, ce-ar fi să te muţi în casa noastră? căci Moscova ar putea să ardă. Casa noastră e de piatră, – şi a adormit din nou.

Domnul Mender, drept răspuns, a aprobat binevoitor din cap. M-am gândit că asta-i cea mai bună ieşire din situaţia creată şi spre amiază m-am mutat cu bine la noua locuinţă. Acum, când toţi prietenii mei au părăsit oraşul şi dragul meu Stroganov a dispărut prin nu se ştie ce bivuacuri, iar teatrul s-a închis, pe nimeni nu mai interesa soarta mea, în afară, poate, de Timoşa şi guvernorul lui, care au apărut atât de ciudat în viaţa mea singuratică.

Rezerve de alimente aduse de la ţară erau cu prisosinţă şi, astfel, pentru a evita orice încurcături, am hotărât să nu părăsim casa, şi singura legătură cu lumea era luneta, prin care cercetam de pe acoperiş periferiile Moscovei, sperând să zărim după semne abia sesizabile începutul sinistrului carnaval.

Iată însă că prin Moscova au început să treacă trupe. Era armata rusă, care se retrăgea. Coloanele se scurgeau ziua şi noaptea, absorbind, precum pârâiaşele zăpada topită, restul moscoviţilor care zoreau spre răsărit. Erau nesfârşite coloane tăcute, dezolante, în fruntea cărora mergeau ofiţeri obosiţi, mulţi dintre ei înfăşuraţi în bandaje. În sfârşit, s-a isprăvit marşul soldaţilor, şi a început procesiunea nenumăratelor tunuri şi a miilor de căruţe cu calabalâcuri de război. Stroganov nu era printre ei. Oameni care treceau întâmplător pe lângă casa noastră ne povesteau despre o bătălie grandioasă undeva lângă Moscova.

În aceeaşi zi, spre seară, ne-am urcat în pod şi am îndreptat luneta spre apus. Dincolo de zona oraşului, unde se sfârşeau rarele luminiţe şi începea întunericul, am văzut pe neaşteptate o luminescenţă strălucitoare, un ocean nemărginit de lumini, ca şi cum acolo, în afara Moscovei, apăruse un oraş nou, şi mai grandios. Ne-am dat seama că erau focurile de bivuac ale taberei francezilor. Când am intrat în cameră, Timoşa dormea. M-am aşezat, epuizată, într-un fotoliu. Domnul Mender stătea în picioare lângă fereastră, dar am văzut că plângea încetişor... Cât de greu este să vezi un bărbat care plânge, care plânge nu de furie, nu de teamă, fără suspine zgomotoase şi exclamaţii înverşunate, care plânge de mare jale, încet, pentru sine, după sine însuşi...

Îmi era ruşine că sunt franţuzoaică şi compatrioţii mei au întrerupt viaţa noastră plăcută, fără prea multe griji, că domnul Mender, chinuit de nişte spaime misterioase, plângea lângă fereastră, că Stroganov nu s-a întors la mine. Atunci, în inima mea, s-a trezit o dorinţă nestăvilită să mă duc acolo, la barieră, şi să văd cu ochii mei pe veneticii nechemaţi şi, poate, chiar pe împărat şi să le strig câteva insulte în limba lor maternă. Îmi închipuiam cum vor arăta cu egretele lor, triumfători şi plini de automulţumire, cum vor

străluci podoabele lor stupide, sub care oricum nu-şi vor putea ascunde nimicnicia. Aş fi vrut, în clipa cea mai solemnă, când sunetele fanfarelor militare vor atinge culminaţia, să-i umilesc, deşi îmi dădeam seama că asta-i o măsură ridicolă pentru nişte oameni sătui de sânge străin. A doua zi, însă, am fost vizitaţi de nişte poliţişti din Moscova, de la care am aflat că inamicul doar se pregăteşte să intre în Moscova, şi ei ne povăţuiesc să plecăm fiindcă vor da foc oraşului! „Plecaţi, au zis ei, pompele de incendiu au fost scoase din oraş, şi stingerea incendiului o să fie imposibilă, totul o să ardă...” „Dar dumneavoastră?” a întrebat domnul Mender. „Noi plecăm”, au răspuns poliţiştii.

Atunci mi-am amintit de Rostopcin şi de fraza lui profetică.

Eram cu totul dezorientată, fiindcă, după cum mi se părea, am procedat foarte superficial cu destinul meu rămânând în Moscova. Am vrut să-l întreb pe domnul Mender cum poate să ne explice neglijenţa asta de neiertat, însă numaidecât mi-am amintit de Timoşa, care se zbuciuma cuprins de febră, căci starea lui se înrăutăţise din nou, şi am tăcut. De la slugi am aflat că în ajun fuseseră deschise închisorile, despre asta se vorbea în şoaptă, pentru că că ne dădeam bine seama ce s-ar putea întâmpla dacă gloatei acestor creaturi dezgustătoare i-ar trece prin cap să năvălească la noi în casă şi să ne jefuiască!

Ca o confirmare, din stradă au răsunat strigăte şi, de după draperiile trase, am văzut o droaie de vagabonzi zdrenţăroşi, beţi şi murdari, care defilau pe Povarskaia şi se uitau la ferestrele caselor. Pe neaşteptate au cotit din stradă şi au năvălit în grădina unde până foarte de curând am locuit eu. S-au auzit strigăte, fluierături, scârţâituri, zăngănit de geamuri... Domnul Mender a poruncit slugilor să închidă bine toate uşile.

Gândul că trebuie să mă întâlnesc cu împăratul şi să-i strig în faţă dezgustul meu s-a

aprins şi mai puternic în mine. În dimineaţa următoare, fără să anunţ pe nimeni, m-am furişat din casă şi, privind clipă de clipă îndărăt şi tremurând de spaimă, m-am îndreptat spre bariera Dorogomilovskaia pentru a-mi duce la îndeplinire planurile mele smintite.

Pe strada Povarskaia – nici ţipenie de om. Îndată ce am cotit-o după un colţ, dinaintea mea a răsărit un militar pe un cal cenuşiu.

— Doamnă, m-a întrebat el, unde dracu' a dispărut Kremlinul acela?

I-am arătat cum să ajungă la Kremlin şi numaidecât m-au trecut fiori – soldatul vorbea franţuzeşte.

— Domnule soldat, dumneata eşti francez?

— Da, doamnă...

— Va să zică francezii sunt în oraş?!

— Armata a intrat în suburbii ieri la ceasurile trei...

— Toată armata?!

— Toată, fireşte, a zis râzând şi a pornit în galop.

Mi se învârtea capul. Târându-mi cu greu picioarele, m-am întors acasă, unde începuseră să mă caute. De dimineaţă, Timoşa se simţea mai bine. Zăcea în pat palid, istovit, însă, văzându-mă, pe faţă i-a înflorit un zâmbet. În mâinile lui slăbuţe apăruse o carte (o, ăsta-i un semn bun!), alături, pe un scaun, mai erau încă vreo câteva. Câte nepotriviri ne dăruieşte viaţa: această nenorocire comună şi aceste cărţi paşnice, scrise de oameni, care erau departe de grijile noastre actuale! În afară de cărţi, mi-a mai atras atenţia un mic album cu scoarţa de pânză, iar alături o pană şi o călimară. O, mi-am zis, cât de minunate trebuie să fie versurile scrise de un tânăr cu sufletul curat în aceste zile atât de triste!

— Francezii sunt în oraş, am zis eu cu glas pierdut.

— Mi se pare că vă cunosc de o veşnicie, a zis el în loc de răspuns. Oare n-aţi locuit la noi în Lipenki? Îmi amintesc că eraţi geloasă pe Arişa...

Unui bolnav i se permite totul şi i se iartă totul. Dragul meu băiat, dacă ar şti el cât îmi este de scump! Mi-a sărutat mâna sârguincios ca un copil şi încântător ca un bărbat. „O, de n-ar fi fost această invazie dezgustătoare! mi-am zis eu, savurând atingerea buzelor lui fierbinţi. Oare cu ce l-am mâniat pe Dumnezeu de ne-a trimis astfel de încercări?"

— Cine este Arişa? m-am interesat eu cu prefăcută asprime.

— O fată, a spus el, slujnica mea. Foarte frumoasă, – şi a izbucnit în râs.

Spre seară, prin fereastra deschisă am simţit sinistrul miros de ars.

— Poftim, arde, a zis domnul Mender. Asta-i, probabil, incendiul promis. Bine că avem casa zidită din piatră.

Din nou mi-am adus aminte de Rostopcin şi de gluma lui profetică.

Când s-a întunecat, am zărit o văpaie destul de strălucitoare, era încă departe, însă dinspre râul Moscova bătea un vânt puternic, şi cu ajutorul lui vâlvătaia putea uşor să se întindă năvalnic pe străzile cu case de lemn.

— Credeţi că o să ne salveze casa cu ziduri de piatră, dacă în jur totul va fi în flăcări? a întrebat Timoşa.

Am hotărât să aşteptăm până dimineaţă şi, dacă incendiul se va întinde într-adevăr, să căutăm un nou adăpost. Noaptea, a răsunat un ciocănit în uşă, care i-a speriat pe toţi. O vreme n-am ştiut ce să facem. Ciocănitul s-a repetat. Afară era linişte. Hoarda hoţilor beţi nu s-ar fi comportat atât de silenţios. Domnul Mender s-a înarmat cu un pistol, a poruncit slugilor să pună mâna pe bastoane şi să deschidă uşa. Uşa s-a dat la o parte şi în vestibul,

sprijinindu-se în baston, a păşit încet un ofiţer sleit cu totul de puteri.

— Domnilor, a zis el în ruseşte, fiţi buni, nu mă lăsaţi fără adăpost.

Era un ofiţer rus, rănit la picior, care rămăsese în urma alor săi şi două zile şi două nopţi trăise doar cu pâine şi apă într-un şopron de trăsuri părăsit. În noaptea asta a riscat să-şi încerce norocul. Şi să întâlnească oameni cu suflet nobil, deşi, cum a spus el, exista dispoziţia lui Bonaparte însuşi, promisiunea lui fermă făcută lui Kutuzov de a-i proteja pe toţi militarii răniţi şi bolnavi, care n-au izbutit să părăsească oraşul. Ne uitam cu spaimă şi durere la acest ofiţer. E drept nu avea prea multe dintr-un ofiţer, poate doar uniforma zdrenţuită şi cizmele care îşi pierduseră de mult luciul şi erau mânjite de noroi. Oare puteam să-l refuzăm?

I-am spălat şi legat rana îngrozitoare, l-am ospătat şi l-am culcat în camera lui Timoşa. Am fost împotrivă, dar Timoşa a insistat, s-a enervat, şi eu cu domnul Mender, temându-ne de urmări, am cedat. Frânţi de oboseală, am adormit cu toţii. Iar când ofiţerul rănit a aflat că a nimerit în casa generalului Opocinin, uimirea lui nu avea margini. Treptat, am aflat şi eu de vechea legătură mistică dintre aceşti oameni, s-a dovedit că ofiţerul, destul de recent, nimerind cu detaşamentul său în împrejurări extreme, a fost oploşit de bătrânul general la Lipenki, iar acum, după uluitoarea poveste care i s-a întâmplat, este din nou salvat în casa aceluiaşi general! De necrezut... Numele lui era Priahin.

— Ce poveste? a întrebat Timoşa, deschizând larg ochii săi negri.

— Doamne, a zis ofiţerul râzând, mai bine să-mi spuneţi dacă sunt viu sau toate acestea se întâmplă pe lumea cealaltă, şi eu zac, iar sufletul meu zboară şi visează?... Cum să vă spun domnilor, eu l-am văzut pe Bonaparte!...

Am exclamat uimiţi şi i-am cerut să ne satisfacă neîntârziat curiozitatea.

— Fără nicio exagerare – ieri, a zis Priahin. Greu de crezut.

POVESTIREA LOCOTENENTULUI PRIAHIN

— ... ŞTIŢI DUMNEAVOASTRĂ oare ce este aceea ariergarda în timpul retragerii? – astfel şi-a început locotenentul povestirea. În timpul retragerii, ariergarda este cea mai combativă unitate militară, pe ai cărei umeri apasă greutatea principală din pricina contactului permanent cu adversarul. Dacă vreţi credeţi, dacă nu – nu, însă Providenţa a dispus astfel încât Kutuzov, cu puţin înainte de Moscova, l-a numit pe Miloradovici comandantul ariergărzii, iar Miloradovici, ispitit de farmecele Providenţei, m-a ales pe mine dintre numeroşi alţii pentru o misiune importantă. Zău, asta a fost şansa mea fericită; şi nu regret câtuşi de puţin rana căpătată – este un preţ de nimic pentru o izbândă admirabilă.

Pe scurt, ne retragem spre Moscova, şi atunci lui Kutuzov i se raportează că armata care se retrage nu va izbuti să iasă din Moscova şi va fi nevoită să-şi părăsească aici şi artileria, şi convoaiele de căruţe etcetera. Ce-i de făcut? Kutuzov trimite o scrisoare lui Miloradovici, adresată mareşalului Berthier, şeful statului-major al lui Napoleon. În scrisoarea aceea, după cum este obiceiul în vreme de război, Kutuzov încredinţează ocrotirii inamicului pe răniţii noştri rămaşi în Moscova. Miloradovici trebuia să trimită scrisoarea lui Murat, comandantul avangardei franceze. Aşadar, s-a adresat regimentului nostru, care se afla mai aproape, şi i-a întrebat pe ofiţeri: „Care dintre voi se exprimă bine pe franţuzeşte?” Atunci am ieşit în faţă. Zău, aşa s-a întâmplat, ceilalţi au zăbovit, nu se hotărâseră, însă eu – hop în faţă numaidecât. Generalul mi-a dat plicul şi

mi-a ordonat să-l înmânez personal lui Murat şi să-i mai spun mareşalului că, dacă francezii doresc să ocupe Moscova întreagă, neatinsă, atunci trebuie, fără să atace puternic, să ne lase să ieşim cu bine din capitală cu artileria şi convoaiele de căruţe. În caz contrar, generalul Miloradovici, înainte de Moscova şi chiar în Moscova se va lupta până la ultimul om şi în loc de Moscova va lăsa francezilor doar nişte ruine...

— Trebuia să se bată, a zis Timoşa.

— Aşteptaţi, a spus Priahin, aşa a hotărât consiliul de război, iar eu trebuia să mă întâlnesc cu Murat, atâta tot. În afară de asta, generalul mi-a ordonat să întârzii cât pot mai mult pe lângă mareşal: până una, alta, armata se va retrage în linişte. Am luat din escorta generalului un gornist şi am pornit în galop. Apropiindu-mă de prima linie a avangardei franceze, compusă din vânători călări, am ordonat gornistului să sune. Numaidecât, ne-a ieşit în întâmpinare comandantul regimentului de vânători şi, aflând despre ce este vorba, a poruncit să fiu condus la generalul Sebastiani, comandantul avanpostului, pentru a-i înmâna mesajul...

Ia te uită! Mi s-a ordonat să-l predau lui Murat, aşa că daţi-mi-l pe Murat! N-a stat la discuţii, şi am fost condus chiar la mareşal. Am trecut pe lângă cinci regimente de cavalerie aşezate în formaţie de trăgători în faţa coloanelor de infanterie. O frumuseţe de nedescris. L-am zărit numaidecât pe mareşal, gătit cu veşminte strălucind ca aurul, înconjurat de o suită numeroasă. M-am apropiat. I s-a raportat. El şi-a scos pălăria cu pene, tivită toată cu fireturi de aur, şi m-a salutat, zău! „Ce aveţi a ne spune, locotenente?” a întrebat el, apropiindu-se călare de mine şi punând mâna pe gâtul calului meu. I-am înmânat plicul şi i-am transmis mesajul oral al lui Miloradovici. După ce a citit scrisoarea, Murat a spus: „Referitor la bolnavi şi răniţi – este de prisos

să fie încredinţaţi generozităţii trupelor franceze: francezii nu-i privesc ca duşmani pe prizonierii inamicului. Iar în legătură cu propunerea generalului Miloradovici, trebuie să cer personal părerea împăratului.”

Fără să mai zăbovească, m-a trimis cu aghiotantul lui chiar la împărat. Doamne, mi s-au muiat picioarele, atât am fost de surprins, dar n-am izbutit să facem nicio sută de paşi că am fost întorşi îndărăt. „Dorind să păstrăm Moscova, am hotărât singur să fiu de acord cu propunerea generalului Miloradovici şi voi înainta foarte încet, cum vă convine, însă în aşa fel încât spre seară să putem ocupa oraşul.” Asta era grozav, şi i-am spus că generalul va accepta condiţiile, după care el a ordonat neîntârziat ca liniile de avangardă să înceteze focul şi să se oprească pe loc. Am răsuflat uşurat. (Şi noi toţi am răsuflat uşuraţi, participând cu viu interes la povestea locotenentului.) Apoi m-a întrebat: „Cunoaşteţi bine Moscova?” „Bineînţeles!” am răspuns eu. „Atunci să transmiteţi locuitorilor ei să fie întru totul liniştiţi, că nu li se va face niciun rău, n-o să li se ia contribuţie şi prin toate mijloacele li se va asigura securitatea.”

Apoi a căzut pe gânduri, amintindu-şi pesemne, cum se pustiise totul în Smolenskul incendiat, cum se goliseră şi se închiseseră magazinele, cârciumile şi chiar cofetăriile, astfel încât a fost aproape imposibil să organizeze încartiruirea de iarnă. De bună seamă că la asta se gândea, căci a întrebat: „Locuitori n-au părăsit Moscova? Unde este stăpânul Moscovei, contele Rostopcin?” I-am răspuns că, aflându-mă tot timpul în ariergardă, eu nu ştiu nimic. Noi discutam, timpul trecea, şi trupele franceze stăteau pe loc, ceea ce firește, nouă ne convenea de minune. Apoi mareşalul a spus gânditor: „Îl stimez mult pe împăratul vostru, cu fratele lui sunt bun prieten şi nu pot să nu regret ca împrejurările ne

silesc să luptăm unul împotriva celuilalt. Regimentul vostru a pierdut mulţi oameni?" „Oare se poate, măria voastră, să nu ai pierderi când aproape zilnic te afli în luptă?" „E un război greu", a observat Murat. Mi-am luat inima în dinţi şi i-am spus: „Noi ne luptăm pentru patrie şi nu băgăm de seamă greutăţile războiului". Mareşalul a întrebat, enervându-se brusc: „De ce nu încheie pacea?" – şi a înjurat soldăţeşte (locotenentul s-a întors către mine zâmbind)... Asta nu-i pentru urechile dumneavoastră, stimată doamnă... I-am răspuns că el trebuie să ştie mai bine. Mareşalul a surâs şi a rostit: „E timpul să ne împăcăm". În sfârşit, mi-a îngăduit să plec, şi am pornit spre ai noştri fericit şi mândru, alergând drept la generalul Miloradovici.

— Eşti un fericit, Priahin! a exclamat Timoşa. Păcat însă de Moscova...

— Doamne, dar n-am isprăvit, a râs Priahin. Dacă vă face plăcere, iată ce a fost mai departe... L-am ajuns pe Miloradovici abia lângă Kremlin. I-am povestit despre întâlnirea mea cu Murat şi despre acordul francezilor la propunerile lui. „Bineînţeles, a zis Miloradovici, ei au nevoie de Moscova intactă, ca să se usuce, să se încălzească şi să se odihnească, încât sunt de acord cu orice condiţii..." N-a izbutit să-şi sfârşească fraza, că a răsunat brusc muzica. Cânta o fanfară militară. Şi numaidecât am văzut cum pe poarta Kremlinului ies batalioanele regimentului garnizoanei din Moscova în echipament complet, cu stindardele desfăşurate şi cu fanfară. S-a auzit murmurul de nemulţumire al soldaţilor din ariergardă, au răsunat strigăte: uite, ziceau, trădătorii, se bucură de nenorocirea noastră, mărşăluiesc cu muzică! În fruntea regimentului mergea călare comandantul, colonelul Brozin.

Miloradovici s-a făcut stacojiu, a galopat spre colonel şi i-a strigat: „Care canalie v-a ordonat să ieşiţi cu muzică?!" Cu o naivitate involuntară,

colonelul a zis că atunci când garnizoana predă cetatea şi primeşte permisiunea să iasă liberă, ea iese cu muzică, aşa cum scrie în regulamentul lui Petru cel Mare. „Da' în regulamentul lui Petru cel Mare scrie despre predarea Moscovei? a răcnit Miloradovici. Ordonaţi numaidecât muzicii să tacă!" Muzica a amuţit. Puţinii moscoviţi, care stăteau ceva mai departe, plângeau, zău. În final, generalul mi-a spus: „Va trebui să mai faceţi un drum la Murat, ca să conveniţi o condiţie suplimentară şi să prelungiţi armistiţiul până la ceasurile şapte ale dimineţii. În caz că partea franceză refuză, să le transmiteţi că eu voi rămâne la hotărârea de mai înainte şi mă voi bate..."

Şi iarăşi am pornit galopul în întâmpinarea inamicului. Acum l-am găsit pe Murat în Dorogomilovo, lângă barieră. Venea în urma liniei sale de avangardă, iar această linie se amestecase cu ariergarda cazacilor în retragere. Splendid tablou. Doamne, merg împreună ca la plimbare şi nici nu-ţi vine să crezi că sunt vrăjmaşi unul altuia! Ca să vedeţi ce metamorfoze se întâmplă la război... Murat m-a primit cu blândeţe şi a fost de acord cu toate propunerile. Apoi m-a întrebat dacă am comunicat locuitorilor capitalei că vor fi în deplină securitate. Cinstit vorbind, uitasem făgăduiala făcută mareşalului, şi nici nu aveam cu cine să vorbesc. Însă, ce să fac, a trebuit să mint că le-am spus, şi că ei cred în nobleţea francezilor. Lui Murat i-a plăcut răspunsul meu. În general, era într-o dispoziţie de mare generozitate. Mergeam unul lângă celălalt discutând de parcă eram doi prieteni. Murat a ajuns lângă un colonel de cazaci şi l-a întrebat: „Domnule colonel, dumneavoastră sunteţi comandantul acestei ariergărzi?" Colonelul era cât pe-aci să se înece când a văzut cine vorbeşte cu el, dar a răspuns, încuviinţând, cu demnitate. „Ştiţi cine sunt eu?" a întrebat Murat surâzând. „Vă cunosc, măria voastră, şi

întotdeauna v-am văzut în foc”, a răspuns colonelul.

Acum mergeam trei şa lângă şa, discutând paşnic. Pe umerii colonelului atârna o pelerină caucaziană, şi Murat a zis că, pesemne, o astfel de haină este de neînlocuit în bivuacuri. În aceeaşi clipă colonelul şi-a scos în tăcere pelerina şi a dăruit-o regelui Neapolelui. Murat nu se aştepta la acest dar, a început să se agite, s-a sfătuit cu aghiotantul său, ca să răspundă într-un fel, dar nu aveau nimic potrivit la îndemână, şi atunci a luat ceasul aghiotantului şi l-a dat colonelului. N-o să uit niciodată plimbarea asta. Şi mi-am mai zis: „Oare din nou va trebui să tragem unul în celălalt?”

— Splendidă plimbare, a zis Timoşa posomorât, aţintindu-şi privirea într-un colţ gol.

— Credeaţi, am zis eu, că mareşalul francez seamănă cu Genghis-han şi ţine în mână un cuţit mânjit de sânge?

— Nu, nu credeam aşa ceva, a zis Priahin. Pur şi simplu e ciudat, şi atât.

— Dar cu Bonaparte cum a fost? a întrebat Timoşa.

— Va veni şi rândul lui Bonaparte. Aventurile mele nu s-au sfârşit aici. Am dat pinteni calului şi am pornit îndărăt. Acum, ca să ajung la general, trebuia să traversez toată Moscova. Înaintea mea apăruse Arbatul. Chiar la începutul străzii am zărit o mare mulţime de oameni simpli – bărbaţi, femei, copii, care cântau ceva sfâşietor. Mergeau pe Arbat, iar înaintea lor – preoţi în odăjdii şi cu icoane. Toţi oamenii aceştia părăseau oraşul, şi eu nu puteam scăpa de gândul că de asta eu eram vinovat. Am trecut pe lângă ei – nici nu s-au uitat la mine.

Şi iată că la capătul Arbatului, natura ticăloasă m-a povăţuit să intru în cea mai apropiată curte în căutarea unui colţişor retras. Nerod afurisit, am lăsat calul în stradă, chiar la poartă, am

intrat în curtea mare, unde era o casă cu obloanele bătute în cuie, în dreapta – şopronul trăsurilor cu mezanin şi uşa deschisă, ţin minte asta, am cotit după şopron şi atunci, – Priahin şi-a dat ochii peste cap –, de după colţ, cu un răcnet sălbatic mi-a sărit în faţă un mujic beat, cu ochii roşii, a ridicat mâna şi m-a lovit cu un harpon ruginit... (Auzind aşa ceva, am simţit că ameţesc.)

Când m-am trezit nu mai era nimeni lângă mine. Cursese cam jumătate de vadră de sânge, zău! De unde am mai avut puteri să mă ridic puţin, nu ştiu. Însă m-am ridicat puţin şi m-am târât de-a lungul şopronului până am ajuns în dreptul uşii. Înăuntru nu era nimeni, doar paie şi fân din belşug, şi o masă cu trei picioare, iar pe ea, zău, o jumătate de pâine mare rotundă, o damigeană cu apă şi o cană, totul era proaspăt, se vede că stăpânii plecaseră de curând şi au lăsat totul aşa. Mi-am legat rana cât de cât, şi m-am vârât în fân şi, nu ştiu, ori am adormit ori mi-am pierdut cunoştinţa, şi slavă Domnului, pentru că rana începea să mă ardă tare.

Cât am zăcut aşa – nu ştiu, însă m-am trezit de foame şi am mâncat cu plăcere pâine. Era linişte de parcă fusesem înmormântat. Cu mare greutate am urcat la mezanin ca să arunc o privire în jur şi printr-o fereastră rotundă am zărit la picioarele mele Arbatul. Era pustiu. Mi-am adus aminte de oamenii din ajun, care îşi părăseau vatra strămoşească şi mi s-au umplut ochii de lacrimi, cu atât mai mult cu cât obida se aprinsese în mine mai abitir: prin câte am trecut, la câte lupte am participat şi trebuia să vină un mujic beat să mă străpungă cu harponul, ca să devin prizonier! De amărăciune şi neputinţă am plâns îndelung, iar spre seară am adormit din nou, m-am prăbuşit şi, pesemne, am dormit toată noaptea.

M-a trezit soarele dimineţii. Rana mă ardea. Arbatul era tot pustiu, însă ceva totuşi se schimbase de ieri. Şi iată că aud ţăcănit de copite

multe, multe... Ţăcănit rar şi monoton... Şi asist la următorul tablou. Parcă nimic nu se întâmplase, Moscova era cea dintotdeauna, dimineaţa devreme, locuitorii încă dorm, doar un bătrânel cu scufia de noapte pe cap a ieşit în poartă, după el s-a arătat şi o femeie în vârstă, cu faţa rotundă, dar iată că ţăcănitul se apropia, şi i-am recunoscut pe ostaşii din garda călare a francezilor, care înaintau spre Arbat. Am tresărit. Erau mulţi, vreo două escadroane. Mergeau în tăcere, solemn, dar în urma lor, pe un cal arab micuţ, călărea un om în surtuc cenuşiu cu capul plecat, iar după el o mulţime de călăreţi în veşminte de mare splendoare.

L-am recunoscut numaidecât pe acest om – era Bonaparte. Se îndreptau spre poarta Borovitki de la Kremlin. Îmi mai amintesc că eram mirat de repeziciunea celor petrecute, că nu răsunau fanfare şi nici chiote de bucurie, niciun semn că oraşul a fost predat. Vă închipuiţi? Locuitorii încă dorm, e o dimineaţă obişnuită, liniştită, iar pe Arbat trece Napoleon! Atunci am început să plâng şi din nou mi-am adus aminte de rana mea ruşinoasă, apoi mă simţeam îngrozitor şi pentru că nu puteam să-mi trag un glonţ în cap. Doamne, ar fi trebuit să mă împuşc, dar n-am avut destul curaj...

Toată ziua am văzut multe din adăpostul meu: şi soldaţi francezi, şi nişte beţivi; a ajuns la mine şi mirosul de ars; s-a lăsat noaptea. Atunci mi-am zis că aş putea să ard în şopronul meu de lemn uscat, sau să mor de foame, sau să-mi pierd tot sângele. De ce? Sunt încă tânăr. De ce să mor? M-am târât afară din şopron, m-am înarmat cu un ciomag, calul meu – nici urmă de el, şi am pornit să-mi caut salvarea...

Şedeam tăcuţi. Parcă îl văzusem aievea pe împărat, mergând pe Arbatul pustiu. Căci era împăratul meu, ale cărui biruinţe mă entuziasmaseră de multe ori acolo, în Franţa.

Acum însă nu puteam scăpa de un sentiment de vină, şi când am încercat să mi-l închipui pe acest om, care se stabilise la Kremlin, înaintea mea nu apărea acel Bonaparte tânăr, ci un bărbat cu faţa obosită şi cu ochi de om nebun. Sărmanul locotenent Priahin, umilit de compatriotul său beat! Sărmanul domnul Mender, care avea o durere în suflet şi îl rodea nu ştiu ce grijă, şi care susţinea mereu una şi bună: „Pentru mine-i totuna, zilele mele sunt numărate...” Sărmanul Timoşa, atât de înflăcărat şi atât de neajutorat! Şi eu? Dacă ar şti ei ce se zbuciumă în sufletul meu!

Şedeam tăcuţi. Era un amurg de început de septembrie. Incendiul se întindea din ce în ce mai tare, şi mica noastră familie trebuia să chibzuiască serios la temporara schimbare a domiciliului. Fireşte pentru casa noastră de piatră tăciunii aprinşi nu constituiau un pericol, dar să trăieşti în apropierea unor construcţii de lemn, care se vor aprinde negreşit, înconjurat de flăcări cuprinse de zbucium, să te sufoci în fum, având pe braţe un bolnav şi un rănit – aşa ceva mi se părea lipsit de raţiune. Trebuia să găsim un refugiu de nădejde, şi eu am hotărât să mă duc să caut, însă domnul Mender mi-a tăiat calea.

— Dragă Louise, în primul rând, sunteţi mult mai necesară bolnavilor, iar în al doilea rând – el a roşit şi a lăsat capul în jos –, zilele mele, oricum sunt numărate şi niciun fel de adăposturi nu pot să mă păzească de ceea ce mi-e scris.

Asta a fost o şoaptă, însă o şoaptă solemnă şi, de aceea, ridicolă.

— Fiţi serios, domnule Mender, am exclamat eu. Sunteţi atât de tânăr. Este pur şi simplu absurd ce spuneţi dumneavoastră!

Timoşa, fluturându-şi micul lui album, îmi făcea semne disperate să nu-l contrazic. Domnul Mender şi-a pus pălăria şi a pornit prin Moscova peste care se lăsa înserarea.

— Nu-l contraziceţi, a zis Timoşa. Şi-a vârât în cap că francezii îl urmăresc pe el şi că la Moscova au venit după el... Chipurile este vinovat cu ceva faţă de ei. E inteligent, dar e şi nebun...

N-aş fi bănuit vreodată că mirosul de ars poate fi atât de vâscos şi cumplit. Oricât de bine am fi închis ferestrele, el pătrundea peste tot, chiar şi bucatele noastre erau îmbibate cu acest miros. Veştile erau tot mai sumbre. Martori întâmplători povesteau că francezii cutreieră tot oraşul în căutarea incendiatorilor. Acum, când era cu noi şi locotenentul Priahin, puteam să nu mai tresărim la fiecare bătaie în uşă, deşi îmi dădeam seama că împotriva unor bande de jefuitori beţi şi el era prea slab.

În sfârşit, foarte târziu s-a întors şi domnul Mender. Faţa lui radia, din tristeţea de mai înainte nu rămăsese nici urmă! E uluitor cât de repede se schimbă oamenii în funcţie de împrejurări!

— Doamnelor şi domnilor! a strigat el. Moscova arde! Totuşi am găsit o cetate absolut inaccesibilă focului, şi trebuie să ne mutăm acolo...

Ce întâmplare fericită; domnul Mender într-un chip cu totul fantastic s-a cunoscut cu arhitectul Wurs, care prin nişte protecţii complicate şi-a aranjat domiciliul în palatul pustiu al prinţului Goliţîn de pe strada Basmannaia, mai precis într-o aripă a palatului...

— Aripa aceea e din piatră? s-a interesat Timoşa.

— Nici măcar nu-i aripă, a zis domnul Mender, este sera palatului, grădina de iarnă, doamnelor şi domnilor, dar principalul constă în faptul că acea zonă a Moscovei este absolut neatinsă de foc. Acolo nu incendiază. Acest loc este întreg ca un ou de Paşti!

Arhitectul Wurs chiar s-a bucurat întâlnind un compatriot şi i-a propus să se mute neîntârziat. A spus că există toate şansele ca Basmannaia să nu fie atinsă de foc.

Am dat dispoziţii să fie înhămaţi caii, dar domnul Mender s-a opus dând din mâini.

— Dragă, a zis el, în niciun caz. Se spune că francezii rechiziţionează toţi caii pentru armată. Credeţi-mă, aici, în grajd, vor fi mult mai liniştiţi decât în pripoanele inamicului...

— Cu atât mai mult, cu cât caii noştri înţeleg doar limba rusă, a zis Timoşa.

— Trebuie să găsim vreo birjă, vreun căruţaş, indiferent de preţ... a continuat domnul Mender.

De unde birjă în Moscova pe cale de pieire? Totuşi am trimis servitorii să caute, şi să nu-ţi vină să crezi, dar aceştia au găsit un ţăran, nu prea treaz, care a consimţit să ne ajute la mutat, drept care i-am dăruit vechiul meu şal. Am luat cu noi doar strictul necesar, i-am instalat pe bolnavii noştri în birjă şi am pornit spre serele princiare. Era miezul nopţii când am ieşit pe Povarskaia. Incendiul se apropiase mult, pe Povarskaia ardeau deja câteva case, iar vântul împrăştia scânteile şi tăciunii aprinşi. Nu pot să spun că această călătorie a fost dintre cele mai plăcute. Locotenentul strângea în mână pistolul încărcat. „Pe cel dintâi îl împuşc, mi-a zis el, pe al doilea îl servesc cu sabia, ceilalţi o vor rupe la fugă...” Din fericire am avut noroc, în câteva rânduri am întâlnit soldaţi francezi beţi, dar nu ne-au dat nicio atenţie. Este greu de redat prin cuvinte ce a trebuit să îndur până ce, în sfârşit, am ajuns pe Basmannaia. Într-adevăr, aici nu ajunsese focul. Era o stradă liniştită, ca oricare alta la miezul nopţii. În stânga se înălţa uriaşul palat al prinţului Goliţîn, care speria cu ferestrele-i negre. Peste drum de el, de-a lungul străzii, se întindea nu mai puţin uriaşul palat al prinţului Alexandr Kurakin, în care, încă destul de recent, avusesem prilejul să merg cu scopuri dintre cele mai plăcute. Amândouă palatele erau părăsite. Dinspre zidurile lor adia cu frig.

Arhitectul Wurs şi soţia lui ne-au primit cu mare bucurie, şi după expresia de pe feţele lor

mi-am dat seama ce spaimă au îndurat cât au fost singuri. În faţa noastră s-a deschis sera şi mai bogată decât a Stroganovei. Câteva felinare chinezeşti cu dragoni, maimuţe şi peşti cu cozi lungi vărsau o lumină misterioasă. Deşi fântânile de marmură nu funcţionau, îmbinarea lor cu verdeaţa luxuriantă dimprejur era superbă. Aleile îngrijite, pierzându-se în întuneric, păreau nesfârşite. Nu-ţi venea să crezi că alături era Moscova cuprinsă de incendiu, că la Kremlin se află Bonaparte, că până nu demult fericitele vremuri sunt ireversibile. A trebuit să iau asupra mea obligaţiile de stăpână. I-am repartizat pe toţi – şi pe domni, şi pe servitori –, tuturor le-am găsit loc, am poruncit servitorilor să aducă fân. Trebuia să ne culcăm: nu se ştie ce ne va aduce ziua de mâine. Slavă Domnului, în seră era loc din belşug.

Domnul Mender a pus ochii pe o tufă de liliac lângă intrare, lui Timoşa i-a fost destinată o splendidă pajişte verde după fântână, unde s-a instalat împreună cu cărţile sale, după altă fântână l-am aşezat pe locotenent, iar mie, ca unică femeie şi gospodină, mi-a revenit un minunat pavilion acoperit de iederă. Fânul l-am acoperit pe deasupra cu draperii şi covoraşe, peste ele am îngrămădit aşternuturile, şi fiecare a obţinut câte un pat somptuos, încântător. Mai rămânea să urez fiecăruia noapte bună. M-am apropiat de locotenent şi l-am întrebat dacă se simte comod.

— Eu pot să dorm şi pe duşumeaua goală, a zis el curajos, însă acum nu-mi este somn.

— Vreţi puţină apă? am întrebat eu.

— Numai din mâinile dumneavoastră, a zis el un pic prea solemn. Vă spun cinstit, am fost foarte deprimat de rana mea urâtă, dar acum, lângă dumneavoastră, Doamne... Parcă n-aş mai vrea să mă lecuiesc, – şi a izbucnit în râs. De fapt, dimpotrivă, doresc să fiu sănătos ca să vă pot fi de folos...

— Este lăudabilă dorinţă de a fi util aproapelui, am zis eu cu un hazliu aer profesoral, acum însă va trebui să dormiţi.

— Ah, a zis el, nu mă prinde somnul... Vă simţiţi bine în pavilion?

Mâinile lui se odihneau pe cuvertură, capul îi era uşor ridicat. Aerul din grădină era înmiresmat, nu ştiu ce păsărele piuiau printre ramuri. Mi se rupea inima de milă, uitându-mă la bărbatul tânăr şi puternic, care suferea de inactivitate în aceste zile. Nu ascund că îmi era simpatic, şi m-am surprins gândindu-mă că tot mai rar îmi aduc aminte de dragul meu Stroganov.

Aici trebuie să fac o mică digresiune. Chiar din clipa când locotenentul Priahin a apărut în familia noastră am observat că în prezenţa mea intonaţiile vocii lui viguroase de ofiţer deveneau mai blânde şi insinuante. Lucrul acesta nu m-a mirat, întrucât de multe ori am fost martora unor asemenea manifestări de simpatie instantanee faţă de mine din partea multora. În asta nu era nimic ciudat şi, cu atât mai mult, întâlnind o persoană tânără şi frumoasă, trebuie în mod sigur să-şi manifeste afecţiunea printr-o privire, printr-un gest, prin intonaţii speciale, şi toate astea se întâmplă spontan, din capriciul naturii. Unele femei cu înclinaţii spre făţărnicie, savurând plăcerea unor asemenea semne de atenţie, le explică prin obişnuita depravare a bărbaţilor. Prostii. Nimeni nu mi-a făcut rău, şi acum, cu o bucurie ascunsă îmi aduc aminte de foştii mei admiratori şi curtezani. Fireşte, pe unii dintre ei abia mi-i mai amintesc, atât de trecătoare au fost jinduirile lor faţă de mine... Ce să-i faci, aşa a hotărât în locul nostru destinul, şi lamentaţiile la adresa lui nu au niciun rost. Pentru mine, întotdeauna, important a fost începutul, acele manifestări timide ori, dimpotrivă, furtunoase de încântare faţă de mine, când mi se învârtea capul şi inima îmi bătea mai tare, mie, celei ridicate pe

piedestal! Iată dar că am început să observ asta la Priahin, ca de altminteri şi la Timoşa, ceea ce isca în mine elanuri de răspuns, fantezii ascunse, pe care, datorită situaţiei mele, trebuia să mi le reţin şi să nu le dezvălui dintr-o dată.

— Fântâna lângă care a fost aşezat prietenul nostru mai tânăr este mai frumoasă decât a mea, a şoptit cu dojană hazlie şi a râs încetişor.

— Vă bate Dumnezeu, am şoptit eu cât se poate de încet, suntem în ajunul sfârşitului lumii, şi dumneavoastră vă gândiţi la nişte lucruri... Războiul, incendiul, tâlharii, şi noi în sera aceasta!... El este încă un copil. – El mi-a sărutat mâna. – Pretenţiile dumneavoastră sunt exagerate, am rostit eu pe un ton de gheaţă, însă am văzut că el zâmbea.

Am plecat de lângă el, cu toate că nu voia să-mi elibereze mâna. Timoşa dormea adânc. În ultimele două zile, în pofida mutării şi a împrejurărilor crude, sănătatea lui se îmbunătăţise, pesemne că supele din carne prescrise de doctor îşi dovediseră efectul binefăcător. I-am îndreptat pătura şi am hotărât să trec şi pe la domnul Mender. Aşternutul lui era gol, iar el şedea într-un fotoliu alb, de grădină. Îşi întinsese picioarele şi îşi pusese mâinile sub cap. Surtucul negru se dizolvase în semiîntuneric.

— Domnule Mender, am trecut să vă urez noapte bună. De ce nu dormiţi?

— Ah, draga mea, a exclamat el în şoaptă, închipuiţi-vă – mă gândeam la dumneavoastră! De când aţi apărut în casa noastră, viaţa mea, oricât ar părea de ciudat, a încetat de a mai fi ceva predestinat pieirii. Cine v-a îndemnat să veniţi în casa noastră? Oare nu sunteţi un înger hărăzit de ceruri?... Dacă n-ar fi situaţia asta monstruoasă, mă jur că n-aş ezita să mă arunc la picioarele dumneavoastră. Mă tem că acum asta ar putea părea nefiresc. Mă gândeam că de voi supravieţui,

mă voi întoarce la Linz şi de acolo o să vă scriu o scrisoare compusă numai din preţiozităţi!...

Asta începea să semene a nebunie. Toţi se smintiseră. Mirosul înăbuşitor de funingine, focul care se apropia tot mai mult, ajunul sfârşitului le zdruncinaseră imaginaţia. În astfel de împrejurări noi ne moleşim, devenim mai influenţabili. Pierdem capacitatea de împotrivire. Zburăm spre lumina salvatoare, dar se dovedeşte că aceasta nu este decât veşnica beznă. Aşa gândeam, iar asupra mea se aplecau ramurile grele ale smochinilor şi chiparoşilor, şi florile nopţii răspândeau miresme îmbătătoare, ceva fierbinte, viu, foşnea în desişul de verdeaţă... Să nu fim oare doar noi în toată lumea largă?

L-am rugat să se culce şi să adoarmă. El s-a culcat ascultător, şi eu m-am dus în pavilionul meu cu speranţa că dimineaţa va aduce limpezire în viaţa noastră. M-am trântit îmbrăcată pe pat şi am adormit numaidecât. Nu ştiu câtă vreme a durat somnul meu. Ceva m-a determinat să deschid ochii. În faţa mea, chiar lângă intrarea în pavilion, am zărit silueta unui bărbat.

— Louise, nu vă speriaţi, eu sunt, a zis locotenentul. N-am somn, nu ştiu ce să mă fac... Numai să nu vă speriaţi... – a continuat, trecându-şi palma fierbinte peste mâna mea. Dumnezeu a făcut să fim împreună în această grădină de rai, a şoptit el, aplecându-se tot mai jos. Sunt lipsit de putere în faţa destinului...

— Ce faceţi? am rostit eu foarte încet, respingându-l. O să-i treziţi pe toţi... Duceţi-vă în colţul dumneavoastră!...

El s-a lăsat în genunchi. Îi auzeam răsuflarea grea şi am înţeles că îşi pierduse controlul. Mă pregăteam să mă apăr, fiindcă nebunia cu nebunia, dar reputaţia mea în ochii prietenilor trebuia să rămână imaculată şi ireproşabilă.

— Unchiul meu, cu toată bunătatea lui, este un mare excentric, a grăit Timoşa din apropiere.

Născocirea asta a lui cu ospăţul este pur şi simplu un joc al neputinţei şi disperării.

Eu şi locotenentul am încremenit ca nişte hoţi la pândă.

— Posibil, i-a răspuns domnul Mender. Asta însă, în vreme de război, i-a creat o reputaţie nu tocmai măgulitoare. Putea să născocească altceva, mai potrivit momentului...

L-am împins pe locotenent de lângă mine, cu eforturi destul de mari, şi i-am făcut semn să plece. L-am auzit cum se îndepărtează. Apoi a răsunat glasul lui Timoşa.

— Nici dumneata nu poţi să dormi?

— Nu, a zis locotenentul, m-am plimbat prin grădina asta de rai, am studiat-o...

— Dacă poţi să te plimbi prin grădină, înseamnă că poţi, cu atât mai mult, să încaleci, nu?

În această clipă s-a auzit un scârţâit, uşa de la seră s-a deschis, amintindu-ne numaidecât că grădina noastră nu este nesfârşită, şi în lumina slabă a felinarelor chinezeşti în faţa noastră a apărut un ostaş francez, cu arma într-o mână şi cu un coş în cealaltă.

— E cineva pe-aici? a întrebat răguşit.

Domnul Mender răsări dinaintea lui şi rosti în franceză, căutându-şi cu greu cuvintele:

— Eu sunt aici. Franz Mender. Dumneata ai venit după mine?

Ostaşul îl cercetă cu mirare.

— Ce dracu să fac cu tine?! a zis el cu blândeţe. Am venit după cizme. Vezi, dintr-ale mele aproape că n-a mai rămas nimic, iar un învingător nu poate să meargă desculţ.

— Eu n-am cizme, a zis domnul Mender.

— Dar cele din picioarele tale ce sunt?

— Astea-s cizmele mele, a spus austriacul.

— Păi – scoate-le, a răspuns francezul. Sper că mi se potrivesc. Ce zici?

— Cum de nu ţi-e ruşine! am zis eu, ieşind înainte. Dumneata faci armata de râs! Eşti un

tâlhar!...

— Ruşine, nu ţi-e ruşine... Ce vorbe sunt astea? Da' ce, eu sunt vinovat că mi s-a făgăduit, la Moscova, locuinţă caldă, trai bun şi repaus deplin?! Voi sunteţi localnici, aveţi de unde lua, dar eu?

— Puteaţi să nu veniţi deloc, aici! a proclamat Timoşa.

— Ah, sunteţi mai mulţi aici! a zis soldatul liniştit. Aş vrea să te văd, copile, cum o să te eschivezi când vei primi ordin... Aş fi cumpărat afurisitele astea de cizme, dacă aveam afurisiţii voştri de bani, iar prăvăliile voastre afurisite n-ar fi fost jefuite...

Domnul Mender s-a descălţat în tăcere. Soldatul şi-a tras cizmele, bătând din picioare.

— Îmi vin perfect, a zis el. Aşa mai zic şi eu.

L-a bătut pe guvernor pe umăr şi s-a îndreptat spre uşă. Ieşind, a zis:

— Credeţi că aici n-o să ajungă focul? Greşiţi. Sunt foarte mulţi incendiatori, oricât i-ar împuşca, iar pârjolul e tot mai mare... – şi a plecat.

Domnul Mender stătea desculţ pe iarba verde. Lângă el zăceau două cizme franţuzeşti hărtănite.

— După cum se vede, hoţii intră şi în grădina raiului.

— Ştii, domnule Mender, dacă eram în locul dumitale, l-aş fi împuşcat pe acest soldat.

— Nu-i frumos să ucizi un om care a intrat să se încalţe, a spus Timoşa batjocoritor.

Dragul băiat! Am băgat de seamă că începuse să se înţepe cu locotenentul. Poate fusese, involuntar, martor al scenei nocturne din pavilion? Cu toate acestea, trebuia să mă gândesc la ziua de mâine. Am aşteptat să se facă ziuă, m-am înfăşurat într-un şal şi, cum era absolut imposibil să găsesc vreo birjă, am pornit pe jos spre locuinţa noastră de mai înainte ca să-i caut nişte cizme domnului Mender şi să mai iau câteva lucruri indispensabile. Era o dimineaţă însorită, dar cu vânt rece, tăios.

Când am ieşit din casă, am simţit numaidecât mirosul de ars. Acelaşi miros obsedant, lipicios, dezgustător al morţii m-a însoţit tot drumul. Strada Basmannaia era întreagă, însă, dincolo de ea, privirii mele i s-a deschis o privelişte înspăimântătoare: Moscova era toată în flăcări. Sub razele soarelui vâlvătaia alburie trosnea, ruinele negre fumegau, iar o mârţoagă bătrână galopa înnebunită pe bulevarde. Când am ieşit din casă, doamna Wurs, luându-şi rămas-bun, m-a rugat să aştept răsăritul soarelui, fiindcă la lumină e mai puţin primejdios să fii jefuită.

E greu de redat cât m-a costat această plimbare prin foc neîntrerupt şi printre dărâmături. Dogoarea îmi frigea faţa, funinginea mi se aşternea pe veşminte. Nu aveam cui să cer ajutor. Am ajuns pe strada Povarskaia doar către prânz. Era neînchipuit de greu să mergi pe ea, pentru că era îngustă, şi limbile văpăii de pe o parte şi de pe alta se contopeau deasupra capului meu într-un acoperământ de foc. De vreo câteva ori m-au părăsit puterile şi mă gândeam să mă întorc din drum, pentru că zădărnicia întreprinderii mele devenea cu fiecare pas tot mai evidentă. Doamne preamilostiv, ce povară covârşitoare ai pus pe umerii mei firavi într-un răstimp atât de scurt! Aşa îmi ziceam, chinuită de îndoieli, pierzându-mi şi ultimul dram de curaj.

Şi iată, în clipa când picioarele refuzau să mă mai susţină, spre marea mea bucurie, am zărit în sfârşit casa noastră întreagă şi nevătămată, deşi totul în jur părea de nerecunoscut. Mi-am dat seama că ruga mea fusese auzită şi, pesemne, conştiinţă acestui fapt m-a ajutat să nu cad în mijlocul străzii. Am deschis poarta şi am intrat. Ah, aceasta nu mai era cunoscuta, fericita noastră locuinţă de mai înainte: înăuntru totul era întors pe dos, acum, aici, locuiau numeroşi ofiţeri francezi. Servitorii noştri, rămaşi acasă, îi serveau şi îi hrăneau pe săturate din rezervele stăpânilor. Ei

mi-au povestit că soldaţii beţi au încercat să prade casa, însă ofiţerii, care şi-o aleseseră drept locuinţă au pus capăt jafului.

Ofiţerii au fost plăcut impresionaţi, văzându-mă, şi nu au acordat câtuşi de puţină importanţă înfăţişării mele de om sfârşit, au fost îndatoritori cu mine, au început să mă înduplece în cor să rămân şi chiar mi-au făgăduit protecţia lor. Eu însă am refuzat categoric. Oricât am încercat eu să fiu mărinimoasă şi îngăduitoare, oricât s-au străduit ei să-mi descrie feluritele delicii ale vieţii sub ocrotirea lor, pentru mine nu erau decât nişte ofiţeri ai vrăjmaşului. În acelaşi timp, bunul-simţ îmi şoptea că nici această casă de piatră nu este veşnică aici, în împărăţia focului. Slujitorii mi-au înmânat un plic care conţinea o scrisoare pentru Timoşa, care Dumnezeu ştie prin ce minune ajunsese până aici de la ţară.

— Blestemaţii ăştia de incendiatori! a spus unul dintre ofiţeri. Au prefăcut în ruine o splendoare de oraş!

— De ce nu vă luptaţi cu pârjolul? am întrebat eu.

— Vedeţi dumneavoastră, doamnă, a răspuns un altul, au avut grijă să scoată din Moscova toate ustensilele de stins incendiile. Suntem neputincioşi...

Am chemat slujitorii şi le-am poruncit să pregătească birja, dar – n-a fost să fie! Mi-au explicat că toţi caii noştri, cu excepţia unei gloabe prăpădite, au fost rechiziţionaţi, pentru armată. Atunci le-am spus s-o înhame pe acea unică mârţoagă ca să am putinţa să iau cu mine măcar câteva lucruri. Dar n-a trecut mult şi s-a dovedit că nici acest din urmă cal nu-mi poate fi de folos, fiindcă e prăpădit rău şi nu numai că nu e în stare să tragă birja, dar nici să se mişte nu poate. Ce era de făcut? Eu nu aveam niciun drept să poruncesc slujitorilor. Unul dintre ofiţeri s-a oferit să mă conducă, însă eu am refuzat cu nonşalanţă, lucru

pe care l-am regretat mult de tot ulterior. Am strâns într-o bocceluţă câteva dintre lucrurile strict necesare, am găsit cizme pentru domnul Mender şi mi-am zis că nu trebuie să mai zăbovesc, pentru că astăzi încă, împreună cu bărbaţii mei, să găsim, orice ar fi, o căruţă, ca să transportăm cât mai multe lucruri de strictă necesitate şi alimente. Amurgise când, frântă de oboseală şi flămândă (acolo nu-mi ardea de mâncare), m-am ridicat să plec din această casă.

Fără să vreau privirea mi-a căzut pe splendida mea haină, uşoară şi călduroasă, cusută din blăniţe de nu ştiu ce animal siberian. Îmi este greu să explic de ce m-am hotărât în ultima clipă s-o iau cu mine, poate gândul că este precum fulgul de uşoară pusese stăpânire pe cugetul meu înfrigurat, sau poate altceva, în orice caz, am aruncat-o peste mână, ca şi când mă aştepta un drum scurt, până afară, la caretă, şi, fără să mă gândesc la consecinţe, am pornit la drum, îndărăt.

Incendiul continua cu osârdie din ce în ce mai mare. Era lumină ca ziua. În calea mea am întâlnit mulţi ostaşi francezi şi tot felul de vagabonzi murdari, încovoiaţi sub povara lucrurilor prădate. Se crea impresia că Moscova era hărăzită jafurilor. Ocupaţi cu îndeletnicirile lor, mie nu-mi acordau niciun pic de atenţie. Am văzut cum dintr-o prăvălie în flăcări erau aruncate valuri întregi de postav şi mătase, cum din alta erau scoase damigene cu vin, al căror conţinut era înghiţit pe loc cu lăcomie. Francezii şi vagabonzii acţionau în cârdăşie, ceea ce mi s-a părut monstruos.

Şi câte nu mi-a fost dat să pătimesc în această călătorie a mea prin Moscova mistuită de flăcări. După mine s-a luat un mujic beat, care, înjurând de te treceau fiorii, încerca să-mi smulgă din mână bocceaua cu lucruri. Iată când mi-am adus aminte de ofiţerul care se oferise să-mi fie călăuză. Mujicul era gata-gata să-şi ducă la împlinire ticăloşia cu toate ţipetele şi zbaterile mele, dar,

spre norocul meu, ca din pământ, şi-a făcut apariţia o haită de câini murdari, care s-a năpustit asupra tâlharului, şi astfel am avut putinţa să mă salvez. În acele zile, numeroase haite de câini vagabonzi cutreierau prin Moscova şi, pesemne, asta era una dintre ele, însă, din fericire, furia ei nu s-a vărsat asupra mea.

Eram aproape de capătul străzii Basmannaia, însă caznele mele nu luaseră sfârşit. Doi tâlhari cu capetele rase au apărut pe neaşteptate în faţa mea, iar, că nu erau altceva, puteai judeca după calmul cu care m-au oprit. Am înţeles că orice împotrivire este zadarnică, că viaţa este mai preţioasă decât toate avuţiile pământului, şi cu atât mai mult decât o haină de blană şi o bocceluţă prăpădită, şi le-am întins aceste obiecte, fiind gata s-o rup la fugă, dacă pretenţiile lor vor merge prea departe. Însă şi de data asta Providenţa s-a milostivit de mine, şi precum un spirit dintr-o fantastică poveste orientală, între mine şi ei a apărut un frumos ofiţer francez, a cărui înfăţişare bravă a fost de ajuns ca, numaidecât, cei doi jefuitori să se facă nevăzuţi. Mi-a propus cu atâta amabilitate să mă însoţească, iar eu eram atât de istovită, încât nu doar că nu l-am refuzat, ci, dimpotrivă, nu ştiam cum să-i mulţumesc. Mergea alături de mine, ducând haina mea de blană şi bocceluţa cu ghinion. În sfârşit am intrat pe Basmannaia, şi am constatat cu bucurie că focul nu ajunsese până aici, şi noua noastră locuinţă este neatinsă, în aceeaşi stare bună ca şi mai înainte.

— De mult locuiţi aici? a întrebat el. Este plăcut să întâlneşti un compatriot în acest infern.

— Da, se împlinesc şase ani, am răspuns eu, şi m-am obişnuit în ţara asta, şi mă doare să recunosc că tocmai compatrioţii mei sunt pricina acestui coşmar.

— O, nu doamnă, a zis el. Nu noi am dat foc Moscovei.

Ajunseserăm la palatul Goliţîn, şi mă pregăteam să-i spun rămas-bun şi să-i mulţumesc.

— O clipă doamnă, a spus salvatorul meu, îndreptându-se spre colţul străzii. Aşteptaţi o clipă...

— Unde plecaţi?! am strigat eu, dar el dispăruse cu bocceluţa şi cu haina mea de blană.

Am plâns îndelung, sprijinindu-mă de zidurile reci ale palatului. Mă rugam lui Dumnezeu ca măcar scrisoarea ce o păstrasem la mine să nu fie vestitorul unei nenorociri. Pe urmă mi-am şters lacrimile şi mi-am zis: „Linişteşte-te, Louise, draga mea, ăsta nu-i decât un spectacol, pur şi simplu, în care tu joci un rol, şi totul se va sfârşi cu bine, important este să nu uiţi textul, să joci cât mai firesc, dar să nu mori de-adevăratelea”.

Prietenii m-au întâmpinat cu strigăte de bucurie. Câtă vreme am lipsit, s-au căit nespus că au cedat insistenţelor mele şi m-au lăsat să plec singură. Mie mi se părea că mă întorsesem dintr-o altă lume, necunoscută, unde domneau cruzimea şi frigul, unde trăiau nişte caricaturi de oameni îngrozitori, lipsiţi de bunătate, slobozi de orice morală şi orbi cu desăvârşire. Şi acum, iată, din acel infern, care mă năucise, ajunsesem pe o insulă încântătoare, împresurată de verdeaţă, plină de păsări cântătoare, dăruitoare de căldură şi speranţe frumoase. Trebuia să vezi ochii negri ai lui Timoşa îndreptaţi spre mine, strălucind de bucurie, faţa domnului Mender, care nu izbutise să se elibereze de neliniştile recente şi zâmbetul reţinut al seducătorului meu nocturn... Ah, îl iertasem de mult! Acum aş fi vrut să se arate încântat de isprava mea. Nu-i purtam duşmănie, în aceste zile, nu puteam să îngăduim pasiunilor să se prefacă în ură. Ce plăcut era să stai din nou pe pământ tare şi să respiri mireasma fabuloasă a florilor de la miezul nopţii!

— Nu vi se pare că tocmai am ieşit din adâncurile gheenei? am întrebat eu aranjându-mi

ţinuta.

— Doamne-Dumnezeule, dumneavoastră aţi fi cea mai frumoasă chiar dacă aţi fi ieşit din cenuşă! a zis locotenentul Priahin.

— Împrejurările grele îi înalţă pe oameni, a remarcat domnul Mender semnificativ. De sub cenuşa care vă acoperea răzbea strălucirea luminii.

Am pufnit în râs, amintindu-mi cu amărăciune de călătoria mea, căci scenele văzute de mine nu se potriveau întru totul cu reprezentările sublime ale austriacului erudit.

În vreme ce, noi discutam, savurând bucuria revederii, Timoşa, apropiindu-şi o lumânare, citea scrisoarea primită. Deodată a lăsat capul în jos şi a izbucnit în hohote de plâns. Ne-am repezit cu toţii spre el. Era o scrisoare de la ţară, scrisă de cameristă, şi când am luat cunoştinţă de conţinutul ei, grădina de paradis i s-a întunecat, şi mirosul nesuferit de funingine a biruit parfumul florilor.

„Înălţimii lor Timofei Mihailovici Ignatiev, în casa generalului Opocinin din strada Povarskaia.

Iubite domnule Timoşa, belea mare la noi în Lipenki, fincă franţujii l-au ucis de tot pe unchiul dumneavoastră acu trei zile.

Eu mă plimbam prin parc, pe lângă chioşc, cu umbrela roşie a răposatei Sofia Alexandrovna, mămuca dumneavoastră. Deodată am auzit galop de cai şi s-au oprit drept la poarta noastră. Un ofiţer de-al lor şi doi dragoni. S-au apropiat de mine. Eu m-am speriat rău de tot, am înlemnit că am zis că mă împuşcă. Ofiţerul îmi zice pe limba lor că cine sunt eu? Da' şi eu, tot pe limba lor, mulţumesc Sofiei Alexanna că m-a învăţat, îi zic că nu-l priveşte cine sunt eu, şi-l întreb ce doreşte? S-a înfuriat tare că i-am răspuns aşa, s-a năpustit cu calul peste mine şi spune dragonilor lui că, zice, aţi mai, văzut o proastă ca asta, zice, ea n-a băgat la cap că e război şi, zice, trebuie să

răspundă aşa cum se cuvine. Da' eu am întins umbrela spre cal şi nu-l las să se apropie, iar dragonii mor de râs. Şi deodată, când mă uit, văd că pe alee venea în grabă mare boierul, cu toiagul lui şi în halatul său simplu, ca întotdeauna, iar după el – Kuzma al nostru. Şi ofiţerul l-a văzut pe boier şi le spune dragonilor, să vedem, zice, cum o să răspundă maimuţa asta şchioapă. Dar boierul a auzit şi zice: adică eu, zice, sunt maimuţa şchioapă? Şi s-a roşit de tot, a început să tremure, a scos de sub poale pistolul şi a tras în ofiţer. Şi acel mârlan franţuz s-a prăbuşit de pe cal. Eu am ţipat în gura mare, iar un dragon l-a pălit pe unchiuleţul cu sabia, şi pe urmă l-au ridicat pe ofiţer şi iar l-au legat de şa şi au întins-o la galop. Am strigat la Kuzma, zic – ce stai Kuzma sau tu nu eşti soldat? Dă fuga şi ia puşca! Da' napolionii îşi pierduseră urma. Ne-am repezit spre boier – era rece. Dumnealui, Timoşa, parcă simţise, mi-a dat hârtia de slobozenie, şi acum, când am hârtia asta, parcă traista mi-e goală. Unde să mă duc cu ea? Răposatul boier, unchiul dumneavoastră, Dumnezeu să-l ierte, m-a îndrăgit, şi m-a cunoscut, şi m-a răsfăţat, dar acum cui o să-i mai fiu de trebuinţă cu slobozenia asta păcătoasă cu tot? L-am îngropat pe boier, şi a venit şi cocoana de la Gubino doamna Volkova Varvara Stepanna, a stat o zi întreagă la noi după înmormântare, a cetit mereu din caietul gros al boierului şi plângea de mama focului, iar pe urmă a plecat şi a zis către mine, Arişa, zice, am să iau caietul ăsta cu mine, o să-l păstrez pentru Timoşa, în el, zice, scrie numai de mine. Aşa că, Timofei Mihailîci, acuşa am rămas orfani, numai tu, să dea Dumnezeu, să scapi teafăr. Eu o să te aştept, şoimul nostru mândru, o să grijesc de cuibul tău, iar de-i întâlni pe dragonii ăia sau pe oricare alţii, să-ţi aduci aminte de sărmanul unchiul tău.

Te sărut pe amândoi obrăjorii şi rămân sluga credincioasă a înălţimii voastre,

Arina Bataşova.”

Timoşa plângea, domnul Mender, palid ca moartea, şedea, tăcut şi nemişcat, cu ochii închişi, într-un fotoliu alb, de grădină. Ca şi mai înainte, grădina răspândea mireasma florilor, însă odoarea de funingine şi de arsură devenea din ce în ce mai covârşitoare. Servitorii boceau în jumătatea lor, locotenentul Priahin s-a dus la ei, şi eu am crezut că vrea să-i potolească, dar s-a întors după o şedere destul de lungă şi, văzându-l, am scos un strigăt de mirare; în faţa mea stătea un mujic aproape necunoscut, cu o bocceluţă într-o mână şi un ciomag în cealaltă.

— Eu plec, a zis el cu supărare în glas. Este insuportabil. Moscova a ars, iar eu am rămas orfan! Mi-am pierdut mama... Grădina asta mă dezgustă... Umbra generalului Opocinin se înalţă în faţa mea. Voi încerca să mă strecor afară din Moscova... Francezii, a zis el, adresându-se către mine, ne-au băut sângele, iar nemţii nu s-au lăsat mai prejos – şi s-a întors spre domnul Mender. Acum nu voi lăsa să-mi scape niciun dragon, Doamne-Dumnezeule, toţi dragonii sunt nişte ucigaşi! – A rostit aceste cuvinte pe o singură notă, ca şi cum el n-ar fi fost dragon, şi părea nespus de frumos, şi aş fi vrut să-l îmbrăţişez de rămas-bun cum sunt îmbrăţişaţi eroii. – Împăratul vostru, a continuat el privindu-mă drept în ochi, este un smintit, un corsican parşiv, iar unchiul dumneavoastră, s-a întors el spre Timoşa –, n-a fost decât un jalnic papă-lapte de provincie şi, unul din cei care-i cânta în strună uzurpatorului... când patria, care sângerează... ospăţ cu şampanie... Doamne-Dumnezeule, discuţiile cu dragonul!... zicea el sufocându-se, şi lacrimile îi şiroiau pe obraji.

— Domnule, veniţi-vă în fire! a zis Timoşa calm. Asta însă n-am s-o uit, şi vă rog să nu uitaţi

nici dumneavoastră că vă rămân dator!

Am făcut un pas spre locotenent ca să-i întrerup discursul jignitor, care îi scăpase de sub control, dar el s-a întors brusc şi a ieşit în fugă din oranjerie. Nimeni nu scotea nicio vorbă.

Dimineaţa, şi-a făcut apariţia doamna Wurs şi ne-a înştiinţat că focul a ajuns şi pe Basmannaia. E drept, deocamdată ardeau doar nişte magazii de lemn chiar în capătul străzii, însă vântul de toamnă împrăştie nori de scântei în toate părţile şi trebuie să te aştepţi la tot ce-i mai rău. Am luat la repezeală micul dejun în sufrageria din atenansa lor, şi masa noastră s-a desfăşurat într-o tăcere plină de îngrijorare. Şi am făcut următoarea constatare: cu cât situaţia în care mă aflu este mai disperată, cu atât mai multe forţe şi tărie descopăr în mine. Am înţeles numaidecât că trebuie să acţionez, nu să stau cu mâinile încrucişate. Am regretat amarnic că în ziua aceea n-am făcut rost de o trăsură şi n-am putut căra aici lucrurile absolut necesare, şi, în sfârşit, pesemne că am fost excesiv de delicată când n-am îndrăznit să poruncesc servitorilor să mă însoţească: puteam să luăm multe lucruri de acasă şi acum nu ne-am fi aflat pe marginea prăpastiei, căci rezervele de bucate se apropiau de sfârşit, iar acum, acolo, profitau de ele ofiţerii inamici, şi oare o mai fi întreagă casa noastră? Greu de închipuit... I-am spus lui Mender că mă duc din nou acolo, că o să mobilizez toţi servitorii, şi că nesocotinţa noastră poate să ne coste scump.

— Merg cu dumneavoastră! a spus Timoşa ridicându-se de la masă. Sunt sănătos. Nu trebuie să vă lăsăm singură...

Atunci nu ştiu cum, am luat aminte la braţele lui, care nu erau deloc slăbuţe, ci vânjoase, cu încheieturi zdravene, şi el era înalt, deşi uşor adus de spate...

— Nu, nu, a rostit hotărât domnul Mender, mă duc numai eu. Scumpă Louise, să nu vă

împotriviţi. Eu îi cunosc pe slujitori şi pot să le poruncesc. Credeţi că nu sunt decât un biet guvernor austriac neajutorat? Nu, doamnă, eu sunt ofiţer şi sunt în stare să mă apăr, cu atât mai mult... – aici el a lăsat capul în jos –, cu cât am fost descoperit şi nu mai am de ce să mă ascund...

— Cum, adică aţi fost descoperit?! am exclamat eu.

— Dumneavoastră credeţi că acel soldat francez a venit pentru cizme? a zis guvernorul cu tristeţe. O nu, a venit să se convingă că sunt aici... Pesemne că încă nu s-a împlinit sorocul să fiu tras la răspundere şi pot să umblu nepedepsit prin Moscova... – şi s-a ridicat plin de fermitate.

— Aşteptaţi, am spus eu în pragul deznădejdii. Nu vă înşelaţi? Putea să vi se pară...

— Draga mea, a zis el, cu drăgălaşa dumneavoastră naivitate poţi uşor să iei o iscoadă drept un jefuitor de cadavre obişnuit, însă eu am ochi ageri.

Era într-atât de hotărât şi vorbea cu o tristeţe atât de drastică, încât am cedat ca o şcolăriţă.

A plecat, iar eu şi Timoşa ne-am îndreptat spre colţurile de paradis, care, cum s-a văzut, sunt şi, ele expuse furtunilor. Mergând într-acolo, el m-a îmbrăţişat pe după umeri, braţul lui puternic mă încălzea şi mă liniştea, şi când m-am lăsat în fotoliul cel alb de grădină, el a continuat să mă îmbrăţişeze. Eram atât de mică alături de el, atât de neajutorată! Tare mult aş fi vrut să plâng, lipindu-mă de trupul lui. El mă alina, dragul băiat, iar eu, nu ştiu cum, mi l-am închipuit deodată îmbrăcat în uniformă militară. Mundirul îi şedea bine, fără îndoială, dar ce era mai departe? Ochii negri catifelaţi, pe faţa-i palidă, braţul viguros ţinând frâul, aurul epoleţilor, linia şerpuitoarei eghileţilor – tot la ceea ce noi ne închinăm fără preget, însă ce le-o fi trebuind oamenilor veşminte fastuoase, pline de emfază şi de importanţă? Ca să ne cucerească inimile? Naivă presupunere. Atunci

pentru a corespunde prin înfăţişarea ta unei victorii răsunătoare? Şi dacă e înfrângere? Căci, oricum, în caz de înfrângere acestea se vor preface în zdrenţe... Ori poate pentru un sfârşit glorios? Ca să zaci pe câmpul de luptă în aceste straie care se cuvin originii tale elitare, ca să nu semeni cu un tâlhar nespălat, sfârtecat de mulţime?...

M-a sărutat delicat pe obraz. Ar fi trebuit ca printr-o glumă fără haz să dau acestui sărut o nuanţă de coparticipare, dar n-am avut putere.

— Ah, Timoşa, Timoşa, am zis eu înghiţindu-mi lacrimile. Cum se va sfârşi această poveste sângeroasă? Oare de acum ne este hărăzit să nu ne mai ocupăm de treburile obişnuite?...

— Sunt atât de fericit că sunteţi cu noi! a exclamat el cu înflăcărarea-i cunoscută. Ştiţi, Louise, am citit într-o carte plină de ironie, că războiul îl loveşte tocmai pe cel ce se pregăteşte cu mai multă râvnă de apărare.

— Credeţi în aforisme? am întrebat eu.

— Nu, fireşte, a zis el. Ai putea oare să atribui asta unor nefericiţi de sălbatici americani peste care au năvălit europenii înarmaţi?

— Indiscutabil, indiscutabil, am zis eu. Totuşi, vedeţi, şi ei se împodobesc cu pene şi se mânjesc cu vopsele pe faţă... Ah, Timoşa!

Domnul Mender s-a întors de-abia spre seară cu mâinile goale. Era alb ca varul la faţă. S-a aşezat greoi în fotoliul său alb, şi eu am înţeles că s-a întâmplat lucrul cel mai rău.

— Închipuiţi-vă, a zis el, cu o expresie de înstrăinare, presupunerile dumneavoastră s-au adeverit: Casa noastră a ars.

— Toată? a întrebat Timoşa uimit.

— O, zidurile sunt întregi, a zis domnul Mender, arborând un zâmbet straniu. În rest nu mai este nimic: nici ofiţerii inamici, de care mă temeam atâta, nici servitorii, nici lucrurile noastre... – El a clătinat bătrâneşte din cap. – Eram tare înfricoşat că o să mă întâlnesc cu francezii, şi

am întâlnit o sumedenie în calea mea, şi la ducere, şi la întoarcere, însă niciunul dintre ei nu arăta că ar avea vreo treabă cu mine. De bună seamă că s-a întâmplat ceva serios... Da, acum arde Kremlinul, şi împăratul Bonaparte l-a abandonat... Sub ochii mei, tâlharii au omorât un om... Nu cred că este cu putinţă ca francezii să fi uitat de mine...

Aluziile lui nebuloase, aureola misterioasă cu care se înconjura, nu mi se păreau deloc prea oportune, şi totuşi am găsit în mine putere să le spun cât mai însufleţitor cu putinţă:

— N-avem ce face, trebuie să luăm viaţa aşa cum este. Lamentaţiile noastre nu sunt în stare să schimbe ceva, – şi mi s-a părut că nu sunt eu aceea care spune toate astea, ci o femeie necunoscută, puternică, răbdătoare, care a văzut multe la viaţa ei.

De bună seamă, la douăzeci şi patru de ani nu mai poţi vorbi de juneţe, dar nu este nicio vârstă atât de matură ca să poţi spune că te călăuzeşte o experienţă de viaţă considerabilă. Ce puteam eu să fac având în spate doi oameni neajutoraţi, unul încă un copil, iar celălalt aflat la marginea nebuniei? Trăiam într-o lume cu totul străină. Moscova aceea, în care aveam totul şi chiar dacă nu eram divinizată de numeroşii mei adoratori, oricum puteam să mă bizui pe recunoştinţa şi afecţiunea lor, Moscova aceea nu mai exista. Mă simţeam puternică, în stare să mă deprind cu împrejurări crâncene, şi asta îmi dădea tărie. În grădina noastră de basm, păsările nu mai tăceau nici noaptea, fiindcă mirosul nesuferit de arsură nu le dădea pace. Acum ştiam ce se întâmplă dincolo de pereţii noştri de sticlă. Chiar şi un edificiu uriaş, cum era palatul prinţului Goliţîn, nu mai părea inexpugnabil. Focul pătrundea peste tot, iar prădătorii cu atât mai mult. Rezervele de alimente erau aproape inexistente.

Într-o bună dimineaţă (dacă îi puteam spune astfel grozăviei din jurul nostru) am descoperit că

servitorii noştri dispăruseră. Trebuia să ne aşteptăm la una ca asta. Domnul şi doamna Wurs ne hrăneau cum puteau şi ei. În sfârşit, arhitectul omniprezent ne-a dat de ştire că domnul Mender poate să devină membru al municipalităţii organizate de administraţia franceză, lucru pentru care i se vor da alimente. Domnul Mender a înălţat din umeri şi numaidecât s-a pregătit de drum. Se afla într-o stare de însufleţire bizară, şi obrajii lui, palizi în ultimele zile, au prins să se împurpureze. Şi pe deasupra – se mai şi grăbea. A plecat împreună cu arhitectul, care, de asemenea, spera să obţină un post la municipalitate.

— De bună seamă, ceva s-a schimbat, a zis domnul Mender la plecare. Nu ştiu ce, dar francezii mă ocolesc cu îndărătnicie... – şi a zâmbit. Mă tem că fortuna va fi împotriva mea. Pesemne postul meu a fost ocupat. Dacă nu au trebuinţă de mine ca victimă, atunci ce nevoie au să mă hrănească?

— Trebuie să vă conduc, am zis eu. Nu pot să vă las singur. În orice caz, trebuie să ştiu unde se află reşedinţa acestei instituţii blestemate.

— Franz Ivanovici, a exclamat Timoşa, nu trebuie să intraţi în serviciul lor, nu trebuie. Ce-o să fiţi, acolo, la ei?... Credeţi că n-o să ne câştigăm altfel pâinea?... Nu trebuie, dragul meu!...

— Franz Ivanovici va face serviciu la municipalitatea oraşului, a intervenit arhitectul Wurs... Este un post de consilier. Va purta o panglică peste umăr. Dumneavoastră nu vreţi să fie ordine în Moscova?

Domnul Mender a ridicat iar din umeri, eu mi-am pus şalul pe cap (singurul lucru călduros ce-mi mai rămăsese), şi am pornit. Strada Basmannaia ardea. Vâlvătaia umflată de vânt se înălţa până la cer. Palatul Kurakinilor era pe de-a-ntregul în flăcări şi prin ferestrele de la parter nişte soldaţi şi nişte mujici aruncau lucrurile...

— Louise, a spus domnul Mender, oprindu-se brusc. Nu sunt în apele mele... Nu vreau să plecaţi şi dumneavoastră. Timoşa a rămas singur. Vă rog...

Ne-am mai ciorovăit puţin, apoi m-am întors acasă. Din splendida noastră grădină se ridicau valuri de fum. Intrând în goană, doamna Wurs a strigat că pârjolul a cuprins şi adăpostul nostru. Oare puteam noi, deprimaţi de pierderi şi de zbuciumul din ultima vreme, puteam noi să ne luptăm pentru refugiul nostru? Eu tot mai încercam să comand, i-am poruncit lui Timoşa să ia paturile şi să le scoată în stradă. El alerga de colo-colo prin fum, încercând să-mi împlinească rugămintea, în acelaşi timp străduindu-se în mod absurd, copilăreşte, să nu-şi ştirbească demnitatea; eu strângeam la piept primele obiecte ce-mi cădeau sub mână, păsările ţipau de ziceai Doamne, implorând ajutor, ceva a scârţâit dincolo de uşa subţire a oranjeriei, şi de după ziduri a răsunat un geamăt sau un strigăt. Geamurile plesneau trosnind deasupra capului şi glasurile păsărilor au amuţit.

Ne-am năpustit afară. Printr-un coridor de foc am dat năvală în stradă şi, găsind un loc mai retras, ocolit de flăcări, ne-am oprit, gâfâind din greu. Doamna Wurs, care se nimerise lângă noi, plângea în hohote, şi îl chema întruna pe soţul ei. Pârâitul, vuietul prelung al clădirii care pierea ne sfâşiau inimile. Ar fi trebuit să fugim aiurea, cu ochii închişi, dar nu puteam să facem asta, pentru că dintr-o clipă într-alta trebuiau să apară cei doi bărbaţi. Focul se răfuia cu tot ce îi ieşea în cale înfricoşător de vertiginos, împins parcă de o furie oarbă. Era dogoare mare şi lumină de parcă am fi fost în toiul zilei, deşi cerul negru şi ameninţător atârna de mult deasupra noastră.

Am găsit un loc relativ mai ferit, ne-am aşezat acolo şi aproape că nu mai nădăjduiam nimic. Eram la capătul puterilor. Nu trecuse, cum ni s-a părut, nicio clipă, şi din palatul prinţului Goliţîn n-au mai rămas decât zidurile fumegânde,

iar splendida noastră oranjerie era acum doar o grămadă de ruine. Totul se sfârşise. Nu mai aveam nimic, dacă n-am pune la socoteală perna luată de Timoşa, precum şi vechea jiletcă a domnului Mender, pe care continuam s-o strâng cu disperare la piept.

Şi am stat astfel, într-o amorţeală desăvârşită, până în revărsatul zorilor. Brusc a început să plouă. Era cea dintâi ploaie de când începuseră toate grozăviile din Moscova. Ploaia se înteţea din ce în ce mai mult. Doar ea avea putere să lupte cu focul, însă apariţia ei s-a dovedit prea târzie: nu mai era nimic de salvat. Moscova nu mai exista. Şedeam pe nişte scânduri reci, aflate acolo întâmplător, şi Timoşa, îmbrăţişându-mă pe după umeri, îmi şoptea aforisme aparţinând unor fericiţi din altă lume...

În sfârşit, a apărut domnul Wurs, singur. Faţa lui părea verde. Tot ce se întâmplase cu noi nu l-a mirat câtuşi de puţin. Cu mâinile tremurânde, îşi descheia nasturii de la jiletcă, apoi, ordonat, unul câte unul, îi încheia din nou, şi astfel la nesfârşit. Doamna Wurs, în hohote de plâns, i-a căzut la piept. Eu mă tot uitam în direcţia de unde venise în speranţa că o să-l văd pe domnul Mender, care, poate, rămăsese în urmă, dar nu se vedea. A trecut multă vreme până ce domnul Wurs s-a liniştit cât de cât şi a putut să vorbească. Iată ce ne-a povestit.

POVESTIREA DOMNULUI WURS

— ... EU L-AM PREVENIT pe domnul Mender, doamnelor şi domnilor, l-am prevenit că trebuie să fim prevăzători... Oare Moscova din ziua de astăzi este loc pentru plimbări nechibzuite? El însă, cu fatalismul lui tâmpit, zâmbea ca un copil, şi nu m-a ascultat, şi n-a binevoit să mergem, pe ocolite, cum l-am povăţuit, ci s-a grăbit, s-a grăbit smintitul în frac cenuşiu să ajungă mai degrabă pe strada Tverskaia, în loc să stea la adăpost printre ruine câtă vreme pe acolo mişună numeroase cete de tâlhări şi patrule franţuzeşti, toţi de bună seamă beţi şi clocotind de ură unul împotriva celuilalt. Bietul domn Mender, eu l-am avertizat, l-am implorat, dar ce n-am făcut, doamnelor şi domnilor, l-am rugat să nu se grăbească, fiindcă inima mea nu rezistă, el însă mă liniştea cu uşurinţa-i austriacă, deşi acum îmi dau seama că asta era nebunie, mă ţinea foarte strâns de mână, şi, precum nişte copii lipsiţi de griji, uneori zburam peste cărămizi, peste bârne, prin cenuşă, poticnindu-ne şi gâfâind, şi nimeni nu ne-a conturbat, şi eu chiar mi-am zis că el, poate, are dreptate că nu vrea să se ascundă, căci noi nu semănăm cu toţi ceilalţi pe care îi întâlneam: pentru jefuitori arătam prea nepăsători, iar pentru locuitorii paşnici – prea impetuoşi... Poate că avea dreptate, doamnelor şi domnilor, şi ar fi trebuit să ne continuăm zborul, dar inima mea n-a mai rezistat, am cotit-o într-o curte pe jumătate arsă, şi eu m-am aşezat pe o grindă umedă... Domnul Mender însă nu putea să se potolească, m-a lăsat şi a dat fuga dincolo de poartă ca să arunce o privire împrejur, cum s-a exprimat el, şi atunci iată ce s-a întâmplat. Mai întâi am auzit un strigăt, apoi o

discuţie în franceză, am coborât de pe grinda mea în noroi şi cenuşă şi să vedeţi ce mi-a fost dat să aud.

— De tine aveam nevoie, a rostit cineva.

— Se prea poate, a spus Mender cât se poate de calm.

— Eşti rus?

— Da, rus, a răspuns domnul Mender.

— Se vede cât de colo că eşti incendiator, a zis unul dintre francezi.

— Poartă frac, a zis altul. Boierul rus este o noutate. Oare nobilii se ocupă cu incendierile?

— Mujicul de ce să pună foc, a replicat cel dintâi. Dintr-o casă rămasă întreagă poate să fure mai mult, de ce s-o incendieze. Numai nişte domni ca acesta, canaliile, dau foc oraşului! Eşti incendiator?

— În sens filosofic – da, a zis domnul Mender râzând. Ştiam că o să ne întâlnim.

— E ţicnit, a spus francezul.

— Ce s-a întâmplat? a întrebat cineva care tocmai se apropiase.

— Un incendiator, domnule căpitan, a recunoscut de bunăvoie.

— Atunci n-o mai lungiţi. Să capete ce merită, a spus căpitanul.

Pe urmă am auzit nişte paşi îndepărtându-se, pe urmă s-a făcut linişte. Deodată a răsunat un clănţănit, a bubuit o salvă, şi eu am leşinat... Nu sunt vinovat, doamnelor şi domnilor, totul s-a petrecut atât de fulgerător, şi ce puteam eu? Când m-am trezit, era noapte. Am ieşit din adăpostul meu, am plâns, frica îmi dispăruse, am dat ocol peste tot, primprejur, în căutarea trupului bietului domn Mender, dar strădaniile mele au fost zadarnice...

Nu voi descrie jalea noastră. Nu doar oraşul fusese distrus, a fost distrusă şi viaţa noastră, sufletul ne era pustiit, eram zdrobiţi, ne uitam unul

la celălalt cu ochi lipsiţi de orice expresie şi nu înţelegeam nimic. Continua să plouă, şi pârjolul se potolea treptat, doar un sfârâit sinistru răsuna de pretutindeni, de parcă nişte unt încins sfârâia într-o tigaie gigantică. Trebuia să găsim un adăpost, foamea şi frigul începeau să ne chinuie. Soţii Wurs au plecat să caute nişte cunoscuţi. Despărţirea a fost rece, parcă eram nişte străini, pur şi simplu nu mai aveam putere nici pentru cuvinte, nici pentru lacrimi, nici pentru urări de bine. Timoşa a azvârlit perna udă – ultima amintire despre fericirea recentă, m-a îmbrăţişat pe după umeri, şi am pornit aiurea, încotro vedeam cu ochii.

„O, eu sunt istoric, îi plăcea să spună bietului domn Mender. Am cugetat îndelung la urzelile destinelor. Am putut în sfârşit să desluşesc tainele relaţiilor dintre oameni şi am înţeles că până şi un gest întâmplător al unui cetăţean anonim este contopit cu istoria întregii omeniri. Nimic nu se întâmplă aşa, pur şi simplu, ci numai după legi hotărâte de sus. Când am înţeles asta, am încetat să mă mai mir de absurditatea aparentă a faptelor săvârşite de oameni... Fiecare faptă ne este sugerată pentru încercarea noastră, ca să ne astâmpărăm, ca să ne dezmeticim... Uneori bunele intenţii au rezultate rele... Revoluţia dumneavoastră, dragă Louise, a pus stările sociale pe picior de egalitate în ceea ce priveşte drepturile. O, cu câtă grandilocvenţă a proclamat această egalizare! Dar nu le-a adus la acelaşi nivel în ceea ce priveşte privilegiile, şi cu atât mai mult – moravurile. Francezii şi-au adus aici stindardele lor semeţe şi la adăpostul lor au devastat o ţară întreagă.” „Oamenii nu pot fi judecaţi după războaie”, am zis eu. „Oamenii trebuie supuşi judecăţii la vreme de catastrofă, nu atunci când trăiesc sub privirea vigilentă a poliţiei...” a obiectat domnul Mender.

Plângeam, amintindu-mi toate acestea, în timp ce, împreună cu Timoşa, ne croiam drum prin

Moscova pârjolită şi jefuită „Cine suntem noi acum?" îmi ziceam cu groază. „Nişte calici fără masă şi fără casă, neputincioşi ca nişte copii, în faţa forţei şi rapacităţii." Timoşa mă alina cum putea. Tremurând de frig, ticluia cele mai incredibile poveşti, în stare să îmbărbăteze chiar şi pe un mort, dar nu pe mine, care sorbisem din cupa suferinţei. Zăboveam pe lângă casele ce scăpaseră de pârjol, dar toate erau ticsite de francezi, şi nu-mi surâdea câtuşi de puţin să mă trezesc într-o cazarmă.

Soarta însă n-a vrut să ne lase să pierim. Ea ne-a mânat în Cistîe Prudî, unde am descoperit cu uimire că acest cartier aproape nu suferise din pricina focului. E drept că unele case aveau ferestrele sparte, dar speram să găsim o încăpere unde puteam să ne uscăm veşmintele şi să chibzuim ce-o să facem mai departe. Mă simţeam ca renăscută. Ce noroc să fii tânăr, mi-am zis, căci chiar şi cea mai mică speranţă este în stare să-ţi lecuiască sufletul încă nedistrus de vârstă! Am observat că şi Timoşa şi-a recăpătat curajul, şi asta m-a bucurat.

Am pus ochii pe o casă de piatră cu un etaj, şi ea fără ferestre, dar o voinţă imperativă ne-a poruncit să deschidem larg uşile şi să intrăm. În faţa noastră a apărut un vestibul spaţios, înţesat de la un capăt la altul cu cărămidă spartă, cu scânduri şi tot felul de boarfe, cioburi de sticlă pârâiau sub picioare, scara de lemn ce ducea la etaj era întreagă, ea se arcuia extravagant peste acest prăpăd, de parcă făgăduia desfătări ca în poveşti. De când pierdusem totul, am încetat să mă mai tem că voi fi prădată. Înfăţişarea noastră n-ar fi stârnit tâlharilor dorinţa să ne atace. Privitor la onoarea de femeie, eram ferm hotărâtă să mi-o apăr până la sfârşit, chiar dacă lucrul acesta ar fi fost mai cumplit decât orice. Ei încă nu ştiu de ce este în stare o franţuzoaică adusă în pragul disperării, îmi ziceam eu trăgând cu urechea în casa pustie.

Am urcat încet la etaj. În faţa noastră – o uşă. Am deschis-o. Privirilor noastre li s-a înfăţişat un salon destul de mare, fără mobilă, însă curat, cineva lustruise cu multă râvnă duşumeaua vopsită, ici-colo, la ferestre, în locul geamurilor sparte, erau puse bucăţi de carton, pe pereţi, într-o ordine paşnică atârnau portrete în rame grele, într-un colţ, pe paie, erau trântite nişte obiecte, acoperite cu o cergă de cal. Două uşi la stânga şi la dreapta duceau în alte camere. Am bătut la cea din stânga. Niciun răspuns. Timoşa a deschis-o, şi am intrat într-o cameră aranjată perfect pentru locuit, unde toate se aflau la locul lor: şi patul aşternut, şi dulapurile pline cu cărţi, şi fotoliile, şi lumânările în sfeşnice, şi masa pe care erau împrăştiate file de hârtie scrise, iar călimara, cum a remarcat Timoşa, era plină cu cerneală. Am intrat apoi în camera de vizavi, dar s-a dovedit că şi ea era ocupată, şi în ea se aflau cărţi, un divan cu pernă şi pătură, un birou vechi lângă fereastra desfigurată de cartonul care înlocuia geamul; o sticlă cu vin începută pe o măsuţă pentru jocuri de cărţi şi o bucată mare de pâine de secară completau într-un mod plăcut ambianţa. Cu tristeţe, mi-am dat seama că trebuie să ne retragem. Nu ne-am sfiit să împărţim pe din două pâinea străină, pentru că foamea devenise de nesuportat, şi ne-am întors în salon. Atunci am observat că de sub cerga de cal a ieşit un ostaş francez. A sărit în picioare, ţinând în mână un pistol. Avea faţa încordată.

— Ce mama dracului căutaţi aici? a întrebat el cu glas răguşit.

— Iertaţi-ne, domnule, am răspuns eu cu un calm desăvârşit, dar uşa de jos era descuiată şi am crezut că în casă nu locuieşte nimeni...

— Cum dracu’ descuiată! a strigat el ameninţător. Am încuiat-o chiar eu cu două zăvoare, – dar a lăsat pistolul în jos, deşi ne privea cu ostilitate. Sunteţi francezi?

— Da, am spus eu, şi mă aşteptam să fiu primită cu mai multă amabilitate.

— Ce amabilitate, a mârâit el, dumneavoastră aţi căzut din cer? Aici locuieşte domnul colonel, şi are oroare de cerşetori.

Era un soldat trecut de tinereţe, mic de stat şi, judecând după pronunţie, de undeva de pe lângă Dijon. Un soldat francez, mi-am zis eu, cercetându-l cu privirea, ce bizar: un compatriot de-al meu cu pistolul în mână, aici, în Cistîe Prudî, cu fire de fân în păr, gata să tragă (ah, dacă, pe deasupra, ar fi ştiut că eu mănânc pâinea stăpânului său!)...

— Când domnul colonel va afla că uşa a fost descuiată, a zis Timoşa, iar tu ai adormit în fân, sunt sigur că n-o să-ţi mulţumească.

Este greu de spus cât ar fi durat discuţia noastră, dar, brusc, s-a deschis uşa şi în cameră a intrat colonelul francez, urmat de un domn ciudat. Purta o redingotă din postav cafeniu-deschis, destul de ponosită, şi cizme negre. O pălărie neagră înaltă de fetru completa costumaţia, de sub borurile ei se revărsau nişte plete lungi, care începeau să încărunţească, era prost bărbierit, pe faţa lui slabă încremenise o grimasă de nemulţumire, şi ochii căprui, mici şi sfredelitori, străluceau din orbitele întunecate; în mână ţinea un baston de grosime considerabilă; se mişca smucit şi liber.

Stăteam ca nişte osândiţi. Situaţia noastră nu era dintre cele mai plăcute: am dat buzna într-o casă străină, am furat pâine străină şi, prinşi asupra faptului, trebuia să dăm socoteală, dar vremurile grele şi nenorocirea generală, şi figurile noastre abătute, şi Dumnezeu mai ştie ce au prefăcut infracţiunea într-o farsă, şi pentru asta nu se cădea să fim pedepsiţi. Firește, eu eram gata să izbucnesc în plâns, iar Timoşa se făcuse alb ca varul de umilinţă, însă colonelul francez a vorbit cu totul compătimitor:

— Pe chipurile dumneavoastră, domnilor, citesc suferinţă. Această splendoare de oraş s-a arătat şi faţă de dumneavoastră prea câinos. Ce să-i faci? De bună seamă, va fi nevoie să organizăm aici o micuţă comună şi să încercăm, pe fundalul dezastrului universal, să confirmăm ideea superiorităţii raţiunii asupra instinctului. François, va trebui să iei măsuri, a spus el soldatului.

— O, a exclamat acesta, domnule colonel, a sporit numărul gurilor! Şi fiecare gură, în Moscova de astăzi este o prăpastie fără fund.

— Nimic mai uşor, a zis colonelul, decât să împărţi rezervele noastre în cinci părţi în loc de trei.

Mulţumită obrăzniciei noastre involuntare, totul în casă a fost dat peste cap. Camera din dreapta ne-a fost oferită mie şi lui Timoşa, iar domnul în redingotă, cu aceeaşi ostilitate pe faţă, s-a mutat în cea din stânga, la colonel. François se agita prin casă ca o păsărică sârguincioasă, cărând fân, mutând lucrurile dintr-o cameră în alta. Între timp, noi am pus ordine în ţinuta noastră, atât, cât ne îngăduiau condiţiile.

Cum am aflat, asta era casa domnului în redingotă şi ea ar fi trebuit să fie distrusă definitiv, dar, printr-o întâmplare fericită, colonelul şi stăpânul casei au apărut înaintea soldaţilor-jefuitori. Au fost câteva împuşcături şi dintr-o parte şi din alta, însă tâlharii s-au speriat şi s-au făcut nevăzuţi. E drept că stăpânii au apărut cu oarecare întârziere, multe lucruri fuseseră sparte şi distruse ori dispăruseră cu totul, dar la etaj s-a mai salvat câte ceva şi acolo se putea trăi.

Timoşa s-a repezit la cărţi, dar le frunzărea uşor distrat, iar la întrebările mele răspundea mai mult din politeţe. De fapt, în ultimele zile, se schimbase foarte mult, şi obişnuita lui înclinaţie de a spune glume, chiar şi în clipe grele, acum dispăruse. Nu aveam habar la ce se gândea, sufletul lui îmi era inaccesibil. Ceva se frânsese în

acest tânăr, deşi observam cum pasiunile tainice, necunoscute mie, continuau să clocotească în el.

Temporar eram salvaţi, asta însă nu ne limpezea câtuşi de puţin viitorul. După ce ne-am spălat de noroi şi cenuşă, am început puţin să semănăm a oameni, iar eu, cum-necum, m-am îngrijit puţin şi de pieptănătură. În sfârşit, a apărut François şi ne-a poftit la cină. Doamne, ce grozav suna! Am mers cât am putut mai solemn în camera colonelului, unde, în cămin, ardeau nişte scânduri şi pe măsuţă, lângă o pâine mare rotundă de secară, se lăfăia o bucată de jambon cazon, şi cunoscuta sticlă de vin începută trona peste acest amărât belşug.

— Poporul nostru nu este învăţat să fie lăsat de capul lui, spunea stăpânul casei când am intrat noi. El are nevoie de o tutelă permanentă. Diavolul dumneavoastră francez, pe care l-aţi trezit, nu se potriveşte cu înclinaţiile noastre. Poate o fi bun pentru francezi, deşi, judecând după faptul că aţi instaurat cu atâta zor imperiul în Franţa, se pare că şoaptele lui ispititoare au încetat să-i mai încânte şi pe ei...

— Da, a grăit colonelul cât se poate de amical. Imperiul nu ne-a reîntors la robie. Fireşte, în anii nouăzeci s-a vărsat mult sânge francez în speranţa că în felul acesta vor fi consolidate în societatea noastră noile şi remarcabilele lozinci... Observ că vi s-au aprins ochii când am rostit cuvântul „sânge”, dar parcă dumneavoastră aţi vărsat mai puţin sânge rusesc şi străin, încercând să instauraţi ordinea proprie în Europa?

Colonelul ne-a invitat cu amabilitate la masă, şi am început ospăţul.

— Dacă după Borodino, corsicanul, în loc să se grăbească spre Moscova, ar fi cârmit pe drumul ce duce la Kaluga şi ne-ar fi tăiat posibilităţile de aprovizionare, socotiţi că armata rusă n-ar mai fi existat, a spus stăpânul casei. În loc de armată am fi avut o seamă de patrioţi descumpăniţi... Această

descumpănire i-ar fi silit să cugete la cauzele măcelului şi la multe altele, ce umilesc societatea noastră. ... Iar când omul cugetă se află foarte aproape de adevăr...

— Judecaţi ca un om pentru care acest război stupid nu este decât prilej de meditaţii, a zis colonelul râzând.

Pe faţa stăpânului casei a apărut o strâmbătură.

— Credeţi că există războaie nestupide? a mormăit el. Beţi, vă rog, beţi. După ce am pierdut totul, vreau să trag din asta foloase pentru viitor. Iar dumneavoastră până una alta străduiţi-vă să vă consolidaţi la Moscova, să vă încălziţi, să vă îngrăşaţi, să prindeţi curaj, ca să nu decădeţi în ochii opiniei mondiale. Am auzit că împăratul, corsicanul, a ordonat să fie chemată de la Paris „*Comedie Française*”?

— Să fiţi convins că avem înaintea noastră un viitor întunecat, a spus colonelul. Moscova este devastată, armata demoralizată, cavaleria nimicită; dacă ne mai prinde şi iarna, nu ştiu ce mai poate să ne salveze de la dezastru. Mă tem că aici, chiar şi geniul împăratului este neputincios...

Stăpânul casei nu se uita spre noi, aproape că nu mânca nimic, în schimb sorbea continuu din vin cu înghiţituri mici. Aveam senzaţia că Moscova pierise, că dincolo de ferestrele astupate cu carton se întinde o câmpie pârjolită necuprinsă şi doar noi, scăpaţi ca prin minune, mâncăm, bem şi continuăm discuţiile primejdioase din vremurile trecute. Am vrut să le spun: „Dezmeticiţi-vă, domnilor. Încă nu-i totul pierdut. Există dragostea, există amintirea zilelor minunate, slaba speranţă să nu pierdem toate acestea definitiv, şi, în sfârşit, eu pot să vă cânt cea mai frumoasă dintre şansonetele mele, pe care o cântam odinioară, fără măcar să bănuiesc cât era de slabă ca să-i înnobileze pe oameni.” Însă am tăcut, am aruncat o privire scurtă spre Timoşa, el mânca, şi faţa lui era îngândurată.

— Dumneavoastră ce spuneţi, doamnă Bigard? mi s-a adresat colonelul. Oare n-am întârziat cam mult în încercările noastre de a stabili adevărul?

— Ce straniu, am spus eu, dumneavoastră staţi aici, beţi vin pe ruinele Moscovei, împărţiţi cu alţii o bucată de pâine...

— Nu, dragă Georges, a zis stăpânul fără să mă bage în seamă, printre noi există anumiţi indivizi, care nu stârnesc decât dezgust, în ansamblu însă noi suntem aceia care constituie principala valoare a naţiunii... Iar dumneavoastră îi daţi întruna cu egalitatea în drepturi...

În cursul discuţiei aproape tot timpul m-am uitat la el. Era greu să-ţi iei ochii de la această faţă slabă şi viguroasă, cu gură ce exprima dezgust. Nefericită, sigur, femeia care i-a dăruit inima, mi-am zis eu. Era un domn inteligent, dificil, pentru care, probabil, nu exista nimic în afară de propriile-i convingeri. Am întâlnit la viaţa mea astfel de oameni, şi mă lăsam cuprinsă de focul lor primejdios, însă bunul-simţ ce mă caracterizează mă salva mereu în ultima clipă de la un sfârşit fatal.. Acum, îmi ziceam, sunt atât de deprimată şi istovită, că dinspre această flacără rece nu mă paşte niciun pericol. Totuşi nu-mi luam ochii de la el, îl priveam întruna. Pe colonel îl chema Georges Pastoret, pe proprietar – domnul Svecin.

François a adus de undeva încă vreo câteva sticle. Svecin sorbea fără întrerupere.

Pastoret era extrem de atent cu mine, cum poate fi atent cu o femeie un bărbat în vârstă aflat în nişte împrejurări atât de neobişnuite. Îmi turna vin, împingea bucatele către mine, zâmbea, dădea din cap prietenește, şi nu m-aş fi mirat dacă la un moment dat ar fi vrut să mă mângâie pe mână.

— Ca să vedeţi, mi-a spus el încet, bem vin în compania unei doamne fermecătoare, ca şi când ne-am afla undeva la Clichy sau la Saint-Denis.

— Este foarte greu să-ţi închipui aşa ceva, am spus eu.

— Poate că totul nu e decât un vis, şi asta nu-i Moscova, ci o născocire a vechiului, posomorâtului meu prieten domnul Svecin?... Dumneavoastră nu sunteţi o fantasmă?

Ca să nu-i împovărez cu presupuneri de prisos am început să le povestesc despre mine, ceea ce se pare că le-a fost pe plac, fiindcă Georges Pastoret a reacţionat cu însufleţire, mă aproba mereu, dând din cap cu înţelegere, iar domnul Svecin, slavă Domnului, sorbind întruna din vin, nu-mi întrerupea povestirea.

— Şi iată, domnilor, astăzi m-am întâlnit cu dumneavoastră, am spus eu în concluzie, şi m-a uimit nespus ironia soartei, numiţi-o cum doriţi, care ne-a adunat laolaltă, francezi şi ruşi, la aceeaşi masă în mijlocul acestei urgii...

— În primul rând, a spus Pastoret, eu şi domnul Svecin suntem prieteni vechi, încă de la Sorbona; în al doilea rând, eu nu sunt cotropitor, ci mai degrabă o victimă a nesăbuinţei sau, dacă vreţi, a curiozităţii, ceea ce mă face să mă căiesc nespus; în al treilea rând, sunt participantul unei poveşti mistice, care mă leagă de Rusia cu fire trainice nevăzute. În două vorbe. S-a întâmplat că, într-o zi, lângă Gjatsk, m-au luat prizonier patru mujici şi m-au dus la boierul lor. Acesta era un general în retragere şchiop, care locuia la moşia lui, unde – nu-mi aduc aminte. (În acest moment Timoşa a oftat zgomotos.) Închipuiţi-vă, acest om m-a hrănit, m-a adăpostit şi m-a trimis teafăr îndărăt, deşi eram inamicul lui. Asta puteai s-o pui pe seama unui elan sufletesc, mărinimiei disperării sau pur şi simplu pe seama unui capriciu, dar firul, cum s-a dovedit, se prelungea în alte vremuri, când generalul, rănit la picior lângă Austerlitz, zăcea, gata să moară, pe gheaţa lacului Zaceansk. Închipuiţi-vă, Bonaparte trecea pe acolo, a auzit gemetele şi a ordonat aghiotanţilor săi să-l salveze

pe rusul rănit. Unul dintre aghiotanţi, care intrase în apa rece ca gheaţa, a murit pe urmă de congestie pulmonară... Bonaparte a cucerit Moscova, dar a primit nişte ruine pârjolite. Cum vedeţi, toate lucrurile în viaţa asta sunt legate între ele, şi nu este exclus, ca întâlnirea noastră să fie o verigă în lanţul destinelor generale.

— Nu sunteţi dragon? a întrebat Timoşa, care se albise ca varul la faţă.

— O, nu, dragă prietene, a zis colonelul. Sunt intendentul unei oştiri distruse.

Timoşa s-a ridicat brusc şi, sub pretextul oboselii, ne-a părăsit.

— Este fratele dumneavoastră? a întrebat domnul Pastoret.

— Aproape, am zis eu cu tristeţe.

— Ce răspuns enigmatic! a exclamat el. De bună seamă, s-a simţit neglijat şi s-a supărat.

— E obosit, a zis domnul Svecin iritat. Dumneavoastră n-aţi observat că nu e decât un copil? O să doarmă bine, îşi va recăpăta bujorii din obraji şi atunci o să vă copleşească cu întrebările: ce, de ce, pentru ce.

Continuam să-l urmăresc cu coada ochiului, zâmbind amabilă colonelului, care se înmuiase, cum se întâmplă cu majoritatea bărbaţilor în vârstă, aflaţi în compania unei femei tinere şi frumoase, însă eu nu-mi puteam lua gândul de la Timoşa; tăcerea lui, faptul că era concentrat asupra unui lucru de care eu nu aveam habar mă umpleau de nelinişte. Pune ceva la cale, ia o hotărâre, mi-am zis eu, în capul lui se învălmăşesc nişte himere care mie îmi sunt inaccesibile. Şi deodată am încremenit: mi-am adus aminte cum m-a părăsit fermecătorul Stroganov şi nici dragostea pentru mine n-a fost în stare să-l oprească; cum a dispărut locotenentul Priahin, ca şi cum a zburat din grădina de iarnă a Goliţînilor, deghizându-se în ţăran; cum Timoşa aiura ceva despre fugă şi ardea de dorinţa de a se răfui cu Bonaparte, cu domnul

Pastoret, cu dragonii, cu grenadierii... Mi-am dat seama că luase sfârşit copilăria ce-i mai îmbujora obrajii şi acest june înalt şi uscăţiv, cu ochi negri, mari şi catifelaţi, era copt pentru a pune mâna pe sabie, nesocotind gingăşia mea franţuzească şi compasiunea mea pentru el, pentru toţi... O să dispară, mi-am zis, o să dispară, numai eu o să rămân singură printre aceste ruine şi miasme, o venetică, interpreta unor cântece nepotrivite pentru înnobilarea oamenilor.

— Ce-i cu dumneavoastră? m-a întrebat colonelul. V-a speriat această lume distrusă?

Aş fi vrut să-i explic starea mea, dar nu era uşor – nu aveam cuvinte. Iată acum, mi se părea, se vor auzi paşii lui Timoşa, duri şi precişi, va trece prin salonul gol, pe lângă François, care doarme sub cerga lui de cal, trânteşte uşa, coboară pe scară, trece prin vestibul, aruncând frânturi de cărămidă şi cioburi de sticlă, trage zăvoarele şi porneşte pe lângă ruinele învăluite de întunericul nopţii, sfidându-i pe hoţi şi pe tâlhari, într-acolo unde au dispărut uitatul meu Stroganov, accidentalul Priahin, dizolvându-se în beznă, amestecându-se cu hoardele de mujici înarmaţi...

— Trebuie să vă odihniţi, a spus domnul Pastoret, să prindeţi puteri. Cine ştie ce ne aşteaptă mai departe.

— Aveţi dreptate, a intervenit posomorât proprietarul casei devastate. Am obosit să mă aflu în companie franţuzească. În locul ironiei voltairiene observ o bucată de jambon cazon. A fost afumat lângă Smolensk.

Mi-am dat seama că nu-mi stă în putere să-l opresc pe Timoşa. Nu pot să-l reţin. Lacrimile mele şi tânguirile vor fi zadarnice. Nu există cuvinte în stare să se ridice mai presus de sânge... Şi în acest moment am auzit clar paşii lui. Am slobozit un ţipăt uşor. El însă a intrat în cameră ca şi când nu s-a întâmplat nimic şi în lumina

lumânărilor aproape sfârşite părea un gigant. Slavă Domnului, mi-am zis, este din nou aici!

— Acolo, în salon, a zis el, adresându-se domnului Svecin, am văzut portretul unei doamne, a cărei faţă mi se pare cunoscută. Mă chinuiesc, dar nu pot să-mi amintesc unde am văzut-o.

Domnul Svecin s-a uitat la Timoşa peste umăr şi, brusc, a zâmbit... Era un zâmbet tânăr, orbitor, care nu se potrivea deloc cu faţa lui dură, posomorâtă. În cercul părului pe cale să încărunţească, pe neaşteptate s-a aprins ceva care murise demult, irevocabil, drag, de parcă în cameră fuseseră aprinse lumânări noi. Oare şi eu, când o să fiu la o vârstă respectabilă, tot astfel o să-i sperii pe cei din jur cu un semn întâmplător şi neaşteptat al zilelor fericite din trecut? mi-am zis eu.

— O doamnă? a întrebat domnul Svecin mirat.

— O doamnă cu nişte ochi mari, albaştri, a spus Timoşa.

— Ah, o doamnă, a zis tărăgănat proprietarul întinerit. Aţi putut s-o vedeţi pe întuneric?

— Nu, aveam o lumânare.

— Ah, o lumânare, a zis ca un ecou domnul Svecin. La lumina unei lumânări arată enigmatic, adevărat? – şi a sorbit din vin. La lumina a două lumânări devine stăpâna a şapte sute de suflete, dornică să le organizeze. – A sorbit din nou. – La lumina a trei lumânări, stimate domn, veţi observa un amestec de modă franţuzească, înfumurare gubernială, bun-simţ judeţean şi sănătate rurală, – el a oftat zgomotos. – La patru lumânări va deveni evident că şi ea, şi eu avem totul în trecut... Armata lui Bonaparte nu poate să se întoarcă în Franţa cu tot atâţia ostaşi cu câţi a plecat, la fel cum este imposibil să mai vezi Moscova cum era înainte, poate doar în vise...

Din nou a devenit cel dinainte, s-a întors cu spatele, iar noi am ieşit în salon. Pe perete am

văzut acel portret chiar deasupra culcuşului de fân al sărmanului François, nevoit să îndeplinească slujba de santinelă, cu arma în mână, în faţa casei.

Ochii erau într-adevăr imenşi, ocupau jumătate din faţă. Smintitul pictor nu şi-a înfrânat imaginaţia înfierbântată. Fruntea ei înaltă era acoperită cu o eşarfă de tafta, faţa îi apărea din spuma unor dantele de culoare verzuie, obrajii erau uşor trandafirii... Ne privea fără pic de jenă, eu mă simţeam umilită. Mi-au venit în minte vremurile încă recente, când, strălucind în cercul prietenilor, stârnindu-le admiraţia, rămâneam aceeaşi Louise, plină de bunătate şi de blândeţe, însă femeia aceasta a fost plăsmuită de natură ca să râdă de slăbiciunile obişnuite.

M-am surprins asupra gândului că, fără să vreau, fac comparaţie între noi amândouă, cum se obişnuieşte între femei, însă o ofensă ascunsă nu se lăsa stinsă în inima mea. Doamna era o femeie cu imaginaţie bogată, dar fără înclinaţii pentru fantezii mărunte, ea n-a fost, pesemne, niciodată preocupată de ceea ce gândesc alţii despre ea, ci numai de ceea ce gândeşte ea despre alţii... Am mijit ochii cât mai insultător – ea nu s-a tulburat; am ameninţat-o cu degetul – n-a răspuns în niciun fel. Am încercat să râd de neghiobia mea emfatică, dar numaidecât mi-a venit în minte cel care vorbise despre ea atât de ciudat, cu acel zâmbet neaşteptat pe faţă, cu rafinamentul şi îndârjirea omului aflat sub influenţa băuturii. El, acest om dur, cărunt, singuratic, dintre cei care s-au ivit şi în calea mea, fermecând şi subjugând, dar fără să-mi dorească vreodată binele, el a ales-o pe ea, era evident, însă de ce? Ori, totuşi, eu eram într-atât de franţuzoaică, încât înţelegerea acestui lucru nu-mi putea fi accesibilă? Dar dacă nu sângele, atunci pătimirea rusească clocoteau în mine? Nu mă legasem eu cu inima şi cu sufletul de această ţară nefericită şi oare zdrenţele de pe mine nu erau mărturia sigură a suferinţelor noastre comune?

În vreme ce priveam acest tablou, Timoşa s-a retras încetişor.

— Ce femeie misterioasă! a spus colonelul. Şi felul cum o examinaţi dumneavoastră este atât de femeiesc.

Nu-mi ardea de glume. El a înţeles asta şi s-a întors la prietenul său cu băgare de seamă, în vârful picioarelor. Am rămas singură cu această necunoscută norocoasă, care încă nu ştia ce-o să fie mai departe. Când am revenit, domnul Svecin s-a uitat la mine, şi din nou acel zâmbet surprinzător i-a luminat chipul. Vinul îi netezise trăsăturile feţei, care devenise mai blândă, în ochi îi încremenise un interes confuz. „Oare o iubeşte?" m-am întrebat eu. Şi în salon au răsunat iar paşii lui Timoşa, şi neliniştea, care parcă se domolise, m-a paralizat din nou.

— Beţi puţin vin, a spus Svecin şi mi-a întins paharul. Beţi, şi n-o să mai doriţi să daţi importanţă nimicurilor. – Şi, întorcându-se, a continuat: O femeie pe ruinele lumii... O franţuzoaică fără prejudecăţi.

— Curând o să părăsim Moscova, a spus colonelul, vă făgăduiesc. Totul s-a aranjat astfel, încât chiar şi ambiţia împăratului nu mai are nicio putere...

— Am constatat, sau aproape am constatat, a rostit domnul Svecin, că unui om îi este peste puteri să realizeze un dezastru universal, indiferent de numele superbe cu care el l-ar gratifica. Fireşte, el ne poate amăgi şi noi o să-l ajutăm, deşi pe urmă ne vom da seama... Şi el, şi noi suntem egali în faţa chipului puterii supreme, care nu ştiu de ce a avut nevoie, pentru o vreme, să ne supună amăgelii... Altfel, în general, totul curgea puţin câte puţin în direcţia necesară, nesocotind capriciile şi ambiţiile noastre. O izbândă vremelnică – nu înseamnă izbândă. Nici măcar lupii, spre deosebire de gladiatori şi cămătari, nu triumfă după ce au sfâşiat beregata adversarului.

— Ce nostim, am exclamat eu, totul curge puţin câte puţin, iar noi suntem simple victime ale acestui fluviu etern?

— Da’ ce, răufăcătorii sunt nemuritori? a surâs domnul Svecin.

Paşii se îndepărtau. Am alergat în salon, de acolo în cameră. Timoşa dormea pe fân, acoperit cu o pelerină militară. Dincolo de ferestrele sparte era linişte. Călcând cu grijă, m-am întors în camera noastră. „Poate totul se va aranja, – mi-am zis eu ca un osândit –, şi dimineaţă o să vedem Moscova întreagă şi nevătămată. Eu o să îmbrac cea mai grozavă toaletă, o să chemăm o birjă şi ne vom duce la Bobrinski la ultimul bal din septembrie!” Voiam să-i consolez pe aceşti bărbaţi în vârstă, a căror conştiinţă era mai presus de o reglare de conturi, cu care încă se ocupau, deocamdată cu plăcere, ceilalţi rămaşi în viaţă. Dar ce puteam eu?

— Domnilor, am zis intrând, vreţi să vă cânt ceva? În ciuda a tot ce se petrece...

— Nu se petrece nimic, totul deja s-a petrecut, mi-a răspuns domnul Svecin arborând un zâmbet drăgălaş. Ori speraţi să îndreptaţi ceva? – şi cu un gest larg m-a poftit să mă aşez alături. M-am aşezat. El mi-a pus mâna pe umăr. Şi am simţit dorinţa, privindu-l drept în faţă, să mă strâng lângă el şi să plâng. – Tremuraţi toată, a zis el cu simpatie. Pastoret, o să bem până dimineaţă, pe urmă ce-o da Dumnezeu...

— Nu, domnilor, a spus colonelul apatic. Faceţi cum ştiţi, pe mine însă mă aşteaptă dis-de-dimineaţă o treabă importantă şi inutilă.

— Cine sunteţi dumneavoastră? m-a întrebat Svecin.

Mi se învârtea capul.

— Sunt o biată cântăreaţă franceză, am răspuns eu în şoaptă, care s-a pomenit deodată în jocul dumneavoastră smintit şi se preface înţeleaptă...

A izbucnit în râs. Am ciocnit. „Oare o iubeşte?” mi-am zis eu.

Deodată, dincolo de uşă, acum perfect clar, au răsunat nişte paşi. Eu i-am dat mâna la o parte şi m-am repezit într-acolo. O nu, nu pentru a-l reţine, ci doar ca să ne luăm rămas-bun, să mă strângă lângă el, să-mi încolăcesc braţele după gâtul lui slăbuţ, să-i ating obrazul cu buzele, să-i spun ceva, să ţip, să jelesc: după cum sugerează natura, urarea de drum bun a unei femei ocroteşte cel mai mult. Dacă nu pot să-l reţin, măcar să-l păzesc de rău... Am intrat în cameră. Timoşa dormea, acoperit până peste cap cu pelerina soldăţească. M-am aşezat epuizată pe divan şi am simţit că îmi pierd puterile. Lumânarea de stearină de pe măsuţă era pe sfârşite. Sub ea, galbenă, se afla o carte deschisă. Călimară, pană, o foaie de hârtie – universul poetului, atât de modest şi atât de important... Am remarcat pe hârtie numele meu...

„*Dragă Louise,*

Nu mai pot să rămân aici. Am aflat că lângă Vsehsviatski au fost văzuţi cazacii noştri. Fireşte, acolo nu mă aşteaptă nimeni, însă eu nu sunt aşteptat nicăieri, iată de ce trebuie să mă grăbesc. Spuneţi-i colonelului că a fost prizonierul bunicului meu, care acum a pierit de mâna unui dragon francez. Colonelul poate să-i transmită lui Bonaparte că generalul rus pe care l-a salvat cândva a fost ucis de un dragon francez, iar dascălul austriac, din pricina căruia s-a declanşat acest război, a fost împuşcat pe o stradă din Moscova, şi acum împăratul poate să se întoarcă liniştit în Franţa lui. În gubernia Kaluga se află sătucul Lipenki, unde o să Vă aştept la sfârşitului războiului. Ştiu că sunteţi, cu sufletul, rusoaică.

Rămâneţi cu bine, scumpă Louise, şi să nu mă pomeniţi de rău.

Al Dumneavoastră, Timofei Ignatiev.”

Pelerina militară, cu mânecile goale întinse, acoperea fânul rece. Afară mijeau zorile cenuşii de septembrie. O, Timoşa, Timoşa, ştiam că aşa trebuie să se întâmple... .

...În acele zile, la Moscova, era cu neputinţă să te laşi multă vreme copleşit de întristare. „Moscova nu crede în lacrimi”, mi-a spus domnul Svecin cu obişnuita-i iritare. L-am aprobat, dând din cap abătută, dar n-am putut să fiu de acord cu acest proverb plin de cruzime.

— Unde vedeţi dumneavoastră cruzime, doamnă? s-a mirat el fără să mă privească. Istoria noastră a fost prea aspră ca să dea importanţă unor astfel de nimicuri, cum sunt lacrimile (nu puteai să-ţi dai seama dacă glumeşte sau vorbeşte serios). Ce înseamnă necazurile unor indivizi izolaţi în comparaţie cu suferinţele generale. Aici este vorba mai degrabă despre bărbăţie, forţa spiritului... – Vorbea cu mine de parcă eram cu ceva vinovată faţă de el.

— Şi cu toate acestea, eu prefer lacrimile şi slăbiciunile obişnuite, şi iscusinţa de a fi îngăduitor faţă de ele, am replicat cu îndărătnicie. Lacrimile unui singur om sunt mult mai fierbinţi decât toate osanalele dumneavoastră pentru bărbăţie şi forţă. Aud un număr satisfăcător de exclamaţii, însă Timoşa, înainte de plecare, a plâns, stimate domn...

— Da’ eu nu tăgăduiesc dreptul de a plânge, a spus Svecin, enervându-se şi mai tare. În această chestiune, dumneavoastră judecaţi exact ca o femeie. Plângeţi cât poftiţi, dar vedeţi în asta vreun rost?

Şi totuşi, treptat, a încetat să mă mai apese felul lui de a vorbi cu mine, vădind aproape repulsie. În schimb, pe urmă (ştiam asta), când

vinul îl va slobozi din lanţurile-i artificiale, o să admir zâmbetul lui tineresc şi o să simt palma lui fierbinte pe umărul meu. „Pentru asta merită să rabzi”, mi-am zis.

Odată, într-una din clipele lui libere, l-am întrebat pe colonel, cine este domnul Svecin.

— Greu de spus, a răspuns el, ridicând din umeri. A fost un student eminent, acum s-a astâmpărat, singurătatea i-a născocit o mască. A pierdut aproape totul, dar asta, cum vedeţi, nu-l amărăşte prea tare. Cu mine se poartă frumos, dar mâine mă va uita, ca de altfel şi pe dumneavoastră, – spunând acestea m-a privit cu atenţie. A rămas în Moscova cu nişte intenţii obscure, mi se pare că avea de gând să ţină nişte jurnale de zi, dar n-a ieşit din el un cronicar, căci deşi cutreieră prin Moscova foarte conştiincios, se întoarce acasă atât de abătut, încât izbuteşte să se dezmeticească numai cu vin, devine mai blând şi mai prietenos, însă de pană nu se atinge. După cum bănuiesc, a trăit întotdeauna pentru sine, dar poate aşa mi se pare mie. Este un suflet nobil şi cutezător, însă Moscova, cum vedeţi, a ars, şi când suntem neputincioşi, feţele ni se desfigurează...

— Dar cine este femeia din tablou, dragul meu Pastoret? am întrebat eu, chipurile, în treacăt.

— Nu ştiu, a răspuns el, ridicând din umeri. Nu-mi amintesc; ceva, pesemne, a fost acolo: ori el nu i-a făcut ei pe plac, ori ea lui... În orice caz, undeva are o soţie şi, mi se pare, o fiică...

— N-o fi ea? am întrebat eu nepăsătoare.

— A, nu, a râs colonelul, scrutându-mă cu privirea. Asta-i imaginaţia pictorului. Nevestele ruşilor sunt de obicei corpolente şi puţin speriate.

Era la început de octombrie, nişte zile splendide, totuşi noaptea cădea brumă şi curând urma să se pornească ninsoarea. Descurcăreţul François mi-a făcut rost de o haină; a furat-o, a cerut-o de la cineva, n-are importanţă, era destul de ponosită, însă vătuită, călduroasă şi putea să-mi

prindă bine. Am făcut tot ce am putut să o adaptez la statura mea, şi colonelul m-a răsplătit cu aplauze.

— Louise, mi-a spus el pe neaşteptate, pe la mijlocul lui octombrie, noi părăsim Moscova. Marea dramă a luat sfârşit. Ar trebui să vă exprimaţi opţiunea.

Am auzit ce a spus, dar mă gândeam cât este de absurd să rivalizez cu frumoasa din portret. Şi, totuşi, nişte legături straşnice porneau dinspre mine spre inima de fier a domnului Svecin. Ah, nu-mi făceam iluzii şi nu eram câtuşi de puţin dispusă să-mi jertfesc tinereţea pentru o pasiune întâmplătoare, dar masca acestui om, despre care pomenise colonelul, mi se părea a fi de hârtie, şi puţin primejdioasă, mai ales după toate câte am fost nevoită să îndur.

Colonelul aştepta răspunsul meu.

— Am ales, am răspuns eu liniştită. Când oştirea franceză va părăsi Rusia, mă voi întoarce la Petersburg şi o să iau totul de la început.

— Dar sunteţi franţuzoaică, Louise. Rusia a devenit un cimitir. În afară de asta, multă vreme aici vor detesta tot ce are vreo legătură cu patria dumneavoastră. Iar acolo, – el a arătat cu mâna în depărtare, subînţelegând Franţa –, acolo se vor găsi admiratori ai talentului dumneavoastră. Eu o să vă ajut...

„Se prea poate, mi-am zis, într-o bună zi, când totul în jur va deveni din nou minunat, domnul Svecin îşi va scoate masca şi va rămâne înmărmurit, văzând cu ochii lui tinereţea mea, când o să apar în faţa lui într-o rochie albă din batist, într-un spenţer negru de catifea, cu o pălărie roz, împodobită cu pană de struţ, şi înconjurată de foştii mei prieteni...”

Am izbucnit în râs. Domnul Pastoret a oftat şi m-a ameninţat în glumă cu degetul.

— Iubesc Rusia, am spus eu. Acolo în Franţa, am fost prea tânără, uşuratică şi naivă şi aveam

aripioare străvezii, aici însă m-am maturizat şi am învăţat să înţeleg viaţa şi pot chiar să vorbesc, destul de acceptabil, ruseşte, deşi aproape că nu este obligatoriu.

„În afară de aceasta, mi-am zis, când o să iau viaţa de la început, totul va merge mai repede decât prima dată, şi nu voi fi nevoită să depun eforturi suplimentare ca să-mi recuperez pierderile. O să am două mantouri din blăniţe siberiene uşoare, o să închiriez o locuinţă pe canalul Moika..."

— O să am două mantouri din blăniţe siberiene, i-am spus colonelului, două în loc de unul, pe care mi l-a furat un ofiţer francez, o să închiriez o locuinţă pe Moika. Prorocirile dumneavoastră nu mă sperie, Rusia a fost întotdeauna bună cu mine.

Afară se aflau ruinele pârjolite ale Moscovei. Mirosul jilav adiind dinspre mormanele de cenuşă, cu care ne obişnuiserăm de mult, m-a izbit brusc, de parcă îl simţeam întâia oară.

Mai bine de o săptămână n-am ieşit din casă şi, treptat, neintrând în contact cu infernul care domnea pe străzi, am început să-mi revin. Undeva, dincolo de pereţi, dincolo de cartonul din ferestre, continuau de bună seamă nelegiuirile, dar aici, sub ocrotirea vânjosului François, înconjurată de bătrânii mei salvatori, domneau pacea şi tihna. Îmi dădeam seama că pacea asta era o plăsmuire, că tihna e vremelnică şi cine ştie ce ne mai aşteaptă, poate cea mai mare nenorocire, dar colonelul Pastoret, rupându-se din când în când de la treburi, izbutea să-mi dăruiască simpatie şi căldură, iar dragul şi neîndurătorul meu Svecin, care nu-mi acorda nicio atenţie şi mă trata cu dispreţ, se destindea totuşi sub acţiunea vinului, şi atunci ieşea la iveală firea lui adevărată: delicateţe, susceptibilitate, suferinţă. Mă temeam cel mai mult să rămân singură, şi plină de înfrigurare, luam măsuri, deşi ce fel de măsuri erau astea? Îmi

cheltuiam farmecul jalnic pentru colonel ca să nu uite de mine în vârtejul grijilor zilnice, mă căzneam cât puteam să fiu pe placul severului meu domn Svecin, să-l îmblânzesc, ca pe o fiară sălbatică. Însă dacă aveam succes cu cel dintâi, şi intuiţia îmi şoptea că domnul colonel este atent cu o biată cerşetoare franceză nu numai datorită manevrelor ei mediocre, faţă de cel de al doilea eram cu totul neputincioasă. Mă dispreţuia în continuare, mă respingea şi mă observa doar când era ameţit de băutură, şi doar pentru o clipă ochii lui căprui sfredelitori se umpleau de căldură... De fapt, mi-ar fi fost de ajuns şi numai câteva cuvinte de compasiune, ca să nu mă cuprindă disperarea.

Din când în când, noaptea, afară, se auzeau împuşcături şi am înţeles că mă aflu în viaţă numai datorită milei Domnului. În aer mirosea a schimbări. Prezicerile colonelului nu mai păreau fantastice. A căzut cea dintâi ninsoare şi s-a topit. François tot mai greu făcea rost de scânduri pentru focul din cămin. Ah, Svecin, viaţa a dispus de soarta noastră mai crunt decât oricare dintre capetele încoronate, în plus noi înşine, dumneavoastră înşivă... Ceva trebuia să se întâmple. Alianţa noastră iluzorie nu putea să continue veşnic. Miticul împărat-criminal degera în bârlogul lui. Ca şi când nu s-ar fi putut mulţumi cu Austria, Prusia, poftim – cu Spania sau Italia, în sfârşit, ar fi cucerit, de ce nu, Anglia, în loc să invadeze Rusia şi să-mi dea viaţa peste cap pentru trei-patru luni! Colonelul Pastoret îmi propunea tot mai insistent să mă pregătesc de drum. Încercările lui de a mă convinge semănau cu o cerere în căsătorie. Dacă ar fi avut peste treizeci de ani – o şansă mai bună nici că se putea închipui. Însă cine are nevoie de mine în Franţa, colonele? Ori să devin metresă până la cele dintâi riduri?

— Scumpă Louise, nu vorbiţi prostii, a spus el. Noi amândoi n-o să avem ce să regretăm. În afară de asta, dumneavoastră chiar de acum veţi

putea să vă prezentaţi din unghiul cel mai avantajos. Închipuiţi-vă, contele Beausset, prefectul curţii, strânge o trupă ca să dea câteva reprezentaţii şi concerte în faţa împăratului. M-a asigurat că sunteţi o cântăreaţă agreabilă. Socotiţi că acesta e începutul carierei dumneavoastră franceze. La urma urmelor, războaiele cu războaiele, însă arta este veşnică...

— Cum?! am exclamat eu uimită. Va trebui să cânt în faţa împăratului?! Da' eu nu sunt decât o modestă cântăreaţă de romanţe şi şansonete, apoi cine putea să-i povestească despre mine contelui Beausset? Şi apoi unde găseşti o trupă în această casă nebună?

— Credeţi-mă, a spus el, zâmbind, artişti există. Ca şi dumneavoastră, ei s-au aciuat, prin căsuţe pentru păsărele, pe ramuri, prin crăpăturile zidurilor, dar Melpomena i-a chemat şi ei s-au strâns numaidecât... Dacă sunteţi artistă adevărată, nu veţi rezista ispitei de a vă arăta arta...

— Da', dar în faţa împăratului... am rostit eu cu voce stinsă.

— Cu atât mai mult, a spus el râzând.

— El a devastat ţara pe care o iubesc, am spus eu aproape strigând, m-a lipsit de tot ce am avut, şi dumneavoastră îmi propuneţi să-l distrez pe aceste ruine.

— Louise, a zis el strâmbându-se, nu vă stă bine să strigaţi lozinci politice. Acum, nimic nu mai are importanţă. Eu nu mă gândesc la împărat, ci la dumneavoastră. – Apoi a adăugat încet: Şi, dacă vreţi, la mine.

Am făcut pe proasta.

— Da, însă el este un bun cunoscător, am spus eu semnificativ, şi este greu să-i fii pe plac. Numai gândul la asta mă paralizează.

Seara, în prezenţa colonelului, i-am povestit lui Svecin despre propunerea acestuia. Şi mi-am zis: dacă faţă de toate acestea se va manifesta cu

sarcasmu-i obişnuit, o să refuz să cânt pentru împăratul cotropitor.

— Bineînţeles, a zis el cu o grimasă îngrozitoare şi, ca întotdeauna, privind pe lângă mine, dacă şanşonetista franceză poate să-i procure plăcere Tamerlanului francez, iar el, pe deasupra, îi va oferi un inel rusesc cu un safir imens, de ce să nu cântaţi? Ar fi ciudat să vezi o doamnă franceză desfătându-l pe suveranul rus în felul acesta, dar pe al dumneavoastră de ce nu?

Am înţeles că trebuie să refuz, dar i-am spus colonelului provocator:

— Transmiteţi-i contelui Beausset că accept.

Mulţumită eforturilor colonelului Pastoret, am putut să mă îmbrac decent şi am fost prezentată contelui. Era îmbrăcat în mundir de general, însă manierele şi intonaţiile trădau în el un om care n-are de-a face nimic cu milităria. Era foarte politicos, mi-am biruit repede sfiiciunea, şi foarte curând ne-am oprit la un vodevil pe care îl cunoşteam. Au început să se adune o seamă de artişti, care rămăseseră în Moscova, scoşi ca prin minune de oamenii contelui din adăposturile cele mai incredibile. Printre ei am descoperit câţiva cunoscuţi, inclusiv pe bătrânul Torcani, alături de care, cândva, cântam tot felul de duete. Am început să ne împărtăşim impresiile din ultimele luni, bucurându-ne de revedere şi jelind pierderile. Treptat, deprinderile profesionale au început să-şi spună cuvântul, şi toţi ne-am cufundat cu uitare de sine în muncă. Şi iată, când simţul rolului şi al scenei s-a reîntors la mine, şi chitara, în mâinile mele, s-a preschimbat dintr-un obiect aspru, indiferent, într-o parteneră drăguţă şi prietenoasă, când vocea mea a răsunat în timbrul obişnuit, căci, cum s-a dovedit, furtunile şi patimile nu au frânt-o câtuşi de puţin, şi când sentimentul de fericire şi înfrigurarea teatrală m-au cuprins, în acel moment colonelul Pastoret mi-a comunicat că, vai, nu ne mai întoarcem în casa cârpită a domnului Svecin,

pentru a nu-l mai împovăra pe stăpân. Mie o să mi se repartizeze o locuinţă nu prea mare, dar bună şi pentru primiri restrânse.

— Oare n-o să pot nici măcar să-mi iau rămas-bun de la domnul Svecin? am întrebat eu cu buze neascultătoare. El a fost atât de bun cu mine şi cu Timoşa... În sfârşit, asta-i pur şi simplu nepoliticos.

— Ah, parcă de politeţe e vorba aici? În ultima vreme este foarte furios, şi sunt bucuros că putem să-l lăsăm în pace. – Şi a adăugat, privindu-mă cu atenţie: Apoi, oare nu v-aţi dat seama că farmecul dumneavoastră miraculos îi este indiferent? Ce să-i faci...

Era îngrozitor, dar a trebuit să mă resemnez. „Eu nu sunt femeia cu ochii albaştri şi mari, mi-am zis, surâzând amar, eu sunt artistă, eu am alt rol. Pe mine mă conduce vântul prielnic al artei, el mă poartă în altă direcţie.” Însă asta nu mi-a adus liniştea.

Trebuia să jucăm la Teatrul Pozdniakovski de pe Bolşaia Nikitskaia, unicul teatru care scăpase de foc. Aici se afla locuinţa mea, care mi s-a părut de-a dreptul luxoasă. Ieri – cerşetoare, acum stăteam din nou pe picioare. „Trebuie să ştii să cazi”, îmi ziceam.

Teatrul a fost adaptat pentru spectacole. S-a găsit şi ceva recuzită. S-au procurat flori şi panglici. Şi, iată, a venit ziua celei dintâi reprezentaţii. Totul a decurs cum nu se poate mai bine. Apoi a urmat cea de-a doua. Jucam cu mare succes, şi repertoriul nostru creştea. La început îmi era foarte frică să-l văd pe împărat şi credeam că, văzându-l, o să leşin, dar când, într-o zi, în sfârşit, i-a trecut prin cap să asiste la spectacol şi l-am văzut, nu ştiu de ce nu mi-a mai fost frică. Undeva în faţa mea, pierdut în semiîntuneric, el şedea în fotoliu, mic, grăsuţ, foarte modest îmbrăcat. Se juca piesa *Războiul deschis*. În scena de la fereastră, eu cântam o romanţă aleasă de mine. În

prezenţa împăratului aplauzele nu erau îngăduite, însă această romanţă, pe care n-o mai ascultase nimeni, a produs impresie. Au răsunat aplauze. Contele Beausset a venit la mine, în culise, cu rugămintea să repet romanţa. Eram foarte emoţionată, am cântat fără să-mi iau ochii de la Bonaparte. Şedea nemişcat. Asculta ori se făcea că ascultă şi se gândea la ale sale. La ce se gândea în clipa asta: la cuvintele romanţei ori la destinul propriu? Se îndârjea sau regreta? Armada lui rărită era încă vie, dar mâna Moscovei moarte se aşezase peste toate din jur ca o piatră grea. Oare nu la asta se gândea, încremenit în fotoliu, cu faţa-i albă îndreptată spre mine?

Am primit felicitări. Clément Thintigny, ofiţerul de ordonanţă al împăratului, mi-a adus flori, dar eu cunoşteam preţul acestui succes. „Acum ori niciodată”, am hotărât eu, primind florile şi felicitările. Am cerut contelui Beausset o trăsură, care mi-a fost pusă numaidecât la dispoziţie, mi-am aranjat la repezeală ţinuta şi am pornit spre locuinţa lui Svecin. „Este acasă, bea, suferind de singurătate, mă gândeam eu, fără nicio speranţă, va fi relaxat şi zâmbitor, doar nu i se înfăţişează o nespălată jalnică, şi, cine ştie, poate va dori din nou să-şi pună palma pe umărul meu...”

Uşa casei era larg deschisă. În vestibul domnea acelaşi haos. Încet, răsuflând din greu, am urcat pe scara întunecată la nimereală, pe pipăite, fără să mă mai preocup de urmările vizitei mele, dorindu-mi doar un singur lucru: să fie bun şi să asculte cuvintele mele. Am bătut tare în uşa deschisă. În salon era întuneric şi linişte. Brusc, s-a deschis uşa de la camera lui, şi el a ieşit cu o lumânare în mână. Faţa lui era şi mai dură decât de obicei.

— A, dumneavoastră... a spus el posomorât. Dar domnul Pastoret m-a asigurat că voi fi lăsat în pace...

Mi se rupea inima de milă. În jiletca lui cadrilată, cu un fular de prospeţime îndoielnică la gât, el mi se părea întruchiparea perfecţiunii, dar o perfecţiune pentru altă lume, nu aceasta, care se scălda în sânge şi cenuşă. Nu eram în stare să rostesc ce intenţionam să-i spun. În pieptul meu clocoteau pasiunea şi o tandreţe nefastă, entuziasmul orb şi groaza – ca înainte de căderea în prăpastie.

— Mi-e groază să mă gândesc că sunteţi absolut singur, am rostit eu aproape pe nerăsuflate. Vreau să vă spun că aş putea să vin... să am grijă de dumneavoastră... Sunteţi atât de singur, pentru mine nu e greu... am destul timp, aş putea să vă ajut la gospodărie...

— Draga mea, a zis el pierzându-şi răbdarea, şi acest „draga mea” a sunat ca o palmă pe obraz, pentru mine singurătatea este mai atrăgătoare decât prezenţa unei femei prea puţin cunoscute, cu deprinderi străine mie.

— Vi se pare! am strigat eu.

A făcut un gest cu mâna, ca şi cum mi-ar fi arătat uşa.

— Vă iubesc, am articulat cu greu, strângând cu putere pleoapele.

Au urmat câteva clipe de tăcere, apoi a grăit cu un calm jignitor:

— Aţi înnebunit. Ce avem noi comun? Şi, pe urmă, dumneavoastră sunteţi prea tânără şi prea franţuzoaică, ca să avem ce discuta împreună...

Pe neaşteptate m-a cuprins furia. Îmi venea să-l lovesc, să-l umilesc, să-l insult, să-l silesc să se dea îndărăt, ca lumânarea să-i scape din mână şi totul să ia foc: acest fular vetust, portretul acelei dame, cărţile lui stupide... Auzi dumneata, n-avem ce discuta!

— În schimb, eu mai deţin şi altceva, astfel că am putea să ne descurcăm şi fără discuţii! i-am strigat eu, înfuriindu-mă mai abitir decât el.

Strigându-i asta, m-am tras înapoi căci am avut impresia că vrea să mă lovească. Sfârşitul lumii! Ar fi trebuit să-i sărut mâinile, să mă arunc la picioarele lui, să-i implor mărinimia.

— Aşa ceva deţin toate femeile, în egală măsură, a rostit el cu foarte mult calm.

I-am întors spatele şi am plecat. Acea doamnă rusă m-a petrecut cu privirea. Ei se înţelegeau unul pe celălalt. Existau în lumea lor. Doar eu eram o venetică, şi pretenţiile mele nu aveau nicio şansă.

M-a ajuns în vestibulul întunecos.

— Ascultaţi, a rostit el gâfâind, mie îmi vine să mă dau cu capul de toţi pereţii, căci am pierdut totul... Şi acum veniţi dumneavoastră cu neghiobii franţuzeşti! Am pierdut totul... Nu sunt în stare de nimic... Aşteptaţi!... Şi acum veniţi dumneavoastră... Asta-i la fel ca atunci, când, după ce ţi-ai pierdut mâna, începi să plângi că ţi-ai pierdut mănuşa... Să te zbaţi să-ţi păstrezi mănuşa... Ah, mănuşa mea! Cum o să ies în lume?... Da? M-aţi înţeles?!.. M-aţi înţeles?...

— Da, am spus eu, atingându-i mâna ca să-l liniştesc. Bineînţeles...

În ziua următoare eram palidă. Am jucat prost. Domnul Pastoret, care nu scăpa niciun spectacol în care jucam, era tare abătut, însă tăcea şi mi-am dat seama după faţa lui că înţeleptul intendent bănuieşte unde am zburat cu trăsura care mi-a fost pusă la dispoziţie şi ce s-a întâmplat pe urmă.

După ce au trecut câteva zile şi am izbutit să mă liniştesc cât de cât, deoarece o actriţă nu poate să moară la nesfârşit, mi-am dat seama că trebuie să mă duc din nou la acest om. Acum însă n-o să apar în faţa lui ca o cerşetoare vrednică de milă, ci ca o salvatoare, ca un înger bun. „Dragul meu, îmi ziceam, nu vreau nimic de la dumneavoastră, luaţi seama: oare semăn eu cu o femeie care se pregăteşte să devină o cucoană rusoaică? Credeţi-mă, sunt dezinteresată, ca o romaniţă de

luncă... Atunci ce vreţi?” mă întrebam eu, vărsând şiroaie de lacrimi. Ce clipă nefastă m-a adus faţă-n faţă cu acest domn?! Parcă erau puţine necazurile de care am avut parte. Iar acum, colac peste pupăză, şi beleaua asta! Mulţumită bunătăţii contelui Beausset, am izbutit să fac rost de câteva sticle de vin roşu, pe care le-am aşezat cu înfiorare într-un coşuleţ împletit, ca să întreprind iar un voiaj fără seamăn la locuinţa lui din Cistîe Prudî, când deodată am aflat că armata franceză părăseşte Moscova...

Iată dar că totul s-a sfârşit. Teatrul a murit de la sine. Nu-i mai ardea nimănui de artă. Prin ploaia rece, pe străzile Moscovei distruse, coloane întregi se deplasau tăcute, una după alta. Se vorbea că garda pornise mai înainte. Înfăţişarea soldaţilor, ba chiar şi a ofiţerilor, era îngrozitoare. Stăteam închisă în locuinţa mea rece şi pustie, cuprinsă de disperare, neştiind ce să fac. Colonelul Pastoret a trecut pe la mine pentru câteva minute şi m-a rugat să mă pregătesc de drum şi să aştept semnalul lui. Ce aveam de pregătit? Câtă ironie! Tot ce aveam – era pe mine, în plus – inutilul coşuleţ cu vin roşu. Poate ar trebui să beau pentru dumneavoastră, domnule Svecin? Însă bunul meu simţ nu mă părăsise pe de-a-ntregul. El mi-a şoptit că totul stă în puterea mea, şi dacă am avut puterea să trăiesc până în ceasul acesta, atunci încercările viitoare sunt nimic faţă de cele precedente. Colonelul Pastoret nu poate fi salvatorul meu. Rolul acesta nu este pentru el. Eu nu-l respingeam, pur şi simplu nu puteam să-mi vând sufletul. Sufletul meu rămânea aici, în acest oraş nefericit, prefăcut în cimitir de către compatrioţii mei. Priveam coloanele lor tăcute, tremurând de frig şi deznădejde, şi auzeam în urma lor fluierăturile şi chiuiturile întregii Europe. Compatrioţii mei, fraţii mei în mundire murdare, în cizme rupte, orbiţi de propriul idol!... Daţi-mi înapoi haina mea din

blăniţe siberiene! Daţi-mi înapoi trecutul meu fluşturatic, plin de speranţe fermecătoare!...

Am plâns toată noaptea, iar când, în sfârşit, somnul m-a doborât, l-am visat pe împărat. Stătea vizavi de mine, cu spatele la fereastră, îmbrăcat într-o redingotă cenuşie şi pantaloni din piele de elan. Faţa-i de ceară se desprindea din semiîntuneric, în ochi i se citea atâta tristeţe, încât nu m-am putut stăpâni şi am început să ţip... Era o dimineaţă cenuşie. Colonelul Pastoret m-a trezit şi mi-a comunicat în grabă că Clément Thintigny mi-a pus la dispoziţie o trăsură splendidă şi că e timpul să ies, să nu cumva să întârzii.

— Vizitiul dumneavoastră este François al meu, mi-a spus el. El ştie totul şi o să vă ducă la destinaţie.

Am ieşit maşinal din casă. Colonelul Pastoret, făcându-mi cu mâna, s-a îndepărtat în caleaşca lui. În faţa casei mele aştepta o dormeză excelentă, care îmi era destinată mie, o actriţă franceză. Pe capră trona François. Atunci mi-am adus aminte de hotărârea mea şi, ca să nu mai reiau discuţii inutile, am pus în trăsură coşuleţul împletit cu bogăţia mea.

— François, am zis eu, ia-o spre Mânăstirea Patimilor şi aşteaptă-mă la poartă. Mai am de rezolvat nişte treburi...

A aprobat din cap şi a pornit în direcţia mânăstirii. „Sărmanul de tine, mi-am zis, va trebui să mă aştepţi o veşnicie!” Am rămas singură, de capul meu, şi senzaţia trecutei frivolităţi s-a pogorât asupra mea. Ploaia nu s-a întrerupt nicio clipă. Bătea un vânt umed... Ceva se schimbase în jur, însă n-am înţeles numaidecât că trupele inamice părăsiseră oraşul.

Şi iată că au început să apară, ici-colo, siluetele locuitorilor Moscovei, ei ieşeau la lumina zilei din tot felul de găuri şi adăposturi, deveneau tot mai mulţi şi, încet, pe furiş, se deplasau în direcţia încotro pornise armata franceză. Un domn

îmbrăcat într-o manta mototolită, ieşind pe poartă, a strigat încet „Ura!” Toţi mergeau în tăcere, parcă nevenindu-le să creadă în cele petrecute. Ei s-au apropiat: domnul cu mantaua mototolită, o babă cu o bâtă noduroasă în mână, un mujic cu barbă roşcată, nişte meşteşugari după înfăţişare, o cameristă, o precupeaţă cu coşurile goale. Doamne, ce feţe aveau: galbene, umflate, cu privirile rătăcite; cât erau de murdari şi zdrenţăroşi! Am pornit alături de ei. Mergeam încet, aproape că ne furişam, iscodeam cu privirea de la colţurile clădirilor, şi alţi locuitori ni se alăturau.

— Franţujii şi-au luat tălpăşiţa, a spus unul dintre meşteşugari, şi toţi au început să râdă încet.

— Acum nu se vor mai întoarce, am strigat eu pe ruseşte, jubilând. Ştiu, sunt sigură de asta! N-aveţi de ce să vă mai temeţi... *Vive Moscou!*[13]

Brusc, s-au oprit toţi. Cineva a întrebat:

— Da’ tu cine eşti?...

— Sunt franţuzoaică, am zis eu cu voce stinsă, dar trăiesc de mult la Moscova, şi eu îi înfierez pe compatrioţii mei...

— Căţea, a hârâit domnul cu mantaua mototolită.

M-au înconjurat numaidecât. Se înăbuşeau de furie, ceva clocotea în ei. Am încercat să mă smulg din cercul lor, însă baba, cascând o gură ştirbă şi strigând ceva, m-a lovit cu bâta în piept...

— Ce faceţi?! am strigat eu. Eu n-am nicio vină! – m-au apucat de păr, cineva mă lovea în spinare, nişte degete îmi căutau gâtul. – Fie-vă milă! Fie-vă milă! am strigat.

Mă loveau, printre ei l-am văzut pe Svecin şi femeia cu imenşii ochi albaştri. Apoi ceva s-a năruit, şi mi-am pierdut cunoştinţa.

M-am trezit în acelaşi loc. Zăceam în ploaie. La început nu era nimeni pe-aproape, apoi au început să apară trecători singuratici. O, cât erau

de nevinovaţi şi blânzi, ce temător era mersul lor, ce reţinute gesturile...

„Repede, repede, mi-am zis şi m-am ridicat cu greu. Repede, repede, până nu se vor strânge iar într-o gloată.” Spre marea mea bucurie, dormeza aştepta încă la locul stabilit. François se învârtea nerăbdător pe capră, şi faţa lui exprima spaimă.

— Cum se vede, doamnă, n-aţi avut o trebşoară prea simplă, a zis el, privindu-mă şi a dat bice cailor.

Mergeam cu trăsura prin Moscova, şi lacrimile îmi curgeau şiroaie pe obraji, şi, plângând înconjurată de miasme şi cenuşă, de ruine, nedreptate şi jubilare domoală, am înţeles că este cu neputinţă să mai întorci ceva, şi am părăsit Rusia pentru totdeauna.

PARTEA A TREIA

ADUCERI-AMINTE
LA ANII-DE-AMURG

1

JUDECÂND după cele ce se povesteau, jubilaţia de la Petersburg arăta ca o sărbătoare leşinată în comparaţie cu nebuniile de la Moscova. Bineînţeles, acum totul îmi apare parcă învăluit într-o pâclă albăstrie, însă miresmele, sunetele, zâmbetele de bucurie şi suspinele, sclipirile nămeţilor din martie sunt încă vii în amintire. În plus, un puternic miros de mahorcă... Fireşte, dacă n-ar fi fost Svecin, n-aş fi ţinut minte toate acestea. Îţi stă mintea în loc! Auzi, a fost omorât împăratul Pavel şi aproape toată lumea se veseleşte şi jubilează! El nu a fost câtuşi de puţin un om rău, însă oamenii au întotdeauna grijă de propriile foloase, în rest – puţin le pasă. De fapt, dacă ţinem neapărat să fim drepţi, el avea şi cusururi foarte mari. Dar cine este fără de cusur? Cunoşteam mulţi oameni respectabili, care l-au plâns sincer, deşi înduraseră din partea lui multe necazuri. Îmi amintesc că eu chiar mă înroşeam ori de câte ori unii râdeau prea tare sau se felicitau cuprinşi de isterie cu prilejul căderii tiraniei ori făceau să explodeze petarde, de parcă eu însămi eram amestecată în toate cele petrecute. Însă tirania nu-i este dragă nimănui, chiar aşa bolnăvicioasă şi vrednică de milă, fiindcă toţi obosiseră aşteptându-i în fiecare zi sfârşitul, erau sătui de atâtea interdicţii stupide, şi eu înţeleg acum spaima şi indignarea unor oameni nobili, care nu erau feriţi de cnutul şi de nuielele hărăzite de bâzdâcul imperial.

Şi, iată, toţi s-au bulucit pe străzile Moscovei îndată ce ştirea a ajuns la noi, şi toţi se agitau, alergau care mai de care, îmbujoraţi de geruleţul din martie, şi beau şampanie, iar precupeţii şi

servitorimea – vodcă, şi se sărutau cu foc... Era o învălmăşeală de nedescris. Iar veşmintele erau atât de surprinzătoare, atât de neverosimile: bărbaţii purtau din nou pălării rotunde, interzise de răposatul împărat, din nou fracuri franţuzeşti pe sub hainele de blană descheiate, iar militarii, parcă înţeleşi, şi-au tăiat toţi deodată cosiţele, obligatorii la curtea de la Gatcina, şi, într-adevăr, ţin minte cum din loc în loc, pe zăpada galbenă de primăvară, se zăreau panglicile negre de la cosiţele bărbaţilor, semănând cu nişte păsări moarte, cum le călcau în picioare, dansând peste ele cu uitare de sine... Şi mai ţin minte mirosul de mahorcă, foarte puternic, ce nu izbutise să dispară.

Da, toţi se sărutau. Care cu cine nimerea. Nimeni nu mai ţinea seama de buna-cuviinţă, căci nebunia este molipsitoare precum gripa, iar nebunia bucuriei – mai ales. Nici eu n-am făcut excepţie, o dată ce m-am lăsat dusă de această vâltoare, şi aproape că nici nu-mi dădeam seama: de ce, pentru ce, din care pricină... Mai întâi m-a dat gata o cucoană în vârstă, de proporţii uriaşe, iar eu m-am pierdut în braţele ei, în haina ei de blană, asurzită de tânguirile ei; m-am zbătut cu disperare să-mi feresc buzele de gura-i umedă, căscată, ceea ce am şi izbutit, astfel încât sărutul a nimerit în obraz. Apoi s-a repezit un cavalerguard, care s-a lipit de mine foarte temeinic şi îndelung, pentru o clipă mi-a răsturnat capul pe spate, m-a cercetat cu ardoarea orbului şi s-a grăbit să mă strângă din nou; eram în deplina lui stăpânire şi aveam impresia că nu sunt decât o păpuşă de cârpe, atât era de puternic, dibaci şi priceput. Nu mai puteam să ies din acest cerc vicios, şi cu mine se întâmplase ceva: să jubilezi la douăzeci şi patru de ani chiar şi fără motive evidente – este întotdeauna o desfătare. Şi, acum nu-mi mai amintesc precis, am trecut din braţe în braţe, pierzând treptat senzaţia de silă ce mă caracteriza şi contopindu-mă

cu gloatele tânguitoare, deşi, în mod automat, încă îmi ascundeam buzele...

Şi deodată în faţa mea a apărut un tânăr domn (de bună seamă, a fost voia destinului), puţin mai în vârstă decât mine, la fel de înfierbântat de împrejurări, de aceste bacanale, care, totuşi, mi s-a părut mai puţin smintit, decât tot ce se petrecea în jur. Nu ştiu ce se întâmplase cu mine, însă eu l-am apreciat cea dintâi, când i-am văzut ochii ironici mijiţi, obrajii uşor supţi şi buzele roşii, la fel de ironice. „De ce să mă ruşinez! mi-am zis eu cu neaşteptată uşurare. Dacă pe mine m-au îmbrăţişat toţi cei cărora nu le-a fost lene, chiar şi pocitaniile duhnind a dohot şi a vodcă, atunci să mă sărute şi el...” M-am apropiat de el şi am întins mâinile. Parfumul de lavandă, mirosul de corp tânăr şi proaspăt, al gerului de martie – totul se amestecase. Am închis ochii. Spiritul meu de prevedere înnăscut parcă nici n-ar fi existat. Mâna l-a cuprins singură pe după gât, degetele au alunecat singure pe blana răcoroasă a gulerului său... Ce-o fi fost asta? O ştrengărie, dorinţă arzătoare, capriciu sau presimţiri profunde? Nu ştiu, dar pesemne şi una, şi alta, altfel parcă m-aş fi repezit aşa spre el? Totul n-a durat decât o clipă, dar a părut o veşnicie. Am simţit că mă sufoc, el şi-a desfăcut braţele şi s-a înroşit brusc, observând cum mâna mea, încet şi fără tragere de inimă, iese de sub gulerul lui. M-am înroşit şi eu. Ar fi trebuit să plec şi să mă pierd în mulţimea bezmetică (auzi, ce catastrofă!), dar picioarele nu mă ascultau. Da’ nici el nu se grăbea. Nu găseam cuvinte ca să luăm totul în glumă. „Oare este cu putinţă?” mi-am zis eu cu teamă şi speranţă, subînţelegând dorinţa mea tainică, unică şi ascunsă adânc, cum mi se părea atunci. De fapt, acum înţeleg că nu mă deosebeam cu nimic de oricare dintre domnişoarele din Moscova cât de cât normale, deşi puteam să mă laud cu o căsătorie, tristă şi stupidă, asemănătoare unui vis amăgitor şi efemer.

Ar fi trebuit să spun ceva, dar nu găseam cuvintele. Îmi plăcea acest tânăr domn şi să mă despart de el aşa pur şi simplu şi, fireşte, pentru totdeauna, mi se părea un dezastru. Dar unde, oare, era ascuns acel firicel, cu al cărui ajutor, numai al lui, puteai să te salvezi, să te menţii pe acest pământ, doar o clipă măcar, de ajuns ca să nu te dizolvi în atmosfera nepăsătoare a Moscovei? Mai târziu, după mulţi ani, în rarele clipe de simpatie faţă de mine, mi-a spus, nu ştiu cum, că şi el se gândea cu înfrigurare la acelaşi lucru şi dorea să născocească şi să strige ceva miraculos, în stare să mă ţintuiască de caldarâmul Moscovei, fără să încalce regulile bunei-cuviinţe şi fără să-mi stârnească groaza. Oare există asemenea cuvinte? Atunci, însă, stăteam muţi în mijlocul stihiilor dezlănţuite, venindu-ne treptat în fire şi apropiindu-ne de acea clipă fatală, când tocmai intrau în vigoare acele norme ale bunei-cuviinţe, în faţa cărora ar fi fost neputincios chiar şi gustul sărutului său pe buzele mele. Nu găseam cuvintele.

Văzând neputinţa noastră, natura şi-a făcut lucrarea ei. Eu m-am înfuriat pe el, apoi pe mulţime, pe Moscova, pe mine însămi, pe mirosul de lavandă şi de mahorcă, poate, care emana dinspre şuba lui. N-am găsit cusururi pe faţa lui, în afară poate de obrajii uşor supţi, care, mie, tocmai de aceea îmi plăceau. Mă privea cu uimire, cu capul uşor înclinat, precum un pictor priveşte un model neînsufleţit. Ca şi până acum, nu găseam cuvinte, şi ne-am despărţit fără măcar să ne salutăm.

Când pasiunile în Rusia s-au domolit şi noul împărat Alexandr Pavlovici, cu obrajii plăcut îmbujoraţi, cu plete uşor roşcate bine îngrijite, ne-a măsurat cu privirea ochilor albaştri, totul s-a potolit, şi puteai să crezi că pasiunile exagerate erau nelalocul lor. Deşi, cine poate să se laude cu destoinicia de a stabili frontiera unde iluziile iau sfârşit? Cred că nimeni, cum n-a putut nici noul

împărat, care, fiindcă veni vorba, era de o vârstă cu mine. În anii care au urmat ne-am rugat pentru el, căci destinul a binevoit să-i încredinţeze salvarea noastră şi el a fost la înălţime. Şi cu toate că, în anii aceia, în afară de speranţe dătătoare de bucurie, aproape nimeni nu nutrea alte sentimente faţă de el, totuşi, nişte proroci sumbre apăreau ba ici, ba colo, încetul cu încetul, parcă întâmplător, însă, acum, după un sfert de secol, îmi dau seama că societatea, în felul acesta, se distrugea singură, fără să fie câtuşi de puţin îngrijorată...

Aşadar, totul se potolise, şi se cuvenea să ne continuăm viaţa dinainte, însă tânărul domn, pe care singură l-am ales din mulţime şi l-am sărutat cu neruşinare, nu-mi ieşea din minte. De fapt, nu era decât o întâmplare banală, oricare alta în locul meu, şi la anii mei, şi fără înclinaţii spre ipocrizie, nu ar fi putut să reziste unei astfel de ispite şi negreşit s-ar fi încolăcit în jurul lui. Ceea ce am şi făcut. Însă după ce a trecut ceva timp, amintirea nu se estompa deloc, ci, dimpotrivă, se aprindea, renăştea, reînvia şi mă năpădea neîncetat. Cineva, cu intenţii nu tocmai nobile, se străduia în bezna nopţii, născocind mijloace ca să-mi complice viaţa. Pesemne că izbânda era de partea lui. O domnişoară tânără, citind aceste rânduri, va ridica din umeri ofensată, ceea ce în cazuri similare făceam şi eu până când destinul meu misterios m-a silit să mă arunc singură de gâtul primului întâlnit. Sunt convinsă că în casa mea şi printre cunoscuţi nu se afla nimeni care să se poată lăuda că a remarcat la mine vreo schimbare. Însă asta nu mă consola. În oglindă arătam ca de obicei şi destul de cuviincios, dar viermele rodea pe dinăuntru.

Adoratorii mei şi tot felul de tutori, rude, îndepărtate şi apropiate, toţi cei din jurul meu continuau să se preocupe de soarta mea, ca şi când nimic nu se întâmplase, fără să observe prăpastia ce se căscase dinainte-mi. Ei nu vedeau decât o persoană de douăzeci şi patru de ani, cu moşie la

Gubino, cu casă proprie la Moscova, în stradela Starokoniuşennîi, cu un venit anual respectabil, destul de inteligentă, cu trăsături plăcute, poate puţin intolerantă, chiar dificilă, care izbutise să-şi nenorocească soţul tânăr, trândav, cumsecade, uşuratic (a murit după divorţ din patima nepotolită pentru mâncare), îşi pierduse de timpuriu părinţii, şi din pricina asta a cunoscut prea devreme slăbiciunea pentru independenţă... În faţa lor se arăta această tânără persoană, care trebuia ţinută din scurt şi adaptată la modul de viaţă al unei doamne de familie, care nu iese din cercul general, nu-i sperie nici pe ei, nici pe fiicele lor posace şi nu-i aduce pe fiii lor în stare de extaz periculos.

Trebuie să recunosc că nici nu respingeam intenţiile lor, prea evidente şi, de aceea, bune, şi mă lăsam cu uşurinţă în voia acestui joc de viaţă, ciulind în mod firesc urechile, pentru ca nu cumva, din vina bunătăţii lor, să dau de bucluc într-o bună zi.

„Împlineşte-le capriciile, Varvara, dar nu uita să acorzi întâietate capriciilor proprii.” Şi Varvara le împlinea, se înclina şi făcea risipă de mulţumiri, şi bătea din palme în momentele potrivite şi toate astea pentru a nu le spulbera eforturile pline de abnegaţie şi pentru a nu stăvili cursul normal al vieţii.

Prin firea ei, nu era distructivă, nici ticăloasă, şi s-a grăbit să se mărite, nu de altceva, ci pentru a-l salva, cum credea ea, pe un tânăr bun şi norocos de lenea moscovită şi de surplusul de grăsime. „Ce mare nenorocire, i se repeta mereu, dacă omul simte nevoia, Doamne iartă-mă, să se ghiftuiască până simte că plesneşte? Faptele bune se săvârşesc cu stomacul plin.” Faptele bune însă rămâneau de domeniul fanteziei, şi ea s-a despărţit de el. De mâhnire, în singurătate, patima lui s-a încins şi mai abitir, şi cu asta totul s-a terminat. Unii, în spatele ei, o socoteau vinovată de

nenorocire, dar viii cu viii, şi ei din nou s-au apucat de treaba obişnuită.

Am primit eforturile lor cu seriozitate şi chiar cu recunoştinţă, deşi, undeva, în adâncul sufletului simţeam că aceste stăruinţe sunt deşarte. Nu-i vorba că pretendenţii la bunăvoinţa mea, pe care ei mi-i recomandau cu insistenţă, ar fi fost urâţi sau ar fi avut cusururi. Mulţi chiar îmi plăceau, însă otrava nesocotinţei trecute era încă prezentă în sufletul meu. Nu mă grăbeam.

Şi deodată acest sărut.

Dar întrucât el dispăruse fără urmă, acest domn atât de tăcut, fără să-şi dezvăluie nici numele, nici profesia, nu-mi rămânea decât să-mi blestem propria şovăire, atunci când aproape îl ţineam în braţe, şi să mă tâmpesc din pricina visărilor nevolnice, singurul lucru ce ne mai rămâne după ce am pierdut ceva. Zilele treceau, încetul cu încetul trăsăturile şi chipul lui se pierdeau în uitare, doar senzaţia sărutului fierbinte rămăsese pe buze proaspătă şi nefastă. Şi, de bună seamă, n-am fost condusă de nişte considerente înalte, de sentimentul datoriei, de îndemnurile sufletului, de nişte preţiozităţi oarecare, ci de vocea omniprezentă a trupului. În visări, geniul meu arăta de acum altfel, şi în cercul de seară povesteam despre o tânără persoană, care s-a întâlnit atât de neverosimil pentru o clipă cu alesul destinului, dispărut în vâltoarea de la Moscova, „lângă Cistîe Prudî, domnilor...”

Povesteam întâmplarea asta destul de des, stârnind un interes sporit, şi nu m-aş fi mirat aflând că la Cistîe Prudî se strâng mulţimi de curioşi. Primăvara era în toi, dar pasiunea şi dorul meu nu se stingeau. Toate celelalte îmi erau indiferente. „Dacă însă pasiunea ei nu se stingea, cum spuneţi, de ani de zile, – îmi ziceau ei –, rezultă că ăsta-i un semn, nu o întâmplare deşartă, şi cunoscuta dumneavoastră ar fi trebuit să-şi caute omul pierdut, să nu stea cu braţele încrucişate, să nu-şi

cruţe puterile...” „Să nu-şi cruţe picioarele...” adăugau alţii, râzând răutăcios.

Pentru o vreme, mi s-a părut că povestirea mea pitorească a eclipsat chiar şi izbânzile tânărului Bonaparte şi primii paşi ai noului nostru împărat. Dar ce puteam face eu, nu eroina povestirii mele, ci eu, cea vie şi plină de înfrigurare, cu beleaua care căzuse pe capul meu? Dacă n-a fost un sărut neserios şi vulgar, ci un semn al destinului, înseamnă că trebuie să aştept şi să văd ce va hotărî el, destinul. Dar nu mai aveam putere să aştept. S-ar fi cuvenit să urmez pilda domnişoarelor imaginate şi să cutreier zilnic Cistîe Prudî, din zori şi până-n noapte, poate voi da cu ochii de el printre trunchiurile copacilor.

Am trecut peste orice mândrie şi m-am dus la locul fără noroc. Era chiar locul acela, însă preschimbat. Frunzişul proaspăt împodobea copacii. De zăpadă – nici pomeneală. De lume – nici atât. Iarba cobora până în apă. Un tânăr husar dresa un armăsar de rasă. Ordonanţa îi ţinea scara la şa. Trecând pe lângă mine, husarul şi-a pus mâinile în şolduri. În apa verde se oglindeau copacii de mai. În aer plutea miros fin de lavandă.

Oare îmi pierdusem speranţa? Nicidecum. Respinsesem întâmplarea şi credeam în intervenţia forţelor divine, şi asta îmi dădea tărie. Sărutul din martie îmi ardea buzele, şi nicio forţă, nici chiar ironia mea înnăscută nu mă putea împiedica să sper şi să aştept. Nu, nu-mi făceam iluzii că de la cea dintâi apariţie la Cistîe Prudî voi fi răsplătită pentru zilele de disperare, dar destinul cu ale destinului, însă n-ar fi fost rău ca şi eu să fiu mai cu îndemânare şi mai ageră. Mi-am dat seama că de acum înainte îmi este hărăzit să vin în acest loc şi să rătăcesc fără nicio şansă de-a lungul malului verde, altfel o să mă afurisesc eu însămi, o să-i insult pe cei apropiaţi, o să explodez, o să dau foc Moscovei... Şi pe neaşteptate l-am văzut.

Venea în direcţia mea la umbra copacilor, într-un frac cenuşiu, cum mi s-a părut, ţinând la braţ o damă în veşminte de culoarea zmeurei, venea, agitându-şi bastonul şi râzând nepăsător. Figura damei era confuză, în schimb trăsăturile lui erau bine conturate, de parcă fusese spălat de o ploaie torenţială de primăvară. Am vrut să mă îndepărtez, însă picioarele nu mă ascultau... Şi această femeie... „Oare este cu putinţă?” mi-am zis eu, şi m-au trecut fiorii. S-au apropiat. Nu era el...

Se ajungea la absurdităţi. Odată luam ceaiul pe o verandă încălzită de soarele de mai. În anul acela, toţi continuau să fie entuziasmaţi de Suvorov. Nu aveam nimic împotriva gloriosului generalisim, dar entuziasmul continuu al celor din jur mă împingea la revoltă. În chiar toiul unor astfel de panegirice, tânărul Arseni Bocikariov, căpitan în regimentul Preobrajenski şi unul dintre vechii mei admiratori, a făcut să explodeze bomba chiar în centrul mesei, între samovar şi colaci, rostind ca întotdeauna în şoaptă:

— Bonaparte a lichidat stările sociale, şi ţăranul, ţăranul francez, care slujeşte ca soldat în armata lui, ţinteşte la aceleaşi decoraţii ca şi comandanţii, nu mai vorbesc că acest soldat poate să devină el însuşi comandant. Vă închipuiţi, cum se bate el?! Căci francezii, în majoritatea lor, sunt nişte piperniciţi, dar cum ştiu să se bată!... Soldatul nostru este biciuit şi acasă, şi la oaste... Vă închipuiţi de ce forţă dispune generalul francez! Soldatul nostru este răbdător... Asta-i important... Suvorov, fireşte, este un geniu, dar cu un singur geniu nu poţi face nimic.

A urmat un moment de uşoară confuzie, şi nimeni n-a mai scos o vorbă.

Mi-am adus aminte cum, cu un an în urmă, l-am ofensat pe bietul general Opocinin, un tânăr uriaş cu faţa rotundă şi privire de copil, care se întorsese din campania elveţiană plin de entuziasmul bătăliilor. I-am spus ceva despre

vestitul comandant de oşti, despre idol, ceva în sensul că a traversat Alpii fugărit de francezi, ceva cochet, care să impresioneze, probabil pentru că tânărul general îmi era simpatic. Sărmanul Nikolai Petrovici! Îl pusesem în încurcătură, şi acest om inteligent şi hotărât se apăra timid şi neîndemânatic de sarcasmul meu, ca un feldwebel oarecare dintr-o garnizoană de provincie, deşi pentru el nu era nimic mai simplu, decât să mă aprobe zâmbind ironic şi îngăduitor, şi eu, poate, m-aş fi pierdut cu firea. Dar şi eu îi plăceam, iată de ce se fâstâcea.

Într-adevăr, mi-am zis eu în seara aceea, când Bocikariov a binevoit să pună stavilă cascadei de osanale înălţate de firoscoşii leneşi din Moscova, într-adevăr, mi-am zis, ce înseamnă talentul de comandant al adoratului generalisim pe lângă revoluţia săvârşită de Bonaparte, în comparaţie cu noua societate, cu principiile ei, de neînţeles pentru noi? Ce înseamnă virtuţile militare, chiar geniul, iscusinţa de a manevra regimente, de a rosti aforisme memorabile, de a trece în societate drept un excentric, ce înseamnă toate astea în comparaţie cu spiritul nou, care se instaura printre oameni?

Amurgise. Mireasma puternică a liliacului adia dinspre grădină, iar mie mi se tot năzăreau parfumurile lunii martie şi obrajii uşor supţi, de care mă lipisem într-o zi cu atâta fatalitate, prin urmare – ce însemnau pentru mine atunci virtuţile vestitului nostru războinic şi chiar toate înnoirile lui Bonaparte, şi chiar superioritatea libertăţii asupra robiei şi deosebirea dintre republică şi tiranie, şi totul, totul, când eu vedeam încontinuu acei obraji supţi – ursita mea – şi simţeam în aer urmele de lavandă?... Am ieşit pe neobservate din acest cor plăcut, am dat porunci să pregătească trăsura şi m-am repezit într-acolo, spre Cistîe Prudî.

Am revenit după vreo două ceasuri de aşteptări zadarnice, ca de obicei, şi după tot felul

de confuzii, şi aproape nimeni nu observase absenţa mea. Acum tema discuţiei era alta, şi viespile zburau deasupra dulceţii. Se povesteau felurite anecdote din viaţa defunctului împărat Pavel, şi deodată căpitanul Bocikariov s-a aplecat înspre mine şi mi-a şoptit la ureche:

— Varvara Stepanovna, ascultaţi-l pe un biet căpitan.

— Spuneţi, i-am răspuns eu tot în şoaptă, încercând să pătrund tâlcul anecdotei de-abia povestite.

— Vreau să vă spun că vă iubesc şi vă cer mâna... a zis Bocikariov.

Asta putea să pară o glumă, de n-ar fi fost ochii lui încremeniţi. Pe masă apăruse din nou samovarul plin. Dinspre grădină adia o boare jilavă. Ce simplu a fost rostită această declaraţie, uite-aşa, la ceai, în şoaptă, fără ceremonii şi reverenţe. El s-a lăsat pe spate în fotoliu şi a închis ochii. Însă nici măcar favoriţii bogaţi nu ascundeau tulburarea ce-i îmbujorase obrajii...

— Ascultaţi, am şoptit eu. Sunteţi exact ca Suvorov înainte de asalt...

Nu a zâmbit.

Cineva din capătul îndepărtat al mesei spunea:

— Înainte de a proslăvi libertatea, ar trebui măcar să ne imaginăm ce este...

— Eu trebuie să am o sumedenie de copii reuşiţi, i-am şoptit căpitanului.

— Ei şi? a întrebat el abia mişcându-şi buzele.

— Dumneavoastră sunteţi militar şi trebuie să vă luptaţi... – Am observat cum s-a încordat – În afară de asta, eu preţuiesc mult inteligenţa dumneavoastră şi libertatea opiniilor... suntem prieteni vechi... ori preferaţi...

— Prefer... a şoptit el.

Faţa îi devenise palidă. Pe frunte îi apăruseră broboane de sudoare.

— N-are rost, am spus eu. Dimineaţă veţi regreta. Aşteptaţi până dimineaţă.

Căpitanul era un om fin. A receptat umorul meu amar, cum de altfel şi trebuia, cu stăpânire de sine şi demnitate. Iar pe acela, mi-am zis, gândindu-mă la domnul meu din martie, nici nu-l iubesc, el este blestemul meu, pur şi simplu. Cu câtă dibăcie fuge de mine, cu câtă iscusinţă evită stăruinţele mele. Era să mă întorc la Gubino, la pace şi linişte, am poruncit să se facă pregătirile, oamenii mei au început să se agite, se străduiau să-mi fie pe plac.

Nu ascund, toate aceste discuţii, acest zumzet despre război şi politică, pe care şi eu le stârneam uneori, pluteau sub plafon fără să mă atingă câtuşi de puţin, pentru că mă aflam la vârsta când slujirea firii nu constituie o datorie, ci o necesitate, iar firea mea nu recunoştea nimic altceva decât pe domnul din Cistîe Prudî, şi închipuirea mea bolnavă, înfierbântându-se, îl zugrăvea cu un penel înfrigurat, în cele mai neverosimile culori... Dumnezeu o să mă ierte.

Oamenii mei se agitau, se străduiau să-mi fie pe plac, şi când totul a fost împachetat, brusc – m-am răzgândit.

Oare existau leacuri în stare să-mi ajute? Şi oare trebuie să te lecuieşti de nişte răni atât de fireşti? „Mulţumeşte lui Dumnezeu, Varvara, îmi ziceam eu cu patos, că s-a milostivit şi a ars crengile uscate ale sufletului tău!...” Patosul născut din sentiment nu trebuie să pară ridicol. În el se amestecau de toate: şi speranţa firavă de femeie, şi disperarea, şi înţelepciunea nedezminţită a Volkovilor. Varvara era din nou liniştită, rece şi ironică, iar domnul din martie licărea dinaintea ei nu ca un premiu binemeritat pentru îndelungă aşteptare, ci ca o idee... Şi atunci porţile s-au deschis.

Îndelung aştepţi – repede găseşti. Într-o dimineaţă a venit la mine Katerina Semionova,

soţia unui general, o fiinţă independentă, blândă şi linguşitoare, conştientă de valoarea ei. Purta o fustă albă din batist, o bluză largă din acelaşi material, un turban dintr-o eşarfă de tafta trandafirie. Pariziancă din cap până în picioare, studiată, parfumată, dar cu faţă de moscovită sadea de pe Basmannaia, cu un năsuc micuţ, ochi căprui languroşi, obraji proaspeţi şi un surâs uşor vinovat pe buze.

— Învăţ de la tine, iubită Varenka, să fiu puternică şi să merg neabătut încotro mi-a poruncit Dumnezeu şi să nu dau îndărăt. Învăţ şi iar învăţ, dar, închipuie-ţi, fără niciun folos.

Ce putea ea să înveţe de la mine, atunci când eu nu mai ştiam încotro s-o apuc? Vorbe goale.

Ea obţinea totul uşor, elegant. Casa mare de lângă Krasnîe Vorota era întotdeauna deschisă. Generalul Semionov îi tolera totul cu mărinimie. Tinerii şi donjuanii cunoscuţi roiau în jurul Katenkăi, însă ea, nu ştiu cum, izbutea repede să treacă în postura de prieten, surâdea vinovată, însă cu mânuţa-i albă şi fermă făcea un gest uite-aşa, de parcă dădea la o parte de pe faţă un văl de muselină...

Ea a venit de dimineaţă, şi fanteziile mele nocturne (toate despre unul şi acelaşi subiect) erau să se dizolve în gânguritul şi parfumurile ei. Da, uitasem să vă spun că, de te uiţi îndelung la faţa ei fericită, poţi să observi o uşoară umbră de tristeţe... Dar astea sunt impresiile mele Eram amândouă de aceeaşi vârstă, însă prin largheţea şi generozitatea ei de moscovită ea îmi purta de grijă fără să mă sâcâie, uşor, frumos, iertând...

Era o dimineaţă extraordinară de mai, blândă, ca la Moscova, şi până la mine răzbătea gânguritul ei obişnuit, parcă de departe, şi eu o receptam cu jumătate de ureche, când brusc, a răsunat desluşit:

— ...obraji supţi, ochişori mici, scânteietori (oare sunt mici? mi-am zis eu, fără să mă îndoiesc

câtuşi de puţin despre cine era vorba), nu-i un crai, bucuria mea, dimpotrivă, e sever...

— Cum îl cheamă? am întrebat eu.

— Domnul Svecin, a spus ea, fiul generalului Svecin... Încă un general, – şi a chicotit. – La noi, în Rusia, astăzi toţi sunt generali, închipuie-ţi...

Nu mă îndoiam câtuşi de puţin că acesta era tiranul meu. Inima îmi bătea iute-iute, dar nu m-am trădat prin nimic.

— L-am întrebat, a spus Katerina agitată, dacă nu se plictiseşte printre noi. A spus „de ce" şi pe faţă i-a apărut o expresie de dispreţ. De ce, a zis, voi sunteţi ai mei, dragi, eu sunt al vostru, îmi place să fiu cu voi. În vocea lui se simţea plictiseală şi, închipuie-ţi, chiar nemulţumire.

— De ce te-ai legat de el? am întrebat eu cu asprime.

Ea făcut ochii mari, şi în ei l-am văzut pe domnul Svecin. N-aveam ce face, însă m-am trezit în situaţia unei fete obişnuite din Moscova, care se desfăta cu iluzii. Katerina, fără măcar să bănuiască, mi-a aţâţat închipuirea la maximum. Înfăţişarea posacă şi iritată a domnului Svecin, cum l-a descris ea, nu m-a adus la disperare. De unde îmi veneau puterile? „Varvara, nu care cumva să fii sinceră cu el, am hotărât eu, te va respinge cu răceală şi iritare, şi atunci va trebui să faci lucrul cel mai cumplit, Varvara... Ferească Dumnezeu!" Cunoşteam numele de familie al eroului meu. Ce-mi trebuia mai mult? Restul l-am lăsat în seama destinului şi el s-a dovedit binevoitor.

Cum se întâmplă întotdeauna în astfel de împrejurări, parcă din nimic au apărut nişte fire abia bănuite, care s-au aflat până atunci în uitare, s-au întins, au zbârnâit, şi eu am pornit, ţinându-mă de ele. Aceste firicele m-au adus, spre sfârşitul lui mai, la Ulîbîşevi, pe Miasniţkaia. Am venit cu întârziere şi am nimerit la ceaiul de seară. În casa Ulîbîşevilor ceremonia ceaiului se desfăşura după o rânduială statornicită o dată

pentru totdeauna. Mai întâi se făcea muzică, se discuta politică şi modă şi, fireşte, se pomenea nefericita, recent dispăruta domnie. Pe urmă se aşezau la o masă ovală uriaşă cu nelipsitul samovar de tombac şi se purcedea la băutul ceaiului în linişte desăvârşită. Această linişte solemnă însoţea taina până la ultima picătură din prima ceaşcă, cu cea de a doua se isca zumzetul obişnuit – erau reluate discuţiile întrerupte. Vasele folosite la servitul ceaiului nu se distingeau prin rafinament, dimpotrivă, ceştile erau înadins grosolane, de undeva de prin Viazma ori Kostroma, şi în general întreaga veselă era simplă, părea făcută în casă, şi talerele din faianţă gălbuie, mată, se potriveau cu ceştile. La ceai se aduceau din belşug bomboane, dulceţuri şi şerbet de Kiev, marmeladă, bezele şi felurite jeleuri şi brânzoaice, dar totul era încoronat de abundenţa untului de vacă proaspăt şi chiflele de grâu pufoase.

Când am intrat tocmai se turnase ceaşca dintâi, astfel şi eu, şi musafirii necunoscuţi am avut destul timp să ne studiem unul pe celălalt, ceea ce ne străduiam să facem concomitent. Toţi musafirii erau de vârstă înaintată, simpatici şi prietenoşi, însă emanau un parfum de plictis moscovit atât de puternic, încât fără să vreau mi-am aţintit privirea spre unicul dintre musafirii care arăta puţin mai în vârstă decât mine.

Purta un frac negru, care trecuse prin multe şi un jabou crem-gălbui, împodobit neglijent cu o panglică de mătase. Părul tuns scurt, cu o şuviţă căruntă, nu se potrivea cu faţa relativ tânără, ascuţită şi prelungă. Ducea distrat ceaşca la gură. Sorbind, zâmbea unui gând numai de el ştiut, când lăsa ceaşca jos, se întuneca la faţă... Mi-am zis că şi el putea să fie cel cu care m-am sărutat acolo, la Cistîe Prudî, iar apoi, în deliru-mi neînfrânat, i-am zugrăvit o figură neverosimilă, deşi iată-l cum arată, seamănă cu un câine paşnic la vreme de seară, tăcut şi plicticos.

Priveam cu coada ochiului cum ungea untul pe pâine, fără grabă, dar şi fără interes, fără cine ştie ce poftă. Fireşte, şi el putea să fie cel cu care m-am sărutat. Acolo, pe zăpada din martie, în agitaţia sărbătorească, totul părea important şi plin de mister, însă cât de necruţător astâmpără pasiunile şi demască plăsmuirile lumina tremurândă a ceaiului de seară! Nu pot să spun că mi s-ar fi părut extraordinar de interesant, totuşi nu-mi puteam lua privirile de la el.

La urma urmelor, şi el putea să fie cel cu care m-am sărutat, însă acela era înalt şi spătos, iar acesta are umerii încovoiaţi, acela era deschis şi impetuos, pe când acesta este fire ascunsă şi, de bună seamă, vicleană şi, în plus, acolo plutea parfumul de lavandă, iar aici de vanilie... şi alte bazaconii se învălmăşeau în capul meu, când, deodată, mi-am dat seama că tremur, de parcă aveam friguri. Nimeni nu observase, însă tremurul se înteţea, şi el se uitase la mine. Avea obrajii supţi şi ochii mici, pătrunzători şi ironici. Am fost cuprinsă de neputinţă. Ceaşca goală – jalnic paravan – a încremenit în aer, între noi.

Toţi au trecut în salon, dar cum s-a petrecut asta – nu-mi aduc aminte. Şedeam într-un fotoliu la fereastră. Simţeam că nu-mi ajunge aerul. Poate am ciumă, mi-am zis, fiindcă în acele zile se vorbea curent despre ciumă. El stătea lângă peretele opus, discutând ceva cu stăpâna casei. Am decis să plec neîntârziat, când, deodată, am observat că el se îndreaptă în direcţia mea... S-a aşezat într-un fotoliu alături de mine şi m-a întrebat tărăgănat, aproape fără să mă privească:

— Nu vi se pare că aceste serate cu ceaiuri ne scurtează viaţa?

O, domnul meu, mi-am zis, pierzându-mi stăpânirea de sine, nu te-am găsit pentru a ne risipi timpul într-o flecăreală mondenă...

Am ridicat din umeri.

El a oftat şi a spus în şoaptă:

— Acesta-i un cerc marcat cu prea mare încredere în sine. Altul nu există.

— Eu m-am sărutat cu dumneavoastră la Cistîe Prudî, în martie, am zis eu, rostind prea răspicat fiecare sunet.

— Tot ce se poate, a răspuns el calm. Atunci, toţi se sărutau. Şi eu. – Şi s-a aplecat înspre mine. – Acordaţi vreo importanţă?

Acum nu mai aveam nicio îndoială că era el. Şi dacă soarta într-adevăr mi-a purtat de grijă cu atâta râvnă şi atât de năvalnic, atunci n-ar fi trebuit oare să mă cuminţească şi să mă înfrâneze, ca nu cumva, Doamne fereşte, să plesnesc de atâta fericire neaşteptată? Pot oare să regret acum că m-am aruncat cu sufletul deschis şi cu ochii închişi în vâltoarea ce mi s-a pregătit? Afară era mai, în salon se învolbura larma uşoară a musafirilor. Aveam douăzeci şi patru de ani. Cine ştia atunci ce ne aşteaptă în viitorul apropiat?

Varvarei i se părea că atinsese cele mai înalte culmi şi dintr-o clipă într-alta i se va dezvălui adevărul. L-a privit pe convorbitorul ei şi s-a mirat cât de exact a izbutit el să i se întipărească în minte într-o singură clipă, în timp ce aluneca din îmbrăţişarea ei.

— Acordaţi vreo importanţă? – şi m-a privit cu atenţie.

Priveşte, priveşte, şi-a zis Varvara, ţine minte. Poate, cândva, şi eu o să-ţi apar în vis, poate şi tu o să doreşti să alergi la Cistîe Prudî cu gâtlejul uscat de setea întâlnirii.

— Şi cum se mai sărutau, a spus el cu silă. Ca şi cum de-abia scăpaseră din lanţ. Ca să vezi de câte este în stare omul când izbuteşte să se smulgă... şi este liber...

— În alte împrejurări puteam să ne şi ucidem unul pe celălalt, am observat eu, nefiind în stare să-mi abat privirea de la el.

S-a aplecat spre mine şi mai aproape, dar mă privea fără interes şi fără să clipească.

— Sunteţi de părere că omul trebuie să fie strunit?

— Din păcate, a răspuns Varvara. Dar, cu cât lanţurile sunt mai dure, cu atât este mai primejdios, – şi a izbucnit în râs.

— După mine, n-au decât să se sărute la nesfârşit, a răspuns el rece, apoi s-a sculat brusc, tot astfel a făcut o plecăciune şi a ieşit din salon.

O parte din viaţa mea s-a dus o dată cu el. Ce să-i faci, mi-am zis, dacă îţi pui speranţa în natură, nu trebuie să i te împotriveşti.

Toate se potriveau. Numele lui era într-adevăr Svecin, şi tatăl lui fusese într-adevăr general, şi a străbătut Europa cu acelaşi Suvorov, dar sub noua domnie a izbutit să-şi obţină retragerea. Bătrânii războinici vorbeau despre el reprobator, în sensul că el se distingea întotdeauna mai mult prin pasiunea pentru arte, decât pentru aspra şi fascinanta fortună militară, se temea de sânge şi arăta ridicol în şa. Auzisem de el mai demult, dar nu mi-aş fi închipuit că domnul meu din Cistîe Prudî se trage din aceeaşi rădăcină, şi n-aş fi crezut nicidecum că fiul generalului, despre care în societate se vorbea ca despre un om primejdios, adept al iacobinismului, că acest fiu de general şi-a lipit buzele lui aspre de buzele mele, şi încă astfel, încât eu mi-am pierdut uzul raţiunii şi l-am cuprins pe după gât, năucită de mireasma de lavandă...

2

...ACUM, afară e toamnă, melancolie, peisajele din Gubino. Un sfert de veac s-a scurs de la acel sărut, nu-i glumă!... Totul, parcă, îmi este cunoscut, dar fericirea lipseşte, lipseşte. Oare eu, femeie cu trăsături ofilite, sunt cea care priveşte natura de la fereastră? În natură totul se veştejeşte, la fel şi în suflet. Ce potrivire! Învăţând din experienţa tristă a bietului Nikolai Opocinin, scriu aceste pagini fără sfârşit în speranţa că Liza le va citi vreodată, şi anumite părticele întunecate din viaţa noastră i se vor dezvălui, şi ea va putea trăi mai simplu, mai firesc. Când Timoşa s-a întors din peregrinările-i militare, i-am înmânat registrul-jurnal al bunicului său mort, şi multe zile a umblat cu ochii roşii. Şi mă gândeam atunci, privindu-l pe furiş, s-o ferească Dumnezeu pe Liza să-l îndrăgească pe acest tânăr nepotolit, cu melancolia Opocininilor în priviri, pentru că unirea acestei melancolii, în stare să se extindă până la dimensiuni înfricoşătoare, cu nepăsarea şi calculul lucid al Volkovilor nu va duce la nimic bun. Şi a fost nevoie doar să mă gândesc la aşa ceva, că ei s-au şi îndrăgostit unul de altul.

La început, firește, am suferit. Campaniile şi bătăliile nu l-au domolit pe Timoşa, ci, dimpotrivă, au adăugat emoţiilor lui otravă, şi el se aprindea şi exploda întotdeauna pentru un fleac de nimic, cu orice prilej – de tristeţe ori bucurie, stârnind înduioşarea Lizei. Totul era scris pe chipurile lor, văd şi acum, de parcă aş citi o carte pentru copii. Aşa îşi făcea Varvara iluzii, socotind că fericirea înseamnă să priveşti în ochi fiinţa adorată, să-i speli picioarele şi să te tângui la despărţire. Însă fericire pur şi simplu nu există. Există doar viaţa noastră, scurtă, precum o flacără de lumânare, şi noi înfruntăm această clipă scurtă, poticnindu-ne,

necăjindu-ne pentru nereuşite, săvârşind ceea ce ne-a fost hărăzit şi sperând, şi sperând...

Odată am observat cum s-au aprins şi s-au stins ochii Lizei după întoarcerea lui Timoşa de la război şi după vizita la noi. El avea nouăsprezece ani, parcă aşa, ea unsprezece. La anii ăştia eu nu mă aprindeam. Timoşa era într-adevăr frumos, parcă special conceput ca să tulbure fetele de la ţară. Înalt, zvelt, cu braţe şi palme viguroase, cu părul cârlionţat, ochii mari, gânditor, cu un zâmbet curat ce-i apărea pe neaşteptate, în mundir de vânători verde-închis, pălărie cu egretă verde... Când şi-a scos pălăria cu un gest neglijent, cârlionţii s-au revărsat, şi Liza a scos un strigăt de încântare...

— Ţii minte, a întrebat-o el, când mai demult alergam împreună prin grădină? Mai ţii minte?

— Ţin minte, ţin minte, i-a răspuns ea, îmbujorându-se. Sigur că ţin minte. Eu ţin minte totul, Timoşa...

Fireşte, înainte i-ar fi sărutat mânuţa, făcând-o în glumă pe galantul, acum însă a cuprins-o pe după umerii firavi, ca pe o marchitancă şi a condus-o câţiva paşi pe cărare, apoi a adus-o îndărăt şi a uitat de ea, iar ea stătea cu ochii închişi, şi am înţeles că liniştea de la ţară, singurătatea şi aplecarea noastră rusească spre meditaţie acum îşi vor arăta negreşit perfidia.

M-am pregătit ca orice lupoaică[14] onorabilă, undeva, în adâncul sufletului, înţelegând că neliniştea mea îşi are obârşia în fatalitate şi că eu sunt neputincioasă în faţa destinului. Nici mie, nici lui Svecin nimeni nu ne-a fost niciodată piedică, nu putea să ne fie. Noi am trăit după îndemnuri divine, şi asta ne ridică în propriii ochi, cu toate că în acelaşi timp amărăciunea şi ciuda ne însoţesc necontenit.

S-ar putea să pară absurd când îi spun Lizei cu patos inutil: „Nu uita că există o forţă care ne conduce. Să nu încerci să te sustragi de sub

controlul ei, destinului nu-i place să glumească.” „Dar cine este forţa asta?” întreabă ea batjocoritor, şi mă recunosc pe mine.

Timp de douăzeci de ani, prin felul meu de a mă purta i-am sugerat cât de grozavă este autoironia, în vreme ce eu însămi, pe furiş, cu fiori şi evlavie, suflam praful de pe ea. Ea înflorise acum, însă această înflorire n-a fost netulburată, şi văpaia casei noastre din Gubino mai licăreşte şi astăzi în ochii ei... Atunci, mujicii parcă înnebuniseră şi, cu furci în mâini, aşteptau să mă vadă ieşind din casa în flăcări. Eu însă am ieşit cu câte un pistol în fiecare mână, şi ei s-au dat la o parte. „Sunteţi mai răi ca francezii, le-am spus eu calmă. Aşteptaţi să gonim inamicul, apoi o să vă cer socoteală.” N-au zis nimic. Liza păşea alături, ţinându-se de poala blănii mele. În urmă venea Andrian cu o flintă. Două cameriste, rupându-şi unghiile, înhămau caii la echipaj.

Când au ieşit din casa cuprinsă de foc, Varvara a poruncit cu glas de gheaţă: „Să nu văd nicio lacrimă!” Şi toţi erau tăcuţi şi gravi, că nişte judecători. Şi, fără să lase pistoalele în jos, s-au aşezat în echipaj. În urmă veneau, scârţâind, două căruţe cu oameni devotaţi. Liza a privit incendiul până a dispărut după un deluşor. Atunci, Varvara a lăsat pistoalele din mână şi Dunia, camerista, i-a şters obrajii, bocind.

Peste o lună, tâlharii au venit rânduri-rânduri la mine în Elţovo, unde ne adăpostiserăm cu toţii. Au venit toţi cu capul plecat, mărturisindu-şi vina, în afară de cei doi instigatori principali: Semanov şi Drîkin, care dispăruseră. „Voiau să ne ardă?” am întrebat-o pe Dunia. „Aha, a făcut ea, înghiţindu-şi lacrimile. Împreună cu domnişoara... Mujicii aveau frică, dar ăştia îi zgândăra, îi zgândăra mereu...” „Şi mujicii nu voiau?” am întrebat eu. „Ba, a zis Dunia, le era frică...” „Păi eu nu le-am făcut niciun rău... Atunci, ei de ce... Ar fi stat şi ar fi privit cum ardem?” „Aha, a zis Dunia, ar fi

privit...” „Asta înseamnă că mă urăsc?” am întrebat eu îngrozită. „Ba, a zis, Dunia, cum se poate? I-a forţat ăia. Îi zgândăra mereu, mereu îi zgândăra.”

Apropo de simţul autoironiei. M-am lămurit că nici eu nu-l deţin. Cum arată el? Mă iubesc pe mine. Mă mândresc cu mine. Cochetăria bietului general Opocinin nu era pentru mine, deşi el era bun, mărinimos. Să gândeşti despre tine ironic?! Asta însă umileşte! Să nu-ţi faci iluzii în privinţa ta? Atunci despre cine să-ţi faci iluzii? Este de ajuns că omul pe care l-am iubit mi-a plătit cu ostilitate nepăsătoare. Meritam mai mult. Da, Varvara merita mai mult când a apărut în pragul cuprins de flăcări cu pistoalele în mână. Îmi place să-mi aduc aminte clipa asta. Dracu’ s-o ia de casă, dacă pentru o clipă extraordinară trebuie să plăteşti un astfel de preţ. Că doar nu cu plecăciuni trebuia să ies în faţa răufăcătorilor... N-a trecut nici jumătate de an, şi topoarele şi ferăstraiele lor au prins glas, ridicându-mi casa cea nouă. Cât de adânc mi se ploconeau, deşi văpaia din ochii Lizei nu s-a stins încă. Asta apropo de afirmaţia mai veche a lui Timoşa despre dulcea egalitate dintre oameni, care ar trebui să apară naiba ştie cum, parcă de la sine, cu dibăcie, pe ascuns, fireşte, dacă o pofteşti cu stăruinţă şi te juri pe numele ei...

— Tu ai văzut, Timoşa, l-am întrebat eu când el de-abia se întorsese din preafrumoasa Franţă, ai văzut ce era în ochii mujicilor, când, agitându-şi furcile, mă aşteptau să ies? Sânge şi batjocură. Eu ştiu câte parale fac şi îi dispreţuiesc pentru ura lor ascunsă! I-am iubit şi mi-a fost milă de ei până ce nu m-au trădat Şi faţă de cine? Faţă de francezi! Robul este rob, Timoşa... Iar când pe urmă, acolo, undeva, vor veni acele vremuri blestemate, egalitatea aceea a ta, Timoşa, oricum, robii tot robi vor rămâne, ţine minte vorba mea, chiar dacă îi vei îmbrăca în atlas şi catifea, semnul de danga nu se şterge, Timoşa... – Atunci m-am înfierbântat,

mi-am pierdut cumpătul, ceea ce nu-mi este caracteristic, şi aproape, am strigat: Pe mătuşa mea, tânăra şi frumoasa Praskovia, Pugaciov a spânzurat-o, iar apoi i-au tăiat gâtul subţire cu sabia!... Şi din ea a curs sânge albastru!... Iar ucigaşii s-au speriat!... Nu, Timoşa, egalitate nu există, Doamne iartă-mă, există doar un armistiţiu îngrijorător, tu, ca militar, înţelegi; câtă vreme am câte un pistol în fiecare mână, o să pot ajunge la trăsură!

— Dar *noi* îi vindem pe ei, nu ei pe noi! a izbucnit el, şi buzele-i plinuţe i-au tresărit.

— Ah, Timoşa, am zis eu calmă, asta-i îngrozitor, asta-i sălbăticie, asta-i ruşine... Oare se poate face negoţ cu oameni?

În vremea aceea, valurile înăbuşitoare ale ispitelor franţuzeşti încă nu începuseră să se potolească. Ne sufocam în ele. Doamne preamilostiv, câţi bravi militari din gardă, care s-au întors acasă, nu-şi agitau pumnii de parcă pentru întâia oară se minunau de barbaria noastră cumplită... (Micuţa Liza, apărându-se de dojenile mele şi purtând cu mine un război familial, zicea cu glăscior subţirel neînduplecat: „Ah, asta-i curată *varvárie!*...”)

Astăzi am schimbat sfertul noului secol. În cinstea acestui eveniment – şi toamna este mai năvalnică. Copacii rămân despuiaţi în doar câteva clipe. Ieri încă mai erau ici-colo câteva frunzuliţe, astăzi însă – niciuna. Ieri, când a căzut cea din urmă, s-a deschis depărtarea, drumul spre Lipenki, şi pe acest drum, care nu mai era ascuns de tufişuri, defunctul general Opocinin, încă tânăr şi cu faţa rotundă, păşea îndărătnic spre mine, spre Gubino, mişcându-şi cu greu piciorul de lemn!... „Dunia!” am izbutit eu să mai strig...

3

...ÎNSĂ ATUNCI, la Moscova, care încă nu cunoscuse pârjolul şi incendiatorii, Varvara, descoperea un firicel spre tânărul Svecin, şi asta o preocupa cel mai mult, nu problemele blestemate care îi chinuiau pe ceilalţi. Cine era el, seducătorul ei din martie? Cu cine urma ea să-şi măsoare puterile, care, cu fiece zi, rămâneau din ce în ce mai puţine? În sfârşit, după mulţi ani, revenind în veacul trecut, cu ajutorul aceleiaşi Katerina Semionova şi al altor moscoviţi generoşi şi gură-spartă, a izbutit totuşi să descifreze tinereţea acestui om.

Trăsăturile feţei lui la douăzeci de ani erau atunci vizibil rotunjite, şi viitoarele dezamăgiri nu se întipăriseră încă pe fruntea lui înaltă şi pe obrajii netezi, catifelaţi. Pelerina neagră, de croială liberă, îi sublinia alura de străin. Fostul, până mai ieri, student parizian se simţea nefiresc, stingher, în ţara lui. Moscova i se părea străină. Patria nu se îngrijise să insufle miresmelor ei autenticitatea de odinioară. Până la întâlnirea cu mine îi mai rămăseseră mai bine de opt ani. Era însetat de activitate. Microbul dobândit prin străinătăţi îl îndemna la fantezii cu totul neruseşti. Spiritul rebel al Sorbonei îi înfierbânta sângele, şi îngerul cu bonetă frigiană îi şoptea la ureche ispite.

Chiar la o lună după întoarcere şi-a dat seama că nimerise printre străini. Majoritatea gândeau ca Ecaterina, în ai cărei ochi albaştri germani sclipea şiretenia voltairiană, dar mintea îi era rece, iar în suflet strângea ostilitate pentru nu prea numeroşii admiratori ai francezului cu nas coroiat. Majoritatea încercau aceleaşi sentimente. Numai o parte infimă căutau să-şi răscolească sângele cu furtuni franţuzeşti. Şi totuşi împărăteasa era clarvăzătoare, băbuţa era înţeleaptă, afirmând că până la urmă francezii îşi vor tăia singuri capul. Ea ştia mai multe decât noi, vedea Parisul ca în palmă. Ea ştia, însă oare ştia şi Svecin?

Tinereţea este neîndurătoare şi vederea sângelui străin, spre satisfacţia generală a politicienilor şi comandanţilor de oşti, nu-i stârneşte repulsia. Şi când în coşul ghilotinei s-a rostogolit cu zgomot surd capul mare al lui Ludovic, şi veşmântul negru al gâdelui s-a umplut de pete sângerii, şi mulţimea a exclamat cu însufleţire, Svecin, fiind de faţă, a închis ochii pentru o clipă, zicându-şi cât de simplu zboară capetele încoronate laolaltă cu peruca. Ce simplu e totul: eliberarea de tiranie şi afirmarea adevărurilor îndrăgite, care până mai ieri nu păreau decât nişte fantezii!

Mult mai târziu, în clipe de bună dispoziţie, perorând despre propria tinereţe, îşi amintea despre sine cu nemulţumire, comparându-se cu un caras care a căzut în cârlig: tirania nu exista, ea apăruse o dată cu sângele, iar adevărurile scumpe s-au dovedit a fi rodul ignoranţei. Atunci însă el bea cu studenţii vin negru de Burgundia şi, mişcându-şi cu greu limba de lemn, rostea în corul general sentinţe inofensive în acele zile pe străzile Parisului... S-a sărutat cu prăvăliaşii parizieni, închipuindu-şi că se strămutase în paradis. Frumos este paradisul îmbrăţişat cu ghilotina! În orice caz, inima lui plină de iubire, după expresia preferată a romancierilor, şi sufletul lui nu au fost împroşcate cu stropi sângerii – doar hainele lui avuseseră parte de asta. Puţinele vlăstare ale Rusiei, martori ai evenimentelor, au dănţuit cu neostenită înfocare în suburbia Saint-Germain, pe urmă s-au împrăştiat prin cârciumi, strigând osanale prinţilor Goliţîn, doi moştenitori pirpirii de neam princiar, nedespărţiţi de guvernori, le cântau osanale pentru că luaseră parte la asaltul Bastiliei. Aici pot să înţeleg patosul lui Svecin, mă îndoiesc însă de profunzimea lui. Îngrozitoarea temniţă a căzut, şi cu trecerea timpului a început să se creeze impresia că a fost doborâtă de cei doi aristocraţi ruşi cu puştile în cumpănire, însufleţiţi la fapte de

vitejie de către nişte guvernori francezi cu profiluri iacobine.

În acelaşi timp, în Rusia, fortăreaţa Petropavlovskaia se înălţa măreaţă, fără să stârnească lui Svecin şi celor doi Goliţîn niciun sentiment de protest, deşi formula-triadă a răzmeriţei franceze suna la fel de ademenitor în toate limbile.

Svecin îşi amintea că nu existau dubii. Tânărul conte Stroganov, împreună cu preceptorul, bineînţeles, mergea la Versailles, să asiste la şedinţele Adunării Naţionale. Svecin era prieten cu el. Prorocirile naive ale lui Rousseau li se păreau descoperirile secolului. Închipuiţi-vă – toţi oamenii pot să fie egali! Nu mă îndoiesc că atât Stroganov, cât şi Svecin erau suflete bune. Ideea egalităţii generale îi făcea să fremete pe străzile Parisului, fără să aibă nimic comun cu Rusia.

Simt că vorbele mele încep să sune osânditor, cu toate că, Dumnezeu mi-e martor, altele sunt intenţiile mele, apoi – cum să fiu eu judecător, când eram împovărată cu păcatele vremii? Şi, fiindcă veni vorba, nu trecuseră nici treizeci de ani, şi subterfugiile incendiare ale lui Rousseau s-au prefăcut în literatură graţioasă, dar care şi aceea mirosea a putregai. Băbuţa era înţeleaptă, dar se temea zadarnic de ideile lui: noi nu puteam să fim egali, era destul să ne uităm unul la celălalt.

Împărăteasa le-a cerut fiilor rătăcitori să se întoarcă neîntârziat în patrie, unde întinderile semeţe şi sângele din nou trezit trebuiau să le tămăduiască simţămintele otrăvite. Vlăstarele Rusiei şi-au tărăgănat întoarcerea care cum a putut. Ficatul bolnav avea nevoie de ape, migrenele nefaste îşi găseau tămăduirea pe malurile Tamisei. Lui Svecin i-au născocit inflamarea vertebrelor cervicale, în cinstea cărora s-a băut zdravăn. Însă recomandările bombastice, care veneau spre ei de pe meleagurile natale o dată cu vântul rece, tăinuiau primejdia. Instinctele nu izbutiseră să se

stingă definitiv în cei cinci ani de absenţă, şi treptat caravanele triste au pornit în şir spre răsărit. Totuşi nici natura patriei n-a izbutit dintr-o dată, oricât s-a căznit, să domolească inimile clocotitoare ale parizienilor până de curând liberi. Svecin s-a întors cu Stroganov. Prin Londra, Vilna, şi Derpt, şi Sankt-Petersburg, unde a trebuit să zăbovească, în ciuda scrisorii severe a tatălui, care îi poruncea să vină neîntârziat direct la Moscova, fără opriri, acasă, în braţele părinteşti. Chiar şi numai după această scrisoare, Moscova nu făgăduia nicio bucurie, şi noii-veniţi au hotărât să-şi ia rămas-bun de la tinereţe chiar aici, la Petersburg, în casa proprie a lui Stroganov, aflată nu departe de apartamentele bătrânei împărătese...

Ce vremuri! E greu de crezut că totul s-a petrecut întocmai, cum este greu să crezi în visurile de aur vechi de treizeci de ani, cu toate acestea, prin ferestrele puternic luminate ale palatului Stroganov, răsuna *La Marseillaise*, speriind şi tulburând mulţimile de pe Nevski, iar prin săli defilau în pas de marş tinerii aristocraţi, cu tricolorul francez, toţi cu bonete frigiene, cu priviri arzătoare, strigând răsunător *vive la liberté*!, şi *égalité*, şi, natural, *fraternité*, pe lângă lacheii în livrele şi, de asemenea, cu bonete frigiene, încremeniţi de-a lungul pereţilor. Trăgeau cu cartuşe oarbe în tavane şi pe fereastră. Capul de carton al nefericitului Ludovic era târât în urma lor pe parchet. Buclele albe ale perucii mânjite iscusit cu vopsea sângerie, şi obrajii puhavi şi palizi, pe care de asemenea îi atinsese pensula, tulburau şi dădeau acestui tămbălău o oarecare autenticitate...

Se îmbrăţişau, se sărutau. În sala divanelor, lacheii au ridicat o baricadă din... divane. Apoi, isprăvind lucrul la baricade, i-au servit fără zgârcenie pe tinerii entuziaşti, plini de ardoare, cu vin şi şampanie. O cameristă a fost costumată *à la république*, apoi au sărutat-o rând pe rând, au strâns-o în braţe şi au târât-o după ei din sală în

sală, asudată, buzată, cu ochii închişi de spaimă. Iată însă că această zgomotoasă petrecere de rămas-bun a început să se potolească, vinul nu se mai bea ca înainte, şi gâtlejele răguşiseră, şi fumul prafului de puşcă făcea ochii să lăcrimeze. Svecin, în focul elanului, a îmbrăţişat un lacheu şi l-a sărutat frăţeşte acompaniat de râsul moleşit al prietenilor. Lacheul mirosea a pudră şi dohot, sta nemişcat şi rece, doar buzele-i fără viaţă l-au ciugulit pe boier de obraz, ori poate i s-a părut...

Spre dimineaţă au început să plece care încotro, izbutind să dea nas în nas cu şambelanul împărătesei, care venise în goana calului să exprime nemulţumirea măicuţei. Apoi, Stroganov-tatăl, chemat de la Ţarskoe, a fost dojenit în mod pilduitor.

Spre Moscova, Svecin a călătorit tăcut, cufundat într-o stare de somnolenţă. Nu pentru că vraja delirului franţuzesc ar fi dispărut, s-ar fi stins, ceva însă îl apăsa uşor, şi respira greu, şi cotul nu-şi găsea poziţia comodă pe pernele de piele, iar la hanuri sufletul îi era cuprins de tristeţe din pricina mirosului urât de varză şi a mutrelor nebărbierite ale căpitanilor de poştă. Astfel şi-a reîntâlnit patria iubită, privind-o cu ochi de francez, până când a ajuns la Moscova, în Cistîe Prudî în braţele părinteşti...

Moscova, Cistîe Prudî, îmbrăţişarea părintească, aducerile-aminte sunt leacurile binecunoscute ce regenerează sentimentele pierdute. Se vede însă că domneau alte vremuri, şi aceste mijloace încercate nu mai erau de ajuns.

„...Şi te înţeleg perfect, spunea Svecin cel bătrân. Iată, de pildă, noi – nici nu ştii cu câtă plăcere purtam pălării franţuzeşti pe vremea domniei de fericită amintire a Elizavetei Petrovna şi, trăgându-le pe-o sprânceană, îi fluieram pe nemţi pe la spate... Te înţeleg perfect, căci în tinereţe toţi sunt însetaţi de schimbări... tinereţea este dornică de schimbări, însă de plămadă nici

măcar nu ne aducem aminte, ce penibil, despre plămadă... – şi l-a ameninţat cu degetul lui gros şi blând de general. – Acolo, voi aţi uitat de plămadă, şi eu te înţeleg perfect: Montesquieu a spus, Diderot a zis, Voltaire, Mably... Dar, tinerii mei prieteni, nu doriţi cumva un nou Pugaciov? – s-a ridicat din fotoliu, îndreptându-şi statura nu prea înaltă, şi-a încheiat halatul preferat, de culoare vişinie, vechi şi decolorat şi cu mâna plinuţă a arătat înspre fereastră. – Pot să-ţi zugrăvesc următorul tablou: ai scăpat, în sfârşit, de toate – şi de moşie, şi de casa asta, de toate miile de ruble ale venitului anual, de mine (pentru că eu mă leagăn în ştreang), de măicuţa ta (fiindcă a suferit un atac de apoplexie), de cafeaua la pat în fiecare dimineaţă, de contemplarea splendorilor Moscovei, căci pe străzi curge sânge, cârciumile sunt jefuite, mujicii dorm în palate, în piaţa Smolensk se află un butuc uriaş de stejar, pe zidurile Kremlinului rufele puse la uscat alternează cu trupurile morţilor (apropo, aceştia nu sunt alţii decât foştii tăi prieteni de la Paris), şi, apropo, toţi poartă peruci, camizole şi spadă, iată ce-i extraordinar.” – Şi l-a întrebat în şoaptă, cu zâmbet de faun: „Ţi-ar plăcea?” „Câtuşi de puţin”, a râs morocănos Svecin cel tânăr. „Atunci, a spus generalul, să nu uiţi că noi suntem plămădiţi din miere şi hrişcă, spre deosebire de francezi, care, la rândul lor, sunt plămădiţi din altceva, altceva, poate, excepţional, dar altceva... Oricum, însă, – a oftat el din greu –, va trebui să îmbraci din nou căftănelul, fireşte – camizolul, dar să te simţi ca în căftănel, să-ţi potriveşti ardoarea cu patria, amice, şi ia seama să nu-l trezeşti pe Pugaciov, – şi a pufnit în râs –, lasă-l să doarmă!...” – Râsul a fost cam forţat.

În acele zile naive era într-adevăr posibil să ghiceşti în ceaşca de cafea gradul de rudenie dintre Pugaciov şi Robespierre şi, evocând hoardele destul de recente ale ocnaşilor beţi care se grăbeau

spre capitală să verse sângele boierilor, să cugeţi la poporul rus, abătut de pe calea cea bună de cărţuliile unor Voltaire şi Rousseau. „Da' nu mujicii, nu mujicii, – striga cu înflăcărare polemică unul dintre oaspeţi –, ci odraslele dumneavoastră mult iubite! Priviţi, sute de băieţandri nobili emit cugetări despre barbaria noastră... Pentru ei, sângele nu înseamnă nimic. Ei vor să se purifice prin sânge!..."

Şi ascultătorii, amuţiţi, îl aprobau dând din cap, ca şi cum afară se şi dezlănţuise mulţimea răufăcătorilor cu bonete frigiene. Totuşi, se întâmpla să răsune câte o voce ironică, profundă. Svecin avusese prilejul s-o mai audă, ba ici, ba colo, prin casele bune şi generoase din Moscova, părând a fi ecoul îndepărtat şi deocamdată neînspăimântător al evenimentelor din Franţa... „Păi, noi chiar suntem barbari. Şi în aceasta constă salvarea noastră. Şi e bine să vă consolaţi, fiindcă poporul nostru nu citeşte şi nu ştie nimic. Moşierii citesc din când în când, iar noi, domnilor, citim «Buletinul Sankt-Petersburgului», din care aflăm că o ceată prăpădită de francezi turbaţi a cugetat în mod criminal despre libertate, dar a obţinut o tiranie sângeroasă..."

În general, nu existau semne de teamă. Existau presimţiri. Svecin se simţea năpădit de o bucurie răutăcioasă ascultând asemenea discuţii, însă era o bucurie sufocantă, lipicioasă, care nu te înălţa, ci semăna cu o compresă caldă.

La Moscova, emigranţii francezi erau primiţi cu generozitate, erau ospătaţi cu mâncare şi băutură în ciuda iacobinilor dezlănţuiţi, erau invitaţi la vânătoare şi erau consolaţi cu întinderile nesfârşite şi cu vitejii ruşi din poveşti, care foarte curând vor face ordine în Franţa. Totul va fi restabilit, domnilor va fi restaurat... Totuşi, printre altele, pe ici, pe colo, era citită scrisoarea lui Voronţov-englezul, şi palmele în care se afla asudau dezgustător...

„...Molima asta s-a întins peste tot. Depărtarea noastră ne va feri pentru o vreme; noi vom fi cei din urmă, dar şi noi vom cădea victime acestei epidemii. Noi, poate, nu, dar copiii noştri vor avea negreşit parte de toate astea. M-am gândit să-l învăţ pe fiul meu vreo meserie, lăcătuşeria, cine ştie, sau tâmplăria. Când vasalii lui îi vor spune că nu mai au nevoie de el şi că vor să împartă între ei pământurile lui, atunci măcar să poată să-şi câştige pâinea prin munca proprie şi să aibă onoarea să devină membru al viitoarei municipalităţi undeva la Penza ori Dmitrov. Aceste meserii îi vor folosi mai mult decât greaca, latina şi matematica...”

„Apropo, a strigat generalul Svecin, urcându-se în caretă, am uitat să-ţi spun că de felinare vor atârna chiar şi instigatorii, şi toţi cu peruci, cu penele de scris neuscate în mână, desculţi!...”

Astfel de sarcasme risipea generalul Svecin, iar Alexandr Svecin se strâmba, şocat de ignoranţa tatălui. Într-o bună zi, tatăl şi-a pierdut fiul. „De acum înainte o să trăiesc cum m-o duce mintea, a spus Svecin-junior, dacă nu aveţi nimic împotrivă. Mă gândesc...” „Gândeşte-te, gândeşte-te, a zis tatăl, ştergându-şi ochii cu o năframă de batist, că nici eu nu sunt proroc, iartă-mă. Eu însă cred că experimentele tale nu sunt pentru noi, nu sunt pentru Rusia...” „De ce să vă amestec în fanteziile mele? a zis juniorul. Nu vreau să vă discreditez reputaţia... Să lăsăm timpul... Ştie singur... Căci eu nu vreau decât binele...” „Natural, a consimţit tatăl, privind pe fereastră. Dar, totodată, cei ce fac rău spun întotdeauna că au vrut să facă bine... Eu zic aşa, în general... Am vrut să montez o piesă de Euripide la noi acasă. Credeam că o să mă ajuţi...” „Nu-ncape vorbă! Sunt gata, a spus fiul, asta îmi face plăcere. De ce să nu punem?...” „Bine, a spus seniorul, du-te. Spune-i lui Prokofi să te însoţească. Să spui că eu am poruncit.”

Alexandr a închiriat o locuinţă nu departe de casa părintească şi a găsit un post la Arhivele Colegiului pentru relaţii străine.

Tinereţea trecea repede. Şi nici Moscova nu uita nimic. Zadarnic unii dintre fiii ei îşi fac iluzii că au destule forţe lăuntrice ca să se împotrivească îmbrăţişărilor ei. Ea are atâtea rezerve de forţe, care ar ajunge pentru multe mii de îndărătnici cu viaţă scurtă şi cu idei scurte. Nu-mi aduc aminte dacă ştiam asta pe atunci, însă acum ştiu, şi dacă vreau să-mi fac de cap – asta se întâmplă doar la mine acasă. Chiar şi atunci când a ars, în o mie opt sute doisprezece, şi părea condamnată şi neajutorată, ceva clocotea totuşi în ea şi se revărsa peste margini, astfel încât noi nu ne găseam locul şi valurile ei ne ajungeau şi nu ne dădeau pace... Şi m-am gândit de multe ori şi chiar m-am exprimat în această privinţă, neluând în seamă şoapta ironică a lui Alexandr Svecin: „Dacă aţi putea, dumneavoastră aţi filosofa la nesfârşit!”

Atunci, însă, cu vreo opt ani înainte de sărutul nostru, eu parcă nici nu existam. Exista Varvara Volkova, o fiinţă de altă plămadă. Nu mi-o amintesc cu prea multă bunăvoinţă. În general, mie nu-mi sunt simpatice domnişoarele drăgălaşe, cu faţă deschisă şi pretenţii de regine. Măcar de ar fi sincere, afectuoase, dar de unde: calcul continuu şi răceală. După sărut totul s-a schimbat.

Nu voi susţine că numeroasele mele cusururi s-au spulberat în văzduhul lui martie, vai, nu, însă viaţa, pesemne a căpătat o importanţă al cărui sens a rămas insesizabil pentru cei din jur. Căci pentru ei totul este determinat: iubesc, sunt iubită, întâlnire, legături conjugale, predestinare, datorie, freamătul trupului, tulburarea sufletelor. Dar nimic asemănător cu un mister. Iar când eu am simţit acest mister şi am înţeles că de acum sunt osândită la suferinţă mi-au sporit puterile, agerimea şi tăria răbdării îndelungate. Ce să-mi mai doresc altceva?

Fireşte, toate acestea nu s-au săvârşit într-o singură zi, cum ar putea să pară, dar în astfel de cazuri – ce mi-e o zi, ce mi-e un deceniu, ce mi-e veşnicia – nicio diferenţă, nu-i aşa? Însă, dragul meu, eu trebuie să am mulţi copii, băieţi şi fete, domnişoare şi flăcăi voinici şi chipeşi, cu ochi mari, care să semene cu eroul meu; şi, parţial, şi cu mine, în care să se regăsească pasiunile lui şi dârzenia căutărilor de soluţii cu înţelepciunea şi luciditatea mea! Astfel gândeam, apropiindu-mă de el pe firul ce mi-l înmânase Providenţa.

Este uşor să vorbeşti, dar să te apropii este dificil. Mi-am întins plasele, dar au rămas goale. Ne întâlneam din când în când, ba ici, ba colo, cum se obişnuieşte în cercul nostru, şi, fiind cunoscuţi, ne descotoroseam unul de celălalt doar cu plecăciuni şi conversam prin intermediul unor traducători serviabili, care se aflau întotdeauna la dispoziţia noastră. Se întâmpla, de pildă, să fie vorba despre Bonaparte, să zicem, ceva despre ambiţia ori talentul lui militar, sau despre altceva şi se înfiripă o dispută uşoară, fără ostilitate, fără înţepături reciproce, un zumzet şi atâta tot. Treptat însă corul amuţea şi rămâneau două voci – a mea şi a lui Svecin, aşa se întâmpla.

El, şezând la oarecare depărtare de mine, spunea, să zicem, fără să mi se adreseze mie ci vecinului său: „Orice s-ar zice de Bonaparte, dar a făcut ordine la francezi, şi pentru asta toţi şi-ar da şi viaţa pentru el...” După care eu îi spuneam vecinului meu: „Cu ajutorul tunurilor poţi să obţii tot ce pofteşti, dar este oare drept?...” Svecin răspundea fără să mă privească: „Pesemne, tocmai de aceea-s făcute tunurile, ca să-i potolească pe retrograzi...” „Să răpeşti oamenilor prin forţă felul lor de viaţă, este totuna cu a făptui o crimă...” îi spuneam eu vecinului, surâzând uşor. „Dacă robia înseamnă felul de viaţă obişnuit, strecura Svecin neglijent, atunci ăsta-i un obicei prost...” Şi vecinii noştri dădeau din cap, aprobându-ne şi pe mine şi

pe el, iar eu îmi ziceam că întâlnirea noastră se îndepărtează.

Însă nu mai puteam pierde nicio clipă: viaţa este scurtă. Robie, iobăgie, barbarie – nu-i sfera mea, îşi zicea Varvara, luând hotărârea să treacă la asalt. Dispreţul uşor, apărut pe buzele lui, nu o deprima. La despărţire, el de-abia schiţa un gest de rămas-bun. Puteai să crezi că tristeţea omenirii întregi s-a concentrat toată doar în el şi că Varvara ar trebui să fie mai prevenitoare, ca să nu-i agraveze suferinţele. Dar ea luase hotărârea să treacă la asalt. Nu căuta căi uşoare, care erau atât de seducătoare în experienţa predecesoarelor ei. Ea nu-l aproba, nu-i cânta în strună şi nu-şi holba semnificativ ochii albaştri, ca să-i facă lui o plăcere de o clipă. „N-am nevoie de bunăvoinţa dumneavoastră, îşi zicea în astfel de momente, cutremurându-se la plecăciunile lui de gheaţă. Eu vreau ca dumneavoastră să nu vă puteţi lipsi de mine...” Ea îşi juca propriul rol, astfel că nu o tulburau mustrările de cuget.

„De ce ţi-ai ales tocmai pe acest curtezan plicticos?” m-a întrebat odată Katerina „Nu l-am ales eu, a răspuns Varvara. Pesemne, ceilalţi sunt mult mai veseli şi mai curtenitori decât este necesar în mod obişnuit.” „Dar o să te distrugă, dacă vei deveni doamna Svecina”, a râs Katerina. „Pe mine – tot ce se poate, a zis Varvara, însă pe doamna Svecina niciodată.”

Nu i-a spus Katerinei că s-a jurat să-şi lege viaţa de omul pe care îl va iubi şi îl va alege singură, şi că este sătulă până în gât de dragostea fostului, trândavului, admirator şi că bărbatul trebuie să aşeze cărămizile, iar mortarul întăritor este opera mâinilor femeii, şi dacă el este cel pe care i l-a hărăzit destinul, şi dacă ea n-a greşit (iar ea nu putea să greşească, simţind şi acum arsura acelui sărut magic), şi dacă el a fost cu adevărat magic, prin urmare, presimţirile sunt neîndoielnice, şi nu-i rămânea altceva decât să se

pregătească să dea piept cu inevitabilul. „Ciudat, a spus Katerina, m-am temut întotdeauna de oamenii enigmatici. Pentru mine sunt ca nişte vânători ascunşi în stufăriş, iar eu o răţuşcă pe oglinda apei...” – şi a pufnit-o râsul. „Între toţi vânătorii, a spus Varvara nepăsătoare, eu nu-l remarc câtuşi de puţin”, zicându-şi că el nici nu seamănă cu un vânător.

Fireşte, figura lui Svecin nu putea să nu atragă luarea-aminte, şi cred că nu doar eu şi Katerina ne lansam în presupuneri. Păstrând relaţii bune cu bătrânul său tată, fiul continua, iată, să trăiască separat şi destul de modest. Vârsta şi clima Moscovei i-au spulberat treptat înclinaţiile rebele, şi Franţa îi apărea în vise din ce în ce mai rar. Totuşi, în ochii societăţii, aspiraţiile şi speranţele lui de viaţă rămâneau de neînţeles: cine este, încotro se îndreaptă şi ce doreşte?

Asaltul la care se hotărâse Varvara era extrem de riscant: cuceritorilor din vremurile de odinioară li se întâmpla să se întoarcă acasă fără oştiri, dar le rămânea poporul, însetat de răzbunare, şi totul era luat de la capăt; sau îi ajungea răzbunarea şi îşi pierdeau nu numai oştirea, ci şi poporul, şi chiar glia natală, însă puteau să le sară în ajutor alte neamuri, şi totul se restabilea şi era luat de la început; fireşte, puteau să şi piară, dar cei morţi nu au viitor în această lume, şi nu are rost să mai discutăm. Aici însă nu te ameninţa nici măcar pieirea, cât despre patrie – ea rămânea neatinsă, şi compatrioţii neiniţiaţi te înconjurau ca şi mai înainte, şi onoarea nu-ţi era prejudiciată, fiindcă ea este prejudiciată dacă eşti înconjurat de proteguitorii iniţiaţi ai bunăstării tale. Nu, nu, totul rămăsese ca înainte. Ca înainte, însă... fără nicio speranţă!

Este uimitor cum, la douăzeci şi patru de ani, puteam să înţeleg toate acestea, fără să-mi pierd prezenţa de spirit şi fără să-mi fac iluzii. Evident,

soarta mă călăuzea, într-adevăr, dar de unde puteam să ştiu cât este de perfidă?!

4

...ŞI DUNIA m-a readus în simţiri, m-a aşezat în pat, îmi făcea vânt din toate părţile, bocind, mă stropea cu apă. Totul a trecut fără urmă.

— Ce-a fost asta? întreb, amintindu-mi numaidecât totul perfect. Vreun semn rău? Un avertisment?

— Aţi căzut, stăpână, zice Dunia cu buzele palide. Iar dumnealui venea, se apropia, zău aşa...

— Cine, Dunecika, cine?! Tare grea de cap eşti!

— Generalul şchiop, stăpână, Nikolai Petrovici...

— Dunecika, zic eu surâzând prosteşte, pe el l-au împuşcat francezii încă din o mie opt sute doisprezece, – şi mă scol din pat cu o uşurinţă uimitoare, de parcă nu se întâmplase nimic, şi mă uit fără frică pe fereastră. Peisajul din Gubino. Frunzele căzute. Copacii dezgoliţi. Aici e toată viaţa mea. – De ce crezi că a fost el, Dunia, hai?

— Păi, chiar dumneavoastră aţi strigat, zice ea liniştindu-se, şi i-aţi spus pe nume.

— Mi-am adus aminte, şi nimic mai mult, zic eu cu asprime. Ce, parcă nu se întâmplă?! Dar tu cu ochii tăi n-ai văzut?

— Ne, zice Dunia şi zâmbeşte cu şiretenie, eu v-am cărat în pat.

— Va să zică, iar ai minţit? Şi nu îţi este ruşine?

— Aşa-i, am minţit, zice ea şi se preface ofensată, dumnealui nu vine aici pentru prima oară... Astăzi n-am văzut, că vă târam pe dumneavoastră, da' acu' trei zile am văzut...

— Du-te de-aici, zic eu ameninţător, şi inima începe să-mi bată cu repeziciune.

După toate furtunile pe care le-am trăit, la ce mă gândesc acum? Aşa cum în urmă cu douăzeci de ani, toţi discutau despre Bonaparte, tot aşa, astăzi, despre ţărani. Robii nu sunt robi, ruşinea nu-i ruşine, pot fi vânduţi – nu pot fi vânduţi... Toate acestea însă trec pe lângă mine fără să mă atingă cine ştie ce... La ce mă gândesc? Eu n-am putere asupra vieţii, sunt prizoniera ei, sunt copilul ei, toţi suntem copiii ei. Ea se transformă singură, puţin câte puţin, şi răbdarea noastră o însoţeşte. Noi nu putem să o frângem şi să o adaptăm pentru hatârul nostru. Oare nu la aceeaşi concluzie a ajuns şi Svecin, lovindu-şi fruntea de felurite fantezii la modă?

În o mie opt sute şaisprezece, şi Timoşa, după ce văzuse tot felul de libertăţi europene, ardea şi se cutremura de dorinţa reorganizărilor şi plângea, mângâind capetele murdare ale copiilor de iobagi. Nikolai Petrovici Opocinin i-a dat Arinei actul de slobozenie, dar ea trăieşte tot acolo, în Lipenki, uitând că a fost eliberată, o ţine într-o beţie, chipurile, îl pomeneşte pe răposatul boier. Ei nu-i trebuie actul de slobozenie, ci garderoba boierească şi umbreluţa – o astfel de sperietoare aduce numai plictiseală şi tristeţe pentru tot ce se află în jur! Timoşa trăncănea şi el odată despre drepturi egale, iar acum este frământat de dreptate, dreptate şi clemenţă, împotriva cărora este greu să obiectezi, deşi la cuvântul „clemenţă” de fiecare dată îmi apare în minte incendiul din Gubino şi feţele de fiară ale mujicilor, şi, acum, doar oftez şi ridic din umeri: da’ oare nu sunt eu clementă, copii? De curând i-am repetat ideea mea mai veche, că nu putem fi egali, trebuie doar să ne uităm unul la celălalt. A izbucnit în hohote de râs, altădată s-ar fi supărat negreşit. Totuşi, dincolo de acest hohot, eu simt tristeţe şi impas, şi mi se face frică pentru Liza, ea se uită la el cu adoraţie. „De la tine, Timoşa, poţi să te aştepţi la orice”, îi zic eu. „Da’ de unde, răspunde el cu mâhnire, n-ai la ce să

te aştepţi. Râul curge, şi eu o dată cu el...” Şi eu mă gândesc la acelaşi lucru. De ce însă faţa lui împietreşte când până la el răzbate cântarea stridentă a servitoarelor? Şi de ce la plecăciunea oricărei muieri din sat el îşi încovoaie gâtul alb, îngrijit?...

Acolo, în cele două capitale, dincolo de pădurile Kalugăi, ceva se coace, se acumulează. Aici însă e viaţa adevărată. Dacă Lipenki s-ar uni cu Gubino, ar rezulta un stat întreg. Eu voi preda coroana Lizei, să domnească ea.

Coroana aceasta ar fi fost bună pentru mine odinioară, când, trăgându-mi sufletul în Elţovo după pârjolul din Gubino, s-a aprins în mine setea de răzbunare. I-am adunat pe ţăranii din Elţovo şi le-am spus: „Dacă vreţi, ardeţi-mă aici, în Elţovo...” Toţi au căzut în genunchi, mulţi plângeau. „Atunci, a spus Varvara, cine vrea să vină cu mine, să se pregătească. Cine nu vrea – n-o să-i fac vină.” Lângă mine s-au strâns doisprezece mujici, bucătarul Efrem şi Dunia. S-au găsit patru puşti, o baionetă, topoare, furci. O oştire pe cinste.

Satul întreg i-a pregătit de drum. „Pe aceia doi, le-a spus Varvara mujicilor, simţind că îngheaţă, ştiţi voi care... (nu-mi venea să le pomenesc numele)... când o să dăm de ei, o piatră de gât şi-i azvârliţi în iaz... – Mujicii din Elţovo au aprobat din cap. – Acum, cu Dumnezeu înainte...”

Muierile nu boceau. De sus cădea o ploaie amestecată cu ninsoare măruntă. Mujicii s-au aşezat în sănii simple. Varvara şi Dunia – într-o sanie cu coviltir. Două cotituri – şi Elţovo a dispărut din vedere.

A treia zi am ajuns la Gubino. Satul era întreg, de parcă nu se întâmplase nimic, fumul din hornuri se înălţa spre cerul jos.

Se lăsase un ger uşor. S-au oprit la izba curată a starostelui din Gubino. Starostele Gordei s-a apropiat pe neobservate de poalele Varvarei, să-i sărute picioarele, dar Varvara l-a împins cu vârful

botinei, şi el s-a retras repede îndărăt, mergând în patru labe spre uşile deschise, unde se îngrămădise toată familia. Varvara nu a observat pe faţa lui subţire, lipsită de culoare, nici frică, nici căinţă. În ochii albaştri decoloraţi – nicio lacrimă...

— Unde vă sunt căpeteniile? a întrebat Varvara cât a putut de ameninţător.

— Aicea, a spus Gordei de la uşă, aicea, măicuţă Varvara Stepanovna, aşteaptă în pivniţă, măicuţă, au venit singuri, tâlharii, să-şi recunoască vina.

În faţa Varvarei s-a aprins şi mai abitir vâlvătaia recentă, a răsunat trosnetul pereţilor aprinşi, iar feţişoara albă, nevinovată a Lizei s-a arătat prin fumul maroniu.

— Sunt legaţi?

— Legaţi, măicuţă. Legaţi burduf, şi de mâini, şi de picioare. Ne pregăteam să vi-i aducem la Elţovo.

— Uite că am venit eu, a spus Varvara. E timpul să ne socotim.

— Trebuie biciuiţi, a răspuns Gordei, auzi ce le-a putut trece prin cap... Să se pocăiască la picioarele dumneavoastră, măicuţă...

— N-am nevoie de pocăinţa lor, a spus Varvara.

— Se ştie, a hârâit Gordei. Trebuie biciuiţi...

— Biciuiţi... a zis Varvara, râzând sinistru, şi s-a întors spre escorta din Elţovo: Faceţi ce vi s-a poruncit.

Au ieşit cu toţii grămadă afară din izbă. Din uliţă au răsunat ţipete, schimb de vorbe urâte. Văpaia de la Gubino s-a înălţat până la cer. Generalul Opocinin zăcea la poarta conacului propriu, împuşcat de un dragon francez, şi dragostea lui pentru Varvara s-a răcit furtunos. „Oare suntem într-adevăr nişte barbari? şi-a zis Varvara, zgribulindu-se. De ce oare nu ne astâmpărăm nicicum?” Muşcându-şi buzele înălbite, înfăşurându-se strâns cu broboada în izba

încălzită, ea încerca din nou să-i descopere pe cei vinovaţi, dar, ca şi înainte, numele şi chipurile lor erau imposibil de aflat... Cine este vinovat de toate? Oare doar aceste două canalii, care îi îndemnau pe alţii să incendieze casa cu oameni vii în ea?... Sau poate mareşalul Ney, în ale cărui vine curge sânge colorat? Ori însuşi Bonaparte, care a făgăduit că îi salvează de robie? Sau chiar ea, Varvara, care nu era deprinsă cu mila? Sau generalul Opocinin, care şi-a întrerupt atât de trist călătoria în căutarea adevărului?... Şi oare sunt de ajuns două pietre alunecoase legate de două gâturi străine prăpădite că ea să nu mai fie îngrijorată de bunăstarea proprie?...

În sfârşit, au apărut călăii din Elţovo, tulburaţi, cu cizmele ude.

— Ei? a întrebat Varvara.

— Totul a fost împlinit la poruncă, stăpână, a răspuns Ignat surâzând şi legănându-şi pumnul greoi de surugiu.

„Sărmana mea Lizocika, mi-am zis eu în clipa aceea, de acum o să trăiască toată viaţa cu văpaia casei din Gubino în ochi! Aşa ceva se poate oare şterge?”

Atunci aveam treizeci şi cinci de ani şi recunoşteam toată zădărnicia ostenelilor mele, auzind mirosul amar al Moscovei în flăcări, ca şi cum de aici, din Gubino, cea dintâi scânteie a zburat spre cupolele aurite ale primei capitale. „Ce aţi făcut, nelegiuiţilor? mi-am zis eu, ştergându-mi lacrimile pe furiş. Cu cine să mă răfuiesc acum, deşi zadarnic? Cu voi ori cu francezii? Ori cu mine însămi?” Cocoşul roşu, acest veşnic ispititor şi izbăvitor, uşuratic şi sângeros, zbura deasupra noastră, fâlfâind din aripi, încercând – a câta oară? – să ne mântuiască de propriile greşeli.

La o săptămână după răfuială am părăsit Gubino, am ocolit Lipenki (nici nu m-am întors în direcţia lor) şi ne-am adăpostit într-un codru des, la vederea unui detaşament francez răzleţ, ce se

deplasa pe acelaşi drum. Eram mirată că oştirea inamică venea dinspre Moscova. Coloana înainta dezordonat. Chipuri posomorâte. Multe înfăşurate în pansamente. Nimeni nu scotea nicio vorbă, nu se auzea decât scârţâitul roţilor de căruţă şi al tunurilor şi zdrăngăneau nelalocul lor felurite fiare şi tinichele. Am poruncit la doi războinici de-ai mei să încerce să afle situaţia acestui fenomen ciudat. Ne-am depărtat de drum şi ne-am apucat de săpat bordeie. Pentru mine, mujicii s-au străduit din răsputeri şi curând mi s-a oferit un palat, chiar şi cu tindă, cu covor din crengi de brad pe toată suprafaţa duşumelei, cu o sobă de pământ, un culcuş excelent, palat luminat de strălucirea caldă a şase lumânări. Totul a fost construit cu îndemânare, şi la timp: ploaia era acum însoţită de ninsoare timpurie. Ignat, ca un adevărat aghiotant, se ţinea de mine pas cu pas. Am pus santinele. Curând s-au întors şi iscoadele cu ştirea că Moscova a fost părăsită de francezi şi napoleonii pleacă în direcţie opusă.

— Acum e nimerit să-i strivim, a spus Ignat zâmbind.

În prezent este la fel de zdravăn ca şi pe vremea aceea. deşi nu mai e tânăr, şi barba neagră, cârlionţată, e presărată cu scântei argintii, oare era cârlionţată? Privirea stinsă – totală ursuzenie, şi capul, întotdeauna ridicat, acum era lăsat în jos, freamătul catifelat al vocii alternează cu răguşeala, iar zâmbet nu mai vezi pe faţa lui. Atunci însă, mi-aduc aminte, nu-i dispărea de pe buze: oare se bucură, oare unelteşte ceva rău... Un adevărat haiduc, ca în cărţile cu poze.

— Îngăduie, stăpână, ca noi patru să ieşim la drum, poate prindem vreun napoleon rămas în urmă, îl aducem aici, tu îl descoşi, îl iscodeşti, şi-i facem de petrecanie.

Apoi a tăiat o nuieluşă, a curăţat-o şi a vârât-o în buzunar s-o aibă de răboj.

S-au întors către dimineaţă, trăgând de frânghie un francez îngheţat. Era un sergent din regimentul opt. Ningea, iar el era în uniformă. O broboadă albastră de femeie îi acoperea umerii. Avea o faţă slabă, verzuie, obraji veştezi, nebărbieriţi, în ochii decoloraţi se citea deznădejdea. Era cel dintâi cotropitor pe care îl întâlneam, şi am simţit că mă trec fiori. „Vrăjmaşii trebuie judecaţi, îmi ziceam eu, judecaţi înainte de a-i supune răfuielii, îmi ziceam, altfel ne vom îneca în sânge, iată-i pe ai mei cum au înţepenit plini de poftă neînfrânată, aşteaptă semnalul, îmi ziceam eu. Mai întâi judecata, abia pe urmă toate celelalte, rezervate de ursita ostăşească...”

L-au pus în genunchi dinaintea mea. El s-a aşezat supus, dar n-a putut să-şi încovoaie spinarea, şi palmele murdare, îngheţate, amorţite, şi le aşezase pe piept, de parcă murise de mult.

— Ridicaţi-vă, am spus eu în franţuzeşte. La auzul sunetelor limbii materne, în ochii lui a apărut un licăr, dar s-a stins numaidecât. S-a ridicat cu greu. Iată norodul, am spus eu emfatic, arătând spre oamenii mei, care nu scoteau o vorbă. Şi el o să vă judece... El este drept... – Toate gândurile mi s-au învălmăşit, pentru că frigul lui mă cuprinsese şi pe mine.

— Doamnă, a rostit el cu gura-i fără dinţi şi s-a lăsat din nou în genunchi. O, doamnă – o bucată de pâine, pentru numele tuturor sfinţilor...

— Pe cine mi-aţi adus?! a şuierat Varvara. Eu n-am nevoie de cadavre. Să-mi aduceţi criminali adevăraţi!

I-au dat francezului nişte caşă rece şi o bucată de slănină şi se uitau la el în timp ce mânca, şi îl căinau, de parcă nu le era inamic. A înghiţit prima bucată şi a gemut. a înghiţit-o pe a doua, şi iar acelaşi geamăt, subţirel, tânguitor. Înghiţea grăbit, înecându-se, gemea, şi o umbră dureroasă a alunecat pe faţa lui. Noaptea a murit, şi Varvara a poruncit să fie îngropat.

— Pe urmă, a spus ea, o să ieşim cu toţii la drum. Nu pot să am încredere în voi, şarlatanilor, voi căutaţi slăbănogi, iar mie îmi trebuie vrăjmaşi, criminali!

— Aoleo, a spus Dunia. Mai întâi ei pe noi, pe urmă noi pe ei... şi tot aşa o să ne batem unii pe alţii?

— Tare pirpiriu cătana, a spus Ignat zâmbind. Slănina l-a dat gata.

„Pesemne era tânăr, şoptea femeilor la ureche cuvinte deşucheate, se săruta, şi dinţii îi străluceau, şi în faţa lui Napoleon îl apuca ameţeala."

Toţi ameţim foarte uşor. Ameţeala este ca starea de beţie. Este de ajuns ca indiferent cine să ne măgulească în materie de gust, de pildă, că numaidecât ameţeala ni se şi urcă la cap. Parcă mult îi trebuie? A fost de ajuns ca aceşti nemernici, Semanov şi Drîkin, să-i ademenească pe mujici cu cocoşul roşu, şi ei toţi s-au simţit jigniţi de milostivirile mele, şi s-au repezit să-mi dea foc, şi m-ar fi omorât de nu s-ar fi nimerit să am câte un pistol în fiecare mână.

...După vreo două ceasuri, s-au ascuns lângă drum după un colnic troienit, printre mesteceni şi brazi tineri, şi contemplau tragedia splendidă ce se desfăşura jos, în faţa lor. Puteau să nu se ascundă prea stăruitor: oştirea abătută de-abia se târa, şi omătul răscolit şi bătătorit de cizme, roţi şi copite era presărat cu oameni şi cai morţi ori pe cale de a-şi da duhul, căruţe şi trăsuri cu blazoane. Nici rânduri ordonate, nici stindarde semeţe, nici răpăit de tobe. Fiecare de sine stătător, căci jefuiesc cu ordia, dar plătesc unul câte unul. Din când în când, prin această glodărie îndoliată se ghicea câte un detaşament care mai semăna a oştire, însă pe urmă din nou fiecare de sine stătător. Veşmintele lor bizare uimeau privirea, toalete femeieşti rivalizau cu zdrenţele uniformelor, chiar şi odăjdii preoţeşti argintii străluceau când ici, când colo. Se scurgeau azvârlind în zăpadă ba puşti, ba săbii, ba saci.

Când pe lângă ei trecea câte o trăsură norocoasă, deocamdată întreagă, strigau în urma ei, cu glasuri sfârşite, cuvinte indecente. Şi niciunul dintre ei nu arăta ca unul vrednic de o răzbunare cumplită.

„Poate să-i scăldăm şi pe ei în iaz, cu o piatră de gât?" şi-a zis Varvara îngrozită, închipuindu-şi cum acel sergent care murise ieri este muiat în apa iazului îngheţat pentru înfricoşare: aşa, musiu, încearcă o băiţă în iazul nostru!

În sfârşit, convoiul a dispărut dincolo de pădure. Nimic nu se mai mişca pe drum. Nu se vedeau decât petele negre pe omătul alb. Oştirea Varvarei amuţise. Pe neaşteptate, undeva, aproape, a răsunat un scârţâit de tălpige, şi de pe un deluşor a coborât o sanie, după ea alta, apoi a treia, şi toate se îndreptau spre drum, şi nişte muieri şi mujici necunoscuţi, au sărit din sănii, au început să forfotească printre petele negre, încărcându-şi săniile cu tot felul de catrafuse militare abandonate, trofee franţuzeşti, reîntoarse, cică, la sânul natal.

Brusc, a observat, cum doi dintre mujicii ei s-au rostogolit pe coasta înzăpezită într-acolo, spre drumul generos, aşternut cu daruri.

— Hei! Încotro? a strigat ea. Vă arăt eu vouă!...

Unul dintre ei, însă, întorcându-se pentru o clipă, a dăruit-o cu un zâmbet de copil atât de bucuros, încât totul în jurul ei a început să se năruiască, şi i s-a părut că este cu desăvârşire singură într-un spaţiu negru, deşert...

— Ignat! a strigat ea cu glas răguşit, furioasă la culme. Ce-nseamnă asta?!...

Însă mujicii nu s-au îndeletnicit multă vreme cu jaful fără prihană. A apărut o nouă coloană de francezi în retragere, şi ţăranii au purces agitaţi îndărăt şi s-au oprit dinaintea Varvarei înmărmurite, şiroind de sudoare, şi, au început să arunce chiar la picioarele mele puşti inamice şi alte lucruri.

— A-ah, a exclamat Ignat cu încântare, alegându-şi o puşcă.

Nimeni n-a observat încremenirea mea. Toţi înhăţau puşti, şi eu nu-i mai recunoşteam pe haiducii mei de mai înainte; hătmăniţa nu-i mai recunoştea, şi coroana de pe capul ei a început să emane o strălucire blândă.

Francezii se apropiau.

Aceştia nu semănau cu cei de adineauri. Mergeau în rânduri, şi flamurile se înălţau când ici, când colo, şi călăreţii cu egrete la pălărie, pesemne ofiţeri, dădeau pinteni cailor. Se vedeau bine panglicile, albe, late, încrucişate pe piept, şi raniţele austere din spate. Războinicii Varvarei au amuţit, doar Ignat a oftat sinistru în tăcerea din jur.

— Iată-i!...

Asta era, cum bănuise Varvara, garda. Fireşte erau mai bine hrăniţi şi îngrijiţi, şi astfel, deocamdată, moartea mergea răbdătoare pe urmele lor, aşteptând. Iată-i, şi-a zis Varvara sufocându-se, ei, care sunt mereu înainte, şi-a zis ea, ei şi nu acel sergent ştirb... ei, care l-au împuşcat cu sânge rece pe generalul Opocinin, şi Moscova au ridicat-o în baionete!... Iată după cine plâng pistoalele mele, şi-a zis ea, cercetându-l cu privirea pe unul bătrân, cu mustaţa căruntă, încordat, cu un pansament alb pe frunte...

— Iată-i!... şoptit Dunia, lipindu-se de Varvara. Doamne fereşte...

Brusc, unul dintre caii francezilor s-a prăbuşit pe zăpadă, iar călăreţul, ieşind cu greu de sub el, a pornit în urma coloanei strigând ceva. Apoi, ostaşul cu mustaţa căruntă s-a lăsat în genunchi, a rămas aşa câteva clipe şi s-a lungit comod într-o rână. Ceilalţi au păşit peste el. A căzut un al doilea cal, al treilea, încă vreo câţiva grenadieri, de parcă se instalau pentru popasul de noapte. Totul se năruia sub ochii noştri. Erau puţini, vreo două sute, dar şi ei se culcau în zăpadă unul după altul,

vârându-şi sub obraji paturile armelor, uitând să-şi scoată raniţele, devenind pete negre pe omătul alb:

— I-a bătut Dumnezeu, a şoptit Dunia.

„Nu, şi-a zis Varvara, nu sunt eu cea chemată să-i judece. Îi judecă Dumnezeu şi îi pedepseşte. Cu adevărat, şi-a zis ea, şi pentru fiecare El are o pedeapsă dreaptă, deşi nu este grabnică... Să fiu eu judecător? şi-a zis cutremurându-se. Căci El mă vede şi pe mine, precum pe fiecare dintre noi...”

Acest drum al morţii părea o scenă de teatru, dar cu zăpadă adevărată şi cu actori nebuni, care se osândeau la o moarte chinuitoare. Şi acţiunea se desfăşura impetuos, tablourile se schimbau unul după altul. Nici nu trecuse bine garda atinsă de moarte, şi din nou au început să se perinde anapoda figuri răzleţe, din nou au prins să scânteieze odăjdiile, şi să licărească bonetele şi manteluţele de femeie. Petele negre de pe zăpadă se înmulţeau întruna. Caii care cădeau erau numaidecât sfâşiaţi, şi oamenii se băteau cu pumnii neputincioşi pentru fiecare bucată de carne. Doamne preamilostive, ce pedeapsă!...

Deodată, Dunia a strigat în gura mare:

— Soldăţeii noştri! Iacătă-i!...

Erau prizonierii. Coloana lor plutea pe acelaşi râu, nici măcar nu era o coloană, ci o turmă sleită de puteri. Erau înconjuraţi de soldaţi inamici cu căciuli de blană, şi, când un prizonier cădea vlăguit, îi puneau ţeava puştii la tâmplă, şi dinspre drum răsuna un pocnet, amplificat de aerul geros.

— Cremenalilor! a strigat Dunia, vărsând şiroaie de lacrimi. Gadinelor!

Cel căzut era împuşcat, ceilalţi îşi continuau marşul monoton, uniform, neomeneşte, precum o maşină, ca şi cum cineva care se scrântise învârteşte şi iar învârteşte, la nesfârşit, o roată uriaşă.

Mi-e groază să-mi reamintesc de mine pe acel colnic, cu un cojoc de oaie aruncat pe umeri şi căciulă ţărănească, tot de oaie şi cu fundul de

postav albastru, înconjurată de suita încremenită cu puştile în braţe, şi această scenă de zăpadă, pe care se prăvălesc fără zgomot unul după altul, toţi, toţi, unde ucigaşii sunt ucişi şi ucigaşii lor de asemenea, iar după ei vin de zor alţii... Şi cel care învârteşte roata aceasta îi aduce la crimă, îi leagă de mâini, şi de picioare şi ei n-au putere să renunţe... Ce ispită!

În timp ce-i isprăveau pe captivii istoviţi, ca din pământ au răsărit nişte călăreţi şi cu chiote şi fluierături au dat năvală asupra coloanei.

— Cazacii! a strigat Ignat. Zău că ei sunt! Să vedeţi acum ce-o să le... să vedeţi cum o să-i... A-ah, spurcaţilor!

Cam zece cazaci s-au năpustit asupra ostaşilor din escortă şi au început să-i taie. Nici nu dispăruse bine garda, şi tabloul se schimbase, şi în văzduh zburau căciulile înalte de blană şi paturile flintelor se prefăceau în ţăndări, sângele ţâşnea, stropind din belşug şi cu uşurinţă omătul proaspăt.

— Slavă Domnului, se ruga Dunia, acum o să le arate ei! Acum, uite-acum... uite-aşa, uite-aşa, aşa vă trebuie, cremenalilor, procleţilor!...

Nici pic de bucurie, doar nebunie curată. Prizonierii, care cum au putut, s-au dat la o parte din drum. Deodată, însă, garda, care aproape dispăruse dincolo de pădure a făcut stânga-mprejur şi, în pas forţat, au pornit împotriva cazacilor. Era un pătrat nu prea mare, dar dens, cu baionetele ridicate. A bubuit o salvă, şi câţiva cazaci au căzut pe zăpadă. A bubuit a doua, şi cei rămaşi au zbughit-o spre pădure, biciuind caii, abandonându-şi tovarăşii. Cea de a treia salvă i-a ajuns şi pe ei.

— Măi, fir-ar să fie! a spus Ignat descumpănit.

Garda a făcut din nou stânga-mprejur şi a pornit pe acelaşi drum către apus. Dar lucrul cel mai îngrozitor s-a întâmplat pe urmă, când, auzind salvele, captivii s-au oprit, au rămas în aşteptare şi

au început din nou, încet şi abătuţi să se strângă lângă drum, s-au adunat în turmă şi împrejmuiţi iar de escorta ieşită ca din pământ, s-au urnit pe urmele gărzii. Ca să vedeţi dreptate!

— S-au scrântit la cap, a şuierat Ignat. De disperare şi durere am închis ochii, iar când i-am deschis, lângă mine nu mai era nimeni, numai Dunia, care nu mai contenea cu plânsul. Luptătorii mei trecuseră colnicul şi se apropiau de drum. Erau, nu ştiu de ce, mai mulţi, toţi de statură robustă, şi puştile inamicului în mâinile lor nu păreau nişte trofee împovărătoare. Eram mândră de ei, zău!...

Francezii care alcătuiau escorta prizonierilor, s-au repezit asupra mujicilor, dar aceia le-au ţinut piept, şi s-au încleştat în luptă corp la corp. Eu strigam ceva temerar, ca un hatman, mă temeam pentru ei, Varvara se temea pentru ei, dar lupta s-a încheiat prea repede, şi din nou prizonierii s-au îndepărtat zoriţi de drum, îndemnaţi de biruitori, unii spre adâncul pădurii, alţii drept spre colnicul meu.

Noi am hrănit şase dintre cei salvaţi, i-am încălzit cu vodcă şi i-am jelit pe trei dintre ai noştri care au murit.

Acum, şi-a zis Varvara, trei familii au rămas fără mujici, trântori pe capul meu, îşi zicea ea şi, uitând de coroană, se agita laolaltă cu Dunia, pansând răni, astâmpărându-i pe războinicii ei înfierbântaţi, care ardeau de dorinţa să se avânte în alte bătălii, turnând vodcă, pregătind paturi în căruţe... În căruţele ei, pentru trupurile neînsufleţite ale mujicilor morţi... Curat egalitate, domnilor!

În amurg, spunând rămas-bun soldaţilor salvaţi, am pornit către tabără. Căruţele deveniseră mai grele. Nişte trofee izbutiseră totuşi să fie ascunse prin nişte saci capturaţi. Războinicii, acum mai erau nouă din doisprezece, şi eu eram

hătmăniţa lor în cojoc de oaie, purtând coroana, ce-şi pierduse strălucirea...

Ce cap pătrat e vinovat de cele întâmplate? Mare nevoie au ei de egalitatea voastră, nemernicilor, cum să nu! Trofee de război, asta vă trebuia, şi vouă şi ăstora, şi glorie, şi putere asupra altora!... Egalitate... egalitate... cum să nu! Ochii mici, sfredelitori ai lui Svecin, atunci încă mă ardeau, rana mea deschisă, totul era încă viu, nu se cicatrizase, cum îmi şoptea el lugubru: „Dacă aveţi de gând să fiţi şi de acum înainte excesiv de îngăduitoare cu oamenii dumneavoastră, nu aveţi decât, dar faceţi asta fără mine... Fanteziile dumneavoastră neghioabe aprind pasiuni...” Asta la mine! M-a înţeles greşit. Câte nu-i trec prin minte unei neroade în vârstă de douăzeci şi şase de ani, înlănţuită de acest om, ce importanţă are ce-a zburat de pe buzele ei... „Oare nu dumneavoastră, Alexandr Andreevici, vă strâmbaţi, stimate domn, când am adus vorba de vânzarea moşiei Gubino? Nu dumneavoastră, scumpul meu, nu dumneavoastră?.... Da, da, şi cu oamenii, şi cu tot calabalâcul, ca să ne stabilim în micuţul Elţovo şi să ne bucurăm de tihnă şi de dragoste?” „Oamenii nu pot fi vânduţi, Varvara Stepanovna. Este ruşine. Ca, de altfel, şi să-i stârneşti cu iluzii premature...”

Şi amintindu-şi toate acestea, care se întâmplaseră demult şi trecuseră ca o pacoste, Varvara, în miez de noapte, a dat buzna în bordeiul unde dormeau claie peste grămadă eroii din Elţovo, şi numaidecât o duhoare puternică de basamac, ceapă şi încă ceva al cărui nume e şi ruşine să-l rosteşti, i-a tăiat răsuflarea. O mireasmă de răzmeriţă şi nesupunere, domnilor, răzbătea în rotocoale din bordei şi se răspândea prin codrul des! Şi nu se găsea nimeni primprejur care s-o apere pe Varvara...

Şi pe urmă, după mulţi ani, prin o mie opt sute şaisprezece, cum se mai aprindeau ochii negri, ca două măsline, ai lui Timoşa, când îmi înfăţişa

scenele idilice ale apropiatei frăţii fericite, create prin eforturile viitoare ale lui şi ale prietenilor lui din armată! Potrivit nerăbdării capricioase specifice Opocininilor, această epocă trebuia să înceapă curând, neîntârziat, învăluită de privirea albastră, plăcută a suveranului biruitor şi de zâmbetul lui blând. Timoşa era tot o văpaie explicându-mi toate acestea, iar pe mine mă cuprindea groaza când mă uitam în ochii lui... Ce trist e să fii clarvăzător când e vorba de prăbuşirea unui om drag!... Doamne preamilostiv, mi-e ruşine să-mi aduc aminte!...

...O, Varvara, viaţă haiducească nu e câtuşi de puţin dulce! Iată, domnilor, iluzia egalităţii, care vă preocupă atât de mult. Aceste bordeie, fie ele şi cu crengi de brad pe jos, aceste nuieluşe jilave şi mireasma de putregai reavăn, şi nişte jigănii alunecoase, care se târau la căldura sobei, şi pâinea rece, tare ca piatra... Varvara credea că doisprezece mujici înarmaţi cu puşti vor face minuni, dar s-a dovedit că minunile sunt de prisos, apoi – ce înseamnă doisprezece ţărani chiar în faţa unei oştiri care îşi dă duhul, care îşi pierduse până şi tunurile, şi stindardele, îmbrăcată în odăjdii furate? Şi încântată de eroismul lor din timpul zilei privea cu spaimă puştile pe care ei le strângeau în braţe sforăind, de parcă încerca să ghicească pe loc, fără amânare, care sunt intenţiile lor şi pe ce poate ea să se bizuie mâine...

Şi, pe deasupra, în pragul dimineţii, a trezit-o Dunia.

— Măicuţă Varvara Stepanovna, Pantelei este bolnav... Are friguri...

În vreme ce Varvara se dezmeticea, a fost adus Pantelei. Acest Pantelei, care a murit demult, stătea dinaintea Varvarei în genunchi, se pleca până la pământ şi plângea în tăcere.

— Aprindeţi toate lumânările, a poruncit Varvara. Te-ai îmbătat şi nu mă laşi să dorm!

— Măicuţă, zice că înecaţii au ieşit din iaz, s-au scuturat şi s-au dus în pădure, a spus Dunia în şoaptă.

Pantelei stătea îngenuncheat, cu ochii închişi. Lacrimile îi curgeau pe obraji, şi bărbuţa îi strălucea.

— Care înecaţi? s-a supărat Varvara. Care? Care?...

— Păi, ăştia, a zis Dunia, ai noştri, pe care aţi dat poruncă să-i omoare în iaz, care cu bolovanii...

— Te-ai uitat pe furiş! a strigat Varvara.

Pantelei bocea şi mai tare.

— Hai, spune, spune, îl îndupleca Dunia, măicuţa nu se supără. S-a uitat pe furiş, măicuţă, n-a putut să se stăpânească... Hai, recunoaşte, recunoaşte... S-a speriat de tot, măicuţă-stăpână...

Mireasma aceea nesuferită se împrăştiase şi prin palatul Varvarei. Lumânările sfârâiau uşor. Generalul Opocinin susţinea că suntem o familie. Bietul Nikolai Petrovici. Oare aşa să fie, domnule general? Frumoasă familie! Când l-am însurat pe Pantelei cu Matriona, l-am consolat: „Pantelei, nu-i nimic că n-are decât un ochi. Dar este zdravănă, ascultătoare...” „Vă mulţumim frumos, stăpână. Nu-i nimic că-i chioară... pentru bunătatea dumneavoastră... mâinile îi sunt întregi, nu-i aşa?”

— Măicuţă, atunci el s-a furişat după ei, a spus Dunia încet. Ei i-au aruncat pe ăia în iaz, cum aţi poruncit, şi au plecat şi tare mai râdeau când i-au aruncat. Şi ăia au ieşit din iaz. Apa curge de pe ei, şi bolovanii de gât... Au aruncat bolovanii, s-au scuturat şi – în pădure... Nu-i aşa, Pantelei?

— Cum se poate una ca asta? s-a mirat Varvara cu prefăcătorie.

Pantelei a început să scâncească încetişor.

... Recent, la micul dejun, Liza m-a întrebat:

— Maman, este adevărat că l-ai însurat pe Pantelei cu Matriona?

— Adevărul adevărat, am răspuns eu.

— Da’ cum ai putut? a spus Liza mirată. Ea îl iubea?

— Ah? Lizocika, am zis eu înciudată. El era destul de urât, îţi aminteşti? Cine l-ar fi luat? Trebuia să moară holtei?

— Şi ce dacă rămânea holtei? a zis Liza cu asprime. Era mai bine decât chioara de Matriona, mai bine. Vezi, nu-i asta *varvárie?*...

Se înroşise toată. Am ridicat din umeri. Cum poţi să-i explici?

... Pantelei continua să bocească.

— Luaţi nerodul de aici, a zis Varvara.

L-au scos afară pe Pantelei. Somnul dispăruse. Viaţa în pădure nu i se mai părea Varvarei ademenitoare. A dat poruncă să fie încărcată sania cu coviltir. Pădurea era tristă, triste şi fanteziile nobile.

În revărsatul zorilor au pornit. Căruţele se îngreunaseră. La război, dacă ai scăpat viu, nu poţi ocoli trofeele. Dar, proştilor, aceste trofee sunt aparente! Pe ele se află semnele nevăzute ale foştilor stăpâni. N-o să vă bucuraţi de ele, n-or să vă fie de folos, precum trofeul meu incredibil, câştigat cândva în luptă cinstită la Cistîe Prudî, dar care n-a rămas decât un trofeu, ce nu emană căldură, doar un trofeu şi nimic mai mult, proştilor!...

Aşa gândea atunci Varvara, la sfârşitul amarului an o mie opt sute doisprezece, înconjurată de suita ei tăcută, de pădurile din Kaluga, de dorul după cele pierdute, nefast pentru toţi cei înclinaţi să se autoamăgească, dar care, în pragul pieirii, îndeamnă totuşi la clemenţă. Astfel gândea Varvara trecând din nou pe lângă Lipenki, iar de data asta şi pe lângă Gubino, dinspre care adia miros de ars, în sania-i cu coviltir îngheţată, potrivită pentru trofee, însă nu destul de adaptată, cum s-a văzut, pentru înfăptuirea unor elanuri nobile.

Sergentul francez nu-i dispărea din minte, acela care nu mai semăna a om, un trup în descompunere, cu sufletul pierdut... acela care, pesemne, în trecutul recent se pricepea să şoptească ispite iubitei sale... Şi oare el emana atunci farmecul tinereţii? Şi prizonierii ruşi extenuaţi, ucişi cu un glonţ în ureche de ostaşii din escortă nu mai puţin extenuaţi şi care, de asemenea, nu demult erau plini de farmec, dragoste de viaţă şi afecţiune... Şi toţi stăteau în faţa ochilor... Oare merita să ai mulţi copii? Ea s-a gândit la Timoşa, străin şi puţin cunoscut, pierdut undeva printre nămeţi; la căpitanul Bocikariov, care, de asemenea, s-a pierdut pe undeva... la generalul Opocinin... Iată cum pier ofiţerii ruşi! În luptă ce poţi spune? Pe câmpul de bătaie moartea nu-i o ispravă, îşi zicea Varvara, ea încă înaintea glonţului şi sabiei devine complicele tău; este profesiunea ta, sora ta de sânge... În luptă ce poţi spune? Însă, iată, la porţile propriei case, îşi zicea Varvara cu înverşunare, sub teii tăi, cu un calm plin de nobleţe să descarci pistolul în acest... cum scria el... în pătratul... faţa pătrată a ofensatorului, îşi zicea hătmăniţa ghinionistă.

Au încercat cu sfială s-o înduplece ca să se oprească la Gubino pentru popasul de noapte, dar ea n-a dat poruncă să se oprească, de parcă deplasarea pe drumul din pădure putea să-i înapoieze tot ce pierduse.

Pe urmă a căzut primul cal. Nu era francez, de trofeu, nici furat, ci al ei, propriu. A fost nevoie să aşeze tabăra. Au aprins focuri mari, chemându-i parcă pe cei rătăciţi, îngheţaţi, dar şi pe cei ce jinduiau la bunul altuia...

— Ce ne facem măicuţă-stăpână, dacă dau năvală franţujii? a întrebat Dunia.

Au năvălit, însă, smulgându-se din întuneric, dragonii ruşi.

Dumnezeu i-a sugerat Varvarei să ţină minte faţa comandantului, cu buze roşii, bătută de vânt,

cu surâs nedesluşit. S-a prezentat uşor neglijent, ca şi cum abia ieşise din salonul cu băuturi, ca şi cum ea venise la el, iar el coborâse din pridvor...

— Dumnezeule mare, şi noi am crezut că sunteţi francezi... apoi ne-am zis – dacă-s partizani? Şi într-adevăr, partizani... şi ce căpetenie încântătoare!... O clipă şi v-am fi trecut prin săbii, doamnă. Doamne preamilostiv... – Vocea răguşită de bariton, un pansament pe frunte. – De unde francezi în pădurea noastră? N-ar trebui să fie aici... Sunt mult mai la nord...

— În pădurea mea, a spus Varvara ferm.

El a zâmbit îngăduitor.

— Poate că oamenii dumneavoastră sunt flămânzi? a întrebat Varvara.

El a dat din cap de parcă făcuse o greşeală şi a zis, fără s-o privească:

— M-da... al dracului de... şi ei la fel!.. ce întâlnire ciudată... dumneavoastră atât de frumoasă... în pădurea asta...

Oamenii Varvarei erau milostivi şi darnici. Locotenentul se înfrupta cu dibăcie, izbutind să-şi împărtăşească impresiile despre lumea înconjurătoare. Politeţea n-a ţinut mult. Nimic prevestitor de rău nu se citea pe faţa lui înăsprită de vânt, încadrată de favoriţi proaspeţi.

Chiar şi acum, în legătură cu împrejurările actuale şi rolul lui în ele, nu mă căiesc că am fost generoasă lângă acel foc din pădure în noiembrie o mie opt sute doisprezece. Ce memorie nemaipomenită avea musafirul meu, cât de ireproşabil l-a descris pe răposatul Nikolai Petrovici şi servitoarea lui stupidă cu mâinile roşii de văcăriţă, în veşminte boiereşti, şi pârjolul Moscovei, şi rănirea lui, pe Timoşa plângând, şi nu ştiu care franţuzoaică, fugind pe Basmannaia în flăcări... Interlocutorul meu simpatic, nu prea inteligent, sătul, guraliv, dacă n-ar fi împrejurările de acum... Numele lui era Priahin. Aproape că îl

uitasem, iată însă că tot ce s-a întâmplat acum m-a silit să mi-l amintesc din nou.

Priahin.

5

ATUNCI, în anii de demult, dinainte de război, într-o bună zi, mi-a trecut prin minte o idee simplă-simplă, în stare să se nască în capul unui om ajuns la disperare din pricina încercărilor zadarnice de a rupe fructul fără să întindă mâna, de a intra în casă prin horn. Am luat pana în mână şi i-am scris alesului meu o scrisoare plină de sinceritate.

„*Stimate domnule Alexandr Andreevici,*

Au trecut, iată, câteva luni de când eu şi Domnia Voastră, cu o înverşunare vrednică de o cauză mai bună, rezolvăm probleme de însemnătate universală, bravând cu aroganţă în cercurile din Moscova. Poate că aceste dueluri verbale, salutare pentru a da supleţe limbii şi rafinament imaginaţiei, devin absurde în faţa unui moft, cum, pesemne, pe bună dreptate, consideră Domnia Voastră: mă refer la acea amiază de martie, când Providenţa a binevoit să vă contemple în braţele mele. Ştiu că Domnia Voastră nu acordă nicio importanţă acestui fapt şi, poate, eu de asemenea, căci ce pot să însemne astfel de sminteli, iscate de disperare, ori în stare de beţie, ori, să zicem, cu ocazia decesului tiranului...

Fireşte, sărutul în sine nu înseamnă nimic, aşa, un semn acolo. Dar ce poţi face, dacă în el a fost revelată o idee, care mă scoate din minţi, şi din acea zi de martie eu nu fac altceva decât să stau în faţa Domniei Voastre cu capul plecat aşteptându-Vă cuvântul? Ştiaţi asta? Bănuiaţi? Ori reţinerea mea o luaţi drept indiferenţă? Pentru

Dumnezeu, să nu consideraţi această epistolă drept tânguire, când ea nu este decât o chemare, deoarece, cum mi-am dat seama, eu nu pot să depind de graţia tradiţiilor noastre. Trebuie, cred eu, să nu luăm în seamă gura lumii şi regulile de bună purtare măcar în măsura în care toate acestea ne împiedică să ne privim unul pe celălalt..."

Am expediat această scrisoare, însă oare nu cu scopul ca acum, după trecerea atâtor ani, să fiu înciudată pe nesăbuinţa mea şi să mă mir de îndărătnicia mea? Ţin minte că atunci mi-a căzut sub ochi sau am auzit ideea că izbânzile de cuceritor ale lui Bonaparte se datorează unei reguli simple impuse de el însuşi; să nu irosească eforturile pentru cucerirea unor fortăreţe izolate, ci să obţină distrugerea generală a părţii potrivnice, şi atunci, chipurile, fortăreţele rămase vor cădea de la sine... Atunci, ideea aceasta, în general, departe de interesele mele, m-a fulgerat pe neaşteptate, când am încercat s-o aplic acestei situaţii de viaţă. Dacă în cucerirea mea, îmi ziceam, acest domn ursuz era o fortăreaţă, care era atunci victoria generală? Cine era rivalul meu principal, pe care dacă l-aş fi cucerit aş fi putut să contez pe izbânda asupra celui secundar? Oare nu-mi era hărăzit mai întâi să mă înfrâng pe mine însămi? Să mă ridic deasupra propriei nimicnicii? Înseamnă, deci, că nu trebuie decât să obţin această victorie principală, şi cea mai râvnită dintre fortăreţe va cădea la picioarele mele? Ah, Doamne preamilostiv, este oare uşor să te înalţi când te afli îngenuncheat? Neizbutind să resping această misiune covârşitoare, am înţeles pe neaşteptate că subjugarea unor ţări şi popoare întregi, acest joc sângeros şi toate regulile şi rezultatele lui – toate acestea sunt nimic pe lângă uriaşa povară a războiului meu. Căci inamicul este subjugat din ură faţă de el şi din iubire faţă de tine, pe când războiul meu era pe de-a-ntregul din

dragoste faţă de el, şi eu nu puteam să-i pricinuiesc suferinţă. Ce este, deci, mai greu?...

Îndată după alungarea francezilor, am plecat degrabă la Moscova, luând-o cu mine şi pe Liza, care împlinise şapte ani. Credeam că dezastrul Rusiei şi toate vicisitudinile ne vor aduce împăcarea şi, îmbrăţişându-ne, o să plângem pe mormanele de cenuşă ale Moscovei. Însă realitatea s-a dovedit mai crudă. Vremelnicul meu soţ era şi mai inaccesibil, deşi politicos, şi chiar blând, iar pe Liza o mângâia pe căpşor şi o privea cu uimire, şi la întrebările ei repezite răspundea anapoda.

Toate astea însă s-au petrecut pe urmă, pe urmă, dar atunci, ca într-o poveste, dintr-un plic albastru a căzut o filă îngrijită şi a stat îndelung în palma îngheţată a Varvarei înainte ca ea s-o despăturească.

„*Stimată doamnă Varvara Stepanovna,*

acum trei zile, la ceaiul de la Ulîbîşevi, vecinul meu de masă, arătându-mi pe una dintre doamnele prezente mi-a spus că îl uimeşte profund faptul că tânăra femeie cu ochi neasemuit de mari, cu chip frumos şi înzestrată cu calitatea de a conversa de la egal la egal cu generali şi diplomaţi, căreia nu-i lipseşte nimic pentru a ferici pe oricare dintre bărbaţii de faţă şi nu mai puţin pe cei absenţi, că această femeie zboară liber printre noi în Moscova cea strâmtă, şi înăbuşitoare, ahtiată după fete de măritat, şi fără să fie câtuşi de puţin pedepsită. I-am răspuns acestui domn că dacă prin cuvântul «a ferici» înţelege cunoscuta însuşire de a te numi soţie, de a te amesteca în discuţii şi a naşte copii, în ziua de azi cu asta nu mai uimeşti pe nimeni, darmite să mai ispiteşti.

Vă rog smerit să mă iertaţi, însă mi s-a părut că îmbrăţişarea noastră magică a deşteptat în Domnia Voastră o credinţă plină de însufleţire în

Providenţa care Vă poartă de grijă. Din păcate, eu nu sunt mistic şi astfel nu sunt slujitorul Providenţei. Să nu vă puneţi nădejdea în corectitudinea ei – nu este decât imaginaţia noastră bolnavă. Nu ascund că îmi plac ochii Domniei Voastre, îmi place maniera de a purta dueluri verbale, şi, mai mult, după duelurile noastre, încerc pentru Domnia Voastră un fel de ataşament, dar ce se află dincolo de asta? Fără îndoială există un mister în pădurile din Kaluga, în izolarea Domniei Voastre în Kaluga, căci ele înlesnesc naşterea unor femei, despre care moscoviţii neîndemânateci născocesc legende pline de admiraţie... Aţi auzit măcar una dintre ele?..."

M-da, a făcut Varvara, fără să-şi piardă speranţa plină de tristeţe, iată încă un mijloc de duelare. Dacă nu l-ar fi ştiut pe Svecin în stare să zâmbească, ea şi-ar fi pierdut cu siguranţă credinţa în izbândă. Ar fi îndepărtat-o această impasibilitate de piatră. Ea însă l-a văzut odată cum a zâmbit, parcă pe furiş, parcă ruşinându-se, şi obrajii lui supţi s-au îmbujorat. Din pricina asta, arăta neajutorat şi casnic, şi având nevoie de ocrotirea ei; din acel zâmbet apărea el însuşi, umbrind pentru o clipă autoportretul obişnuit, zugrăvit în culori întunecate.

Luându-mi inima în dinţi, muind pana ascuţită în cerneală, aşezându-mă cât mai comod la măsuţa din faţa marii oglinzi ovale, privindu-mă din când în când, lăsându-mă pentru o clipă pe spate şi din nou repezindu-mă înainte...

„*Stimate domnule Alexandr Andreevici,*

Nu iau în seamă observaţia ironică a Domniei Voastre privitoare la înţelesul cuvântului «a ferici», fiindcă înclin să consider unirea dintre doi oameni un mijloc de salvare reciprocă. În

ironia Domniei Voastre se simte frica, Vă temeţi ca nu cumva să am dreptate, fiindcă atunci independenţa Domniei Voastre nu mai face nici două parale, şi va trebui, vrând-nevrând, să jucaţi cum Vă cântă această Providenţă pe care o dispreţuiţi. Văd asta cu agerimea specifică pădurenilor din Kaluga, zău... În privinţa însuşirilor mele exterioare deosebite, despre care amintiţi, trebuie să recunosc că, în general, sunt o femeie obişnuită, şi singurul lucru cu care pot să mă laud este, poate, o intuiţie remarcabilă, în orice caz, mai subtilă decât a Domniei Voastre, specifică bărbaţilor în general. Ce îmi oferă ea? Încrederea în pretenţiile mele. Nu-i de ajuns?..."

Ea, ca o gâsculiţă, se lăuda cu intuiţia ei, la ale cărei servicii nu recursese pană atunci în mod serios, se lăuda, înţelegând că acesta este un argument prea îndoielnic într-o astfel de bătălie. Varvara se privea în oglindă, era aceeaşi, dacă n-am pune la socoteală îndoiala tulbure din ochii ei.

Schimbul de scrisori se prelungea, ameninţând să se transforme într-o obişnuinţă frivolă. Mi se îngăduia să răspund şi atât! Mă agăţam, ca de un pai, de rarele, duioasele amănunte din scrisorile lui, dar numaidecât urma un atac, după el – o înţepătură, apoi alta, şi iluziile mele erau din nou spulberate. Katerina a observat că mă usuc. Şi mă uscam cu adevărat aşteptând scrisoarea lui, cumpănind la răspuns, zbuciumându-mă din pricina lipsei oricărei perspective. Rezulta o maltratare întrucâtva unilaterală. *Eu* eram cea maltratată. Nu se poate spune că nu răspundeam cum se cuvine în situaţia mea. O, atacurile mele nu erau mai puţin fulgerătoare, iar înţepăturile nu mai puţin adânci. Dar ce folos, dacă scopul meu nu era duelul, şi scopul meu pălea şi se îndepărta?

Toamna era pe sfârşite, mirosea a zăpadă. Sărmanul Nikolai Petrovici nu ştia ce îl aşteaptă şi, în trecere prin Moscova, se arăta în toată splendoarea lui prin saloane. Ba ici, ba colo zăreai figura lui gigantică, faţa rotundă *à la* Petru cel Mare, auzeai basul lui înăbuşit, iar ochii răspândeau căldură şi prietenie. Odată, privindu-l pe vecinul meu din Kaluga, mi-am zis că această lighioană militară simpatică, osândită la o moarte prematură de obuz sau glonţ, nu şi-ar fi pierdut timpul într-un asemenea schimb de scrisori. Dacă i-ar fi plăcut de mine, m-ar fi luat în braţe şi m-ar fi dus... unde? Pe câmpul de bătaie, să simt plăcerea prafului de puşcă? La cazarmă, cu muschetarii lui? M-ar fi culcat pe paiele bivuacurilor?... Într-o zi, mi s-a părut că mă privea cu luare-aminte, ba chiar nu-şi dezlipea ochii, ca un soldăţel de plumb, eu însă n-am acordat nicio importanţă, căci nu el îmi stăpânea gândurile. Svecin al meu este cu desăvârşire altceva, îmi ziceam eu, e pe de-a-ntregul o enigmă, un mister; cuvintele lui, faptele lui, fiecare gest având vreo legătură cu mine, inaccesibilitatea lui, îmi ziceam, şi felul cum ştie să-şi păstreze demnitatea fără pic de îngâmfare, şi felul cum aluneca din braţele mele (oare acesta nu-i un motiv de disperare?), de altminteri exact ca atunci în martie, la Cistîe Prudî... Oare nu cumva este o femeie la mijloc? Aşa mi-am zis odată, dar zvonurile, împrejurările, bănuielile nu se potriveau, apoi, Katerina, ocrotitoarea mea, ageră ca un uliu, a izbutit să-mi şoptească la ureche că Svecin, chipurile, acest fiu de general, care întârziase cam mult printre tinerii arhivari, apare în societate pentru mine, şi că ea vede asta, şi nu încape îndoială... „Îţi este indiferent, cred, cred, bucuria mea, însă tu lui... să te uiţi cu atenţie, să te uiţi...” Mă uitam. Pesemne se obişnuise într-atât cu bătăliile noastre verbale, încât îi deveniseră indispensabile. Vorbe, vorbe,

vorbe... Iar eu aşteptam clipa când mă va strânge în braţe, şi atât.

Toamna era pe sfârşite, şi de Crăciun trebuiau să se adune la Moscova fraţii pădureni, boiernaşi din colţuri îndepărtate, cu odraslele lor, pentru numeroasele sărbători, să se învârtească şi să zboare printre coloanele albe de la Palatul Nobilimii, să mai înveţe una, alta, să acumuleze cunoştinţe folositoare, să pună la cale căsătorii. Cândva, tot astfel m-au adus şi pe mine, iar eu, ţeapănă, mă împingeam printre ei, şi-mi tremurau picioarele de parcă erau de vată, din care pricină, draga mea, mi s-au făcut ochii mari, şi în ciuda faptului că foarte curând toate acestea au început să mi se pară destul de plictisitoare şi absurde ei au rămas la fel, îmi ziceam eu, dar pe cine interesează asta? Poate pe vreunul ca Priahin, care căzuse parcă din cer pe capul generalului Opocinin, al lui Timoşa, al meu în pădurea de partizani? Poate pe Priahin, care aşa cum a apărut cândva în spaţiul vizibil, tot astfel şi astăzi alunecă primprejur, fluturându-şi epoleţii. Fără să se apropie şi fără să se depărteze, aidoma unei stafii bolnave. Doar uneori, întrupându-se, se prăvăleşte din cer, ca odinioară, ca în o mie opt sute şaisprezece, ca acum...

Locotenentul Ignatiev de-abia ajunsese acasă, şi maiorul Priahin, a picat ca din cer într-o brişcă prăfuită... Când locotenentul Ignatiev, Timoşa al nostru, s-a întors acasă, abrutizat şi sălbăticit, venea în vizită la mine şi puţin câte puţin s-a schimbat, căpătând chipul care corespundea reprezentărilor noastre silvestre, despre eroul biruitor. La început însă şi-a marcat întoarcerea prin nişte cuvinte bombastice pe care le-a gravat cu fierul înroşit pe o tăbliţă netedă de tei: „Totul pe lume e nestatornic, doar Lipenki rămân neschimbători”. Şi a poruncit să fie bătută pe poarta de la intrare. Asta i-a trecut prin minte în ziua când s-a întors cu bine în pragul casei natale

după multe verste şi marşuri de neînchipuit prin Europa, hărăzită lui s-o elibereze de hoardele bonapartiste, după o şedere îndelungată în bivuacul vesel din Paris, printre prietenii din gardă şi recenţii inamici. Acum, tăbliţa de tei s-a înnegrit, şi literele gravate aproape nu se mai deosebesc, şi autorul lor nu mai are nouăsprezece ani, ca în vremea când a fost născocită această sentinţă...

Lipenki, însă, atunci, erau la fel: satul era aşezat chiar lângă Protva, pe lunca întinsă de pe mal, casa lui Ignatiev pe o înălţime cu pantă lină, înconjurată de parcul părăginit, cerul era la fel, înalt şi promiţător, ca şi cu trei ani în urmă... Şi la fel erau norii cârlionţaţi.

Cu Lipenki putea să nu se obişnuiască, i-au revenit ca un dar de la Dumnezeu, după trei ani de absenţă, drept răsplată pentru faptele de arme, pentru pierderile amare, pentru aşteptarea morţii adusă de glonţ, de baionetă ori de sabie. Trebuia să se deprindă cu el însuşi, să simtă din nou gust pentru cele dinainte. Această deprindere s-a dovedit lungă şi chinuitoare... Ce bizar: să fugi în panică de francezii care încă nu fuseseră înfrânţi, să suferi într-un lazaret de campanie, să înduri foame şi frig, să mărşăluieşti prin Europa, să-ţi pierzi credinţa în miracolul întoarcerii era mai simplu. Însă, când acest miracol totuşi s-a împlinit şi au trecut primele clipe ale recunoaşterii înfrigurate a meleagurilor natale, s-a produs trezirea şi toate adiau ceva străin. Nu se poate reda cât a fost de cumplit: casa cunoscută, râul, copacii din parc, tablourile pe pereţi, ceaşca de Sèvres cu buza ciobită, şi chiar aici, în jur, feţe pe jumătate necunoscute, un limbaj slugarnic respingător, izul acru din camera servitorilor şi tu însuţi, care nici nu cutezai să te gândeşti să-ţi găseşti loc în acea penumbră intimă sub măsuţa de jucat cărţi, şi, în acelaşi timp (ce straniu), acest iz acru din camera servitorilor care te-a însoţit prin Europa, te-a

ameţit, îţi stârnea o înduioşare misterioasă şi simţământul a ceva veşnic, foarte apropiat, inexprimabil...

În acele zile, după cele dintâi elanuri ale întâlnirii, a început să i se pară că o dată cu pierderea situaţiei neprielnice din armată fericirea a luat sfârşit, iar prosperitate şi fericire familială nu există câtuşi de puţin. Au apărut îndoielile, tot felul de spaime şi temeri că viaţa adevărată a rămas în urmă, a trecut, iar toate acestea nu se potrivesc cu miresmele din copilărie, precum o haină străină. De altfel, cele dintâi manifestări de entuziasm arătau absolut firesc, cum trebuiau să fie: Timoşa s-a prăvălit în iarbă, s-a lipit cu obrazul de ea, a sărutat zgomotos, ţocăind, o frunză de pătlagină ce i s-a nimerit sub buze; îngenunchind, a făcut o plecăciune adâncă în faţa servitorilor, care boceau de mama focului speriaţi; apoi a sărit în picioare şi s-a pomenit în faţa unei necunoscute într-o rochie albastră cam veche, decolorată, de croială boierească, ţinând o umbrelă deasupra capului şi acoperindu-şi faţa cu palma. Şi a ghicit numaidecât că asta-i Arişa... L-a sărutat pe obraz – „Bonjur, bonjur!...” – de faţă cu toţi, fără să se ruşineze şi, bocind, a fugit aiurea, târând în urmă-i umbreluţa năpârlită.

S-a repezit în casă, în camera lui, unde toate erau la locurile lor dinainte, deşi ce însemna acest „toate” nu pricepea. A izbutit să-şi zică: „Unde mă grăbesc?” În trecere atingea distrat obiectele întâmplătoare, care îi cădeau sub mână: spătarul fotoliului, perdelele de la fereastră, pernuţa brodată de pe divan, cutia unde odihneau aceleaşi foarfece şi câteva foi de hârtie colorată pentru confecţionarea siluetelor, s-a aşezat la masă şi, stropind cu cerneală, a aşternut pe hârtie: „Totul pe lume e nestatornic, doar Lipenki sunt neschimbători”. Şi a pornit iar în fugă, şi din nou şi-a zis: „Unde mă grăbesc?” La fierărie a gravat cu fierul roşu aforismul neaşteptat pe o tăbliţă de

tei şi a alergat la poartă, însoţit de Kuzma. Bătrânul servitor s-a căţărat, gâfâind, pe poartă şi a fixat tăbliţa. Arăta splendid. Pe fundalul verde-închis al bătrânilor tei şi stejari, această scândurică proaspătă era parcă suspendată în aer, şi inscripţia era distinctă, şi tâlcul ei profund pătrundea în inimă, şi capul cărunt al lui Kuzma se învârtea de la tăbliţă spre el şi dinspre el spre tăbliţă, aşteptând încuviinţarea...

În felul acesta s-a eliberat de o idee obsedantă, de parcă săvârşise ceva care nu-i dădea pace de ani de zile. Nu avea unde să fugă, şi el şi-a închipuit că bunicul, Nikolai Petrovici, a murit, iată, aici, lângă poartă, chiar în locul acesta. S-a îndreptat încet-încet spre casă. Viaţa îşi arăta chipul nesărbătoresc: bunicul murise, Arişa duhnea a băutură, scările din casă scârţâiau, mirosea a dracu' ştie ce, oamenii îl priveau în ochi şi parcă aşteptau, ceva...

Iar peste un an, ca întotdeauna, pe neaşteptate a căzut din cer maiorul Priahin.

În perioada aceea l-am vizitat pe Timoşa la rugămintea lui şi am rămas mai multă vreme, punându-i la punct treburile gospodăriei. A venit şi Liza, care împlinise unsprezece ani, cu dreptul de veche prietenă a lui Timoşa. Trăiam în pace, obişnuindu-ne: Timoşa cu liniştea, cu independenţa, eu – cu casa bietului meu general. Şi, seara, la noi se adunau umbrele trecutului, şi noi le jeleam, şi pe ele, şi pe noi în acelaşi timp.

Din când în când, treceau şi amicii de campanie ai lui Timoşa, în majoritate ofiţeri din gardă, uneori puteai să zăreşti printre ei şi fracuri sau redingote de curând la modă. Discuţiile începeau cu amintiri din campanie, şi vocile erau sonore, suculente, iar frazele sacadate, drese cu râs şi nedumerire, în orice caz, eu aşa îmi aduc aminte. Beau şampanie, trândăvind, iarna – şi vodcă, asortată cu varză murată după reţeta casei. Încălzindu-se, dădeau buzna, toată şleahta, în

odăiţa Arişei, să ciocnească şi să bea cu ea. Acest ritual era obligatoriu, şi de obicei această mândruţă tânără şi neroadă îi aştepta gătită cu invariabila, vechea rochie albastră.

Orice ar fi născocit Timoşa, oricâte rochii i-ar fi dăruit, ea trăia cum o tăia capul: întotdeauna îmbrăca o cămaşă de pânză şi o scurteică, iar în clipele de sărbătoare îşi punea rochia albastră a Sofiei, mănuşile foste cândva de culoare albă, boneta cu volănaşe de dantelă, de sub care pâlpâiau ochii ei stinşi, reci. După ce îi arătau cinstea cuvenită, ei reveneau în salon, discuţia se reînnoia, vocile deveneau şi mai sonore, şi mai pătrunzătoare, şi se înălţau spre tavan, amestecându-se cu fumul de tutun, şi începeau să se întrezărească uşor contururile Varşoviei, Berlinului, Strasbourgului, Parisului, şi eu, ţin minte, respiram aceste miresme şi mă recunoşteam în mulţimile de pe Champs-Élisées, când brusc, parcă printr-o înţelegere generală, totul se curma şi noi rămâneam singuri printre nemărginitele întinderi ruseşti, tăcuţi, înfioraţi, precum nişte strune rupte, singuri, doar cu lumânările şi servitorii amuţiţi dincolo de uşa de stejar... Singuri, cu robii...

Daţi-mi voie, îşi zicea Varvara, ce paradox! Robii, de mână cu stăpânii de robi, gătiţi cu mundire, au ajuns pe acele maluri de unde s-au revărsat peste ei ispitele libertăţii şi prosperităţii, s-au revărsat peste ei, îşi zicea ea, promisiunile bombastice ale unei vieţi noi, şi iată, au ajuns şi cu stindardele zdrenţuite s-au pornit îndărăt, întâmpinaţi pretutindeni cu strigăte de încântare... Acest paradox reprezenta pentru Varvara un obstacol dezolant pentru cuvintele semeţe la adresa patriei. El se înălţa, şi nici răpăitul sărbătoresc al tobelor, nici exploziile petardelor şi rachetelor, nici osanalele solemne nu-l puteau înfrunta. Şi, iată, ea tăcea laolaltă cu stăpânii de robi, plini de ordine şi medalii, şi de răni, privindu-le feţele plumburii,

presupunea că făgaşul ei pur, clar, incontestabil pesemne o trădase, că aici, printre aceşti admirabili biruitori ai răului, o mai aşteaptă nişte întorsături tragice necunoscute... Oare toate acestea ţi se par uşoare la treizeci şi opt de ani?... Sunt uşoare?

Aşa a fost şi în seara aceea, când maiorul Priahin, ca de obicei pe neaşteptate, s-a prăvălit din cer, de parcă s-a desprins cu detaşamentul său de dragoni din pădurile Kalugăi, a sărit din şa şi, plângând de bucurie şi înduioşare, i-a sărutat pe toţi la rând, iar când m-a văzut pe mine şi-a amintit totul, a exclamat surprins, şi-a lipit buzele cărnoase de mâna mea, s-a întins spre obraz, însă eu am făcut nazuri şi m-am ferit, dar el nu s-a supărat, n-a acordat atenţie, şi-a şters lacrimile cu pumnul, ca un copil, şi o cicatrice de culoare purpuriu-închis lucea pe fruntea lui.

— Dumnezeule mare, sunteţi neschimbată!... Sigur, mi-am amintit de dumneavoastră, hătmăniţa de haiduci! Uitaţi-vă, domnilor, iată o nobilă femeie rusă care ştie să farmece, să lege rănile şi să-l ridice pe franţuz în furcă!...

— Odată şi pe tine te-a ridicat în furcă un mujic rus, a spus Timoşa. Neplăcută senzaţie...

— Dumnezeule mare, a râs Priahin. Asta a fost curată confuzie... Timoşa sunt bucuros, să te văd în casa părintească printre prieteni, şi pe tine Zernov, s-a adresat el unui colonel în vârstă, urât, cu buzele palide strânse, subţiri ca două fire, ironice, cu nasul ca un cioc de raţă. Şi pe tine Akliceev! a strigat către un leat de-al lui Timoşa, aşezat mai la o parte, care venise tocmai din Petersburg la această întrunire de veterani, gras, cumsecade, melancolic, împachetat cu fermecătoare neglijenţă într-un frac cenuşiu, care vărsa mereu şampania pe pantaloni, din care pricină erau presăraţi cu pete nu prea uşor de sesizat, cu contururi imprecise. – Şi pe tine... şi pe tine... zicea Priahin, plutind prin salon.

Îi cunoştea pe toţi şi toţi îl cunoşteau. S-a integrat cu însufleţire în discuţiile generale, de parcă fusese aici de nenumărate ori. Iar când toţi s-au dus să ciocnească paharul cu Arina, el se afla în frunte.

Se înroşise la faţă de emoţie, dar mâna îi era plină de fermitate. Mână zdravănă, neîngrijită, mână de mujic, în ea sabia, de bună seamă, se aşeza temeinic, chiar şi atunci lângă Rastatt, când l-a atacat pe Timoşa, întinzând ameninţător braţul cu lama de oţel. Timoşa avea o cicatrice pe umărul drept, dar nu din lovitura unui francez. Atunci locotenentul Priahin i-a plătit lui Timofei Ignatiev o datorie veche de la Moscova, şi sufletul răposatului general Opocinin zbura deasupra celor doi rivali. Timoşa s-a ales cu o rană, dar generalul a fost răzbunat. Timoşa nu-şi uitase făgăduiala făcută la Moscova, totul s-a desfăşurat conform regulilor. Priahin n-a făcut pe grozavul, şi-a cerut iertare, l-a îngrijit pe cornet şi i-a pus comprese cu aceeaşi mână încercată.

Şi iată-l acum apropiindu-se de Arişa cu un zâmbet enigmatic, sfredelind-o semnificativ cu ochii lui nordici, iar, pe urmă, în salon, tânguindu-se în glumă, agăţat de umărul meu, a strigat:

— Dumnezeule mare, nu m-aţi recunoscut! Eu mi-amintesc totul. Şi ştiţi de ce? Pentru că eu, din copilărie, am arat pământul; da, da, am arat, până ce mi-a căzut moştenirea pe cap! Iată de ce... Însă noi, Priahinii, suntem de viţă veche, şi, închipuiţi-vă, acum stăpânesc trei sute de suflete, aş fi avut şi mai multe, dacă unii nu s-ar fi astrucat prin nişte morminte din Europa ...Dar nu-mi pare rău, trei sute de suflete – este drept. La început n-aveam nimic, doar un lacheu bătrân, un simplu simbol, apoi dintr-o dată trei sute!... Iar ăştia bombăne despre tot felul de nedreptăţi. Dumnezeule mare, credeam că acasă cel puţin se

vor potoli, se vor înmuia, dar nu, aceeaşi dorinţă de prefaceri, de a-i obidi pe unii pe seama altora...

Foarte bine... Până ce ei îmi vor hotărî soarta, eu vreau să trăiesc cum mi-a fost sortit. Uite aşa. N-am arat de pomană. Mie îmi pare rău de oamenii mei. Le sunt ca un frate, în toţi aceşti trei ani nu s-au atins nici de un cap de aţă de la mine, m-au aşteptat ca pe un frate... dar cine este acel judecător suprem, care ştie cum să împartă totul ca să fie drept? Dumnezeule mare, căci dacă ar fi invers, eu ar trebui să fiu sluga mujicilor mei, nu-i aşa? De ce asta ar fi drept?

N-am dispus eu, nu eu trebuie să schimb. Principalul îl constituie bunătatea şi conştiinţa. Ştiţi, trebuie doar să privesc în ochi muierile mele şi dintr-o dată aflu totul despre ele, eu pot orice, uneia i-am moşit şi copilul, băieţelul... tot, tot ştiu... – Şi s-a întors spre colonelul Zernov: Tu, Zernov, să nu te grăbeşti, gândeşte-te, nu mai eşti tânăr, pesemne... Tu eşti înţelept. Ce grozăvii s-au întipărit în memoria ta? Iar noi nici nu ne-am spălat bine de sânge, nu ne-am purificat sufletul, ne repezim tot într-acolo. Bonaparte a vărsat sânge, sânge mult, şi ce a obţinut?... Nu se poate aşa, dintr-o dată... să hotărăşti totul... să pui capăt... şi aşa mai departe...

— Ei, de ce dintr-o dată? a intervenit colonelul. Nu dintr-o dată, sute de ani...

Atunci mi-am adus aminte de tânărul Svecin, care arsese în acelaşi foc, şi de profeţiile generalului, tatăl său. Priahin a slobozit un hohot de râs deloc vesel şi a bătut din palme:

— Întocmai, a formulat exact: nu doriţi cumva un nou Pugaciov?... – Şi mi-a şoptit: Cuvinte înţelepte, doamnă! Acolo, în Europa, nu exista seară, nu exista bivuac ori întrunire ofiţerească să nu auzi acele şuşoteli despre ticăloşia noastră. Dumnezeule mare, ca şi cum acolo, în Europa, toate ar fi numai giuvaeruri... Peste tot e rău... Domnilor, peste tot unde sunt

oameni este rău. Dacă toţi ar trăi cu frica lui Dumnezeu, viaţa ar fi minunată... Oare, într-adevăr, trebuie ucişi unii, ca să le fie bine altora?...

— Vino-ţi în fire, Priahin, nu poţi să afirmi că toţi ar fi asupritori... a spus Timoşa deloc prietenos.

— O să vă fac cunoştinţă cu un om admirabil, a spus Zernov.

— Domnilor, a zis Priahin, pufnind în râs, mi-am adus aminte de vremurile de demult. Mii de ani, Zernov, nu sute... şi întotdeauna unii au dus-o bine, şi alţii prost... Atunci, haideţi să prindem momentul... Înaintea chipului acestei doamne, nouă tuturor ne este bine, domnilor, ceea ce nu se va repeta niciodată...

Şi atunci toţi au amuţit ca la comandă. Afară era noapte. Ea învăluia în beznă uriaşele spaţii care stârniseră în noi atâta îndârjire şi durere, inspiraţie şi iubire, totul – pădurile şi stepele, oraşele şi satele, şi parcă toate acestea muriseră şi doar noi, vii şi calzi, cu paharele în mână şi cu dor în priviri, ascultam bătăile propriei inimi. Oare ce ne făgăduia dimineaţa, dacă trebuia să vină? Nu am avut oare destui venetici sângeroşi? Nu ne-a fost de ajuns răul nostru?

Akliceev, revărsându-se din fotoliu, mi-a făcut semn cu capul din penumbră de parcă era de acord cu gândurile mele; colonelul Zernov pufăia din pipă, Priahin se uita pe fereastră, privea întunericul, de parcă vedea priveliştile însorite din timpul zilei; Timoşa se plimba dintr-un colţ într-altul, lung, cârlionţat, încordat...

— La Paris, cel mai mult m-a impresionat cabinetul lui Napoleon, a spus Akliceev ca şi cum nu s-a întâmplat nimic. Adică nu la Paris, ci la Saint-Cloud, şi nu atât cabinetul, cât mai ales o idee simplă care s-a născut în acest cabinet. Am intrat şi am întâlnit aci pe un căpitan de-al nostru din garda palatului. Şedea pe o canapea luxoasă şi,

prin fereastra uriaşă, contempla o panoramă superbă: tot Parisul se vedea ca în palmă. Şi, admirând această privelişte splendidă, încântat de luxul încăperilor, a spus: „Ce i-o fi trebuit lui să vină la noi în Gjatsk!”

„Hm!” a făcut Timoşa.

— Oare priveliştea de aici, de la fereastra asta, este mai prejos? a zis Priahin parcă ofensat.

— O să vă fac cunoştinţă cu un om admirabil, a spus colonelul.

N-am dat importanţă cuvintelor lui. De-abia acum am priceput multe lucruri.

Însă amintirile m-au abătut de la evenimentele importante ale vieţii mele, când mirosul pârjolului din Moscova încă nu se răspândise în lumea toată, iar inima mea era copleşită de disperare şi nu ştia cum să iasă din impas. Fac prinsoare, mi-am zis: dacă la ultima scrisoare, care se pârguise în sufletul meu, nu voi primi răspuns, înseamnă că ursita mi-a hărăzit să mă întorc la Gubino şi să uit totul şi toate ducă-se cu Dumnezeu, şi Providenţa, şi atingerea nefericită din martie de ceea ce nu-mi era predestinat. Şi atunci parcă mi s-au deschis ochii, obida şi amărăciunea şi-au făcut treaba, am văzut lumea, ba chiar şi pe mine însămi într-o altă lumină: furtuna îmi devastase pădurile, rupsese crengile plăpânde, frunzuliţele uşuratice, florile neroditoare, speranţele îndoielnice... Ce să regret? Rămâneau cele întru veşnicie, principale şi cele mai trebuincioase. Da, dar şi amărăciunea... Mi-am luat inima în dinţi şi i-am scris o epistolă scurtă, după toate regulile. Ultima, parcă aş fi tras în gol.

„*Stimate domn,*

mă tem că Domnia Voastră aţi considerat scrisorile mele drept o continuare originală a polemicii de salon, ceea ce nu-mi prea surâde. Mie îmi place mai mult să port o discuţie între patru

ochi, dacă, fireşte, avem ce ne spune unul altuia. În continuarea discuţiei, mi-am dat brusc seama că temeiurile serioase pentru dialog, care mie, pesemne, doar mi s-au năzărit din pricina anilor tineri, nu prezintă pentru Domnia Voastră niciun interes. Mi-ar părea rău dacă aţi regreta timpul irosit în zadar, deşi, Dumnezeu îmi este martor, am fost călăuzită de cele mai bune simţăminte şi nu am de ce să mă căiesc.

Rămân cu speranţa în mărinimia Domniei Voastre,

Varvara Volkova.”

Răcorindu-mă, am dat poruncă să se facă pregătirile de călătorie. Tot timpul mi se învălmăşeau în cap cuvintele omise, precum „Şi intenţiile dezinteresate...” îndată după „simţăminte...” Ele însă nu erau dezinteresate şi nu voiam să mint.

Zilele treceau. A căzut şi s-a topit cea dintâi ninsoare fantomatică. Aşa cum bănuiam, n-am primit niciun răspuns. Mă străduiam să nu ies nicăieri, deşi nu-mi era uşor, căci pasiunile dinaintea Crăciunului se încingeau şi invitaţiile curgeau necontenit. Mulţi mă considerau interesantă şi, de disperare, puteam să fac Dumnezeu ştie ce boacănă.

Surugiul Savva susţinea că trebuie să amânăm plecarea, să aşteptăm până ce drumul va deveni practicabil. Eram nervoasă, îi ocăram şi pe Savva, şi pe Dunia, dar în suflet eram bucuroasă de această întârziere fără voie. În sfârşit, după ce s-a scurs o lună de aşteptări zadarnice, am tăiat acest nod şi pe un drum uşor de decembrie, am pornit spre Gubino. Şi atunci, pe drum, pe jumătate aţipită, în căutarea a ceva consolator, pe neaşteptate l-am văzut clar în faţa mea pe Nikolai Petrovici Opocinin... Pe dumneavoastră, cu siguranţă, vă stinghereşte întrucâtva pasiunea mea

de a comunica uneori cu fantomele? Nu, nu, asta nu-i decât închipuirea care din când în când era încordată la maximum, amintindu-mi că lumea nu-i la fel şi e plină de surprize.

Cu cât mă îndepărtam de Moscova, cu atât mai prietenos mi se deschideau în întâmpinare pădurile Kalugăi, cu atât mai insistent mă cuprindea şi mă încălzea nevoia de linişte, de pace. La ce bun cocorii de pe cer, fie ei cât de mândri şi strălucitori? Imaginaţia mi se aprindea, şi căutând să scap de rana de la Moscova, am strigat după ajutor.

În ajunul Crăciunului, la Gubino s-au adunat vecinii. Îmi aduc aminte că a fost multă gălăgie, multă mâncare, totul era puternic luminat, dar veselie – câtuşi de puţin. A venit şi generalul meu.

Îl priveam cu alţi ochi, îmi plăcea, dar aşa cum pot să ne placă oamenii care ne sunt predestinaţi. La masă a stat vizavi de mine, şi faţa lui rotundă părea încordată, şi glumea cu oarecare sfială, şi la cuvintele mele răspundea repezit şi incoerent. Bea puţin, mânca distrat. Pe urmă, în salon, îl zăream ba ici, ba colo, şi mă privea din fiecare colţ; indiferent unde mă aflam, apărea şi el; trecând pe lângă mine mi-a şoptit misterios:

— Cega a fost fantastică!

M-am dus să dau porunci la bucătărie – el era acolo; am trecut prin sufragerie – el discuta cu Lobanov, un gigant ca şi el, prefăcându-se că este foarte interesat de această discuţie; am revenit în salon, m-am aşezat într-un fotoliu şi – ce credeţi? – el şedea în fotoliul de alături. Mă urmăreşte, mi-am zis, amintindu-mi de vedenia de pe drum... Însă numaidecât mi-am dat seama, ca şi când conştiinţa mi se purificase, că de fapt eu sunt cea care umblă după el prin toată casa, şi îl privesc cu pasiune, şi îl studiez făţiş, ca pe un copil neprihănit, ce nu cunoaşte păcatul vicleşugului.

„De ce nu, şi-a zis Varvara, să mă salveze el, dacă aşa stau lucrurile...”

S-a ridicat greoi şi s-a îndepărtat. De data asta, Varvara a rămas ţintuită în fotoliu, fără să se mişte, şi s-a înroşit până în vârful urechilor. Însă el s-a întors numaidecât şi a rostit cu basul lui catifelat, neostăşesc:

— M-am surprins că mă ţin pe urmele dumneavoastră...

— De bună seamă, a spus Varvara cu asprime, asta-i deformare profesională, obiceiul de a urmări...

— Da' de unde, a spus el râzând. Nici pomeneală de urmărire. Eu, Varvara Stepanovna, sunt un bun specialist în retrageri...

— Iar mie mi s-a părut că eu mă ţin după dumneavoastră... a zis ea fără să zâmbească.

El a oftat.

— Primejdia asta nu vă paşte, mie mi-a fost hărăzit să mă retrag...

„Salvează-mă, salvează-mă, îşi zicea Varvara. Tu eşti viteaz şi bun!"

El şedea în fotoliu, mare, moleşit, încă străin, bătrân, de patruzeci şi cinci de ani, ştergându-şi cu osârdie palmele cu năframa.

„Acum ar fi momentul cel mai potrivit să mă ceară", şi-a zis Varvara fără o bucurie deosebită.

Îşi închipuia faţa lui amărâtă, când într-o bună zi, curând, dintr-o clipă în alta, în mâinile ei va sta plicul mult aşteptat, de la Moscova, al domnului Svecin, cu chemarea, cu rugămintea fierbinte, cu rugămintea rece, jumătate aluzie, jumătate invitaţie... Şi, atunci, cu mâna ei va alege caii – trei, ori patru – şi brişca o va stropi cu parfumuri, şi lui Savva îi va făgădui actul de slobozenie...

Însă generalul cuprins de fâstâceală a plecat la conacul lui din Lipenki fără să-mi propună căsătoria salvatoare, şi s-a ascuns acolo cu registrul-jurnal în braţe. A trecut o lună, două... Atunci a atârnat Varvara clopoţeii în tufişuri...

Când i-am făcut acea vizită reprobabilă, ca să mă conving că mai am, sau nu, vreo speranţă de

salvare, şi noi şedeam acolo, în casa generalului meu, împreună cu enigmatica lui Sofia, care mă bănuia de intenţii blasfematoare, mi-am dat seama că generalul nu mă uitase, nu mă uitase...

În vremea asta Moscova tăcea, de parcă nici n-ar fi existat. Nikolai Petrovici mă privea fără să se ferească, şi o presimţire îmi şoptea că tocmai acesta este, după cât se pare, acel lucru firesc, adevărat, autentic dintre toate cele cu care nu se zgârcise ursita mea. Cât de iute a răspuns el la semnalele mele suspecte, şi, dând buzna în casa mea, într-o seară, târziu, cu semnele viscolului pe sprâncene, pe gene, s-a lansat în acel dialog vechi, plin de înfrigurare, lipsit de conţinut, fără nicio valoare, exact nu-mi aduc aminte despre ce, îmi amintesc doar, ori poate mi se pare, că în acest dialog transpăreau nişte declaraţii fragmentare, în orice caz eu aşa am înţeles. Şi mi-am zis atunci că am fi putut să ne descurcăm fără tot felul de vorbe goale, de prisos, şi, pur şi simplu, să ne spunem principalul şi cu asta să isprăvim... Cred că el stătea în genunchi şi îi îmbrăţişa pe ai mei, şi săruta poala rochiei mele, şi plângea... Şi această faţă rotundă, scăldată în lacrimi, plină de suferinţă... În câteva rânduri a trebuit s-o poftesc afară pe Apollinaria Tihonovna. Atunci trăia şi era grozav de curioasă. Mi se învârtea capul de atingerile lui. „Staţi puţin, staţi puţin, zicea Varvara sufocându-se. Aşteptaţi!...” Şi a zburat spre tavan, împinsă parcă de o adiere uşoară... „Staţi o clipă...” Şi a alunecat pe lângă ferestrele întunecate, petrecută de lumânări, de cărţi, de portretele strămoşilor... A, mi-e totuna, totuna... şi n-a mai încercat să se mişte.

...Şi, lucru remarcabil, el nu arăta câtuşi de puţin biruitor, la ceea ce te-ai fi aşteptat, cercetându-i în prealabil statura gigantică, umerii largi şi tot felul de dichisuri ce-i împodobeau victoriosul mundir de general. Dimpotrivă, era blând şi liniştit, ba chiar puţin încurcat, şi era

tocmai momentul ca Varvara să-l ia în braţe şi să-l liniştească, şi să-l încredinţeze că purtarea lui n-a fost urâtă, nu, nu, el a procedat cum trebuia să procedeze (că nici ea nu este o bucată de lemn... doar suntem oameni vii... şi ea însăşi, ea... vii, înfocaţi...), şi îl mângâia pe umeri, pe piept, pe obraji. „Mă iubeşte, şi-a zis ea tristă, ce bogăţie.” Şi din nou l-a mângâiat şi l-a rugat să nu închidă ochii, ci să se uite la ea, şi l-a sărutat pe frunte şi pe buze cu speranţa firavă că o să alunge din amintire acel sărut întâmplător, vechi şi neverosimil, din Moscova.

Răsplata a venit numaidecât, când el a pus la îndoială justeţea pactului propus, când între ei s-a ivit silueta fantomatică, tulbure, a tiranului moscovit al Varvarei, şi aici s-au dovedit neputincioase şi veşmintele generăleşti, îmbrăcate la repezeală, cu toate ordinele şi medaliile, şi figura gigantică parcă invincibilă, şi descumpănirea Varvarei, insinuările şi corectitudinea ei inutilă... „Iată pentru ce iubesc oamenii!...” şi-a zis îngrozită, încercând să se explice, venind cu paşi mărunţi şi repezi în urma lui prin camerele atinse de slabele luciri ale zorilor târzii de iarnă...

Amintirile îţi zdrobesc inima.

6

Îl iubeam pe Svecin cu dragoste amarnică, cu blesteme, cu înverşunare, şi culegeam cu înfrigurare puţinele veşti despre el, şi eram revoltată pe calomniatori, şi îi pizmuiam pe aleşii lui. Îi duşmăneam deopotrivă şi pe unii şi pe ceilalţi... Dar scrisori tot nu primeam.

Am aflat că plecase de la arhiva Colegiului pentru relaţii străine şi ţinea un curs de istorie universală la Pensionul pentru fiii de nobili din Moscova, şi asta, de asemenea, a constituit un

subiect pentru gurile rele. Aş fi plătit scump ca, vreme de un ceas, să fiu alături de el în vreunul din saloanele Moscovei, să-i aud vocea, să mă revolt pentru nepăsarea lui şi infimele semne de atenţie să le primesc ca pe un dar nepreţuit, şi, în acelaşi timp, poftim ce eveniment se petrecea în dormitorul meu afurisit din Gubino... Nefericitul general! Cât de monstruos am zugrăvit atunci în faţa generalului portretul geniului meu din Moscova, cât l-am umilit pe tiranul meu în faţa acestui gigant prăbuşit, sperând să-mi înfrâng cu orice chip slăbiciunea nesuferită... Acum recunosc că, probabil, am avut totuşi dreptate în privinţa acelei sincerităţi, ce mi s-a părut atunci detestabilă. Fireşte, observând tristeţea opocinineană în ochii bunului om este oare posibil să nu-ţi pară rău?... Of, Nikolai Petrovici, Nikolai Petrovici! Vedeţi, parcă nu eram eu aceea care v-a împuiat capul, nu eu, ci soarta mea, a mea şi a dumneavoastră, doar ea a vrut aşa... atunci amândoi eram... şi eu şi dumneavoastră... amândoi semănam cu nişte păpuşi de cârpă, şi rosteam nişte cuvinte străine, ostile, şi măsura comportamentului nostru nu era hotărâtă de noi...

Generalul a plecat la oştirea lui şi s-a pierdut undeva, departe, şi încet-încet a dispărut din amintire, şi iată, că pe la mijlocul celui de al treilea an, când m-am întors dintr-o vizită la Elţovo, am descoperit pe masa de scris un plic nu prea arătos, mototolit, care mi s-a părut culmea eleganţei. Multă vreme mi-a fost frică să-l deschid, intram dintr-o cameră într-alta, şi micuţa mea Apollinaria Tihonovna, cu paşi mărunţi şi repezi, se ţinea după mine neauzită. Am deschis plicul şi am rămas uimită de propria-mi perspicacitate, despre care nu mi-a fost ruşine să-i vorbesc generalului descumpănit...

„*Stimată doamnă,*

oare tot Vă mai pasionează dialogurile belicoase, ori grijile moşiei V-au acaparat cu totul? Eu, ca şi mai înainte, sunt ocupat cu preaplicticoasa istorie universală, iar acum, mai rău, închipuiţi-Vă, mi-am pus în cap să cuget la patru nume: Alexandru Macedon, Cezar, Hannibal şi actualul tulburător al minţilor... Nu Vi se pare oare că Bonaparte nu se pregăteşte câtuşi de puţin să dea măreţie lozincilor bombastice ale revoluţiei, ci pur şi simplu să pună stăpânire pe întreaga lume la fel de primitiv ca şi predecesorii lui puţin civilizaţi? Nu credeţi că în astfel de treburi este imposibil să te opreşti dacă ai avut măcar o izbândă pe acest tărâm?... Fireşte, lumea antică nu este atât de rafinată, precum sculpturile ce ne-au rămas de la ea, este plină de păduchi şi ticăloasă, şi pute a brânză de capră, dar în ea îşi află obârşia multe dintre rătăcirile, autoamăgirile, ba chiar şi tragediile noastre... Nădăjduiesc că voi putea să Vă întâlnesc mai înainte ca Bonaparte să-şi realizeze proiectele lui secrete. Amânarea este exclusă – pasienţa istoriei este perfidă. Doi ani este un răstimp prea destul pentru a cântări totul, şi prea neînsemnat pentru ca, întâlnindu-Vă, să nu mă puteţi recunoaşte.

Rămân cu profundă şi sinceră consideraţie,

Alexandr Svecin.”

Oare nu i-am strigat generalului meu că de va sosi un semnal de acolo... oare am minţit?... că de va sosi un semnal, care nici nu mai avea cui să fie trimis, dacă însă va sosi...

Apollinaria Tihonovna mi s-a aruncat la picioare, această bătrânică măruntă şi uscată, cu faţă oacheşă zbârcită şi cu ochi curioşi de copil, o şireată, care făcea pe naiva şi voia să pară prostănacă şi ramolită, era înţeleaptă şi înzestrată cu agerime şi presimţiri demne de invidiat... Şi acum aud cum striga la mine ca o profetesă

nebună: „...şi cu domnia lui cum rămâne? Cu domnia lui? Ce-o să spună când s-o întoarce? *Vous avez tort, madame, de négliger l'attachement du général!*[15] Ce năpastă! Ce-o să creadă?... O să-şi bată joc de noi! *Et pourtant vous aviez la réputation d'une femme raisonnable... vous avez perdu la tête*[16]. V-aţi scrântit la cap... *Ce gars alors il va vous outrager*[17]. O să vă părăsească, fără un cuvânt!... *Je vous assure*[18]..."

Dar strigătele ei mă aprindeau mai tare. M-am dezmeticit de-abia în sania cu coviltir, după ce trecusem de Maloiaroslaveţ. „Amânarea este exclusă – pasienţa istoriei este perfidă." Oare să fi căzut fortăreaţa? Eu nici nu subjugasem forţele principale, iar ea a şi căzut? Eu nu mă cucerisem pe mine însămi, iar ea a şi căzut?...

Tot ce a urmat s-a petrecut mult prea năvalnic şi neverosimil. Îndată ce a intrat ca o furtună în casa din Moscova, Varvara a scris grabnic un bileţel scurt şi neglijent, prin care făcea invitaţia, şi a poruncit să fie dus. Apoi s-a ocupat de toaletă cu ajutorul Duniei, năucită de călătorie. Toate îi căzdeau din mână. Complicaţia constă în aceea că trebuia să fie gătită la fel cum o văzuse el ultima oară ca să-şi aducă aminte. Dunia făcea totul pe dos, pe dos!... Slugile se agitau prin casă cu ochii cât cepele, stropeau salonul cu parfum ca să dispară izul de aer stătut...

Curând s-a întors mesagerul meu, iar după el a apărut şi domnul Svecin, ca şi când nu s-a întâmplat nimic, de parcă nici nu ne despărţisem, iar eu nu izbisem cu capul, vreme de doi ani, în zidurile citadelei lui neclintite.

Cât de simplu, s-a săvârşit totul. Deşi Varvara nu putea fi uşor amăgită, ea a considerat această simplitate ca o răsplată meritată, ca o sărbătoare preţioasă – obosise. Mai mult, el a zâmbit încă din prag! Nicio schimbare – nici în îmbrăcăminte, nici

pe faţă, poate doar puţin mai multă blândeţe în ochii mici şi negri, dar pesemne nu era decât o părere, şi zâmbetul s-a stins repede, ce păcat...

— S-ar putea crede că aveţi aripi, într-atât de impetuos aţi străbătut guberniile, a spus el.

Ea şi-a înfipt degetele în spătarul fotoliului, străduindu-se să nu respire, a hotărât că trebuie numaidecât să-i spună că îl iubeşte şi, iată, de aici vine impetuozitatea... de altfel, poate vedea şi singur. Toată viaţa ei de acum înainte.. şi asta-i insuportabil... Dacă n-o să-i spună, se va prăbuşi negreşit, îşi va pierde cunoştinţa.

Dar nu i-a spus şi nu a leşinat, ci a întrebat, invitându-l să se aşeze.

— Ce mai fac Cezar, Hannibal şi ceilalţi?

— Ştiţi, a răspuns el cu însufleţire, sunt de-a dreptul subjugat, – şi a râs, ceea ce a fost neaşteptat şi nespus de plăcut. De fapt, totul este mult mai complicat. Mă pasionează.

„Dacă te pasionează pe tine, şi-a zis ea cu supuşenie de sclavă, trebuie să mă pasioneze şi pe mine.”

— Cum este viaţa dumneavoastră silvestră? a întrebat el politicos.

„Ce prostie – să-mi amintesc acum acel sărut din martie, şi-a zis ea. Oare de ce n-am apelat atunci la un petic de hârtie? El m-ar fi vizitat chiar atunci, şi nu se ştie cum s-ar fi orânduit lucrurile...”

— De ce vă preocupă atât poftele neînfrânate ale lui Bonaparte? a întrebat ea.

— Dacă voi dovedi că toţi au aceeaşi fire, a rostit el liniştit, imperturbabil, înseamnă că foarte curând putem să-l aşteptăm pe geniul corsican la noi... Apropo, m-am necăjit că nu pot deloc să-mi amintesc de dumneavoastră atunci, în martie, pe zăpada din Cistîe Prudî...

— V-aţi găsit de ce să vă amintiţi, a zâmbit Varvara.

A fost un zâmbet jalnic, ea a simţit asta. Îl privea ţintă, ca de obicei, fără să-şi dezlipească ochii, înciudată că vremea trece, şi viaţa trece. Dacă ar şti el, dacă ar putea ghici de câte ori, în vis şi aievea, acea îmbrăţişare blestemată şi încântătoare s-a perindat prin faţa ei de parcă nimic mai important nu se putea întâmpla! ...Dragul meu, îşi, zicea, aprobându-l din cap şi urmărindu-i intonaţiile înăbuşite, soarele meu, tu singur m-ai chemat, ce sărbătoare!... Apoi s-a simţit învăluită de amărăciunea unei pierderi confuze, şi vârfurile degetelor i-au îngheţat, dar numaidecât sângele a pornit din nou să circule, ea şi-a trecut palma peste obraz, şi pe obraz au rămas urme de arsură... „Şi nu vreau câtuşi de puţin să mă îndoiesc”, şi-a zis ea cu uimire.

— ...Măcar Hannibal, a zis ea, era nebun, nu?

Svecin avea obraji supţi, frunte înaltă, frizură scurtă cu rare sclipiri de cărunţeală. Nimic deosebit, nimic nou. Însă, pesemne, în asta constă forţa naturii, îşi zicea ea, să împreuneze, în sfârşit, să adune laolaltă două vieţi răzleţe, îşi zicea, care au nevoie una de alta... Nu ştiu ce pasiune obscură îl scoate pe Hannibal din frumoasă lui Cartagină, iar pe mine din Gubino, îşi zicea ea, şi amândoi zburăm să ne împlinim menirea bună sau rea! Simţea că se apropie clipa mult aşteptată, dar nu mai e timp pentru pregătiri minuţioase, deşi parcă nu ea s-a uscat de o sută de ori pe zi, şi a deznădăjduit, şi a prins puteri, a adunat foc în aceşti doi ani de viaţă silvestră, de sihastru, izbutind să pricinuiască răni de netămăduit unui general inexistent?... Dar nu din rea-voinţă, Doamne fereşte!

Lucrul cel mai greu acum trecuse, îşi zicea ea, acela din pricina căruia te usuci; acum doar să nu te sperii, să nu te retragi trufaşă (să nu efectuezi retrageri!) şi s-a uitat la clopoţelul de argint, care aţipise pe un colţ de masă. Important acum este să nu dea dovadă de slăbiciune, şi-a zis ea... mortarul

întăritor dintre cărămizi... dar, de fapt, aşa este, de ce să ne ascundem? Totul să meargă de la sine, şi-a zis ea, aşa cum este...

— Aş vrea să ştiu, a spus ea privindu-l, dacă şi Hannibal, îndată ce s-a cocoţat pe tronul părăsit, a trăit contrar voinţele sale?...

— Cum să vă spun, s-a încruntat el, şi, de asemenea, îi stătea bine, da, întocmai... Era un om urât şi aprig (ca tine, bucuria mea, şi-a zis ea). Când a chiorât în Italia, devenise înfricoşător. Ceea ce l-a silit să creeze o armată de spioni, până şi el, îmbrăcat în zdrenţe, şi cu perucă, nu se da în lături să-şi urmărească prietenii suspecţi. Un tâlhar cu deprinderi de elin, un ucigaş cu instrucţie aleasă. Zece ani a dispus de soarta lumii şi a inspirat romanilor atâta groază, încât vreme de multe generaţii s-a crezut că el n-a fost altul decât tartorul dracilor... Fiindcă veni vorba, şi el a săvârşit o trecere peste Alpi, ceea ce a stârnit admiraţia generală, şi atunci a pierdut două treimi din oştire, lucru de care nu se pomeneşte de obicei... A pierit? A pierit, deoarece forţele Cartaginei n-au corespuns ţelurilor lui mondiale, iar instrucţia nu l-a ajutat să vadă în exemplele premergătoare un avertisment de temut...

— Vă referiţi la Alexandru? a întrebat ea, privind clopoţelul.

Îşi alcătuise, cum i se părea ei, un plan de comportare foarte exact. Nu trebuia decât să se hotărască la primul pas.

— Nu, a spus el, mă refer la Filip, tatăl lui. Când Elada i-a cerut ajutorul, el s-a bucurat, fiindcă avea prilejul să nu apară drept cotropitorul, ci salvatorul, eliberatorul Tesaliei. Războinicii lui erau împodobiţi cu coroane de lauri şi nu m-aş mira, dacă istoricii vor afla că pe coroane erau scrise cuvinte bombastice despre libertate şi egalitate... El nu se sfia de gesturi frumoase când o cereau împrejurările, şi, odată, înfrânându-şi cruzimea, a eliberat toţi captivii, îmbrăcându-i în

straie noi, iar trupurile celor ucişi, le-a predat pământului cu onoruri şi a propus o pace avantajoasă. Pentru asta, atenienii i-au ridicat lui Filip monument, şi el i-a căsăpit numaidecât pe patrioţii din Teba, instalându-şi pretutindeni garnizoanele. Spre ce năzuia? Cine îi insufla această patimă ucigătoare de a domina pe alţii? Şi din nou, lucrul cel mai cumplit, faptele lui şi moartea au devenit obiect de admiraţie şi imitare, când toţi ar fi trebuit să se cutremure...

— Mă tem, a spus Varvara cu politeţe, că civilizaţia noastră nu este decât o mască a acelor vremuri, deşi Bonaparte n-ar fi luat-o de soţie pe primitiva Olimpiada –, şi a început să râdă. Nu cumva toţi sufereau de acelaşi beteşug?

Drept răspuns, el a dăruit-o cu un surâs blând, care spunea despre el mai mult decât întinsele consideraţii despre obârşiile catastrofelor universale. A dăruit-o şi a închis ochii...

— Aşa rezultă, a răspuns el cu mirare. Şi nu-i vorba de caracter urât sau ceva de acest fel... Pesemne locul pe care se aşezau era otrăvit...

— Vă iubesc, a rostit ea puţin prea tare, dar, pesemne, îmi făcusem iluzii, socotind că fortăreaţa a fost doborâtă şi garnizoana ei, care a scăpat teafără, iese pe poartă, cu răpăit de tobe, cu stindardul desfăşurat, ca să capituleze în faţa mea. Pur şi simplu mi s-au deschis porţile, şi eu am obţinut dreptul împovărător de a mă considera salvatoarea citadelei, ca apoi să fiu poftită afară cu toată consideraţia. Dar mai merită oare acum, după ce au trecut douăzeci de ani, să ne mai agităm pumnii?

La început totul a fost feeric de frumos: şi cununia grabnică, ceea ce răspundea dorinţei amândurora, şi ceremonia de nuntă simplă, şi călătoria la Petersburg, şi pe urmă la Gubino... Cu puţin înainte de cununie, m-a dus la bătrânul său tată, ţintuit la pat de un beteşug temporar. Credeam că o să-l văd pe Alexandr la vârsta bătrâneţii, însă

am văzut un grăsun de statură mică cu obraji trandafirii, rotofei, sub un pled englezesc în carouri, peste care se învolbura spuma dantelelor cămăşii lui. Mă pregătisem pentru o întâlnire dificilă, dar totul a decurs simplu şi uşor, şi nici nu-mi sfârşisem plecăciunea, când el a grăit dintre dantelele lui:

— Vă binecuvântez, vă binecuvântez şi sunt tare bucuros. Ce ochi mari aveţi! Se potriveşte bine, căci Saşa trebuie supravegheat –, şi a slobozit un hohot de râs. De când am rămas doar noi amândoi, mi-a scăpat din mâini. El seamănă leit cu *maman* a sa, iar ea avea un caracter aprig şi independent şi adesea am avut de pătimit... Sunt încredinţat că o să vă îndrăgesc, scumpa mea.

— Şi eu la fel, am zis, fericită de această întâlnire.

— Care va să zică, vreţi să şocaţi Moscova cu o cununie fulgerătoare, şi apoi, gata, la revedere?... Dumneavoastră îl cunoaşteţi pe feciorul meu? Vă jur, eu îl cunosc un pic mai mult decât dumneavoastră, – şi din nou a slobozit un hohot. De un lucru să n-aveţi grijă: este un gentleman... Şi dumneavoastră, care va să zică, sunteţi orfană?... L-am cunoscut pe bunicul dumneavoastră. Era un om aprig. Când îl apuca nebunia, i se întunecau minţile, nu mai vedea dacă-i servitor ori nobil cel care greşea cu ceva şi numaidecât îl trăsnea la scăfârlie, pardon, sau îl îneca în iaz cu o piatră de gât. Da, da, ce vă închipuiţi? Ştiu, a avut un proces, nu la gubernie, ci la Petersburg. Ca să vezi unde s-a ajuns! Odată, draga mea, am trecut pe la bunicul dumneavoastră, la, cum îi zice... Gubino? Gubino. Nu-mi mai amintesc nimic, în afară de Marfuşa, una din cameristele bunicului dumneavoastră, avea vreo şaptezeci de ani. Era chioară de un ochi. „Marfuşa, o întreb, dezbrăcându-mă de manta, de ce eşti chioară? Ai făcut vreo năzbâtie când erai mică?...” Iar ea îmi spune: „Apăi, domnule dragă, boierul nostru au

binevoit să mi-l scoată cu mânuţa dumnealor...” Mie, draga mea, mi-a căzut falca, pardon... Tatăl dumneavoastră l-a moştenit? Ah, era blând?... Ah, susţineţi că peste o generaţie? – şi din nou a râs, s-a împurpurat, a tuşit, m-a ameninţat cu degetul. – Va să zică, aceasta îmi sunteţi? Păzeşte-te, Alexandr!... – şi a făcut semnul crucii înspre noi, eliberându-ne. Noi ne-am retras de-a-ndăratelea spre uşă, iar el ne-a mai trimis o cruce prin aer cu mânuţa-i plinuţă şi trandafirie, în timp ce ieşeam.

— Sunt fericită, am zis eu, bătrânul rege este milostiv!...

...Acum, când pe chipul meu alunecă umbrele neguroase ale trecutului şi bunul-simţ cedează în faţa întristării, Liza mă întreabă întotdeauna nepotrivit, provocator, de parcă azvârle cu pietre în mine:

— De ce ai plecat de la el? Doar îl iubeai! zice ea şi înalţă din umeri cu indignare.

Este revoltată pe mine nu pentru pasul meu din trecut, ci pentru încercarea de a păstra tăcerea. Eu păstrez tăcerea, precum o cameristă, doar că nu şoptesc cu buzele tremurânde: „Milostiviţi-vă, drăguţa mea stăpână...” Totul este o enigmă, şi eu nu pot să explic nimic fiicei mele şi, probabil, nimănui... Ar fi zadarnic să aduc mărturie ceea ce s-a întâmplat între noi. Beleaua consta în faptul că, atunci când duelul nostru ajungea la apogeu, acel sărut din martie, de la Cistîe Prudî, începea să pară păgubos. Nu intră în obiceiul meu să hulesc, nu am de ce să mă învinuiesc. N-a fost capriciul meu. Să acorzi importanţă mărunţişurilor vieţii, când de totul se alege praful şi pare o glumă proastă?...

După călătoria noastră – a fost superbă – am plecat la Gubino, unde Svecin îşi petrecea timpul în compania lui Hannibal şi Cezar, catadicsind uneori să-şi facă timp şi pentru mine, iar eu mă ocupam fără preget de muncile de la ţară, fiind aproape convinsă că o idilă mai mare nu poate exista pe lumea asta albă, nervoasă, decepţionată.

Parfumul de lavandă lăsa treptat locul mirosului de lapte proaspăt şi de izmă.

Era în iulie. Prin perdeaua de muselină pătrundeau nişte muşte mari de culoare albăstruie. Am intrat în cabinet. S-a uitat la mine înstrăinat, cu buzele strânse, ca un copil mare supărat. Am vrut să-l îmbrăţişez, dar s-a ferit uşor. Asta nu m-a rănit, puteam să nu dau importanţă nimicurilor vieţii.

„V-aţi plictisit la ţară? am întrebat eu. Haideţi să plecăm. Cum veţi spune, aşa va fi.” „Tot timpul îmi răsună în urechi ţipătul acelei slujnice, pe care aţi pedepsit-o... Este insuportabil...” „Dragul meu, am spus eu blând, cât am putut, a fost pedepsită încă de ieri...” „Da, însă eu aud ţipătul şi nu mă pot obişnui.” Am încercat să fiu concisă. „Nu acordaţi importanţă... Dacă vă irită un astfel de fleac, ce va fi cu dumneavoastră când vom avea un caz serios?” M-a privit de parcă săvârşisem o trădare. „Cazul serios, a întrebat el, este atunci când înecaţi în iaz cu bolovanul de gât? Sau nobleţea noastră este potrivită numai pentru saloanele din Moscova?” Eu am răspuns şi cu mai multă reţinere, şi mai explicit: „Dar chiar dumneavoastră aţi fost revoltat de ea! Nu cunoaşteţi satul. Dacă nu pedepseşti, încetează să te mai iubească şi vor râde, pe ascuns, de tine. Asta n-am născocit-o eu... Însă, dacă asta este prea apăsător pentru dumneavoastră, o să mă străduiesc să nu vă supăr. Va fi precum doriţi...”

Draga mea, tu crezi că slujnica aceea a fost bătută? I s-a poruncit să se întoarcă în sat, să nu mai umble pe aici toată ziua cu sarafanul nespălat şi cu degetul în nas! Degetul arătător scormonea veşnic în nas, de parcă avea acolo o comoară... La început doar i-am propus să aleagă între năravurile proaste şi lucrul la câmp, şi tatăl tău s-a strâmbat, văzând acest deget aspru introdus în nară...

— Ce tot vorbeşti? se strâmbă Liza, imitându-şi tatăl. Ce comoară?

I-am spus atunci lui Svecin: „Va fi precum doriţi... Bine, o s-o aduc înapoi... Asta vreţi?...” S-a strâmbat şi a ridicat din umeri... Treptat ceva dispărea de la o zi la alta, şi eu trebuie să explic asta acum? Va deveni oare mai clar dacă voi spune că n-am cucerit fortăreaţa, ci pur şi simplu am fost lăsată să intru în ea? Între zidurile ei continua obişnuita viaţă celestă, şi pretenţiile mele terestre nu se potriveau cu ea.

„În afară de cezarii magnifici ai neverosimilelor vremuri trecute, ziceam eu parcă întâmplător, strecurând din mers, există vremurile de-acuma, reale: recoltele proaste, laptele şi grâul, banii şi zavistia, oamenii care depind de noi şi iluzia independenţei proprii...” „Dumneavoastră nu sunteţi o madam Ciuprîkina provincială cu doliu sub unghii, râde el, pomenind un nume preferat de mine, ca să înecaţi în iaz cu bolovanul de gât...”

Şi din nou se pogoară pacea, chiar dacă nu este dintre cele strălucite, ba e chiar firavă şi sfioasă, dar e obţinută de mine... Vreau să am o mulţime de copii, stimatul meu domn, şi să-i văd tronând întinşi peste holdele mele de aur; o mulţime de feciori frumoşi şi fete mândre cu sânge albastru tumultuos, în vine. Speranţa aceasta mă cutremură, iar fiecare obstacol mă face să turbez. Eu văd şi simt cum tot felul de împrejurări şi persoane răuvoitoare încearcă să pună piedici acestui moft extravagant, cum socotesc ei, al cucoanei din Kaluga fie prin cuvânt, fie prin dispreţ, fie ameninţând cu invazia, fie prevestind revolta. Îi trimit pe bărbaţii credincioşi mie la război sau îi astâmpără pe cei îndrăgiţi de mine, şi mă zdruncină cu îndoieli, şi chiar degetul scobind în nasul murdar al slujnicei iobage îl consideră rod al păcătoşeniei mele, reproş al nedreptăţii de care dau dovadă...

Şi, închipuiţi-vă, el râde iar. Poate chiar mă iubeşte?...

Însă când Liza nu ştiu a câta oară mă întreabă: „De ce ai plecat de la el?...” oare ce pot eu să-i explic? Şi în ce fel? Cu ajutorul unor nimicuri de viaţă, care doar ar aprinde în ea şi mai dihai spiritul divergenţei? Oare tu poţi, în sfârşit, să pricepi că eu n-am cucerit această fortăreaţă? Să fiu captivă în ea – nu este pentru mine, musafiră – oare la asta năzuisem eu? „Şi ai fugit cu mine în braţe”, zice ea necruţătoare.

Doamne, dacă aş fi fugit! L-am scutit pe omul drag de necesitatea împovărătoare de a mă urî. „Ai putea crede, zice ea, că slujnica aceea a fost vinovată de toate.” „Care slujnică?” nu pricep eu. „Ei, aceea pe care ai expediat-o în sat...” Doamne, Liza! Vorbim de un ceas întreg despre lucruri cumplite, despre despărţire, despre moartea sentimentelor, iar tu pomeneşti iar acest fleac, despre care este cazul să uităm!...

Nu ştiu, nu ştiu ce întorsătură ar fi luat toate dacă generalul Opocinin s-ar fi dovedit mai clarvăzător şi mai puţin scrupulos. Până la urmă cred că m-aş fi împăcat cu uniforma lui, şi cu inevitabilitatea văduviei şi aş fi învăţat, pesemne, să-l aştept de la război, născându-ţi cu regularitate surori şi fraţi, lipindu-mă cu evlavie de eghileţii lui când ne-am fi întâlnit, învăluindu-l în boarea rece a pădurilor şi bucurându-mă de privirea lui îndrăgostită... Dar, poate, cine ştie, aş fi găsit mijloace să-l fac să îmbrace redingotă, şi toate discuţiile ulterioare ale ambiţioşilor militari s-ar fi desfăşurat fără el, pentru că nimeni n-a putut până în ziua de astăzi să demonstreze că zăngănitul oţelului şi râurile de sânge pot să-i fericească pe oameni şi să le aducă liniştea şi pacea mult aşteptate.

În o mie opt sute doisprezece, după peripeţiile trăite fără voie prin pădurile din Kaluga, Varvara a aflat că Svecin este la Moscova. Cunoscându-i firea, ea nu-şi închipuia că el a rămas în capitala ocupată de francezi pentru ca, de pildă, să arunce

în aer Kremlinul împreună cu corsicanul, însufleţit de gloria, necunoscută lui, a generalului Opocinin. Dar, cu toate acestea, pierzându-şi casa, el a rămas la Moscova singur, doar cu cezarii lui şi, poate, într-adevăr, cu nu ştiu ce franţuzoaică, pare-se o artistă, care l-a părăsit la restrişte, – aşa bârfea lumea. Iluziile erau de mult pierdute, iar dragostea se prefăcuse în scrum înainte de pârjolirea Moscovei, dar vechiul prieten (aici ea a zâmbit), poate, avea nevoie de o mână de ajutor şi hătmăniţa, încă plină de avânt războinic, însoţită de Dunia, cu Liza înfofolită în braţe, a zburat ca vântul spre Moscova pe drumul distrus.

Cadavre de oameni şi de cai, tunuri abandonate şi trăsuri aproape intacte – toate acestea nu mai impresionau; ea văzuse cum se răfuiau cu cei vii, cât de fulgerător întrerupeau şederea lor vremelnică pe lumea asta, aşa încât era posibil să nu se mai cutremure văzând învelişurile lor pe jumătate acoperite de ninsoare. Însă şi de data aceasta ea era înveninată şi a ajuns în Moscova pârjolită în stare de buimăceală.

Însă carnavalul strălucitor de mai înainte, atât de obişnuit privirilor celor ce intrau în oraş, acum nu mai exista. Călătorii erau înconjuraţi, ai zice, de un cimitir, cu figuri singuratice, care îşi căutau trecutul.

Casa Varvarei arsese, fusese jefuită, deşi rămăsese întreagă. Focul, în schimb, cruţase o clădire adiacentă din piatră, aflată în fundul grădinii, unde trăiau slujitorii ei de la Moscova. Erau bucuroşi să-i vadă pe dragii călători şi nu se sfiau de lacrimi. Camera cea mare, unde poposeau de obicei musafirii mai îndepărtaţi, s-a dovedit destul de bună pentru locuit. Varvara a încredinţat-o pe Liza unei slujnice, iar ea şi Dunia au pornit neîntârziat spre Cistîe Prudî, fără să mai observe nimic împrejur.

Casa cunoscută, unde Varvara, fără să ştie nimic din ce o să fie, se pregătea pentru călătoria

de nuntă, scăpase întreagă, deşi ferestrelor le lipseau geamurile şi grămezi de cărămizi sparte stăvileau intrarea. Ea s-a strecurat aici, în tovărăşia Dunei, cuprinsă de spaimă, căznindu-se să nu observe bunăstarea distrusă, şi, pe scara plină de gunoi, s-a îndreptat spre etajul întâi. Cu cât era mai aproape de ţintă, devenea tot mai limpede că această casă nu era locuită. Dar cum putea să fie acea franţuzoaică, îşi zicea ea, a cărei simpatie nu era împovărătoare pentru el? Închipuirea îi înfăţişa o tânără brunetă cu buze pline şi lacome, nu se ştie de ce, gătită neapărat într-o rochie din muselină de culoare deschisă, cu muşte, guralivă, cu privire înneguratã şi surâs curtenitor... Trup pătimaş, inimă rece, cum a spus cineva...

A intrat în salonul absolut gol, dacă nu am pune la socoteală un braţ de paie putrede pe duşumea, şi, cu inima cât un purice, a deschis uşa fostului ei dormitor. Un strat gros de praf se aşternuse pe rarele obiecte din această cameră. Urme de viaţă nu existau. Cerneala uscată în călimară, patul gol (o, nu pe ea, nu pe ea!), dulapurile de cărţi goale, hârtii mototolite pe pardoseală, masa rotundă fără faţă de masă şi cunoscuta cafetieră de porţelan cu ciocul ciobit – prieten vechi şi tăcut al vremurilor fericite, cu care n-o să conversezi despre trecut. Moarte şi ruină... Varvara l-ar fi întrebat pe careva dintre luptătorii scăpaţi cu viaţă, dacă astfel şi-a imaginat el pacea fericită, definitivă, atunci când, cu pistolul în mână, mărşăluia pe drumurile războiului, visând la izbândă şi glorie. Însă pe cine să întrebe?...

A intrat în cealaltă cameră, dându-şi seama de nonsensul vizitei ei în această casă. Acolo a găsit acelaşi lucru – moarte şi distrugere... Oare uşor îi venea? Uşor îi venea în acest cavou, unde odinioară...

Deodată, din fostul salon, a ajuns până la ea un „vai” uşor, scos de Dunia, şi când Varvara s-a repezit într-acolo, a găsit-o pe cârna ei

companioană înmărmurită în faţa unui portret izolat, acoperit de praf şi uitare, ascuns pe peretele gol. O femeie tânără cu ochi albaştri imenşi, o privea pe Varvara cu atâta încredere în sine, ce putea fi demnă de vremuri mai bune.

Ea îşi amintea de pictorul mofturos, bine bărbierit, invitat de Svecin, şi când a întrebat: „Ce rost are?" „Las' să fie, a zâmbit Svecin, ne vom aduce aminte..." Ea s-a aşezat în fotoliu dinaintea pictorului fără să bănuiască niciun pic cât de arogantă era poza ei, închipuindu-şi pesemne că de acum înainte viaţa va rămâne neschimbată, aşa cum de fapt îşi imaginase...

Această aroganţă acum îi părea Varvarei atât de nelalocul ei şi chiar jignitoare, şi ar fi fost potrivit să dea jos de pe perete acest obiect desăvârşit, lăsat aici, cum i s-a părut atunci Varvarei, în semn de ridiculizare a vechilor ei fantezii.... Acum gândesc altfel, şi amintirea tinereţii proprii, efemeră şi ireversibilă, nu mă îndârjeşte, ci, dimpotrivă, îmi trezeşte valuri de duioşie. „Să-l dau jos?" a întrebat Dunia în şoaptă. Însă Varvara, ca şi cum ar fi renunţat la ea însăşi, s-a răsucit brusc, şi au părăsit acest mormânt.

Louise Bigard, franţuzoaica nepretenţioasă despre care a povestit îndelung Timoşa când s-a întors din campanie, era pesemne acea damă în rochie de muselină cu muşte, pe care eu mi-o imaginasem că se agăţase de fostul meu idol cu înfocare şi abilitate franţuzească.

„Era o femeie minunată, prostuţă, bună şi nepretenţioasă, spunea Timoşa cu însufleţirea-i obişnuită. Astfel de femei pot să urce pe baricadă numai din imbolduri prieteneşti..."

Apropo, înainte de a pleca pentru totdeauna din casa aceea, Varvara s-a întors totuşi în dormitor şi a ridicat de pe duşumea câteva file de hârtie, îngălbenite şi boţite. De-abia după ce a trecut multă vreme le-a despăturit. Pe una erau înşiruite câteva coloane de cifre, care nu spuneau

nimic, alta era o invitaţie de a merge în vizită la Viazemski într-una din joile înmiresmate dinainte de război; celelalte două erau scrisori. Cea dintâi, ruptă, era de la ţară, nu se ştie pentru cine şi de la cine.

„*...acum trei zile am aflat că satul meu a ars, la fel se vorbeşte şi despre casa de la Moscova, dar nu este sigur. Totul a fost jefuit, ţăranii sunt total ruinaţi. Administratorul moşiei a plecat şi a ascuns ceva în magazie, ceea ce nelegiuiţii n-au aflat, dar ce anume a ascuns, oamenii care au rămas nu ştiu. Se ştie că mai este puţină secară nemăcinată, îmi ajunge pentru o lună, poate, măcar tot e ceva, dar vitele, grâul ţăranilor şi hainele – totul a fost prădat.*

Închipuiţi-vă că, în total, bărbaţii şi femeile mele sunt peste 300 de oameni, şi cum să-i hrănesc un an întreg, cu ce să trăiesc şi unde? Sufăr cu adevărat!...”

Cea de a doua, în limba franceză, m-a făcut să mă înfior.

„*Mult stimate domnule Svecin,*

Mulţimea m-a snopit în bătaie. Pesemne că aşa este drept, şi eu părăsesc Rusia pentru totdeauna. Chiar acum, în clipa aceasta. Aveam intenţia să mă văd pentru ultima oară cu Dumneavoastră, dar brusc am înţeles că femeia cu ochii mari, albaştri, nu constituie doar fantezia pictorului şi că, în inima Dumneavoastră amară, pentru mine nu poate exista un locşor.

Adio dar, adio, adio...

L. Bigard.”

Asta era tot ce-mi rămânea după strălucita noastră victorie.

Şederea mea la Moscova nu mai avea niciun rost, apoi îmi era frică şi pe urmă, pesemne, avea dreptate Apollinaria Tihonovna, când afirma că nu trebuie să te întorci pe urmele vechi, căci vei primi palme... Şi totuşi ce însemna această scurtă scrisoare a franţuzoaicei puse pe fugă? Oare în inima sihastrului din Moscova să mai fi pâlpâit nişte frânturi din fosta-i atracţie pentru mine? Doar îşi împodobise locuinţa cu imaginea figurii mele trufaşe în ramă aurită. Era etalată pe perete ca o ironie la adresa trecutului...

Oricum, casa era pustie, portretul lăsat să se degradeze, iar intenţiile mele filantropice s-au dovedit zadarnice....

Şi în acest moment am fost anunţată că domnul Svecin doreşte să mă vadă.

Credeam că în faţa mea va apărea o fiinţă în redingotă ponosită, cu un baston zdravăn, cu plete ce ieşeau de sub pălărie, o fiinţă destul de viu descrisă mie de către Timoşa mai târziu în scrisoarea de la regiment, o fiinţă care nu semăna câtuşi de puţin cu domnul elegant din Cistîe Prudî, la care eu mă gândeam cu o spaimă plină de fericire. Acelaşi domn, într-un frac splendid, mi s-a părut la fel de străin şi considerabil mai în vârstă decât cei patruzeci de ani ai săi. Pe buzele lui tremura un zâmbet, care, închipuiţi-vă, după cât se pare, nu-mi era destinat mie, ci spaţiului, neputinţei de confesare a circumstanţelor, jocului întâmplării.

— Am aflat că m-aţi căutat, a spus el cu voce străină. Doar ce am sosit de la Petersburg şi, iată, am aflat... Aţi adus-o cumva şi pe Liza?

Da, am adus-o pe Liza, stimate domn, ca să-i dau posibilitatea să se vadă cu domnia voastră. Pesemne, eu sunt vinovată că fetiţa atâţia ani... Dar iat-o şi pe ea, şi dacă acum nu este cu putinţă să vă reparaţi vina, puteţi măcar s-o mângâiaţi pe cap... Cum o să procedaţi?... Liza s-a apropiat de el fără sfială, şi apoi, până în amurg, strigătul ei „*papá,*

papá” a plutit prin cameră... El i-a dăruit un mic medalion cu chipul împărătesei, această femeie tânără, nefericită, socotită fericită, şi fetiţa şi l-a agăţat de îndată la gât.

— Aţi venit să mă salvaţi, după obiceiul dumneavoastră? a întrebat el.

— Cel ce are nevoie de salvare este întotdeauna atent la necazurile altora, am spus eu.

Mi-a mulţumit cu amabilitate şi m-a consolat cu noile sale succese de la Petersburg, unde lucra acum, la Colegiul pentru relaţii străine, iar la Moscova venise să-şi pună la punct nişte treburi...

Tocmai mă pregăteam să-l întreb ironic de ce a uitat portretul meu pe perete, dar ironia nu avea loc în acea răceală reţinută, care se instalase între noi. Totul era cuviincios, mai rece decât frigul de la Moscova, şi apăsător. A refuzat să stea cu noi la ceai, dar nu se grăbea să plece.

— Amândoi suntem vinovaţi faţă de ea, însă unul faţă de celălalt – câtuşi de puţin.

Privindu-l, mi-am zis că n-a renunţat uşor la redingota ponosită din anii războiului şi că acest frac splendid şi alte nimicuri care îl împodobeau sunt rodul unor eforturi misterioase.

— Aţi izbutit să stabiliţi cum influenţează tiraniile antice catastrofa contemporană? am întrebat eu agresiv.

El a zâmbit şi a răspuns fără să mă privească:

— Am izbutit să stabilesc că noi şi poporul suntem un singur tot şi mierea cu care am fost hrăniţi cândva acţionează şi acum binefăcător...

— Va să zică prin asta se explică, am strigat, eu, dar fără îndârjirea de odinioară, dorinţa oamenilor mei ca să mă ardă de vie?

— Mai degrabă prin pasiunea caracteristică familiei dumneavoastră de a îneca oamenii în iaz cu bolovanul de gât, a spus el cu asprime.

Asta îmi amintea de plăcutele vremuri ale duelurilor noastre, însă duelul de acum, după ton, era duşmănos, şi numai gânguritul „*papá, papá*” al

Lizei, ce răsuna din când în când prin cameră, ne-a ferit pesemne de năpastă.

Şi totuşi, eu şi Liza am ieşit să-l conducem. Echipajul care îl aştepta, prin aspectul său admirabil, nu se potrivea cu Moscova martirizată.

Fără să-i spun tot ce mă durea, mă agăţam de nişte nimicuri neînsemnate pentru mine.

— Aţi fost un apărător atât de înflăcărat al libertăţii, am spus eu înciudată, iar acum găsiţi laturi plăcute tiraniei...

— Varvara, a zis el, renunţaţi la a mai debita prostii bombastice pe ruine... Ce tiranie? Puterea care ne desparte până la urmă va pieri. Oare nu v-aţi convins de asta? Însă puterea care ne uneşte merită să fie proslăvită... Egalitatea nu înseamnă egalitate în pretenţii, stimată doamnă. Să-i dăm lui Dumnezeu ce-i al lui Dumnezeu, cezarului – ce-i al cezarului. Nu poţi scăpa de asta. Robii trebuie eliberaţi, pentru asta însă nu trebuie să fie ghilotinaţi regii.

Am vrut să obiectez ca de obicei, dar echipajul de Petersburg a pornit peste vestigiile Moscovei, peste trecutul nostru naiv, peste gânguritul fericit al Lizei „*papá, papá*”.

7

Merită oare să ai copii mulţi, dacă băieţii se nasc cu chivără şi pantaloni din piele de elan, iar fetele cu chipuri de văduve?

Nici până astăzi nu pot să pricep cum perspicacitatea mea mult lăudată s-a dovedit atât de neputincioasă, când eu însămi am luat-o pe Liza de mâna-i caldă şi am condus-o la Timoşa. Cu vreo câţiva ani mai înainte discutam cu el tot felul de probleme de viaţă, când între el şi Liza se întinsese un fir trainic, necruţător. Atunci, pare-se, încă se mai putea influenţa, se mai putea pune capăt, se mai putea abate furtuna... ah, din nou vorbe, vorbe,

vorbe... Furtuna s-a ascuns şi m-a amăgit. Şi noi, cum se obişnuieşte, discutam de viitoarea prosperitate, nu despre posibilele nenorociri. Ce prostii, ce inepţii zburau din gură... un fel de jurăminte prin care ei chipurile erau legaţi. Într-un cuvânt, fraze cu menire de cărămizi în zidurile viitoarei case... Timoşa, cu însufleţirea şi pasiunea lui caracteristică, vorbea despre o fabrică de spirt pe malul Protvei, ceea ce ar îmbunătăţi toate afacerile, şi peste un an „se va putea respira cu adevărat”.

— Pe tine, Timoşa, nu te deranjează că Liza nu-l pronunţă pe „l” dur?[19] nu ştiu de ce am întrebat eu zâmbind prosteşte.

Şi Timoşa a izbucnit în râs, imitând caraghios felul de a pronunţa al Lizei.

Ţin minte că totul era înduioşător şi minunat, ca în paradis. Şi somnul meu era dulce. Poate îşi spune cuvântul oboseala din anii precedenţi, ori, poate, faptul că niciodată nu vrem să recunoaştem posibilitatea unei furtuni inevitabile, ca totuşi, să trăim, dacă asta ne-a fost dat, şi să nu ne pierdem minţile?

— Acum viaţa mea este foarte plină, a spus el. În primul rând, îmi dau seama că fără muncă n-o scoţi la capăt... şi, în al doilea rând, aştept, sper, mă plictisesc, mă entuziasmez... Ce să-mi doresc mai mult? – şi s-a înroşit, iar în ochi îi pâlpâia tristeţea.

La auzul acestor cuvinte Varvara se topea, devenea mai bună şi credea, ca noi toţi, că, indiferent, chiar dacă noi am fost mai buni decât copiii noştri, ei vor fi mai fericiţi. Vremea însorită este întotdeauna în stare să nască furtună, asta nu trebuie să uităm. Ei însă au uitat. Astfel, din când în când, ei îi aducea aminte de vicisitudini figura generalului Opocinin, care se ivea departe, sub ferestre, dincolo de trunchiurile arborilor, la orizont, pe uliţa pustie a satului, şchiopătând cu piciorul din lemn de tei, şi care o făcea să leşine,

să-i fie greaţă, să strige disperată după ajutor... Aşa ceva nu se întâmpla prea des, dar în principal totul mergea destul de bine. Apoi, pe ea a învăluit-o şi o altfel de linişte.

În acelaşi an o mie opt sute şaisprezece, sau poate optsprezece, într-o zi, Timoşa a plecat pe neaşteptate în Ucraina pentru a face cunoştinţă cu „un om excepţional" şi a rămas acolo aproape o săptămână. Şi întrucât Varvara era pentru el soră de caritate şi confidenta lui, întorcându-se din călătorie, Timoşa a vizitat-o neîntârziat. Era descumpănit şi deprimat. Multă vreme n-a scos o vorbă şi privea aiurea.

— Au pus la cale un complot, a spus el cu glas răguşit. Toţi sunt complotişti militari. Moarte şi distrugere...

Varvarei i-au venit în minte toate zvonurile care circulau despre acest „om excepţional", un colonel cu nume german, rece şi fatal, în jurul căruia acum răsuna zumzetul coreligionarilor lui Timoşa.

— Dacă vor trezi vreun Pugaciov? a întrebat ea râzând.

— Care Pugaciov?! s-a mirat el. Ei singuri, doar ei... Mă tem că discuţiile la masă au luat sfârşit... Este un complot militar, şi ei nu mai pot da înapoi – caii au pornit-o la galop... Iar eu, închipuiţi-vă, mă gândeam la fabrica de spirt, mă gândeam cum o să transform Lipenki şi o să-i pun pe mujici şi pe muierile lor să doarmă în paturi curate, nu pe cuptor. Le-am spus toate acestea complotiştilor mei aşa, între altele, şi ei m-au compătimit, socotind proiectele mele o tâmpenie... Şi printre ei era atâta înflăcărare, atâta entuziasm, încât pentru propria-mi nimicnicie îmi venea să mă dau cu capul de pereţi, şi bunicul meu, îmi ziceam, s-ar fi înflăcărat o dată cu ei, pentru ca laolaltă să zboare spre cerul negru de august... Buzele începuseră să-i tremure. – Discutau despre planurile lor şi pentru asta ridicau paharele,

ordonanţele cădeau din picioare de oboseală, turnându-le şi servindu-i cu bucate, şi primind reproşuri pentru neîndemânare, iar eu îmi ziceam: este uşor să fericeşti întreaga patrie, împilându-ţi mujicul propriu.

Suferea, iar Varvara, oftând uşurată, s-a apucat să-l consoleze, dar Timoşa a pufnit pe neaşteptate în râs şi a zis:

— Într-o zi îi zic lui Kuzma: „Uite, Kuzma, închipuie-ţi că viaţa se schimbă şi fiecare va fi de sine stătător: şi tu, şi eu, şi noi, şi voi, va fi raiul pe pământ...” El şi-a mijit ochii, vicleanul, şi întreabă: „Da’ cine, boierule, o să mai are pământul, cine o să mai muncească? De la cine se va mai cere socoteală?” Eu zic: „Ce înseamnă să ceri socoteală? Uite, tatăl tău a umblat cu Pugaciov, a ars, a ucis...” „Apăi, ăsta-i rai – să arzi şi să ucizi? zice el. Raiul este când cântă îngerii, boierule...” N-am înţeles nimic, dar l-am servit cu vodcă şi filosoful cel viclean s-a îndepărtat cu nasul roşu.

Zâmbea. Doar buzele îi tremurau uşor. Cel mai mult Varvara se temea că pasiunile caracteristice Opocininilor şi simţul datoriei îl vor împinge să săvârşească vreo extravaganţă, şi s-a uitat în ochii lui: în ei se citea pace.

— Dar Priahin? a întrebat Varvara.

— Priahin? a zis el neglijent. A băut vodcă, a cântat despre prinţul Bagration, apoi a spus: „Domnilor, oare n-ar fi timpul să cruţăm Rusia, ea nici nu s-a uscat bine de sânge”. Şi-a şters mustăţile şi a plecat.

— Şi tu? a întrebat Varvara.

— Eu? s-a mirat Timoşa. Eu îi iubesc pe toţi, îi divinizez ca pe nişte fraţi. Eu?... Am băut cu ei... Ce-am făcut eu? Le-am ţinut isonul. Eram de acord cu ei, tremurând tot, iar Akliceev îmi face semn din colţ, îmi face semn şi zice: „Ignatiev Timoşa, eu te înţeleg, te înţeleg prietene...” Şi, spunând acestea, dă din cap, dă din cap, de parcă vrea să spună: „Adio, adio, să nu mă pomeneşti de

rău!” Voiam să mă învinge pe mine însumi, dar Zernov a spus: „Fireşte, în felul tău ai dreptate. Eu te iubesc, Ignatiev, zău, peste câţiva ani o să înţelegi totul, când o să ne întâlnim la tine în Lipenki şi vom merge să ciocnim un pahar cu Arişa. Va fi o zi mare!...”

Poftiţi, iată şi ziua cea mare, toată această grozăvie, care s-a petrecut acum, când toate pâraiele s-au adunat la un loc, secretele au fost dezvăluite şi nu mai există cale de întoarcere.

Atunci, după cuvintele lui, am privit pe fereastră şi dincolo de ea am văzut întinderile de care toţi voiau să se îngrijească, suferind şi riscând, atunci însă Varvara nu se gândea la asta, ci la ea şi la Liza, şi la cele două pistoale, ascunse cu grijă în caseta din lemn de nuc. Întinderile erau la locul lor, acolo, iar ea aici, şi şi-a zis: „Fie-vă milă de mine, fie-vă milă!” Însă cuvintele lui Timoşa, precum şi fermitatea lui au liniştit-o întrucâtva, şi a cutezat să răsufle uşurată.

Da, aşadar, atunci, răsuflând uşurată, Varvara l-a petrecut pe Timoşa, i-a făcut cu mâna de la mezanin, a văzut cum spatele lui impunător a dispărut printre copaci, pe urmă a urmărit îndelung cum apărea iar şi se pierdea printre trunchiuri până s-a topit în amurgul timpuriu, în trâmbele de ceaţă trandafirie, şi deodată şi-a zis că, uite, dacă generalul s-ar gândi să apară iar din nefiinţă, din amintirile amare, chiar din această negură şi să se îndrepte spre casa ei cu faţa schimonosită de durere, de data aceasta, ea nu se va prăvăli fără suflare în faţa semnelor misterioase ale naturii, ci va aştepta cu speranţă şi cu răbdare...

Şi atunci, el, cu adevărat, a ieşit de printre copaci, şchiopătând cu piciorul lui de lemn. Purta o redingotă albă cu poalele lungi, fără epoleţi, capul cărunt, descoperit, îl ţinea aplecat nemilităreşte, pe faţa-i rotundă – nici durere, nici înverşunare...

— Dunia!... am izbutit să strig.

Şi uite-aşa de fiecare dată, iar după discuţia neinteligibilă cu slujnica, speriată nu mai puţin decât mine, din această discuţie eu nu pot să mă lămuresc: sunt bolnavă sau este un semn anume?

— Tu de ce tremuri? Vezi bine că nu la tine venea, ci la mine...

— Da' de ce să vină? se smiorcăie ea. Să zacă liniştit...

Îmi dă să miros sărurile şi se uită la mine ca şi cum izbutisem să comunic cu stafia de care eram legată printr-o conspiraţie, şi ea, Dunia, nu este în stare să desluşească intrigile noastre, dar totul nu e decât prefăcătorie.

— Of, ce neroadă eşti, zic eu, du-te, du-te de aici.

... Credeţi că e glumă să-ţi aminteşti toate acestea acum, când ai aproape cincizeci de ani şi din oglindă te priveşte o mască hidoasă de babă, încă vie, care mai încearcă să arate decent, cu ochi mari şi goi, în care a mai rămas, poate, doar licărul firav al unei luminiţe pentru îmbărbătarea Lizei. Nu sunt vinovată faţă de ea. Totul s-a întâmplat din voia lui Dumnezeu. Când în decembrie trecut am aflat vestea despre grozăvia de la Petersburg, în prima clipă am crezut că ne aşteaptă tot ce este mai rău, însă presupunerea mea s-a stins numaidecât, deoarece toate acestea nu puteau să aibă vreo legătură cu noi, dacă nu cumva Timoşa?... Acele prea de demult întruniri şi discuţii şi tot felul de perspective sângeroase, fuseseră toate respinse, nu-i aşa? Iar ceea ce plănuiau ei acolo, foştii tăi companioni, pentru noi era o taină, câtă vreme tu erai ocupat cu fabrica de spirt şi îi priveai cu simpatie pe iobagii tăi, iar mie şi Lizei ne mergea destul de bine... Cine mai cere acum socoteală pentru fanteziile din tinereţe şi pentru nişte elanuri efemere, dacă te afli în pustnicia din pădurile Kalugăi, însă ei, cei cu pistoale, uitând de tine se adună la astfel de sărbătoare fără speranţă?... Ei singuri şi-au ales ce a fost drag inimii lor, dar tu

n-ai vrut asta... Toate acestea sunt prostii, prostii tragice, înflăcărare şi semeţie...

Şi, într-adevăr, am lăsat în urmă decembrie, şi martie, şi aprilie, când, ca de obicei, ca din cer, a picat colonelul Priahin...

Cu patru ani în urmă însă nimănui nici prin cap nu-i trecea că totul se va răsturna şi va rămâne suspendat într-o incertitudine copleşitoare.

Şedeam la ceaiul de seară. Nu demult tocmai vibrase firul întins între Timoşa şi Liza, a zbârnâit precum coarda care împinge săgeata. Rarii ţânţari de iulie nu ne sâcâiau, şi eu nu mă simţeam bătrână. Aveam pe umeri un şal trandafiriu. Liza şedea vizavi, aproape matură, copila mea cea matură, copila mea întâmplătoare, care ţinea locul tuturor celorlalţi fraţi şi surori neîntrupaţi.

Am ţinut minte seara aceasta deoarece, pesemne, atunci, pentru întâia oară, o priveam cu reală pasiune pe domnişoara mea de şaptesprezece ani. Şi închipuiţi-vă, nu avea nimic din mine, ceea ce m-a uimit atunci. În schimb din taică-său, din Svecin, avea cu prisosinţă: ochii mici, plini de agerime, fruntea bombată, zâmbetul rar, fermecător şi neglijenţa înduioşătoare în gesturi, şi semeţia nejignitoare în ţinută... Şi nu era frumoasă copila mea, nu era frumoasă, dar meşteră la vorbă... Şi alături mi l-am închipuit pe Timoşa...

„Tu ce simţi, de fapt, tu ce... ţi se pare că o... ei, vrei să spui în general că... Eşti chiar sigur?...” îi spuneam eu bâlbâindu-mă. „Adevărat, a răspuns el foarte simplu. Pe această domnişoară, cum binevoiţi s-o onoraţi, o iubesc, şi ea pe mine, pare-se, de asemenea. Vă supără?...”

Şi săgeata a zburat...

Aşadar, beam ceai şi tăceam, şi eu îmi dădeam seama că fiica mea, acum, se gândeşte la iubitul ei! De altminteri, ghicisem de mult şi mă rugam în tăcere să se mistuie cât mai repede în Timoşa patimile de prisos ale Opocininilor, nepotrivite în căsnicie.

Beam ceai pe veranda deschisă a casei din Gubino. Flacăra lumânărilor era neclintită. Parcul era scăldat în beznă. Păsările tăcuseră de mult. Dunia a adus lapte fierbinte şi scândurile duşumelei scârţâiau sub picioarele ei goale. În această pace nu-mi venea să cred că frumoasa mea casă albă cu ferestrele larg deschise, învăluită de umbrele nopţii, încă nu prea demult, cu vreo zece ani în urmă, trosnea şi se năruia în focul sălbatic, şi eu, încă tânără, cu coroana pe cap, ţinând în fiecare mână câte un pistol, m-am năpustit din pridvor asupra gloatei care amuţise. Bravo, Varvara! Ai fost grozavă!

Oare nu din ziua aceea a trebuit să cultiv din nou în mine îngăduinţa, clemenţa, mărinimia? Însă nici până în ziua de azi, ele nu sunt totuşi aceleaşi care au fost cândva. Sunt mai palide, mai plăpânde, frământate cu suspiciune şi nelinişte... Nici casa nu mai era aceeaşi, mai scundă şi mai strâmtă, neîncăpătoare, fără miresmele din copilărie, fără trecut, bună pentru Liza, străină pentru mine. Îşi schimbase anvergura de pe vremea Ecaterinei şi automulţumirea tihnită pe amintiri triste şi neîncredere în ziua de mâine. Şi nici cărţile nu mai sunt aceleaşi în dulapurile noi, lustruite şi durabile ca aspect. Înainte erau Voltaire şi Montesquieu, revelaţiile Cezarilor şi excursiile Hannibalilor, şi preţiozităţile lui Derjavin, care îţi tăiau răsuflarea: cărţi alese una şi una, în care rivalizau măreţia şi îndărătnicia. Astăzi însă, din ce în ce mai mult lacrimile lui Werther şi investigaţiile domnului Karamzin, privind vechile şi cumplitele noastre discordii, a căror cunoaştere este nefastă nu doar pentru inimile tinere; şi o mulţime de alte poveţe, cum să-ţi păzeşti gospodăria de la distrugere şi cum să sporeşti greutatea pungilor secătuite.

Flacăra lumânărilor era neclintită. Parcul se cufundase în beznă. Păsările tăcuseră de mult.

— Simpaticul nostru vecin întârzie, a spus Liza. E drept, eu nu l-am poftit, dar el s-a invitat singur pentru astă-seară. Oare nu s-o fi răzgândit?

— Curând o să te ceară în căsătorie, am spus eu distrată, observ că totul înclină către asta...

Ea a oftat.

— M-am născut în gubernia Kaluga, a zis tristă, tatăl nu mi l-am cunoscut...

— Biata orfană, am susţinut-o eu.

— ... şi am crescut în sânul naturii, nădăjduind la mila ei. Încă din copilărie am întâlnit un tânăr care l-a învins pe Bonaparte, un tânăr impetuos şi nobil. M-am uitat în ochii lui şi am înţeles numaidecât că îmi este predestinat.

— Nu ştiu, dar totul este foarte simplu şi uşor cu treaba asta, am spus eu parcă pentru mine însămi, nici furtuni, nici emoţii...

— ....dar eu nu m-am grăbit, eram răbdătoare, – dicta ea, în sfârşit a sosit timpul, totul era în ordine...

— Cine-i fericitul ăsta, am întrebat eu înfăşurându-mă cu şalul.

— Ah, nu mă întrebaţi, doamnă, a continuat ea fără să-şi abată privirea tristă. Dumneavoastră sunteţi îndeajuns de seducătoare ca să risc să vă fac cunoştinţă cu el. S-ar putea ca dumneavoastră, Doamne fereşte, să-l seduceţi. Nu vă este milă de o orfană?...

— Şi dacă eu îl cunosc, şi el este un monstru, şi pe dumneavoastră vă ameninţă tot felul de belele?... Spuneţi-i măcar numele.

— Îl cheamă Timofei, a spus Liza, ţintuindu-mă cu ochişorii ei.

— Nu, nu-l cunosc, am răspuns eu nepăsătoare, şi m-am gândit cu mulţumire că măcar felul de a-şi privi conlocutorul drept în ochi este moştenit de la mine... măcar asta... tot e ceva...

— Vedeţi? a rostit ea dojenitor. Fireşte, dumneavoastră nu-l cunoaşteţi nici pe prietenul lui, pe care îl aştept să vină împreună cu el. Nu-l

cunoaşteţi?... Păi, ăsta-i domnul Akliceev, un om vesel şi foarte amator de prefaceri sociale şi politice.

— Ce-nseamnă asta? am întrebat eu, şi mi-a pierit cheful de glumă.

— Păi, de pildă, să slobozeşti puţintel sânge stătut. Ori să faci astfel încât, din întâmplare, dumneavoastră, din obişnuinţă, să nu vă mai apară dorinţa de a lega vreunei slujnice un bolovan de gât...

— Liza! am strigat eu.

Dunia s-a aplecat jumătate pe ferăstruică. În întuneric a sforăit un cal şi s-au auzit nişte voci.

Liza a trântit cu zgomot linguriţa în ceaşcă.

— Maman, iartă-mă! Iartă-mă, te rog, iartă-mă...

Dar ce înseamnă acest „iartă-mă”? Numărând toate rănile vechi, te convingi de neînsemnătatea ultimei dintre ele, cea mai proaspătă, fireşte, dacă nu este mortală. Când au apărut musafirii noştri, Liza nu s-a ridicat de pe scaun, rămânând cu faţa încordată pentru duel şi nici nu se gândea să-şi schimbe masca. A trebuit să zâmbesc de două ori mai mult, să-i invit să se aşeze, să strig slugilor să-i servească şi pe ei, să poruncesc lacheului să înlocuiască scaunul cu un fotoliu încăpător pentru Akliceev, în care acesta s-a trântit cu zgomot gâfâind, după ce în prealabil ne sărutase mâinile.

— Aveţi dreptate, ultima rană nu mai are importanţă, a zis el ştergându-se de sudoare. Căci încetul cu încetul te obişnuieşti şi, apoi, totul ţi se pare un fleac... Acum însă, noi ne-am vârât nasurile noastre lungi în treburile cu fabrica de spirt a lui Timoşa. O să vă raportez... Dacă nu mi-ar fi lene, mi-aş pune numaidecât treburile la punct, zău... – vorbea şi râdea, ca şi când, într-adevăr, se pregătea să facă aşa ceva, dar poate că se şi pregătea, cine ştie?

— De ce sunteţi atât de leneş? a întrebat Liza.

— De ce? De aceea, domnişoară. Asta-i natura mea divină, nimic altceva. Şi, fireşte, nevasta mea... Ea chibzuieşte, ea porunceşte, ea mă dă la o parte...

— De ce? m-am mirat eu.

— Pentru că sunt un leneş, a râs el mulţumit. Acum, de pildă, mort-copt, trebuie să trag o fugă până în Ucraina... acolo se organizează o vânătoare de lupi grandioasă... – şi s-a uitat fugitiv la Timoşa. – Şi, iată, nu mă pot rupe de la un ceai cu frişcă... Şi mă dojenesc, şi mă dispreţuiesc, dar nu mă pot opri şi sorb...

— Nu înţeleg, am spus eu, ce vă mai trebuie fabrici de spirt, dacă dumneavoastră, cum bănuiesc, intenţionaţi să răsturnaţi totul, să nivelaţi, să vă schimbaţi veşmintele elegante cu o salopetă de meşteşugar? Nu înţeleg...

— În schimb, eu înţeleg, a râs el. Vedeţi – asta când va fi, dacă, în general, va fi... Deocamdată însă eu mă răsfăţ... iar cele două mii de suflete ale mele deocamdată n-au decât să gâfâie pentru mine, să gâfâie, – şi s-a întrerupt din râs. Dar ce ne-a venit să discutăm despre lucruri atât de triste?

— Într-adevăr, a spus Timoşa, iată ce înseamnă un leneş şi bogătaş din capitală... are un halat turcesc grozav, iar lulele şi narghilele – câtă frunză, câtă iarbă! Citeşte cărţi – toate în legături aurite...

— Nu pot să pricep, nu pot să pricep, am rostit eu, ce nevoie aveţi dumneavoastră şi prietenii dumneavoastră de toate aceste fantezii franţuzeşti de mult apuse? La ce vă trebuie?...

Şi mi-am zis că grăsanii bogaţi, oamenii veseli şi petrecăreţi nu pot, nu ar trebui totuşi să viseze la prefaceri sângeroase. Pentru asta trebuie să fii suplu şi vânjos, sprinten şi îndârjit, cu privirea lunecoasă şi într-o redingotă cel puţin neagră, nu întruna de culoare cafenie-deschis după ultima modă şi nici într-o jiletcă din pichet alb,

nici în pantaloni cu dungi liliachii stridente, şi nici cu această pălărie semeaţă à la Bolivar, şi fără ceas de aur, bătut cu briliante, cu lanţul arătându-se cochet din buzunar. Oare cum va strânge această mână grăsuţă, plină de inele, cum va strânge pistolul sau spada, iar această faţă blândă, dichisită şi zâmbitoare, cu bărbie dublă, cum va putea ea să convingă pe alţi visători, neiniţiaţi, de folosul revoltei şi al sângelui?...

— Ce fantezii franţuzeşti, dragă Varvara Stepanovna? a zis el izbucnind în râs. Toate astea nu-s decât basme, totul a trecut... şi apoi de ce franţuzeşti? Noi am luat seama aici la ale noastre, la cele dragi nouă, şi asta ne-a întărâtat niţeluş... dar acum, la vârsta noastră, cu familii, ne-a ferit Dumnezeu... Chiar şi o vânătoare de lupi grozavă este pentru mine o povară, ce să mai vorbim de nimicuri vechi de cinci ani, acelea cu atât mai mult... – şi s-a înroşit de încordare, şi m-a ameninţat cu degetul. – Mai bine ceai cu frişcă, – şi s-a uitat în ceaşca goală...

I-am turnat chiar eu. Timoşa şedea nemişcat, parcă era un băieţel fermecat, cu ochii larg deschişi şi cu gura căscată. Liza îl privea pe furiş cu admiraţie... Şi firul a zbârnăit acompaniat de aluzii suspecte, de o muzică misterioasă, care se află întotdeauna în sufletele noastre, căutând ieşirea.

„Oare ce vânătoare de lupi o fi aceea în timp de vară?” m-a fulgerat pe mine gândul.

— Dacă ar fi să privim dincolo de ograda noastră, a rostit cu asprime Akliceev, multe ar putea să ni se pară deprimante şi de neîndurat... Astfel încât ar fi mai bine să nu privim deloc... Aici, la dumneavoastră, e bine. Pe când la mine, ca să zic aşa, sunt aproape numai mlaştini, dar mujicii mei sunt tare destoinici, de altfel şi vicleni, trebuie să fii precaut cu ei, – şi a tuşit uşor.

Era târziu când au poruncit să înhame, şi caii lui Akliceev erau agitaţi, presimţind un drum lung. Mi-am închipuit pentru o clipă cum goneşte după

lupii de stepă acest erou al trecutului război, acest fante gras de Petersburg, tată a trei fete, şi zvonurile despre un posibil complot mi se păreau nişte bârfe mondene. Câtă naivitate!

Când Timoşa a manifestat odată o nerăbdare absolut delicată referitoare la termenele legate de Liza şi planurile lor comune, eu nu l-am povăţuit să se grăbească. „Dragostea nu mai poate răbda. Şi, în general, ce înseamnă aceste obstacole artificiale? Câtă insensibilitate...” „Sărută-i mâinile, Timoşa, povesteşte-i viaţa, întreab-o cum o duce cu sănătatea... Sunt destule subiecte... Cât despre dragoste, Timoşa, ea este un elan, un elan şi nimic mai mult” „Şi pe urmă?” „Pe urmă – multă silinţă, prietene, ca să nu faci vreo boacănă faţă de omul iubit” „Ptiu, ce plictiseală!...”

Îmi închipui cum se simţea el, cu praful de puşcă încă umed în inimă, ascultând povăţuirile mele. Până când sminteala ce şiroia dinspre prietenii lui putea fi ademenitoare, este bine să nu se grăbească. Lasă-l să jilăvească uşor, îmi ziceam eu, Liza nu are nevoie de catastrofe. Îi este de ajuns incendiul de la Gubino. Imaginea acelei vâlvătăi cumplite şi a mujicilor mei cu furcile în lăboaiele lor, pregătindu-se pentru ultimul salt...

Totuşi m-am dovedit mai miloasă când i-am poruncit lui Ignat să lege celor doi instigatori câte un bolovan de gâturile lor grosolane... Liza face parte din altă viaţă. Parcă poţi să-i explici ceva? Ea toată este ieşită din tânguirile lui Karamzin şi din bunătatea lui Timoşa, şi ce port eu în suflet – n-ai cum să-i explici. Iar acum, cu atât mai mult, este chiar nepoliticos să bombănesc cu superioritate despre dreptatea mea unei fetiţe rănite de impresiile din copilărie. Nu mi se poate cere socoteală. Am fost clarvăzătoare, dar neajutorată. Nici chiar acei monştri, Semanov şi Drîkin, Dumnezeu să-i ierte, care i-au aţâţat pe mujici să mă ardă de vie, împreună cu fetiţa şi cu slugile, nici chiar ei nu m-au blestemat, când erau târâţi

spre iaz cu bolovanul de gât, nici după, când, învineţiţi, mânjiţi de mâl şi tot felul de necurăţenii, au fost aruncaţi în căruţă şi duşi pe drumul de noapte al tâlharilor la Tula ca să fie predaţi la oştire. Şi pe urmă, probabil, când gloanţele lui Bonaparte i-au doborât undeva lângă Vilna sau Dresda... Ei sunt ai mei din moşi-strămoşi, sângele lor este sângele meu. Care va să zică şi eu mi l-am vărsat... şi războiul s-a isprăvit.

8

La noi totul se orânduise cum trebuie, până când, toamna trecută, am aflat vestea despre evenimentele din Taganrog. Suveranul a murit de răceală, însă lumea vorbea că de urât. De ce să-i fie urât? Niciodată nu m-am putut descurca în aceste complicaţii petersburgheze.

Poate că tuturor, şi suveranului, şi anturajului său le lipseşte sănătatea noastră provincială? Ataşamentul pentru lucrurile simple? Posibilitatea de a fi natural în tot ce făptuieşti?... A murit leatul meu, cel care l-a biruit pe însuşi Bonaparte şi a pus capăt exerciţiilor războinice ale ţărilor şi popoarelor, şi a rezultat că tocmai Rusia a pacificat Europa civilizată. Ce bizar, nu-i aşa?

Nu demult, Timoşa a râs de înduioşările mele patriotice: „Am pacificat, am pacificat, nu ne-am cruţat sângele, dar n-am tras deloc învăţăminte...” „Cum adică n-am tras învăţăminte? am strigat eu şi i-am adus aminte cum ţăranii mei s-au încleştat în luptă corp la corp cu escorta francezilor, astfel că eu, Dumnezeu îmi este martor, i-am iertat. I-am iertat de atunci, deşi n-am lăsat să se înţeleagă, şi îmi era greu să-mi dau seama: eu i-am dus acolo, în locul pieirii şi al biruinţei lor, ori ei m-au târât şi pe mine, ca să tresară ceva în mine o dată pentru totdeauna – Cu adevărat egalitate, domnilor!... De ce nu mi-au făcut seama atunci, în pădure,

Timoşa? Înseamnă că necazul nostru era comun, Timoşa, şi sângele comun... Să fie zadarnice pierderile noastre?" „Pierderile nu sunt zadarnice, a spus el, dar viaţa omului nu valorează nicio para chioară..." „Nu-i adevărat!" am strigat eu. „Este adevărat!" a râs el. „Atunci de ce nu ţi-ai urmat camarazii din gardă? De ce te-ai întors?" am întrebat eu cu sarcasm. „Sânge, din nou sânge, a spus el, prostii... de tot felul..."

Aşadar, împăratul nostru a murit, chipurile, de urât. Dacă însă l-a copleşit urâtul, de ce n-au observat asta cei din anturajul lui strălucitor? De ce n-au observat şi de ce n-au prevenit... Îmi aduc aminte, că prin anul o mie opt sute şaisprezece, deci încă de atunci, circulau zvonuri despre nişte metamorfoze în starea de spirit a suveranului. Atunci n-am acordat importanţă acestui lucru: am arat, am semănat, am iubit, ne-am împuşcat, – toate la Vremea lor. Oare ce metamorfoze? Ce ani fericiţi...

În plus, Bocikariov, vechiul meu curtezan, care nu mai era căpitan, ci consilier secret titular, şi care cu adevărat era iniţiat în secretele Petersburgului sau iniţiat în secretele adevărate, nici nu ştiu cum e mai bine, m-a înştiinţat că acolo, la ei, *la ei* chibzuiesc la eliberarea ţăranilor. Când mi-am plesnit palmele surprinsă, el a zâmbit semnificativ drept răspuns şi s-a apucat să-mi explice că a venit timpul pentru aşa ceva, şi că nu există niciun pericol pentru răzmeriţe ori alte coşmaruri, ci, dimpotrivă, pentru că se face de sus, din voia suveranului, şi nu cu ajutorul spânzurătorilor lui Pugaciov. „De ce v-aţi speriat, scumpă doamnă? Dumneavoastră veţi fi în deplină siguranţă, cu pământul, cu tot ce aveţi, doar că va ieşi din vigoare necesitatea de a ocroti această armată de iobagi... Ei o să-şi procure singuri pâinea şi, pe deasupra, or să vă plătească pentru că v-aţi eliberat de ei... Da, da, dumneavoastră vă eliberaţi de ei, de răspundere, de griji inutile..."

Începusem să mă iniţiez în acest fel nou de a gândi, când, brusc, aceste metamorfoze! Şi din nou s-au pornit să circule zvonuri despre înălţarea ipocriţilor de la Gatcina, iar la noi, în Rusia, dacă nu există zvonuri înseamnă că nu există nimic, fiindcă adevărul, Dumnezeu ştie de ce, este întotdeauna îngropat adânc. Au început să circule aceste zvonuri şi altele, precum că, împotriva dorinţelor suveranului, s-a format un partid puternic, care nu împărtăşeşte aspiraţiile lui liberale. După cum se vede – nu iese fum fără foc. Preferatul nostru comun, cu obraji trandafirii, cu ochi luminoşi şi zâmbet prietenos, s-a potolit şi a început să se ferească de noi, fără să mai emane, ca înainte, valuri de fascinaţie şi încredere, şi iubire, ci ostilitate şi înstrăinare.

Toate acestea parcă au aruncat o umbră pe toată viaţa noastră ulterioară, pe treburile noastre mărunte; şi la noi, la oamenii simpli, totul a început să se schimbe, ca şi cum îndelungă vreme zăboviserăm în fericire pe o treaptă, fără să ne mişcăm, desfătându-ne cu biruinţa, şi brusc ne-am dezmeticit, ne-am agitat şi am păşit pe cea de a doua; păgubosul meu Svecin a devenit preceptor în casa marelui prinţ Mihail, s-a însurat cu contesa Bezobrazova, o tânără frumoasă şi bogată din Petersburg, şi a devenit inaccesibil, iar Timoşa tocmai atunci se lipise de prietenii lui din gardă, suferind sincer pentru cusururile noastre ruseşti; Liza, pentru întâia oară, l-a privit cu adoraţie; eu, pentru întâia oară, l-am văzut în ceaţă pe generalul meu şchiop şi m-am cutremurat; apoi s-a înrăutăţit situaţia pecuniară, ne-am luat adio de la Elţovo, apoi a dispărut şi casa de la Moscova, aproape restaurată. Fireşte, vremea a trecut şi Timoşa, singur, îşi amintea de trecutele-i porniri conspirative râzând şi înălţând din umeri, mai exact, mirându-se de acea febră scurtă, însă ceva, totuşi, se schimbase irevocabil: Svecin rămânea inaccesibil, dragostea Lizei creştea şi mă speria, şi

am observat că eu însămi mi-am pierdut deprinderea de a fi degajată în umblet şi în gesturi, precum altădată, când coroana stătea pe capul meu ca turnată. Poate că din pricina vârstei, dar, poate, şi din pricina încordării necontenite, din pricina presimţirilor...

Iată la ce mă gândeam, când, în toamna trecută, am aflat vestea despre sfârşitul prematur al suveranului şi puteam să-mi întocmesc propriul bilanţ...

Cu toate acestea cei rămaşi în viaţă continuau să-şi împlinească menirea, căci ei alcătuiau majoritatea, şi când s-a aflat că după oarecare confuzie, s-a depus jurământul de credinţă noului suveran, şi anume tânărului Nikolai Pavlovici, patimile s-au dezlănţuit, şi în obraji a revenit rumeneala, şi din nou îţi venea să-ţi îndrepţi umerii şi să ridici capul, să asculţi discuţii însufleţite. Noi nu mai ieşiserăm de mult din minunata noastră fundătură de provincie, iar acolo, la Moscova, se apropia Crăciunul, pe Tverskaia, pesemne, se pregătea iluminaţia... Rar se nimereşte ca mai multe evenimente plăcute să se întâmple deodată: şi noua domnie, care făgăduia multe, şi Crăciunul, şi nunta Lizei, hotărâtă în mai, şi, iată, această călătorie de sărbătorile Crăciunului... „De ce la Moscova?! Să mergem la Petersburg!...”

Am plecat într-un convoi de trei echipaje. Drumul era bun. Întinerisem... Mi-e ruşine să-mi aduc aminte... Încă din ajun ardeam toată, de parcă eram cu douăzeci de ani în urmă, de parcă iar mă aştepta Moscova şi toate ispitele-i trecute, şi Cistîe Prudî, şi încă un lucru, misterios şi minunat, şi aproape inaccesibil, fără de care eu nu voi putea trăi pe această lume, şi acum mă desfătam privind-o pe Liza mea cea severă şi ironică, cu freamătul ei feminin şi dojenile hazlii adresate lui Timoşa, că este neîndemânatic, că nu şi-a pus jiletca potrivită, şi nici jaboul, nici cămaşa, nici cizmele, nici cravatele, nici... nici... Pe neaşteptate

ne-am dat seama că am uitat să prevedem ceva, că pe undeva am rămas de căruţă, că în noi există totuşi ceva absurd, stupid, pădurean, de nestârpit. Mofturi, liniştiţi-vă...

La Moscova n-am vrut să zăbovim. Am alunecat mai departe. Vremea era favorabilă. Nici măcar n-am remarcat că oraşul, cea dintâi capitală, era întrucâtva neobişnuit şi nu prea împodobit, şi nici prea zgomotos şi pitoresc, precum odinioară...

În ziua a şasea am coborât din sănii în faţa pridvorului Miatlevilor, am intrat în casa uriaşă a prinţului Vasili Zaharovici, şambelan şi vărul meu bun, ne-am instalat în camerele luxoase, ce ne fuseseră puse la dispoziţie, ameţiţi de gândul plăcerilor, nebuniilor ce ne aşteaptă, şi, în sfârşit ne-am adunat laolaltă în rotonda spaţioasă, unde fusese aşternută masa pentru cină. Şi abia atunci am observat strălucirea nu prea sărbătorească de pe feţele oamenilor apropiaţi nouă, şi, în plus, descumpănire şi îngrijorare, care nu puteau fi mascate nici de ospitalitate, nici de trista amabilitate...

— Nu fi necăjită, Varvaruşka, a zis Vasili Zaharovici, ştii, la noi, aici, a avut loc o răzmeriţă, cu împuşcături. Te pomeneşti că voi n-aţi auzit?

Şi am aflat totul: despre evenimentul din decembrie de lângă Senat, şi despre sânge, şi despre arestări, şi despre tânărul suveran, care a săvârşit minuni, ui vitejie şi sânge rece, şi că, în prezent, tot Palatul de Iarnă şi arestul, şi fortăreaţa erau ticsite de rebeli.

— Majoritatea simt din familii strălucitoare! a spus cu spaimă prinţesa.

— Şi ce voiau? am întrebat eu cu buze neascultătoare, de parcă eu nu ştiam ce voiau. Îmi era groază să-l privesc pe Timoşa Numai Liza se prefăcea că este tare ocupată cu Serioja Miatlev, un băiat de zece ani, frumos şi slăbuţ, cu guler bogat de dantelă. Ea răspundea automat la nenumăratele lui întrebări, uneori răspundea

aiurea, şi atunci el se supăra: „Îmi îndrugaţi numai prostii!”

— *Serge*, a spus prinţesa, las-o pe Lizocika în pace, pe ea o doare capul...

Băiatul a ciupit-o dureros pe Liza de mână şi a spus, depărtându-se:

— Cotoroanţă nesuferită!

Bucuriile Crăciunului nostru au pălit în faţa acestui eveniment. N-am vrut să mai întârziem, şi n-au trecut nici trei zile triste, iar convoiul nostru a pornit pe calea de întoarcere. Voiam să sper că otrava din capitală nu se va răspândi până în pădurile guberniei Kaluga, unde noi o să ne dezmeticim şi o să ne recăpătăm curajul. Otrava însă era puternică, şi, iată, trecuseră trei luni, iar efectul ei nu se isprăvise. Aparent ai fi crezut că totul decurge normal, însă totul decurgea sub efectul acestei otrăvuri, care nu avea leac.

— Mi se pare că foştii tăi prieteni îşi riscă nu doar reputaţia, i-am spus eu lui Timoşa.

— Foştii?... a întrebat el melancolic. Când ajungi departe, este greu să te opreşti, când ajungi prea departe, acesta nu mai este risc... Pe mine însă nu m-au întrebat... – Şi deodată m-a întrebat, îngălbenindu-se: Sunteţi de acord cu mine?

— Sunt de acord, Timoşa. Asta nu-i pentru tine, am zis eu pierzându-mi prezenţa de spirit. Eu sunt îngrijorată nu doar pentru Liza.

El a pufnit în râs.

Aşadar, râzând din când în când şi stând la îndoială, deznădăjduind şi sperând, noi continuam să aşezăm cărămizile noastre firave, fără să stăm pe gânduri, precum nişte maşini. Acţionam la fel ca toată lumea, şi zidurile se înălţau şi probabil, doar mie, în furnicarul nostru nemărginit, nu-mi intra în cap: ce-i asta, pentru ce, cui îi foloseşte, de ce tocmai aşa şi de ce eu însămi, dacă şi fără mine totul o să crească, şi o să se înalţe, şi o să se năruiască din când în când, şi din nou o să se înalţe mai sus?

Luându-mi inima în dinţi, aş fi putut striga toate acestea spre ferestrele deschise, sincer şi categoric, dar nici Timoşa, nici Liza n-ar fi aprobat patosul meu tragic, cât despre ceilalţi – ce să mai vorbim? Totul este stupid. Nici de la ferestre, nici de pe acoperiş, nici chiar din foişorul pompierilor din Medîn, nici chiar din turnul Kremlinului n-o să te-audă nimeni... Iar de pe bancheta moale a bătrânei noastre caleşti – nici vorbă: vocea este înăbuşită, întinderile nemărginite, şi oare măcar vrea cineva ca eu să-mi strig banalităţile şi să-i tulbur liniştea în acest câmp timpuriu de aprilie, care de-abia a scăpat de zăpadă, câmpul meu, împrejmuit de pădurea mea, spre care, şerpuind, se îndreaptă drumul meu...

De jur împrejur, totul este al meu. Chiar şi bătrânul Ignat, care şade pe capră, încovoiat cârlig de un beteşug neştiut, fostul bărbat frumos şi călău. Ce a izbutit el să facă la viaţa lui? Ce carnavaluri i s-au întipărit în memorie? L-am însurat cu o slujnică frumoasă, el n-a cutezat să nu dea ascultare, chiar mi-a mulţumit, ticălosul, însă curând, de bună seamă, a omorât-o. Toate semnele adevereau că el era ucigaşul. Dar nici ispravnicul poliţiei judeţene, nici ai casei, nici ai noştri, nici străinii n-au putut să dovedească nimic. Apoi i-a muiat în râu pe incendiatorii mei, şi-a însuşit bunurile francezilor morţi, şi se temea de mine mai rău ca de moarte, şi încă ceva... Astea-s toate carnavalurile...

Caleaşca alerga uşor pe nisipul jilav. Am poruncit să oprească şi să mă aştepte. Drumul cotea la stânga de-a lungul pădurii şi eu am pornit înainte fără să ştiu încotro şi de ce. Nu ştiu de ce mă grăbeam. Fireşte, urâtul meu neînsemnat şi modestele mele presimţiri familiale nu se pot asemui cu urâtul şi nălucirile suveranului, însă pentru mine şi acestea sunt de ajuns. Oare mult îmi trebuie să mă grăbesc, să mă sufoc şi să privesc cu groază meandrele drumului, pata din depărtare

strălucitor de albă pe fundalul câmpului negru care se apropia de mine? Am înţeles totul şi nu-mi dezlipeam ochii de la această pată. Sângele îmi bătea surd în urechi. Undeva, dincolo de copaci, a sforăit un cal. Călăul de casă picotea pe capră. Mergeam în întâmpinarea unui om în alb tot mai agale, tot mai agale. El înainta cu greu, ridicând sus piciorul de lemn, pletele-i cărunte fluturau în vânticelul de aprilie, barba căruntă, mustăţile cărunte atârnând în jos, cămaşa albă până mai jos de genunchi, faţa rotundă plină de zbârcituri... S-a apropiat şi a îngenuncheat cu grijă, lin, concentrat, parcă pentru totdeauna...

— Ridică-te, moşule, a zis Varvara istovită. O să răceşti la oase.

Bătrânul s-a ridicat. O cruciuliţă neagră se legăna pe pieptul lui supt. De la mică distanţă, pletele şi cămaşa nu mai păreau strălucitor de albe. Totul bătea în galben, aducea a degradare, a ruină...

— Ai isprăvit cu războiul? a întrebat Varvara. De ce m-ai speriat? Pentru ce ai venit?

— Să-mi recunosc vina, am vrut să mă căiesc, măicuţă şi stăpână, dar mereu, când am venit, mi-au spus că stăpâna e beteagă...

— Uite că ne-am întâlnit, a spus Varvara cu asprime. Ce doreşti?

— Să mă pocăiesc vreau, a spus bătrânul.

— Un singur lucru nu pricep, s-a încruntat Varvara. De ce mi-ai dat foc, de ce ai vrut să mă arzi? Eu ţi-am dat să bei şi să mănânci, nu te-am atins cu un deget...

Vânticelul se înteţea. Varvara simţea că o ia cu frig. Nu era mânioasă. Nu încerca nici mânie, nici milă. Doar o nelinişte nesfârşită şi presimţiri rele. Oare de acum, şi-a zis ea, o să suport aceasta până în vecii vecilor? M-am temut, m-am chinuit atât de mult, îşi zicea ea, iar când am dat nas în nas – nimic, nici ură, nici durere...

— Să mă ierţi, maică, a zis bătrânul, noi nu uităm mila dumneavoastră.

Şi nu-ţi dădeai seama dacă plângea în hohote sau râdea în bătaie de joc.

— Va să zică ai scăpat teafăr, a întrebat ea, răsuflând greu.

— Dumnezeu m-a scăpat.

— Da' Drîkin unde este?

— Cine să-l ştie? a zis bătrânul. Câţi n-au murit la război... Să mă ierţi, măicuţă...

Ea strângea în pumn o rublă de argint.

Iată cum s-a încheiat totul, simplu şi dezgustător, pentru că dinspre bătrânul incendiator adia un iz greţos de putreziciune. Iar dumneavoastră, stimate domn, zbieraţi despre egalitate, şi-a zis ea, gândindu-se Dumnezeu ştie la cine, dar în afară de suferinţă şi deznădejde ce i-aţi învăţat?... Şi din nou şi-a zis privindu-l pe bătrân: ăstuia oare ce carnavaluri i-or fi rămas în minte? În afară de acel carnaval – niciunul. Atunci când aştepta să vadă cum o să ies în goană din casa în flăcări, îşi zicea ea, cum o să mă târăsc la picioarele lui, o să-i implor cruţare, şi el va fi liber să mă lase în voie ori să mă ucidă, îşi zicea ea, şi mulţimea care vuia în jur îl aţâţa şi mai tare, îl înfierbânta mai dihai ca văpaia casei din Gubino, şi el se sufoca de mândrie şi teamă, îşi zicea ea. Dar nu simţea mânie...

— Să te ierte Dumnezeu, a spus ea şi i-a dat rubla de argint.

El a luat rubla, s-a întins cu buzele spre mâna ei, dar ea s-a dat îndărăt cu dezgust.

— Să mă ierţi, maică-binefăcătoare...

— Pleacă! i-a poruncit ea nerăbdătoare.

Nu simţea mânie. Ce mânie să mai simtă? Varvara tremura în vreme ce privea spinarea soldatului care se îndepărta – adversarul lui Bonaparte, cel care a salvat-o şi pe ea, şi pe Liza, şi aceste păduri în schimbul unui picior de lemn şi a unei ruble de argint din mâna rece a Varvarei.

Frigurile se înteţeau. Caleaşca mergea prea încet. Şi, colac peste pupăză, s-a pornit să plouă mărunt, nu ziceai că este ploaie de primăvară. Totul este al meu, şi-a zis ea surâzând, dar câţi oameni voi fi având? Am uitat să-i număr.

În sfârşit a ajuns, şi numaidecât, pe neaşteptate, ca întotdeauna, a picat ca din cer colonelul Priahin.

Izbutise să îmbătrânească, deşi, dacă îl priveai cu mai puţină atenţie, totul rămăsese ca înainte: ochii nordici decoloraţi, buzele împurpurate, baritonul insidios, şi pentru toţi avea pus deoparte câte ceva plăcut. Superficial, abil, fatal.

Cina cu noi, precum odinioară, şi zvonurile venite din Petersburg parcă prindeau întruchipare, însă el şi Timoşa se înţepau peste masă, precum odinioară, comparând tot mai mult avantajele serviciului militar cu viaţa liberă de moşier, şi toţi ne căzneam să ne cufundăm cu cap cu tot în această înfruntare, pentru ca, Doamne fereşte, să nu ne apucăm să vorbim despre consecinţele dezastruoase ale evenimentelor din Petersburg... chiar şi Timoşa, care, iată, de aproape trei luni purta otrava în sânge, încerca să ne arate ochi scăpărători, zâmbea, se înviorase, a scos chiar o foaie de hârtie şi a înşirat o coloană de cifre ca dovadă a dreptăţii sale, i-a făcut şi cu ochiul lui Priahin... şi s-a stins.

— Freamăt şi melancolie, am spus eu, boală de Petersburg.

— De ce credeţi? s-a strâmbat Priahin. Din pricina acestor treburi? Dumnezeule mare, da' n-are rost... Acum, slavă Domnului, totul s-a potolit cât de cât, totul evoluează normal... înverşunarea de la început a dispărut, credeţi-mă... Vă puteţi pune în locul suveranului?... Închipuiţi-vă numai cum arătau toate astea pentru el... ei, şi nouă doar ni se pare că era vorba de păreri deosebite, intenţii nobile, o mică revoltă acolo, divergenţă, ştrengărie, rătăciri... vă

închipuiţi însă... eu, de exemplu, de frică şi de groază, când totul s-a clătinat, aş fi dat ordin să fie toţi ferecaţi în lanţuri şi bombardaţi cu mitralii, cu mitralii... Dumnezeule mare, vă daţi seama, cum a scăzut pe capul lui? Într-un caz ca ăsta puteai să te scrânteşti... Acum însă nu-i decât o anchetă liniştită... Căci, Dumnezeule mare, doar a fost un complot!...

— Dar celulele temniţelor? a spus Liza.

— Ah, Lizocika, ce splendoare! a zis Priahin râzând. Poţi crede că este vorba de o plimbare cu iahtul, şi, hodoronc-tronc, celulele temniţelor.

— Aşa este, a întărit Timoşa puţin distrat şi s-a uitat la Priahin. Voiai să-mi spui ceva...

— Nu-i nicio grabă, avem destul timp, s-a eschivat Priahin.

— Fireşte, eu înţeleg, a spus Varvara, credeţi că aţi putea astăzi să vă lipsiţi de toate zorzoanele dumneavoastră sclipitoare, de panglicuţe, eghileţi, egrete? Dumneavoastră, acum, sunteţi într-atât de înglodat în asta, încât nu mai puteţi fi oprit... dumneavoastră acum, la moşia mea, aţi adormi pur şi simplu...

— Viaţa noastră vi se pare anostă, a spus Liza,, dar noi avem spaţiu, lărgime pentru cugetare, poate, mai sălbatic, dar natural...

— Au fost cu toţii încătuşaţi? a întrebat Timoşa parcă adresându-se sieşi.

— Dumnezeule mare, se poate una ca asta? De ce cu toţii? Păi, aproape nimeni... Of, cum v-aţi năpustit cu toţii asupra mea, a răspuns el. Viaţa de moşier, pacea binecuvântată... Credeţi că eu nu visez la aşa ceva... Credeţi că eu nu tânjesc să mă întorc la vatra strămoşească?...

— Reiese că ambiţia v-a sucit minţile, a spus Liza cu voce nehotărâtă. Da’ ce v-a adus la noi?

— Înseamnă că nu sunteţi deloc bucuroşi de vizita mea? a întrebat Priahin încet.

— Ba suntem, suntem bucuroşi, a spus Timoşa cu nerăbdare, ce vrei să zici? Însă, vezi,

trebuie să discutăm toate astea, deoarece *acolo* nu se află nişte oameni străini... şi deodată una ca asta...

— Oare deodată? a întrebat şi mai încet Priahin. Cum aşa *deodată*?

— Păi, a spus Liza, în sensul că ar fi putut, probabil, să-i pună să-şi dea cuvântul de onoare, de pildă, sau ceva de soiul ăsta...

Acum scriu cu uşurinţă despre lucrurile acestea, căci totul s-a isprăvit cu bine, deşi mă trec fiorii îndată ce îmi amintesc de acele şase luni nenorocite, care ne-au ţinut într-o frică şi neştiinţă dezgustătoare ce prilejuiau gânduri rele despre oameni respectabili.... Atunci însă i-am făcut lui Priahin semn cu ochii ca să nu insiste prea mult pe această temă, fiindcă Timoşa devenise palid, lăsase pana şi privea într-o parte, iar Liza se înfierbântase şi cu buzele ei subţiri rostea cuvinte ofensatoare...

Atunci Priahin a izbucnit în râs şi a spus:

— Nu ştiu de ce, în clipa asta mi-am adus aminte pădurea aceea, vă amintiţi? Câţi ani au trecut, dar parcă a fost ieri, când noi am ţâşnit din desiş, iar eu v-am zărit pe dumneavoastră. Dumnezeule mare, mi-am zis atunci, cât de frumoasă este hătmăniţa! – Şi a adăugat trist: Ce repede fuge timpul, neîndurător aş spune, nu-i aşa? Asta-i pentru mine cea mai tristă enigmă...

— Sau să fie eliberaţi din serviciul de regiment, a rostit Liza îndărătnică. De ce direct în temniţă?

— Ah, Lizocika, Lizocika, a zâmbit Priahin. Ce copilă eşti... Păi, Dumnezeule mare, trebuie să ştii să şi răspunzi...

— Şi ei ştiu să răspundă? a întrebat Timoşa fără interes.

— Trebuie să ştii să dai socoteală pentru faptele tale, a repetat Priahin, dacă eşti bărbat...

— Ce împrejurări perfide, a zis Liza.

În acel moment, Timoşa a spus cu asprime:

— Ai vrut să discutăm ceva...

— Nici măcar împrejurări, Lizocika, ci nenorocire, a gemut Priahin, curată nenorocire... – Şi s-a întors spre Timoşa: Nu-i nicio grabă, Timoşa, nu-i grabă...

Numaidecât, mi-am zis eu, Priahin se va ridica şi va spune: „Domnule Ignatiev, am venit de la Petersburg cu misiunea oficială de a vă aresta, fiind bănuit de complicitate...” Ce-o să fie? mi-am zis. Cum o să ne comportăm? Cum o să ne privească în ochi? De fapt, de ce nu ne-ar privi, dacă-i cu misiune oficială? mi-am zis eu. Şi mi s-a părut că aceste cuvinte funeste se şi îngrămădiseră pe buzele lui atât de tinere şi dintr-o clipă într-alta trebuiau să-şi ia zborul...

— Şi cum decurge ancheta? am întrebat eu alene. Continuă?

— Dumnezeule mare, a spus Priahin, strâmbându-se, păi totul s-a isprăvit, arşicele au fost adunate... Toate, toate... aşa, un flecuşteţ acolo.

Am oftat uşurată, ceea ce n-a scăpat privirii lui atente. A pus ceaşca pe farfurioară, a scuturat din cap, apoi a spus:

— Sper că doamnele ne vor ierta. Timoşa, ieşim puţin pentru o treabă de-a bărbaţilor? Pentru o clipă doar...

Şi s-au îndreptat spre uşa de alături. Priahin cu un lat de palmă mai în urmă. Unul înalt, adus de spate, cum abia acum observ, iar celălalt, dimpotrivă, drept, scund, strunjit dintr-un alt fel de material. Iată avantajul serviciului militar, mi-am zis eu atunci, al serviciului şi al hotărârilor ferme.

Într-adevăr, s-au întors curând.

Timoşa ţinea capul sus şi privea spre Liza surâzând.

— Colonelul Priahin m-a arestat, a rostit el din prag. De ce am mai trăncănit despre atâtea lucruri?

— Nu bate câmpii, a bubuit dojenitor Priahin. Comitetul imperial mi-a ordonat să-l aduc pe

Timoşa la Petersburg, şi Dumnezeule mare, ce arestare-i asta? Am fost chiar prevenit că nu-i vorba decât de vreo câteva întrebări fără importanţă... La început aproape că îi convinsesem să aduc răspunsurile în scris... Au fost de acord... eu mă pregăteam... şi acest, perfidul ăsta... eu le-am spus: e neplăcut, zic, să rupi omul de casă, să-l târăşti aici cale de cinci sute de verste, dar contele, acest pedant... să-l aduci, şi basta...

— Priahin, am spus eu, de ce n-ai spus de la început?

— N-am putut, a oftat el. Nu ştiu de ce mă gândeam că se va schimba ceva... într-un fel neverosimil... şi apoi de ce? Dumnezeule mare, păi noi, cândva, împreună, se poate spune în tinereţe... naiba mai ştie când... vorbe goale. Zic: eu ştiu despre Ignatiev numai lucruri bune... Tocmai de aceea trebuie să-l aduci dumneata, colonele Priahin... Poţi să-ţi tragi un glonţ în cap!

— Puteţi măcar să spuneţi adevărul? a strigat Liza. Aşa a fost?

— Pe sfânta cruce, Lizocika, Dumnezeule mare, a spus Priahin. Nu vă neliniştiţi. O să fiu lângă el... – şi a lovit cu pumnul lui puternic în masă.

Ce zile cumplite. Şi ce inoportună mi-a fost clarviziunea! Troica nedoritului curier special s-a îndepărtat de pridvor cu o repeziciune jignitoare. Dacă totul nu s-ar fi isprăvit cu bine, credeţi că aş fi putut să evoc, aceste întâmplări? L-am pierdut, l-am pierdut, îmi ziceam, nu se va mai întoarce. În dimineaţa următoare am condus-o pe Liza. A pornit în goană mare pe urmele lor cu o scrisoare pentru domnul Svecin. Am scris cu mâna mea cuvinte pline de înflăcărare cu trista speranţă că de vor ajunge la inima acestui om care acum pluteşte sus, el, pur şi simplu, mânat de nobleţea-i înnăscută, nicidecum sub influenţa unor amintiri vechi de peste douăzeci de ani, va pune o vorbă bună pe lângă cineva, undeva, acolo, la ei, şi ceva

se va petrece, ceva fără de care noi nu vom putea trăi mai departe.

„*Stimate domnule Alexandr Andreevici, împrejurări dintre cele mai extreme m-au silit să Vă scriu această scrisoare şi să risc s-o trimit pe Liza cu poştalionul ca să Vă înmâneze acest strigăt de ajutor adresat de două femei singure. Nu aş fi riscat nicicând să Vă împovărez cu rugămintea de a interveni pentru viaţa şi onoarea logodnicului fiicei Domniei Voastre dacă nu l-aţi fi cunoscut încă din anii adolescenţei şi nu i-aţi fi apreciat o faptă patriotică, aducându-i o laudă măgulitoare pentru el. Acum, în aceste împrejurări îngrozitoare, cunoscute Domniei Voastre, pe care noi toţi le trăim, a apărut şi numele lui. Asta s-a putut întâmpla fie dintr-o calomnie, fie dintr-o simplă neînţelegere, fiindcă eu cunosc viaţa acestui om încă de când era copil şi, în afară de adoraţia pentru suveranul nostru, nu am cunoştinţă ca sufletul lui să nutrească alte simţăminte. Nu mă îndoiesc că intervenţia Domniei Voastre ar putea să aibă o influenţă considerabilă când i se va hotărî destinul. Nu cutez să Vă împovărez mai mult fiindcă Liza, deşi pradă disperării, va izbuti totuşi să completeze clar şi convingător epistola mea scrisă în grabă.*

Cu speranţă în mărinimia Domniei Voastre,

Varvara Volkova.”

Abia am izbutit să isprăvesc scrisoarea, atât se grăbea de tare. Fără să-mi pun câtuşi de puţin nădejdea în cuvintele înflăcărate şi chiar în clemenţa Petersburgului, am început să mă pregătesc de tot ce era mai rău. Ştiam de ce sunt în stare oamenii când sunt investiţi cu drepturi supreme, cât de reci şi răzbunători sunt ei, temându-se pentru bunăstarea proprie, în plus

îndurând accese de frică ucigătoare. O, aceste adevăruri supreme în mâinile acelora sub ale căror picioare s-a clătinat duşumeaua fie chiar şi pentru o singură clipă!

În cea de a zecea zi, Liza s-a întors, trasă la faţă şi deloc dispusă pentru ironie. Tatăl ei a primit-o cu o bucurie neaşteptată. Şi el, şi doamna Svecina i-au purtat de grijă şi au îmbărbătat-o cum au putut. Timoşa fusese dus la fortăreaţă. Nu a fost cu putinţă să-l vadă, însă Alexandr Andreevici s-a dovedit o comoară, cu poziţia şi relaţiile lui. Chiar de a doua zi a liniştit-o pe Liza, spunându-i că, după cum a clarificat el, de fapt nu există niciun caz Ignatiev şi că foarte curând o să-l putem îmbrăţişa. „Nu-i meritul meu, a spus el, nu a trebuit să mişc niciun deget în apărarea lui, şi pe neaşteptate, cum ştia el, a surâs –, ar fi fost măgulitor pentru mine să mă pot socoti salvatorul logodnicului tău, şi, în general, să fac pentru tine un lucru cât de mic. Însă, ce n-a fost – n-a fost."

Am plâns cu Liza toată ziua. Nu, nu, nu am vărsat şiroaie de lacrimi necurmate şi inutile. Ele se adunau, se maturizau, presau dinăuntru, pleoapele se înroşeau, genele erau umede, cuvintele erau rostite cu greutate, cum se cuvine în clipa salvării de la o catastrofă inevitabilă.

Firește, îmi ziceam eu, fiica mea este de acum într-atât de înlănţuită de Timoşa, încât te-ai putea aştepta la o nenorocire, dacă destinul lui ar fi fost mai puţin norocos. Dar, îmi ziceam, oare cu asta totul s-a isprăvit? Oare aceasta era clipa aceea de purificare supremă, acea ultimă treaptă, peste care dacă ai păşit nimereşti în împărăţia veşnicei fericiri netulburate? Şi oare există astfel de clipe, sunt ele cu putinţă, îmi ziceam eu, aici în această viaţa pământească? Oare nu trebuie să ne pregătim pentru ceva care, puţin câte puţin, ne aşteaptă înainte, îmi ziceam, şi de care este inutil să ne dezicem? Oare vom fi trecut prin toate?...

Cugetam la toate acestea, priveam faţa slăbuţă şi hotărâtă a fetiţei mele maturizate şi care îşi ascundea gândurile şi puteam cu siguranţă să presupun că ea tocmai acum se şi pregătea pentru tot felul de surprize şi această şcoală a vieţii timp de şase luni, cu un final atât de cumplit, a călit-o şi a înnobilat-o. Cât de greu îi va fi, îmi ziceam eu, când îi vor înapoia comoara, această fiinţă fremătătoare, supusă umilirii, care chiar şi în clipele de fericire nu era izbăvită de melancolia opocinineană din ochi, şi ea, îmi ziceam, va trebui să strângă întregul nostru bun-simţ, acumulat în decursul multor secole, ca să poată să ţină piept acestei melancolii, care, vezi bine, nici ea nu era un moft şi nici întâmplătoare.

Abia spre seară, după ce se mai liniştise puţin, Liza şi-a adus aminte şi mi-a înmânat un plic de la domnul Svecin, pe care l-am desfăcut îndelung şi meticulos, încercând, spre uimirea mea, un fior de mult uitat.

„*Iubite prietene Varvara,*

scrisoarea Domniei Voastre a fost atât de neaşteptată, încât n-am putut s-o consider doar o simplă cerere de ajutor şi m-a tulburat nespus de mult. La aceasta, fireşte, a contribuit şi sosirea Lizei, datorată unor circumstanţe atât de nefericite, şi cu toate acestea ea mi-a apărut atât de matură şi inteligentă, şi, cum a remarcat Polina Borisovna, seamănă leit cu mine.

Să nu Vă faceţi griji cu privire la soarta lui Timofei Mihailovici. Pentru el lucrurile s-au aranjat mai mult decât prielnic. S-a comportat cu demnitate. Sinceritatea şi monologul lui cinstit au stârnit chiar compasiunea severilor membri ai Comitetului. Consider că peste o săptămână, după încheierea formalităţilor, veţi putea să-l îmbrăţişaţi. Nu a fost nevoie să depun eforturi, şi singurul lucru ce am izbutit să-l fac a fost să

şoptesc generalilor Levaşov şi Benkendorf cum acest tânăr, aproape un copil, cu hotărâre nestrămutată, a plecat din Moscova în flăcări ca să-şi salveze patria. Generalul Benkendorf, care, personal, nu-mi este simpatic, însă în ultimele luni a jucat nu tocmai rolul cel de pe urmă, auzind acestea, şi-a amintit propriile isprăvi şi chiar rătăciri din tinereţe, apoi şi înfăţişarea lui Timofei vorbea de la sine – era înfăţişarea unui om ferm convins de propria nevinovăţie. Iată de ce nu mă îndoiesc câtuşi de puţin de deznodământul favorabil al cazului său, deşi este îndeobşte cunoscut că pasiunile sunt încinse la incandescenţă, şi, cu toată mărinimia suveranului şi cu toate încercările lui de a fi extrem de indulgent, evenimentele sunt de aşa natură, încât, oricum ai întoarce-o, prin faţa ochilor membrilor Comitetului trece un şir de oameni nefericiţi care şi-au închipuit că sunt capabili să schimbe mersul istoriei...

Cei pe care ei i-au imitat cu atâta patimă şi-au dărâmat Bastilia lor în clipa când pasiunile naţiunii s-au consumat şi fortăreaţa le devenise netrebuincioasă. Noi nu ne-am atins de a noastră şi nu ne vom atinge încă multă vreme, şi nicidecum din lene, ci pur şi simplu fiindcă mai este nevoie de granitul ei rece în stare din când în când să răcorească, nu pe deplin, capetele înfierbântate, care visează la distrugere...

Este uşor să distrugi, însă pe urmă ce-i de făcut? Toţi se pricep să distrugă, să facă sângele să curgă, să spânzure, să cucereasca, să subjuge... Dar cum să mă facă pe mine fericit – nu ştie nimeni.

Li se prevede o pedeapsa dintre cele mai aspre, poate chiar prea aspră, din câte pot exista, însă intenţia de asasinare a ţarului şi harababura sângeroasă izvodite de ei cu sânge rece nu lasă niciun fel de speranţe trandafirii...

Vreau să Vă spun că scrisoarea Domniei Voastre m-a tulburat într-atât, încât fără voie în memoria mea a reapărut căsătoria noastră ciudată, nervoasă şi efemeră, şi amărăciunea de o clipă a zilelor trecute m-a silit pentru a nu ştiu câta oară să deapăn firul (expresia Domniei Voastre) înapoi, până la capăt şi să mă conving din nou că Dumnezeu, cel care ne dictează toate isprăvile, este întotdeauna drept şi mărinimos. Pesemne, fantezia Domniei Voastre, cu ajutorul căreia m-aţi zugrăvit, s-a dovedit cu mult mai talentată decât tabloul, iar raţionalismul Domniei Voastre m-a speriat şi mai mult, deşi acum îmi dau seama că totul nu este decât o reflectare palidă a vieţii noastre, a veşnicului duel dintre fantezia tumultuoasă şi granitul imperturbabil...

Am izbutit totuşi să scot portretul Domniei Voastre din ruinele Moscovei, şi el împodobeşte cabinetul meu şi, sper, va dăinui şi după mine.

Să-i spuneţi Lizei, deşi m-am străduit şi eu să-i sugerez în fiecare zi, că poate şi trebuie să vadă în mine un prieten, fie el şi nu prea fericit, ceea ce este firesc, dar care o iubeşte şi nu este definitiv doborât de prejudecăţile timpului.

Cu cele mai bune sentimente şi
întotdeauna la dispoziţia Domniei Voastre,

A. Svecin.”

Cât de necruţător a scris despre duelul dintre fantezie şi granit, de parcă pe lume n-ar fi existat nimic în afară de această bătălie, în care ne-am pierdut curajul! Cum va fi însă, îmi ziceam, apropiatul mai şi micile noastre pauze fericite legate de el?

Dar apropiatul mai n-a schimbat nimic în soarta noastră şi am rămas în neştiinţă până la mijlocul lui iunie, chinuite de temeri noi, căci cuvintele consolatoare ale domnului Svecin se

aflau în vecinătatea prevestirilor celor mai funeste. Totuşi Providenţa a fost şi de data aceasta milostivă, şi dintr-o brişcă prăfuită a sărit Timofei, şi Liza, care s-a nimerit la poartă, i s-a aruncat de gât... Domnea acea linişte ciudată de la amiază. M-am aplecat pe o fereastră de la etajul întâi. Ei se aflau exact sub mine, dar nu se auzea niciun sunet. I-am strigat. Au ridicat capul. Timoşa zâmbea, era drept şi chiar, pare-se, mai lat în umeri, şi, alături de el, Liza nu, părea decât o fetiţă. M-am grăbit în întâmpinarea lor.

Nu pot acum să evoc toate simţămintele încercate, nici măcar pentru trei zile. Memoria îmi este împăienjenită. De altminteri îmi aduc aminte de redingota călduroasă, încă de iarnă a lui Timoşa... faţa lui zâmbitoare, pământie şi bărbierită impecabil... şi un miros ciudat, necunoscut, care se împrăştia vijelios pe scară... Şi cu cât distanţa dintre noi se micşora, mirosul devenea mai puternic, a pătruns prin camere, în garderobă şi când, mai târziu, ne-am aşezat la masă, el emana din pâine şi din lapte; miros de temniţă umedă, lipicios, de neînlăturat, îmbibat cu disperare, mirosul descompunerii şi al morţii, şi al umilirii umane, dres în pripă cu nişte sfioasă apă de colonie franţuzească.

Să nu vă dea Dumnezeu să-l respiraţi nici măcar o singură dată...

PARTEA A PATRA

„S-Petersburg, august 14, 1826

Iubite Ignatiev,

Sper că ai ajuns cu bine şi i-ai găsit pe ai tăi pe deplin sănătoşi.

Acum, când totul a rămas în urmă, recunosc faţă de tine că în acest răstimp nenorocit de un an şi jumătate a trebuit să îndur, poate, mai mult decât în toţi anii. Mă vei întreba de ce? Păi, iată de ce. Oricât de diferite ar fi fost părerile noastre, ale tuturor, în privinţa anumitor lucruri, tu ştii prea bine la ce mă refer, dar şi tu, şi amicii noştri de mult nu sunteţi pentru mine doar nişte oameni întâlniţi întâmplător, ci, fireşte, ceva mai mult: am vorbit multe împreună, am băut mult, am trecut prin multe, şi eram legaţi chiar şi prin nepotriviri. Ce să-i faci, deşi Providenţa n-a izbutit să ne împace în păreri (înţelegi, nu-i aşa?), însă cu sufletul şi prin simpatia reciprocă am rămas neschimbaţi, şi iată că mie, cu atitudinea mea sinceră, într-o bună zi, mi-a căzut pe cap beleaua să-mi conduc batalionul ca să curm încercările lor deşarte!

Discuţiile la masă s-au isprăvit de mult, iar în locul lor au intrat în acţiune puterea, legea şi forţa. Eu mi-am susţinut întotdeauna convingerile cinstit şi demn, şi nu că am vrut să-i linguşesc ori că am fost făţarnic, însă a venit o vreme când am trecut contra lor, şi ei nu pot să mă învinuiască de perfidie. Îţi vorbesc despre asta pentru că tu m-ai consolat atunci, în drum spre Petersburg, când mi-ai spus că nimeni nu poate ridica mâna împotriva mea şi tu mă înţelegi, pentru că e mai bine aşa cum este, decât lupta fratricidă şi exemplul prost pentru oamenii noştri. Dumnezeu mi-e martor, eu nu le-am vrut răul, ei înşişi au ales îndărătnici după gustul lor, dar în faptul că tocmai

mie mi-a fost sortit să-i contracarez nu văd decât ironia tragică şi nedreaptă a soartei!

Mi-ai spus că m-ai iertat. Te cred. Dacă m-aş fi îndoit de cuvintele tale, nu m-aş fi apucat să-ţi scriu. Acum am rămas numai noi doi.

Sper că te-ai detaşat puţin şi ai izbutit să înţelegi totul, şi nu mai semeni cu acel arestat abătut, cum arătai în drum spre Petersburg şi, apoi, când ai intrat în ordonnance-haus*, încât inima mi s-a întors pe dos, dar nu puteam să fac nimic pentru a-ţi uşura suferinţele. Îţi spun cu mâna pe inimă ca nu arătai deloc bine, şi pe mine mă priveai cu dezaprobare, deşi, curând, te-ai convins totuşi că n-am fost rău intenţionat. Iar când te-am condus la întoarcerea din Petersburg, după scurta, primejdioasa ta şedere la temniţă, erai cu totul altul, şi îţi aminteşti cum ne-am îmbrăţişat? Eu îmi amintesc: frăţeşte, ca doi camarazi care şi-au făcut serviciul în gardă.*

După plecarea ta, în mine totul s-a schimbat pe neaşteptate. Mi s-a făcut chef, dragă prietene, de libertate, să mă duc la dracu', să mă întorc la vatra părintească. Şi înainte simţeam această atracţie, dar parcă nu era firească, nu era serioasă, dar acum am tresărit şi parcă mi s-au deschis ochii. Ce înseamnă asta, mi-am zis eu, cât o să mai trag din greu în acest jug de lux? Şi acum, mort-copt, o să smulg retragerea cu dinţii şi o să plec la copilaşii mei, spre întinderile libere.

Mă bucur pentru tine. Ce bine că eşti slobod. Dumnezeu nu a admis să se facă o nedreptate. Să uiţi acest vis urât de scurtă durată. Îndată ce voi obţine retragerea, voi veni degrabă la tine şi nu va trebui să mă grăbesc nicăieri, şi atunci o să vorbim pe săturate, o să ne aducem aminte... Să-i spui Varvarei Stepanovna că sunt îndrăgostit de ea din clipa când ne-am întâlnit în pădure, iar Lizocika ta este pur şi simplu un înger.

Te îmbrăţişez de trei ori,

al tău

Priahin.”

„S-Petersburg, octombrie 21,1826

Prea iubite Timoşa,

Deocamdată n-am primit răspuns de la tine, dar aştept cu răbdare, cunoscând capriciile poştei noastre. Presupun că tu şi Liza aţi realizat intenţiile voastre preaplăcute. Bravo! Ia exemplu de la mine: aştept pe cel de al şaselea moştenitor, iar primii cinci sunt sănătoşi şi plini de vigoare. Fie ca ei să trăiască în belşug, să nu aibă parte de copilăria şi adolescenţa mea petrecute aproape în sărăcie. Ar fi trebuit, fireşte, să aştept scrisoarea ta, dar n-am mai avut răbdare, deoarece, într-o zi, făcând ordine prin hârtiile vechi, am găsit câteva care te privesc şi pe tine. Fireşte, nu pot spune că e literatură înaltă, Dumnezeu nu mi-a dat acest har, sunt totuşi jurnalele sugestive ale vechiului tău prieten Priahin, în care a prezentat sincer câteva zile din gloriosul nostru trecut, trăit împreună. Citeşte, râzi şi te întristează.

Acum totul se află în trecut şi parcă nici n-a fost, totuşi, orice ai spune, el este viaţa noastră, nu-l poţi arunca. Evident, eu am citit toate astea şi mi-a fost necaz că n-am avut răbdare să notez totul mai cu de-amănuntul şi pe parcursul întregii campanii, însă acum regretele sunt inutile. Am recitit aceste însemnări, am râs şi am plâns, zău, şi mereu te aveam în faţa ochilor: tu, cel din vremurile de demult, copil încă, ironic şi impulsiv, în stare chiar de a săvârşi o nesocotinţă, dacă ţi s-ar fi părut că asta-i o dovadă de nobleţe, apoi, tu, cel de astăzi, bărbatul matur, care ai cunoscut şi temniţa şi multe altele, şi, mai ales, ţi-ai dat seama că într-un stat trebuie să trăieşti

respectându-i legile, căci altfel se stârneşte anarhie şi dracu' mai ştie ce...

Îţi aminteşti cum ne-am îmbrăţişat? De trei ori, frăţeşte, precum militarii din gardă, căci acum am rămas doar noi doi.

Chestiunea cu retragerea mea înaintează treptat în direcţia dorită de mine. Slavă Domnului! Să se termine mai repede! Ce-mi trebuie mie toate astea? Aceşti epoleţi, gulere, manşete, eghileţi şi altele? Căci doar am văzut cum au smuls epoleţii în iulie, pe câmpul de paradă, şi au frânt săbiile deasupra capetelor... Înseamnă că toate astea nu fac o para chioară. Desigur vor fi şi pierderi şi în primul rând leafa de colonel, da, însă ai şi o sumedenie de cheltuieli, căci dacă nu pui din banii tăi, câştigaţi cu sudoarea frunţii, nu supravieţuieşti în gardă. Pot oare eu să mă iau la întrecere cu alde Bobrinski şi Zubov? La mine în sat sunt ca un prinţ, şi oamenii mă iubesc; apoi, după toate câte s-au întâmplat, mi s-a făcut lehamite de Petersburg.

Te las cu bine, frate, citeşte şi amuză-te, dar să nu râzi de mine: ţi le trimit din toată inima, am scris cum m-am priceput.

... Rastatt, 1 ianuarie 1814

Doamne, binecuvântează începutul anului nou, fericeşte lumea cu pacea Ta şi ne întoarce pe noi glorioşi în braţele părinţilor şi copiilor noştri...

Aşa mă rugam când m-am trezit.

Ieri, în jurul orei douăsprezece din noapte, doar ce adormisem, Demianov a trimis pe cineva să mă cheme ca să petrecem împreună anul care îşi lua zborul şi să întâmpinăm tot împreună pe cel nou cu o sticlă de şampanie... Dar somnul ce mă învăluise era atât de dulce, încât am refuzat să mă duc. Astăzi de dimineaţă, după obiceiul statornicit, m-am dus să-l felicit pe Kikin, pe amintitul Demianov, pe contele Sivers, pe Akliceev. De aici

am plecat toţi la biserică, unde am ascultat liturghia şi Te Deumul, preotul şef a ţinut o predică, iar când am ieşit, fiind îmbrăcat doar cu tunica, am îngheţat binişor: se lăsase un geruleţ zdravăn, ba mai bătea şi un vânt spurcat.

Am luat prânzul la galeria de artă din localitate. Zvonuri: Jerebţov, şambelanul titular îi aduce suveranului cheile Danzigului. Fireşte! am băut cu toţii şi pentru asta, fiindcă garnizoana din Danzig, în frunte cu Rapp, s-a predat şi totul a fost capturat.

Gerul stăruie. Nu există loc de trecere peste Rin. Am prânzit, am prânzit şi prânzul s-a transformat treptat în cină – aşa-i viaţa noastră. Timoşa Ignatiev bea puţin, şi, poate, de aceea totul se învârte în jurul lui, ori, poate, temperamentul lui îi stârneşte pe toţi, ori, poate, tinereţea. În orice caz, el se zbenguie, glumeşte, şi toţi râd, iar când tace – toţi beau, şi el, printre ei, o duce ca în sânul lui Avraam...

Şi când au început tot felul de discuţii, de una, de alta, ceea ce mie nu-mi place câtuşi de puţin, tot felul de asemuiri între viaţa noastră şi a francezilor şi tot felul de bazaconii revoluţionare, eu i-am întrebat ce găsesc bun în asta şi aşa mai departe... Atunci toţi s-au năpustit asupra mea, dar fără răutate, iar Akliceev a spus: „Domnilor, nu vă atingeţi de Priahin, i s-a născut un băiat”. „Exact, am spus eu, mi s-a născut un băiat. Şi trebuie să-l hrănesc, iar în revoluţii nu-mi pun speranţe.” Şi, fireşte, Timoşa a fost primul care s-a înfierbântat, dar numaidecât, slavă Domnului, Reinhilde i-a făcut un semn, chemându-l, iar el a sărit de la masă ca şi cum pornea la atac, atâta ardoare i se citea în privire... În pasiunile galante se înflăcărează de parcă ar fi la luptă, iar când, de pildă, lângă Viena, am dat năvală peste poziţiile franţuzeşti, m-am uitat la el şi faţa lui era însufleţită ca înainte de o întâlnire amoroasă. Pe urmă chiar i-am spus: „Timoşa, nu-i bine să te înflăcărezi într-atât când

porneşti la atac. Întâi de toate – să-ţi păstrezi sângele rece. Crede-l pe un bătrân oştean...”

Rastatt, 2 ianuarie

Nici nu-ţi vine să crezi că nu demult noi ne retrăgeam blestemând prin câmpia rusă, iar acum, aşa, ca printre altele, cucerim cetăţile inamicului. Nu vreau să mă laud spunând că e uşor. Pierderile sunt mari, dar nu se pot compara cu vremurile de odinioară!

Seara m-am prezentat totuşi la Demianov să bem ceai şi punci cu rom şi să ascult tot felul de discuţii plictisitoare între două partide divergente. Pe de o parte, maiorul Akliceev, sufleţelul nostru, zeflemist, dar inteligent şi gras, colonelul Kikin, căpitanul Zubov şi Timofei Ignatiev şi încă alţii, iar pe de alta – Demianov, care nu atât discută, cât îi întărâtă pe toţi ceilalţi, locotenent-colonelul Schefler, colonelul Platov... Fireşte, Timofei, la cei optsprezece ani ai lui, are capul doldora de tot felul de prostii. Eu, însă, tac şi ascult, pentru că partidul lui Akliceev susţine adevăruri frumoase, dar nefaste, iar adversarii lui se preocupă de ceea ce este veşnic, deşi nu este întotdeauna îmbucurător. Discuţiile ţin cât ţine şi ceaiul, cum se spune, la început, pe urmă însă începe zbenguiala.

Când m-am întors acasă, am scris, ca de obicei, scrisoare lui taica şi celorlalţi. Să dea Dumnezeu ca anul acesta să fie norocos pentru mine, să mă întorc cu bine acasă, iar Europei întregi să-i aducă pace.

Rastatt, 3 ianuarie

Am luat prânzul şi am mâncat plăcintă la Tişin. Am hotărât că azi este ziua lui onomastică,

aşa, ca să râdem, şi, sub acest pretext, nu ne-am zgârcit la şampanie.

Iată, de-abia m-am întors din nou de la Tişin. Am gustat ceva, am băut punci, şi de cină n-am mai avut chef. Înainte de culcare mi-am adus iar aminte de hătmăniţa aceea stând la foc într-o pădure din gubernia Kaluga... Doamne, ce ochi avea! S-a dovedit că era vecina lui Timoşa. Iată cum sunt femeile noastre!...

Rastatt, 4 ianuarie

Aici ne-am obişnuit binişor cu punciul, cu şampania şi altele de tot felul, însă va trebui totuşi să ne mişcăm şi să ne luptăm, numai să construiască odată podul peste Rin. Atunci discuţiile se vor potoli, Reinhilde, fata de optsprezece ani, va dispărea din ochii noştri: şi buzele ei groase, şi dinţii strâmbi, şi şoaptele prin colţuri, şi aluziile... Ea ştie că suntem aici pentru scurtă vreme, şi astfel se ţine scai de noi şi mai înviorează puţin viaţa noastră de ostaşi prin cochetăria ei simplă, drăgălaşă.

Îmi amintesc cum râdea franţuzoaica aceea de la Moscova, când eu mă însănătoşisem şi locuiam în nu ştiu ce grădină, printre păsări, nu ştiu de ce... Curată nebunie. Louise Bigard. Ea a fost martora dezonoarei mele, mi-a spălat rana ruşinoasă, şi, în timp ce făcea asta, faţa ei era concentrată şi severă. Acum pot să spun: am fost rănit de un răufăcător în coapsă, da' ce coapsă? Pur şi simplu în şezut, cu o furcă... Şi tânăra franţuzoaică, creată pentru desfătări, mi-a şters şezutul cu o cârpă muiată în spirt! Aşa ceva nu se poate uita!... Dacă răzbim până la Paris, am s-o caut. Oare de ce o fi fost atât de neînduplecată în noaptea aceea la Moscova? O fi dezgustat-o rana mea? Cred că de felul ei era, cu adevărat, severă.

Am vrut să discut despre ea cu Timoşa, dar el a tăcut fără să scoată o vorbă.

Rastatt, 5 ianuarie

Ieri, căpitanul Zubov ne-a ospătat pe toţi cu gâscă pe varză ca la noi. Cinstit vorbind, mi s-a cam făcut lehamite de delicatesele bucătăriei de campanie germane şi belgiene, şi Zubov a hotărât să ne răsfeţe pe toţi. Cu acest prilej, cum se obişnuieşte, s-a început cu vodcă, pe urmă totul s-a amestecat: şampanie, vin de Moselle, iar pe deasupra – punci, rom. Tuturor le ardeau ochii, iar limbile erau de nerecunoscut. Gerul se mai ostoise, s-a pornit să ningă, în sfârşit, se putea restabili traversarea, şi acest lucru, de asemenea, i-a înfierbântat pe toţi.

Pe neaşteptate, Zubov a invitat la masă câteva femei, astfel încât noi ne-am mai subţiat şi ne-am mai strâns puţin. Erau stăpâna casei cu fiica ei, cu Reinhilde, şi sora proprietăresei – Ilse. Proprietăreasa avea în jur de patruzeci de ani. Este drăguţă, dar rece, despărţită vremelnic de soţ şi aşa mai departe. Ilse are aproximativ douăzeci şi trei – douăzeci şi patru, bust frumos, veselă, mereu pornită pe râs şi nu se dădea în lături să susţină o conversaţie periculoasă, dar, cum a observat maiorul Akliceev, aceste femei voioase, de obicei, sunt greu accesibile, precum trecătorile alpine, simplitatea lor nu este decât o aparenţă, iar temperamentul de asemenea. Cu totul altceva este Reinhilde: ea cochetează pe furiş, înţeapă insesizabil, dar adânc, îşi ascunde privirea, dar uneori aruncă nişte ocheade pe sub gene de te dau gata...

În timpul campaniei am văzut sumedenie de femei, multe erau generoase la privirile noastre semnificative, şi polonezele focoase, şi nemţoaicele blânde, toate, şi Reinhilde nu e mai

grozavă ca altele. Şi pe deasupra, dacă n-aş şti cum se denaturează vederea noastră sub influenţa gâştei şi vodcii!... Timofei Ignatiev şedea exact vizavi de ea şi, chipurile, bea, mânca, discuta când cu unul, când cu altul, eu însă vedeam cum râdea numai pentru ea, arătându-şi dinţii albi perfecţi, cum îşi scutura pletele negre, iar când ridica paharul, îndoia mâna în aşa fel, încât ea să observe că el închină pentru ea, iar ea, şmechera, observa totul...

Iar eu? Dumnezeule mare, eu n-am izbutit să domnesc la moşia mea din gubernia Penza, să mă desfăt pe îndelete, şi cum aş fi putut? Căci sunt rupt de acasă, oare de câţi ani?!... Ce bine era vara, când mă trezeam în camera mea, şi prin ferestrele deschise intrau în adevăratul înţeles al cuvântului crengile de măr, cu foşnetul şi cu parfumul lor! Eu stau întins; aud larma scumpilor mei Vasenka şi Nastenka, şi Prohor se foieşte la uşă, nu se hotărăşte să intre cu cafeaua, şi păsările cântă...

Rastatt, 6 ianuarie

M-am sculat foarte devreme, nu se luminase de ziuă, am scris acasă scrisoarea de rigoare, apoi mi-am băut ceaiul. Zvonuri: cică Talleyrand a sosit la Basel pentru tratative. I-am dat lui Brejinski caleaşca mea, s-a dus împreună cu Schefler la Baden să aducă solda. Spre seară am citit ordinul comandantului referitor la trecerea peste Rin şi în special la locuitorii Badenului, ca să se poarte bine cu francezii, căci de pe acum s-au strâns o puzderie de plângeri. De ai noştri sunt foarte mulţumiţi şi îi primesc bine. Înainte de plecare, Brejinski a dat pe gât în tovărăşia camarazilor un pahar de punci bun, ba a mai luat şi pe drum o sticlă din minunatul meu rom. Akliceev, nu ştiu de ce, mi-a trimis şase sticle de şampanie. Mi-am cercetat caii de călărie. Băiatul se coseşte. Am poruncit să fie toţi potcoviţi în vederea plecării.

Rastatt, 7 ianuarie

Pe nouă este ziua onomastică a lui Masalov, dar, întrucât pe nouă este plănuită traversarea Rinului, am sărbătorit onomastica astăzi. A dat o masă excelentă, au participat mulţi invitaţi, ai noştri, care plecaseră la Baden, au ajuns când tocmai se aduceau bucatele, era multă veselie, băieţii se zbenguiau, se bombardau cu cocoloaşe de pâine şi cu dopuri, şi cel mai mult pe bietul Parenţov.

Corpul întâi traversează mâine, iar noi poimâine şi mergem la Hagenau. Zvonuri: lordul Welligton i-a bătut zdravăn pe francezi, 10 000 de prizonieri.

Seara am trecut din nou pe la Masalov. Prin toate colţurile băieţii jucau cărţi. Am băut vreo două ceşti de ceai şi una de punci, pe tăcute, lângă uşă – şi iată-mă în halat, mâzgălind hârtia. Oare când ne va blagoslovi Dumnezeu cu pacea? Oare nu pentru pace ne rugăm lui?

...Nici eu nu ştiu de ce mi-am adus aminte de Louise, franţuzoaica aceea. A trecut mai bine de un an şi jumătate, oare n-o fi dorul celor ce îşi trăiesc viaţa prin bivuacuri? Închid ochii şi o văd limpede: scundă, cu părul castaniu, pieptul lins, ochi căprui, în ochi – un drac, un drăcuşor francez plăpând şi isteţ, aşa îmi aduc aminte. Situaţia era tristă, şi noi toţi atunci, în vremea aceea, parcă nu eram în apele noastre, altfel cine ştie ce întorsătură ar fi luat lucrurile...

„Prea bine, i-am spus ieri lui Zubov, în cadrul unei discuţii, o să dea Dumnezeu şi o să ajungem la Paris, acolo o să încercăm contese şi baronese franceze.” „Abia ne aşteaptă”, a râs Akliceev. „O să vedem atunci, am zis eu, cred că vor fi bucuroase.” „Acum tocmai asta te preocupă, Priahin?” a întrebat Brejinski... Atunci mi-am adus

aminte de Louise şi am spus enigmatic: „Am o cunoscută, cântăreaţă, dacă o găsesc nu-mi mai trebuie nicio baroneasă...” Şi i-am făcut cu ochiul lui Timoşa. Bogătaşul din Kaluga s-a tulburat, dar n-a scos o vorbă. Eu nu-s amator de tot felul de nebunii, şi mi-am zis că n-ar fi rău s-o întâlnesc, într-adevăr, pe Louise şi să trăiesc o bucată de vreme viaţa paşnică din Paris... Şi această prostie m-a prins serios de tot, şi chiar îmi făcusem obiceiul, când adormeam, să-mi închipui cum ne întâlnim pe ruinele Parisului şi cum arată ea la faţă. „Ei, o cântăreaţă este cu totul altceva, a spus Akliceev, căci nu-i lucru serios să te bizui pe contese.” „Întocmai, a spus Sivers, s-ar putea sfârşi cu târfuliţe obişnuite...” Şi aşa mai departe, obişnuitele discuţii deşucheate când se lasă noaptea.

...Iată că masa este pusă, trebuie să gust ceva pentru somnul care o să vină...

Rastatt, 8 ianuarie

Azi de dimineaţă m-a durut rău burta, aveam nişte crampe cumplite, nici nu ştiu să mai fi suferit aşa vreodată. Am băut vin cu nucşoară şi ceai din cel mai tare, vreo patru ceşti, fără frişcă, dar nimic nu mi-a ajutat şi m-am chinuit până la prânz. Însă trebuia să ne pregătim pentru ziua de mâine. Podul încă nu-l întinseseră din pricina dezgheţului şi a nivelului ridicat al apei, însă primul nostru corp de armată a trecut totuşi cu bărcile, iar cavaleria cu poduri plutitoare.

Zvonuri: cică suveranul a trecut Rinul încă de la 1 ianuarie, şi este extraordinar: anul trecut, în această zi, a traversat Nemanul, iar acum Rinul. Am luat prânzul acasă, şi proprietăresele mele m-au doftoricit cu dulceţuri şi lichioruri amare şi mi-au interzis să mănânc ceva, totuşi m-am sculat

de la masă destul de sătul şi mult mai sănătos decât mă aşezasem.

Seara m-au vizitat Ignatiev cu Schefler, iar mai târziu Akliceev. Am băut câte o ceşcuţă de punci pentru fortificarea stomacului, iar pe urmă am discutat despre fericirea vieţii paşnice de la ţară în sânul familiei dragi, ne-am rugat lui Dumnezeu pentru o pace avantajoasă şi astfel, pe neobservate am mai tras o ceşcuţă, şi încă una... Timoşa mi-a iertat totul, şi observ chiar o oarecare stinghereală din partea lui, pentru că m-a silit cândva să ne duelăm în astfel de timpuri.

Fireşte, noi avem păreri diferite în legătură cu multe lucruri, şi el, ca temperament, este un adept înflăcărat al proiectelor extravagante ale lui Akliceev, dar el este sincer, bun, gata să dea totul pentru un prieten, lucrul cel mai important, iar celelalte vor trece. Am observat că partidul lor nu este preocupat de soarta Rusiei, ci de justeţea proprie, se ostenesc pentru ei, însă noi – noi vrem ca Rusia să înflorească aşa cum este, nu după măsurile franţuzeşti. Când o să-l îngenunchem pe Bonaparte, să vedeţi ce bine o să fie la noi! Ce trai o să ducem!

Lauterburg, 9 ianuarie

În sfârşit am trecut Rinul, şi acum iată-ne pribegind prin Franţa! Cine îşi putea închipui la începutul războiului că vom ajunge atât de departe înfrângând trupele duşmanului. Dumnezeule mare, ce fericire! Ieri ne aflam încă la Rastatt şi ne luam rămas-bun de la gazdele noastre, de la Ilse şi Reinhilde! Slavă Domnului, totul s-a isprăvit curat şi nimeni nu are motive de întristare... Timoşa i-a pupat în grabă mâna Reinhildei, s-a întors şi a pornit spre cal fără să privească măcar o dată îndărăt, ridicându-şi capul cum ştie el. La cei douăzeci şi cinci de ani ai mei, având familie, este

târziu să te îndrăgosteşti astfel, deşi Dumnezeu ştie ce a fost între ei.

Ieri am întreprins un atac furtunos şi scurt asupra unui detaşament de vreo sută de dragoni rătăciţi şi înnebuniţi. I-am strivit năvalnic şi i-am risipit, după care n-a mai răspuns la apel Diakov. Fie-i ţărâna uşoară! Cât de repede se întâmplă toate! Dacă ar fi să-i numărăm pe toţi cei căzuţi am avea în faţă un tablou cumplit, mai bine să nu-i numeri – îţi piere tot curajul. Ignatiev era tot numai sânge, dar, pesemne, ca să-şi învingă tulburarea, a descălecat încet, şi-a făcut de lucru îndelung cu scara de la şa, noi l-am înconjurat degrabă, dar s-a dovedit că sângele era străin.

Seara am ajuns la Saarburg şi pur şi simplu ne-am prăvălit în camera întunecoasă şi rece, care ni se repartizase. Şi numaidecât în imaginaţie mi-a apărut Louise. De bună seamă că eram un mare dobitoc şi prea plin de mine, socotind că primul cuvânt al meu o va face pe madam Bigard să leşine – şi gata, va fi a mea. Nu, aşa ceva nu se întâmplă. Femeia nu se poate deschide dinaintea ta la cel dintâi compliment. Trebuie să ştii să aştepţi şi să ataci pe furiş şi fără să te agiţi. Şi doar au existat semnale din partea ei, însă eu nu le-am înţeles. Ce semnale? Da' parcă există cuvinte ca să le poţi descrie? Un gest întâmplător, mişcarea degetelor, a sprâncenelor, intonaţia, o privire iute, indiferenţa aparentă, înflăcărarea pe care o simţeaţi amândoi – ce sunt toate astea?

Acum, amintindu-mi toate aceste nimicuri, îmi dau seama clar că nu i-am fost indiferent, şi cine ştie ce s-ar fi întâmplat dacă aş fi fost mai răbdător şi mai delicat... De altminteri, în acest bivuac blestemat, câte nu îţi trec prin minte!

„S-a îndrăgostit de un domn din Moscova, mi-a destăinuit neglijent Timoşa. El ne-a hrănit, ne-a dat adăpost, iar ea s-a îndrăgostit de el..." „Închipuie-ţi, am spus eu, o s-o întâlnim la Paris! E plăcut, este ca o rudă." „Ba bine că nu, a zis el

râzând, asemenea comprese de care ţi-a pus ea apropie...” Şi s-a acoperit aproape până peste cap şi s-a adâncit în lectura lui la o singură lumânare.

Nancy, 14 ianuarie

La ceasurile 1 după-amiază am intrat în marele şi splendidul oraş Nancy. Se spune că numai prin numărul locuitorilor cedează în faţa Parisului, dar prin poziţie şi prin clădirile frumoase nu este mai prejos decât capitala.

De dimineaţă a fost un geruleţ straşnic, rusesc, dar spre amiază soarele încălzea cu toată puterea – Franţa! Ne plimbam prin oraş şi ne minunam de frumuseţile lui şi de mulţimea cerşetorilor, şi nişte puştani zdrenţăroşi, văzându-ne, strigau: „*Vive le roi Alexandre!*” Timoşa râdea şi le spunea: „Hei, voi, trădătorilor! Strigaţi: «*Vive Napoleon!*»”

Zvonuri: Blücher a fost atacat ieri de Napoleon şi chiar alungat din Brienne, dar, primind ca întărituri corpul de armată al lui Sacken, l-a burduşit zdravăn pe mişel, a ocupat din nou Brienne şi a capturat câteva tunuri şi prizonieri. Şi noi bănuim că mâine vom avea serios de lucru. Doamne, îndură-te de noi...

Chaumont, 25 ianuarie

Dumnezeule mare, ce devastată este ţara asta! Nimic nu se găseşte. Locurile pentru înnoptat sunt reci ca nişte morminte. Nici nu se poate asemui cu Germania! Totul aici este infect şi dezolant. De-abia am ajuns în această aşezare. De frig, nici nu-mi trece prin cap ce să scriu. Aici se va face traversarea peste Sena, şi, dacă ne va ajuta Dumnezeu, mâine vom fi pe malul celălalt. Vai, oare peste câte fluvii trebuie să trecem ca să ne

întoarcem pe meleagurile natale. Nu-i pizmuiţi pe francezi: zău, nu merită câtuşi de puţin să fie lăudaţi şi nici imitaţi.

Nemaisuportând frigul, am plecat să-l căutăm pe Schefler şi acolo i-am găsit pe toţi ai noştri lângă cămin. Aceste cămine franţuzeşti, lua-le-ar dracu', nu încălzesc niciun pic, sunt făcute doar de ochii lumii, însă când toţi se îmbulzesc în faţa flăcărilor se face mai cald, şi noi ne-am alăturat lor, apoi a apărut şi nişte vodculiţă, astfel încât dispoziţia s-a mai ridicat niţeluş, şi puteai să stai aşa la nesfârşit, dacă din nou n-ar fi început vechile discuţii: cine-i mai bun şi unde-i mai bine, cine şi prin ce este superior, şi din nou despre robia rusească! Care robie, proştilor?...

Ne-am întors la noi posomorâţi şi tăcuţi. Am dat gata o jumătate de sticlă de vodcă şi ne-am trântit să ne culcăm până ce n-a ieşit căldura din noi... Înainte ca somnul să mă cuprindă, i-am spus lui Ignatiev: „Ascultă-l pe bătrânul oştean, nu chinui calul, de ce naiba cari sacul ăsta cu cărţi după tine? Şi mie îmi plac cărţile, dar acuma e război." El a dat din mână, ori poate mi s-a părut.

Mery, 29 ianuarie

Sena e îngustă şi murdară, nu îndrăznesc s-o compar cu niciunul din râuleţele noastre. Stăm de două zile. Ni s-a dat o cocioabă ţărănească mizerabilă, intri direct din curte, n-are tindă, gazdele n-au nimic, şi noi ne-am aşezat la gura căminului. Nevasta gazdei e o neroadă, iar el – un mitocan, l-am făcut cu de-a sila să-şi scoată pălăria...

Chateau Pont sur Seine, 31 ianuarie

Ieri s-a dat o luptă aprigă! Avangarda în frunte cu Palin s-a bătut toată ziua lângă Nogent, şi de-abia spre seară au izbutit să ocupe jumătate până la pod, iar Regimentul 25 vânători a avut pierderi mari şi comandantul lui, colonelul Vetoşkin, un ofiţer vestit şi brav, a fost ucis, păcat, mare păcat – a lăsat familia şi soţia.

Şi iată-ne în castelul în care a locuit întotdeauna Maria Letizia, mama lui Napoleon, dar în castel nu întâlneşti nici urmă de splendoare, este pustiu şi părăginit, nu mai locuieşte nimeni în el. Mai bine am fi stat într-o casă ţărănească simplă cu stăpân, unde mai puteai găsi câte ceva, aici însă nimic, nici măcar o bucată de pâine. În castel totul este spart, rupt, au rămas câteva farfurii de porţelan, dintre cele mai obişnuite. Se vede că doamna maica lui Bonaparte a cărat totul cu ea...

Lângă Nogent, Schefler a fost găurit în coapsă de schija unei grenade, şi l-au dus... Nu cârtesc, doar sufăr în tăcere, mă rog lui Dumnezeu să mă păzească pentru Nastenka şi Vasenka şi pentru Gheorghi, cel de al treilea copil al meu, care, cândva, se va îngriji de gloria Rusiei.

Timofei Ignatiev umblă cu capul pansat. N-a mai zâmbit de mult cum zâmbea cândva Reinhildei. Nu mai are cui şi nici motiv... Este de mirare cum aceleaşi împrejurări îi aduce pe toţi pe picior de egalitate. De mic copil, eu mă speteam muncind la câmp, fiecare bucată de pâine era numărată, pe când Timoşa se scălda în unt, iar acum suntem toţi la fel: murdari, posaci, ne rugăm în taină să scăpăm cu viaţă, să trăim până la sfârşit şi să ne întoarcem acasă... A ajuns şi la noi vestea că Ludovic al XVIII-lea s-a adresat poporului francez cu o proclamaţie, prin urmare, Bonaparte – gata, la pensie!

Azi-dimineaţă m-am trezit cu o senzaţie de bucurie. Ce-o fi însemnând asta? Încetul cu încetul mi-am amintit un vis minunat, se făcea că mă trezesc la mine acasă şi nici pomeneală de război.

Şi îmi continuu visul... Stau întins în patul moale şi cald, ferestrele sunt larg deschise, şi mărul de anul trecut priveşte în cameră. Este înflorit. Va să zică este primăvară! Ce desfătare!... Mi-e lene să întind mâna ca să trag de şnur, însă trebuie. Şi Prohor aduce cafeaua fierbinte cu frişcă şi o gogoaşă rumenă. Se aude zumzet de albină. „Cât e ceasul?" întreb. Opt! Am o zi întreagă înainte. Prin fereastră răsună glăsciorul Nastenkăi. Îndată o să mă scol, o să ies pe verandă şi o s-o sărut pe frunte... straturile de flori din faţa pridvorului au fost năpădite de buruieni, trebuie să dau poruncă să fie plivite, trebuie să vizitez curtea câinilor... sunt multe treburi de făcut. Anna Borisovna mă aşteaptă la ceai şi se înroşeşte toată când îmi fac apariţia. La cei douăzeci şi doi de ani ai ei arată de optsprezece. „De ce te-ai înroşit?" o întreb eu viclean. „Nu m-am înroşit", zice ea în şoaptă, dar se înroşeşte şi mai tare şi se uită la copii...

Nicăieri nu-i mai bine decât la tine acasă! Unde sunt toate astea? De ce m-am trezit în castelul Letiziei Bonaparte pe o laviţă rece şi oare ce vor găsi ordonanţele noastre descurcăreţe pentru micul dejun? Nu se ştie, poate din nou va trebui să ne mulţumim cu scrumbie şi omletă. Iar ce va fi mâine, nimănui nu-i este dat să ştie...

De-am ajunge mai repede la Paris. Atunci aş putea să spun cu tărie că nu degeaba mi-a apărut mărul în vis. Doamne preamilostiv, fă să fie pace...

Aici, Timoşa, am făcut o întrerupere destul de mare, scuză-mă. Ştii şi tu că nu aveam vreme să mă ocup de jurnal. Mai ataşez vreo două file, triste pentru mine, dar este o chestiune veche, când ne vom întâlni o să ne amintim mai amănunţit...

... Paris, 11 mai

De mult n-am mai pus mâna pe jurnal. Mă simt ca un parizian. În sfârşit, ne hrănim normal, printre altele, şi viaţa e minunată. Parisul este un oraş vesel, dar murdar. Îmi tot vine să-l întreb pe Akliceev: ce aveţi de gând să schimbaţi? Ce vreţi să învăţaţi Rusia? La noi orice servitor se spală şi este mai curat decât cetăţenii lor liberi... Însă, Dumnezeule mare, nu de asta m-am apucat de scris, ca să mă răfuiesc pe chestiuni politice.

O poveste ciudată s-a petrecut acum trei zile, ciudată, ca să nu zic îngrozitoare. Cu o, săptămână în urmă, Timoşa m-a anunţat că a dat de urma Louisei Bigard cu ajutorul unui francez. De unde l-o fi scos, nu ştiu. Într-un cuvânt, firul s-a întins în agitaţia pariziană, o săptămână am umblat căpiat tot aşteptând, şi peste câteva zile m-am trezit la mine cu omul lui Timoşa, care mi-a comunicat că boierul mă aşteaptă mâine, adică acum trei zile, la capătul bulevardului Gobelins, lângă biserică, la ceasurile cinei după-amiază. Mă prezint. Emoţionat – recunosc. Ignatiev era acolo, singur, cu capul ridicat ca de obicei, şi mă privea cu ochii mijiţi enigmatic.

Situaţia luase o întorsătură nostimă: ea primise bileţelul lui Timoşa şi numaidecât i-a dat întâlnire. Despre mine nu i-a pomenit, adică nu că nu i-a pomenit, dar i-a scris că va veni cu un cunoscut al ei de la Moscova, şi astfel, eu jucam rolul de surpriză. Sufletul meu, recunosc, era bântuit de tot felul de îndoieli: „Dacă n-o să mă recunoască, n-o să-şi aducă aminte? am întrebat cu prudenţă. Îţi închipui în ce situaţie jenantă mă voi afla?” Ignatiev însă era pasionat de spectacolul său şi n-a dat atenţiei cuvintelor mele.

Mergeam în sus pe străduţa Mouftar, sărind peste bălţoace, grămezi de gunoi şi câini mari, leneşi, cu ochi albaştri, blânzi, care stăteau tolăniţi chiar sub picioarele trecătorilor. Este de mirare cum tot acest balamuc poate sta în vecinătatea

vitrinelor luxoase ale prăvăliilor ! Poftim, aveţi constituţie.. .

Printr-o curte la fel de murdară ne-am îndreptat spre un pridvor şi am bătut la o uşă frumoasă de stejar. Ea s-a deschis şi o slujnică tinerică şi drăguţă, cu boneţică, ne-a condus pe o scară ce scârţâia. De emoţie, inima îmi bătea să spargă pieptul, şi limba parcă înlemnise. Îndată, îmi ziceam, va apărea Louise, va scoate un strigăt şi se va arunca de gâtul lui Timoşa, iar pe mine, desigur, nu mă va recunoaşte, nu-şi va aduce aminte de mine, şi eu voi sta deoparte, murind de ciudă că am riscat să vin fără să fiu chemat, şi mă făcusem roşu de ruşine; şi eram supărat pe toată lumea. L-am tras pe Timoşa de mânecă şi l-am întrebat: „Ascultă, este oare bine că merg neinvitat? Dumnezeule mare, ce mă fac dacă nu-şi aduce aminte?” „Ai înnebunit, a spus el în şoaptă. Crezi că poate să uite rana ta?...” Amintirea acestei răni ruşinoase m-a făcut să-mi pierd cu desăvârşire capul...

Am fost introduşi într-o cameră mare, cam întunecoasă, şi lăsaţi să aşteptăm. Louise a apărut pe neaşteptate, şi era aceeaşi, ca pe vremuri la Moscova, chiar şi rochia de pe ea mi s-a părut că era aceeaşi, ca şi cum, de atunci, nu se mai schimbase. Şi ea era descumpănită, ca şi noi, dar n-a strigat, nu i s-a aruncat lui Ignatiev de gât, dar se înseninase toată şi l-a sărutat pe amândoi obrajii, apoi s-a uitat la mine, ochii i s-au stins, îşi pierduse interesul, şi mi-a întins mâna... Eu m-am înroşit şi mai dihai pentru că totul se întâmplase astfel, iar Timoşa mi-a făcut cu ochiul şi i-a spus Louisei: „Louise, uitaţi-vă, uitaţi-vă la acest om”, şi a izbucnit în râs. Ea mi-a zâmbit politicoasă şi a spus: „Îmi amintesc de dumneavoastră, sunteţi ofiţerul rus, care a fost rănit la Moscova... Îmi pare bine să vă revăd întreg şi nevătămat...” „Da’ ăsta-i Priahin, Priahin, râdea Timoşa de mama focului. Priahin!” Sprâncenele i s-au ridicat întrebător. „Da,

Priahin, fireşte", a spus ea derutată şi s-a uitat la Ignatiev. Şi se vedea cât de colo că se aştepta să vadă pe altcineva... „E drept, m-am schimbat foarte mult de atunci", am spus eu, încercând să arăt cât mai dezinvolt, dar sângele îmi năpădise capul de ruşinea ce o păţisem.

Ignatiev îi turuia cu înflăcărare cum am locuit noi în nu ştiu ce grădină a dracului, dar eu aproape că nu auzeam nimic. Deodată ea a izbucnit în râs şi a spus: „O clipă am crezut că aţi străbătut aceste distanţe teribile numai ca să vă întâlniţi cu mine". „Desigur, desigur, a sărit repede Timoşa, pentru ce altceva?" „Sunteţi supărat de ceva?" m-a întrebat ea. „Îmi pare rău, am spus eu, dar timpul meu s-a isprăvit... Treburile..." Şi am pocnit din călcâie ca şi când nimic nu se întâmplase. Ea a poruncit să se aducă vin şi brânză, a început să povestească despre cum fugea prin zăpezile noastre, ceva de soiul ăsta, iar eu m-am înclinat şi am găsit în mine putere să-i sărut mâna...

Ieri, toată ziua n-am fost în apele mele din pricina acestui moft, de parcă am fost păcălit la cărţi. Azi-dimineaţă, când m-am trezit, mi-am zis că nici nu-i atât de frumoasă cum părea la prima vedere. Este prea slabă, apoi...

Asta-i, iubite prietene. Există şi amintiri amare. Cât m-am chinuit, iar acum nici nu-mi mai pot aminti chipul ei. Oare mai trăieşte?

Aş fi vrut să primesc o scrisorică de la tine, să văd ce părere ai de toate astea. Căci acum n-am mai rămas decât noi doi. Tu şi cu mine. Ceilalţi – Dumnezeu ştie pe unde or fi. Cred că greşeala lor constă în faptul că întotdeauna s-au gândit doar la sine. Vorbeau chipurile despre Rusia, dar de fapt despre ei... Dumnezeule mare, câte căruţe şi sănii cu coviltir au luat drumul spre întinsurile siberiene! La Petersburg e linişte şi o încremenire generală.

Te îmbrăţişez, iubite Timoşa.

Cu plecăciuni pentru toţi cei dragi, întotdeauna al tău,

Priahin.”

„S-Petersburg, 5 februarie, 1827

Dragul meu prieten Timoşa,

Este cu neputinţă să-mi porţi pică. Tu doar eşti un om sincer şi deschis şi nu cred că ai fi în stare să te prefaci că nu mă duşmăneşti, chiar dacă ar fi aşa. Mai bine mi-ai fi spus atunci la staţia de poştă şi – salutare, fiecare cu drumul său, decât să păstrezi tăcerea. Eu scriu, scriu, dar degeaba! Ce pot să cred? Poate că te-am sâcâit cu mâzgăleala mea? Dar acesta-i scurtul nostru trecut glorios, totul s-a petrecut întocmai. Dumnezeule mare, m-am prefăcut eu vreodată? Iar acum, când din toţi n-am rămas decât doi, trebuie să ne ţinem mai aproape, iar micile supărări, dacă ele există, să le socotim fleacuri. Poate ar fi mai bine să ne întâlnim şi să ne explicăm? Atunci scrie-mi, şi eu o să dau fuga, şi o să lămurim totul cinstit, frăţeşte. Acum că sunt în retragere am timp din belşug şi nu trebuie să cer voie la nimeni.

Îngăduie-mi să te îmbrăţişez ca şi mai înainte,

al tău, Priahin.”

„S-Petersburg, 16 mai 1827

Stimate domnule Timofei Mihailovici,

Acum nu mai am nicio îndoială că aţi rupt totuşi în mod serios orice relaţie cu mine, în ciuda asigurărilor Dumneavoastră fierbinţi. Regretând acest lucru, Vă rog dacă este cu putinţă să-mi

înapoiaţi cât mai degrabă scrierile mele pe care Vi le-am împărtăşit cândva cu toată sinceritatea.

Priahin.”

„Înălţimii sale domnului colonel Priahin în Sankt-Petersburg pe Serghievskaia în casa lui Puzîrev.

10 iunie 1827

Stimate domn,

La 20 iulie ale anului trecut, la moşia sa din Lipenki, cunoscutul Dumneavoastră Timofei Mihailovici Ignatiev, în vârstă de 29 ani, şi-a încheiat pentru totdeauna socotelile cu viaţa.

Ce l-a împins, de fapt, spre o asemenea dezlegare neverosimilă şi cumplită a soartei lui, pentru ale cui păcate a plătit, noi, care l-am iubit atât, acum nu vom şti niciodată, niciodată, precum niciodată nu ne va fi dat să înţelegem de ce prin voia Providenţei această rană care sângerează în inimile noastre va rămâne de-acum şi pururea legată de numele Dumneavoastră (care nu este cu nimic implicat în aceasta, sunt încredinţată).

V. Volkova.”

Saloslovo, septembrie 1979 – februarie 1983

Notes

[←1]

Nume sub care erau cunoscuţi normanzii de către slavii de răsărit (şi de bizantini şi arabi). Potrivit cronicilor, din mijlocul lor au provenit primii cneji ruşi (legendarii Ruric, Sineus, Truvor).

[←2]

Nume sub care erau cunoscute triburile slavilor de răsărit care populau ţinuturile din bazinul superior şi de mijloc al râului Oka.

[←3]

Dormez (din fr. *dormeuse*) – trăsură mare de călătorie, ce putea fi amenajată pentru dormit.

[←4]

Flaut (fr.).

[←5]

Ea se află acolo unde crede că e bine să se afle (fr.).

[←6]

Adevărat?... (fr.).

[←7]

...cine ştie, poate că a plecat la Petersburg (fr.).

[←8]

...să vă căsătoriţi cu ea... (fr.).

[←9]

Da. Da, îndată (fr.).

[←10]

Generalul nostru e atât de frumos! (fr.).

[←11]

Îmi place să mă uit la voi... (fr.).

[←12]

...să mergeţi la război? (fr.).

[←13]

Trăiască Moscova! (fr.).

[←14]

Numele Volkov provine de la *volk* – lup (rus.).

[←15]

Degeaba nesocotiţi dragostea generalului, doamnă (fr.).

[←16]

Mult lăudata dumneavoastră deşteptăciune a dispărut... V-aţi pierdut capul (fr.).

[←17]

O să vă respingă şi o să-şi bată joc (fr.).

[←18]

Vă asigur... (fr.).

[←19]

În limba rusă există două variante de pronunţie a lui „l”: „l” dur (tare) şi „l” muiat (moale). Liza pronunţa varianta specifică limbilor ucraineană şi poloneză, un sunet intermediar între „u” şi „v”.

Table of Contents

Notes

Table of Contents

Notes 387